

MOLNÁR ÁKOS

Szabadulás

Regény

A Tábör kiadása

A címlapot Haiman-Kner György tervezte

Felelős kiadó: Molnár Ákos
5035.41 Hungária Nyomda R. T. Budapest
Felelős: Bánó Lehel igazgató

ELSŐ RÉSZ

1.

— No, Irénkém... — mondta szelíden a férfi. — Megígérted otthon, hogy nem sírsz.. .

Az asszony könnyes szemmel bólintott és megtörölte Misiké száját; a fiúcska éppen befejezte a csokoládé majszolását.

Gizi apjába csimpaszkodott.

— És, úgy-e api, ezentúl mindig katonaruhában jársz itthon? — kérdezte elragadtatva, le nem véve szemét apjáról.

Mariska, a legidősebb a három gyermek közül, lekicsinylően és a felnőttek cinkos tekintetével villantotta össze szemét apjával, mintha azt mondta volna: mi ketten tudjuk jól, ha visszajössz a háborúból, ismét civilben jársz itthon.

A vasúti vendéglőben zsúfolt zűrzavar és lárma. A személyzet még nem szokott hozzá a változott viszonyokhoz. A mozgósítás merőben új helyzet elé állította a pincéreket, akik fejvesztetten kapkodtak ide-oda az éjjel-nappal lüktető forgalomban. A vendégek változnak, de a kép ugyanaz: síró nők, bámészkodó gyerekek, mellettük a bevonuló férfi. A látványhoz a pin-

cérek már hozzászoktak, a megszaporodott munkához még nem. Az ajtónálló vasutas időnként bekiáltja a terembe az induló vonatok állomásait, idehallatszik a mozdony sersistergő gőzének sivitása. A zakatoló zsvaj, a szüntelen edénycsörömpölés, a pincérek futkosása, a szakadatlan járás-kelés valósággal elkábítja az asszonyt, aki még mindig nem tud úrrá lenni a mozgósítás okozta megrázkódtatáson. Két napja befészkelte magát mellébe ez a fojtogató szorongás és fejében oly gyámoltalan zavarodottság gomolyog, mintha két éjszaka nem aludt volna. Holott a temérdek izgalom után úgy alszik éjszakánként, mint a medve. Tán ez az oka, hogy amúgy istenigazában Géza el se búcsúzott tőle. Amint felébred, nyomban beleveszi magát testébe e nyomasztó feszültség, mert tudja, hogy az urát sohse látja többé. Ha ez afféle ösztönös megérzés lenne, elhithetné magával, hogy nem kell törődnie vele, mert az ily érzések gyakran tévesek. De ismeri Gézát. Géza hebehurgya és kapkodó és a csatákban sem fog vigyázni magára. Emellett lelkesedő természet, alaposan belefekszik minden munkájába és akkor nem néz se jobbra, se balra. Mérlegidőben éjfélig ül a hivatalában, kutyába se veszi a fáradalmakat, hanem hazajövet boldogan újságolja, hogy újabb hatalmas léptekkel haladtak előre a munkában. Irénnek fogalma sincs róla, milyen a háború, de tudja, hogy Géza abban is szíwel-lélekkal vesz részt. Az ezredorvosügyből nem hisz el egy szót sem. Ha Géza bármit el akar titkolni előtte, ami számára kellemetlen, akkor bámulatos kétséggel tud hazudni. Amikor tüdőgyulladásban feküdt, szentül hitte, hogy múló, erős meghülés köti az ágyhoz, oly. remekül bohóckodott előtte a férfi és csak felépülése után tudta meg hogy hajszálon függött és özvegyen hagyja Gézát. Egyízben

Géza. egyik alantasa sikkasztott a bankban és őt is felelőssé tették; úgy volt, hogy máról holnapra elbocsátják. Erről is jóval később értesült, annyira nem látszott Gézán semmi jele, hogy súlyos kellemetlenség érte. Távoltartani minden gondot a feleségétől és a családjától: ez Géza. El akarta hitetni vele, hogy az ezredorvos az első nap hazaküldi a frontról. Sőt az orvos oly jól kitanítja, hogyan kell tovább színlelnie, hogy vígan megússza azt a néhány hónapot, amíg tart a háború. El lehet ezt hinni? Van ilyen ezredorvos?

Ügy érezte, rögtön kitör belőle a sírás, felugrik és égnektárt karral kisikoltja a világba: ne vegyétek el tőlem! ... örültség. A háború elkerülhetetlen, a gaz szerbeket meg kell büntetni, a katonáknak hadba kell szállni és Géza is katona.

— Géza... — suttogja könnyes szemmel. — Az ezredorvos ... úgy-e igaz?...

A férfi mosolyogva megveregeti az asszony kezét.

— Csacsikám ... — mondja. — Hányszor ismétljem? Az ezredorvosóknak is szert kell tenniök mellékkeresetre...

Most elhaladt mellettük a leány.

Géza órájára nézett.

— Mennem kell — mondta egyszerűen.

Az asszony megragadta a karját.

— Nem! — kiáltotta. — Hiszen még nem mondták be az állomásokat.

— Itt csak polgári szükségvonatok indulását hirdetik. A mi vonatunk, nem emlékszel, mit mondtam, az kívül áll, messze a pályaudvaron... Mennem kell, szívem... Egy hét mind-össze, meglásd...

Közben lopva figyelte a leányt, amint leült egy távoleső

asztalhoz. Azt még látta, hogy leül, de aztán a feje alábukott a tömegben. Láthatatlanná vált, de itt volt.

Mariska felpattant ültéből. Kilencéves, eleveneszü gyerek volt.

— Ne menj még, api — mondta szelíd kéréssel. — Egy hadnagy megparancsolhatja a vonatnak, hogy ne induljon még...

— Nem, drágám... A kapitány még az apádnál is nagyobb úr és ő már indulni akar. . .

A türelmetlenség már forrt benne. Háromnegyedóra* még az indulásig és ezt az időt szeretné a lánnyal tölteni. Ezért nem tudja átérezni valójában a búcsúzkodást. És ez nagyon jól van így. Irén előtt nyilvánvalóbb, hogy nem vígaszkép akarja félrevezetni. Szegénykét annyiszor becsapta, hogy nem hisz már neki. Igaz, mindannyiszor az asszony érdekében tette, mert nem tudja elviselni, ha szenved az, aki szereti őt.

— No, most hazamentek — mondta határozottan és felállt. — Kikísérlek benneteket... — A fizetésről már gondoskodott, nehogy várnia kelljen a főpincérre és ezzel is vesztgesse az időt. Negyedik napja nem látta már a leányt, oly temérdek dolgot adtak a bankban a moratóriumrendel etek, majd a bevonulással, kaszárnyái jelentkezésekkel pocsékolta az idejét, az estéit pedig otthon töltötte a gyerekekkel, ahol persze jelen volt az asszony is. Érezte, türelmetlen lobogása kiül az arcára, mialatt azon töpreng, hol töltsse el a leánnyal a hátralevő időt. Itt nem maradhat vele, mert ismerősök észrevehetők őket. .. Nagy kár, hogy most meglátja őket a leány, amint karonfogva haladnak kifelé. . .

Az asszony úgy akaszodik a karjára, mint egy kölönc. Így

mennek a kijárat felé. És Géza nyomban megrój ja magát: nem, Irén nem kölönc, Irén kitűnő teremtés, aki rendben tartja őt és az egész családot; Irén nélkül élni se tudnának.

— De úgy-e, naponta irsz? — suttogja fülébe az asszony és a szemhéja vörösen remeg a visszatartott sírástól.

— Nem én! — feleli Géza vidáman. — Csak nem írok egy asszonynak, aki kételkedik a férje szavában?

— És azt is ígérd meg, ha mégis... ha mégis részt vennél a csatában, akkor nem szeleskedsz, nem akarsz kitüntetni magad, hanem vigyázol magadra . . .

— Dehogyan ígérem meg! — nevet Géza. — Olyan *rég* nem voltam csatában, örülök, hogy végre kedvemre kiverekedhetem magam...

Irén elgyötörtén mosolyog. Most egy kicsit mintha hinne az ezredorvosról szóló mesében. Közben széjjel kell válniok, egy pocakos tiszt jön sebbel-lobbal, akkora tokával, mintha kis vörös hólyagokat kötött volna az álla alá, izgatottságában egyenesen közibük tart és keserves, szorongó arckifejezése látára Géza hangosan elneveti magát, kivált mikor meglátja, hogy tisztiszolgája hatalmas utazókosarat cipel mögötte. Majd egy pincér furakodik közjük, magasra emelt ételestálakkal, aztán egy szegényesen öltözött asszony vágja el közöttük az utat és Irén elkeseredve gondolja, hogy idegenek tartják távol tőle férjét az utolsó percekben, mintegy öntudatlan, parányi részecskéi a népek sorsát irányító iszonyatos és rideg hatalmaknak. Nagyon helyes, gondolja Géza, legalább a leány nem lát összefonódva bennünket.

A hűvös előcsarnokban megállnak. Itt még nagyobb a zűrzavar, savanyú emberbűz vonul a mellettük elhaladó bakák,

katonasipkás, gatyás parasztok után, kotlószerűen szétboruló szoknyájuk központjában parasztasszonyok trónolnak a fal mentén, mellettük lomhán maguk elé meredő emberük hever, mások falatoznak a tarisznyájukból, szalonna, zöldpaprika, pálinka és fénymázás csizmák szaga itatja át vastagon a koromszagú levegőt, a bejárat elé szakadatlanul özönlenek az egyes kétfogatú bérkocsik és tisztek ugornak ki belőlük, vadonatúj felszereléssel. Megrakott hordárok, civilek, katonák, sietős vasutasok, rikkancos szakadatlan sürgés-forgása közepette borul Irén a férje nyakába és az is oly titokzatos és bajjóslatú, hogy lényének meghitt szaga helyett bőrök és szíjak és az új egyenruha érdes, durva szagát és érintését érzi. E pillanatban Géza észreveszi Turóczit, azt a rokonszenves zászlóst, akivel összebarátkozott volt a laktanyában. El akarja fordítani tekintetét, de a fiú már észrevette feljebbvalóját és mereven tiszteleg. Tán a szigorúan előírással üdvözléssel akarja ellensúlyozni, hogy másik kezében egy ásványvizesüveget és egy vörös női napernyőt visz. Sietve elhalad mellettük, de a búcsúzkodás látára odaszól, némi csodálkozással és aggodalommal hangjában:

— Hogyan? Még van idő bőven, hadnagy úr?

— Bőven?! — kiáltja szigorúan Géza. — Tíz perc múlva indulás.

A zászlós valósággal megtántorodik rémületében.

— Te jó Isten! És ha most nem találkozunk! — kiáltja és máris fut visszafelé, ahonnét jött.

Nem baj, gondolja Géza, legfeljebb kiderül, hogy félreértés történt. Nem az első félreértés, hazugság, bujkálás és nem is az utolsó, amióta megházasodott. A szüntelen hazudozás már életmódjának döntő fontosságú alkatrésze, a lénye már fel-

szívta, valósággal együtt kering a vérével. Gépiesen viszonozza Irén csókjait, de már a gépiessége is oly ügyes hazugság, hogy hévvel telt odaadásnak lehet érezni.

— Én már nem tudok mit mondani... — suttogja Irén és a könnye csurog.

— Nincs is mit — feleli jókedvűen Géza, kibontakozik és most a gyerekek kerülnek sorra. Óh, Mariska tudja jól, mi a háború; van a szabadságharcról egy vastag könyve, színes képekkel. A képeken fehérkabátos osztrák katonák fejvesztetten menekülnek, vagy tántorogva ejtik ki kezükből a puskát és kávébarna attilájú honvédek üldözik őket és halottak hevernek a földön, mellükből, fejükből patakszik a vér. Viszont apus megmondta, hogy őt nem éri semmi baj és amit apus mond, az megdönthetetlen, mint egy számtanpélda megfejtése. Mariskának tehát semmi oka sírásra, de látva, hogy anyus zokog, ő is elpityeredik. Valami még sincs egészen rendben apus háborúja körül. Elő kell majd venni anyát és alaposan kifagatni; milyen kár, hogy szünidő van és elszakadt a barátnőtől. Gizi, ez az ostoba csak hétéves, nem tud semmit, éppen csak játékra jó.

Irén nézi az urát. Mintha így akarná megrögzíteni emlékezetében az alakját örökre, hisz oly átlátszó hazugság a meséje; templomi csend költözik a leikébe és elsüllyed körülötte a világ. Előtte, körülötte koromfekete a háttér és mint egy színházi fényszóró sugarában áll megvilágítva Géza. A magas, derékszál, szőkésbarna férfi, bajuszkájával, kék szemével, virgonc derűjével, mint egy katonaruhát öltött operetthős, és ime, ez az ember a nap, aki fényével és melegével táplálja a maga kis világát. Ha kihűl, megdermed, megkövesedik ez a világ.

Lehetetlen, hogy ez az ördögi gonosztett bekövetkezzék. Néhány hónap múlva, ha lelohadt a tűzvész, elég lesz felidézni e komor búcsúzkodást, hogy szívből nevensenek rajta. Emlékszel, úgy tettem, mintha elhinném az ezredorvos ügyet? . . . És amikor a gyerekeket a karodba vetted, mintha egy fény-szóró . . . Nem! Másként fog történni, mert Géza szeles, lelkesedő és nem vigyáz magára... És egy csontos kéz görcsös szorítással torkonragadja az asszonyt. . . Amint itt térdel az ura, Gizikét csókolgatva, másik karjával Mariskát és Misit átölelve, vidáman és ragyogva: merő színészkedés lenne mindez?... Maradj, akarja sikoltani, elrejtelek, növessz szakállt, ha keresnek, elrejtelek az ágy alá, azt mondom, hogy nem vagy a férjem, hanem a szeretőm . . . Óh, a háborúval, e legyőzhetetlen rémmel akar ő megküzdzeni? . . . Mintha a gabona szára ellenállást fejthetne ki az arató kaszával szemben . . .

Mindez néhány pillanat és Géza már füttyent a kapuban egy bérkocsisnak és már be isniltette őket. Mialatt az asszony elrendezi a gyerekeket, arra gondol: lám, nem a fény sugar özönében csillogó Géza az utolsó emléke róla, amint guggolva csókolgatja a gyerekeit, hanem mikor mosolyogva integet a távolodó kocsi után. Nem. Mert nyomban egy. . . három. . . négy kocsi érkezik egymás után és csak sejteni lehet, hogy Géza még mindig ott áll, a kocsijuk most hirtelen elkanyarodik, tehát a guggoló Géza az utolsó emléke róla, kiemelkedve a környező sötétből és kristálytisztá fényességben ragyogva . . .

A férfinak éppen kapóra jött a bérkocsik torlódása, legalább nem kellett utánuk integetnie... A türelmetlenség pezsgett

benne, sístergő kis felhőkben buggyanna ki a bőre alól, ha most valahol megszűrnák. Futott vissza a terembe, az ajtóban meglassította lépteit, elhaladt a leány asztala mellett és odaszólt:

— Gyere utánam.

Kint a pályatesten utolérte a leány, hátulról lassan belékarolt. Hozzásimuló karja érintésére leszakadt a férfiről a feszültség: megérkeztem, itthon vagyok végre! Egymás hegyénhátán ugrált ki belőle a temérdek mondanivaló. Világoskék vászonruháját hordta, amit annyira szeretett Géza; gyengéd, nyúlánk termete, ifjúsága, amit oly üde hanyagsággal viselt magán, mint egy fa a virágját, úgy tűnt fel most Gézának, mintha a régmúlt tavasz felejtette volna itt egyik zsenge hajtasát. Amikor hosszú hónapok gyöttrődései után kiérlelődött benne, hogy a felesége és sok kis viszonya után ez a leány végre az ő igazi társa, akkor kezdődtek valójában a szenvedései. Amennyire kételyek nélkül élt idáig, oly megoldhatatlan bonyodalmak középpontjában találta magát hirtelen. Sokáig tépelődött, hogy mit tegyen. Felmerült benne egy kérdés, amely eddigi viszonyai alatt eszébe se jutott. El akarta hagyni a családját. De ha ezt megteszi, örökre megnyomorítja Irént, de önmagát is, mert a gyerekektől nem tud megválni. Szakítás helyett a további hazudozást és bujkálást választotta. Verőn egyelőre megelégedett e felemás helyzettel, bár többször követelte, hogy a férfi váljék el, kivált ha néha együtt látta őt az asszonnyal. Géza lassanként kifogyott minden érvéből, határidőket állapított meg, melyek leteltével megindítja a válást, jóllehet tudta, hogy sohse fogja megtenni. Verőn már-már azt bizonygatta, hogy belátja, Irén kíméletre szorul és ha ily nehéz a válás, inkább belenyugszik ebbe az elviselhetetlen helyzetbe,

bár tudta, sohse fog belenyugodni. Viszonyukban is bekövetkezett már-már a hazugságok korszaka, amikor kitört a háború.

Verőn egy ügyvédi irodában dolgozott és a szüleinél lakott. Kedveskedő ajándékokat boldogan elfogadott Gézától és igen meglepődött, amikor komoly pénzt, száz koronát akart most ráerőszakolni a férfi.

— Mi jut eszedbe? — mondta csodálkozva. — Minek nekem ez a pénz? — Géza vállat vont.

— A szobánk oly kopár és váratlanul kaptam ezt a pénzt. Tedd el. Vedd meg azt a szőnyeget a szobánkba, amit a múltkor láttunk. Díszítsd fel szépen, aztán csapunk egy pezsgős vacsorát, ha visszajöttem . . .

Messze kint jártak már a pályaudvar végén, idelátszott Géza vonata, amely a menetszázadot a harctérre viszi. Géza arra gondolt, ha van egy legfelsőbb bíróság, bennünk vagy az égben, amely a meztelen, felhasított lelkiismeretből állapítja meg a múltat, mikép egykor a frissen felhasított állatok beleiből a jövődőt mondták meg a jósök, akkor felmentést kap ő e titkos viszonyért. Más megoldás nem volt. Soha ily éles határozottsággal nem érezte, hogy életre-halálra összefüződött ő Veronnal. Soha ily kristálytisza örömet nem érzett, hogy Irén, ez a derék teremtés nem áll egyedül e világégésben, hanem férje van és biztos megélhetése.

Verőn is lehorgasztott fejfel lépegetett.

— Igaz! — mondta. — A leveleket el se hoztad?

— Nem. Mért hoztam volna el őket? — felelte elszorult torokkal. — Egy hét múlva itthon vagyok . . .

Erezte, hogy arcvonásai elkomorodnak. Íróasztalfiókja mögött egy kis titkos fiókban őrzi Veron leveleit. Kulcsát magá-

nál tartja, oda nem nyúlhat senki. De ha ilyen vagy amolyan módon mégis baja történik, tán évek múlva Irén ráakad a titkos fiókra. Órájára nézett.

— Tizenöt perc múlva indulás... — szólt összetörtén. Tehát nem tehet már semmit. Elveszettnek érezte magát, mintha félkézzel kapaszkodna egy faágba egy meredély fölött. Mért félkézzel? Ekkor vette észre, hogy másik kezében még mindig a százkoronást szorongatja.

— Tedd el ezt a pénzt... — mondta. — Gondold, hogy vettem neked valami szépet...

Veron kabátja zsebébe gyúrta a pénzt. Most Turóczi, a zászlós jött velük szembe. Géza nem húzta ki karját a leányéből. Egy idegen előtt is játssza a komédiát? A húga a leány, vagy a sógornője... Kinek mi köze hozzá? A zászlós szemrehányóan húzta ki zsebéből az óráját és feléje mutatta.

— Sajnos, sietett az órámmal — felelte Géza —, de remélem, nem haragszol.

— Óh dehogy, hadnagy úr... — mosolyog szélesen a zászlós, válaszul fölöttesének e békítő megjegyzésére. Tovább siet, de néhány lépés után visszafordul és nézi a nyúlánkat, szép leányt. Hm, furcsa, gondolja, hát ez ki lehet? Miután búcsút vett a családjától?

— Minden nap felnézek a szobánkba, hogy jött-e tőled levél — mondja a leány. — És te is írsz naponta. Ha nem mennek rendben a dolgok, írd ezt: az időjárás változó. Ha simán lebonyolódik az ügy, elég, ha ennyit írsz: vedd meg a pezsgőt. De ide figyelj, kisfiam! Ha mégis kikerülnél a harctérre, akkor ne gondolj rám, ne gondolj a családra, hanem csakis saját magadra! Megváltoztatni nem tudlak. A lehető legjobban fo-

god viselni magad, lelkesen és odaadással veted magad a tűzbe. De gondoldj arra, hogy egy csomó ember sorsa függ tőled, két özvegyet és árvákat csinálhatsz egyetlen nekirugaszkodással! Vigyázz! Ez nem mérleg, nem polgári kötelességteljesítés, vagy előmenetel!

Géza egy őrház mögé vonta a leányt és átölelte. A szeme elhomályosult. Az én párom! Húsz évvel ezelőtt együtt hált egy férfi és egy nő, hogy Verón az én boldogságomra megjelenjék a földön. Verón, aki oly szilárdan áll a lábán, hogy szakít az erkölcs szabályaival és nem tekintve jobbra-balra, odaadja magát annak, akit szeret. Szorosan átölelve karcsú, puha testét, csókolgatta a száját, mintegy vallásos megszállottságban, mintha szájának és ínyének drága nedvével együtt fel akarná szívni magába a gondolatait, a lelkét és a véréét. A leány zokogott. Az egyenruhából merőben idegen szagok szálltak feléje, de mögöttük az ember ugyanaz. Elkapja egy fergeteges erő és elszakítja tőle azt az embert, akinek érintetlenségét is feláldozta, tehát eldobta magától azt a lehetőséget, hogy valaha is férjhez menjen máshoz. Igen, Verón egy kicsit önmagát is siratja, mert egy hajszálon függ szerelmesének az élete, de a magáé is. Egy búzaszem nem lehet elveszettebb két malomkő között, mint ő, ha elpusztul ez a férfi...

A legénység beszállása már megtörtént. A zsúfolt teherkocsikból érdes torkok katonanótákat énekeltek, a tisztok sietve loholtak mindenfelől a két másodosztályos kocsi felé, egyik-másik nők kíséretében jött, a búcsúcsókok ott folytak le, mindenki szemeláttára. Géza is kibújt az őrház mögül és elküldte a leányt; az egész tisztikarnak végre is nem kell látnia, kitől vett búcsút. Aztán felszállt a kocsiba és az ablakhoz állt, hogy

végigkísérje szemével Veront. A leány messze a vonattól, ahol a pályaudvar tetős része kezdődik, megállt. Géza nem tudta, látja-e őt a kocsi ablakából kihajoló csukaszurke csoportban, de ő látta a leányt, egy világoskék folt volt a szürke falak alján.

Elkeseredett düh fogta el, üvölteni tudott volna kétségbeesésében. A háború! Ott az a világoskék folt! Ott tömörül össze a világosság, a boldogság és a cél. És ettől szakítják el.

2.

Szántó Gézáék a Szondy-utcában laktak.

E nagyforgalmú utca eleje az úriruhát viselő Teréz-körútba, vége a ligetbe és az Állatkerten túl a proletár Angyalföldbe torkollik. Az utca tehát afféle átmenet a kalapos és micisapkás világ között. Az elején büszkélkedő bérpaloták után szinte észrevétlenül hanyatlik le szutykos, lármás tömeglakásokkal zsúfolt házak sorává, melyben még földszintes tanyák is meghúzódnak. A liget közelében, mintegy görcsös kapkodással régmúlt dicsősége után, ismét kertes villák közt folyik az utca, arra az elzüllött gavallérra emlékeztetve az embert, aki öngyilkossága előtt még utoljára felveszi legjobb ruháját és nagy lakomát csap egy előkelő vendéglőben. Az Állatkerten túl végkép befellegzett e sokat tapasztalt, viharvert útvonalnak. Nevét is elveszti és nyomtalanul eltűnik a sáros, gyarak füstjétől bűzös, szürke és vigasztalanul nyomorgó környezetben.

A Körúttól számított harmadik-negyedik keresztutca táján még megőrzik a házak az úri látszatot. Kacsaringós malter-

díszítések hivalkodnak a falakon, szecessziósán ívelt vonalak nyújtanak üdülést a szemnek, egyik-másik ház homlokzatán világoskék majolikakockák sorakoznak egymás mellett, mintha mutatóba akarnának adni valamit az égbolt fényességéből, amiből vajmi kevés jut e szűk utca lakóinak. A házak úri jellegét az a némely házmesterlakás fölött ragyogó porcellántábla is mutatja, amelyen „Portás“ felirat díszük ahelyett, hogy kereken megmondaná az igazat. De ez már százalmas handabandázás. Merf e külsőleg sokat ígérő házakban izzadtan lőtófutó ügynökök, kakasülőre járó kishivatalnokok, szövetkezeti kölcsönök hínárjában vergődő fűszeresek, tyúkperekben kereskedő ügyvédek, tehát küszködő szegény emberek laknak, sőt gondterhes borbélymesterek is, akik havonta egyszer ingyen kötelesek haját vágni a gyerekeknek, ha a családfő borotválásbérletet vált. A sok gond tönkretette az itt lakók idegzetét, de tán még inkább a láрма, amely, kivált a nyitott ablakok időszakában, tűrhetetlen. Naphosszat tagbaszakadt mecklenburgi lovak vontatta teherkocsik csörömpölnek végig a kövezeten, oly vad erővel, hogy megrezegnek a szobák falai és ide-oda billennek a függőlámpák. A Podmaniczky-utca, egy ugrásnyira a Szondy-utcától és vele párhuzamosan, szintén a kültelek felé visz, de a kocsisok nem szívesen használják ezt az eléggé gondozott külsejű útvonalat. Ellenszenvük oka, hogy ez az utca egyike Budapest legunalmasabb közlekedési ereinek. Egyik oldala üres, mert a szürke falak mögött a pályaudvar terül el, másik oldalán pedig igen kevés az üzlethelyiség, azonfelül villamos halad végig rajta, ami sok bonyodalmat jelent a kocsisnak, kivált ha az néhány kupica pálinkával terhesen ül a bakra. Így hát a teherforgalom kedvence a Szondy-utca, mely-

nek mentén valósággal egymás hegyin-hátán tolong a sok bor- és sorcsarnok; hogy a korcsmák szültk-e a forgalmat, vagy fordítva, az örök rejtély. No meg itt a kocsik torlódása üdítő veszekedésekre és vígan sistergő káromkodásokra nyújt alkalmat, utcagyerekek is sűrűbben kapaszkodnak fel a kocsikra és ilyenkor azt a jó szemet és lélekjelenlélet kívánó kezűgyességi gyakorlatot lehet végbevinni, hogy a kocsis hajtás közben, ülésében hátrafordulva, ostorával rácsipent az ingyen utazó csibész kezefejére. A Szondy-utcán való hajtás előnyei ilyenformán szembeötlők, bár a bérházak lakóinak más a véleménye. Kocsizaj, ordítás, veszekedés, esténként a sivar kávéházakból és korcsmákból kiharsogó zene hangjai, melyek egymásba fonódva és összetekeredzve mint színes, fénylő szalagok libegnek végig a sötét utcán, napközben az egymásnak átkiabáló lakók, visító gyermeksírások, varrógépek berregése, kofák, vándor ószeresek, újságárosok versengő rikoltozása adja azt a verejtékszagú lármát, amely nem kevésbé jellemző a Szondy-utca eme középső részére, mint a cipész-kuckóból, mészárszékekből, vegyeskereskedésekből, zöldségkofák targoncáiból kiáramló szagok. A szél kényekedvétől függ, hogy az utca e legfontosabb szakaszán tanyázó szagok közül melyik gyűri maga alá a másikat. Általában a bőr és kalarábé szokott viaskodni egymással, mint két híres verekedő, akik nem férnek meg egy csárdában, míg a többi, nyápicabb illat jobbára csak akkor merészkedik elő, ha a két félelmetes harcoss valamely okból már elhagyta a küzdőteret.

Nincs azon semmi csodálni való, hogy a Szondy-utca lakói szerettek itt élni. Az emberek közül se azokat szeretjük, akik a legszebbek, legokosabbak, hanem akik kedvesek a szívünk-

nek, kedvesek, többnyire anélkül, hogy meg tudnók mondani: miért. Irén harmincöt évet élt ugyanebben a lakásban, megszokta és hozzáőtt, mint a paraszt a maga kis földjéhez. Különben is a harmadik emeleten lakott, ahol az utca bántó sajátságai inkább elviselhetők. Ebben a lakásban is született és amikor férjhez ment Gézához, szülei az új házaspárnak adták át otthonukat, maguk pedig kisebb lakást béreltek, két utcával kijebb, közelébb az üzletükhöz. Az idősebb leány, Margit, már régebben faképnél hagyta a Terézvárost és — igen gazdagon ment férjhez — a Lipótvárosban telepedett meg, annak is egyik legszebb helyén, a Margithíd mellett épült új paloták egyikében, pompás kilátással a szigetre és a budai hegyvidékre.

Imre, a legfiatalabb testvér Amerikába ment, de Irén itt maradt a Szondy-utcában és itt szülte meg három gyermekét. Nehezen barátkozott meg Gézával. A maga komolykodó lényéhez túlhangos, túlvidám, sőt kissé ugrifüles volt ez a fiatalember. Idegenkedésének tán az is oka volt, hogy azt hitte, minden igazi férfinak olyan tekintélyes, mogorva, sokat kereső, súlyos oszlopnak kell lennie, mint Adolf sógora. Lassan ment végbe átalakulása, amely végül, mint egy sokáig lappangó tűzvész tört ki rajta vad erővel és amikor Géza megkérte a kezét, ujjongó boldogsággal egyezett bele a házasságba. Ekkor már szülei aggodalmasan súgtak-búgtak egymás között, sőt anyja többször hevesen a szemére hányta, hogy veszedelmesen közeledik a vénlányság felé. Ezerkilencszáznegyben huszonötéves leány már elkészülhetett rá, hogy a háta mögött gúnyos vagy szánakozó mosollyal összesúgnak az emberek. Volt ugyan egy másik kérője, egy jómódú, nevetségesen otromba és műveletlen fűszeres, de azt többször kikosarazta, anyja nagy bánatára.

Géza semmiben sem hasonlított a nagytekintélyű Adolfra, akinek közelében, engedelme nélkül tán még a méhek se mertek a virágra szállni (Géza kijelentése). A két sógor nem is szlerette egymást. Géza eleinte, völegénykorában, az idősebb rokonnak kijáró tisztelettel kezelte, de amikor meghallotta, hogy ez a dúsgazdag ember egy garasnyi hozományt se akar adni sógornőjének, lekicsinylően keresztülnézett rajta.

— No jó, szívem — mondta egyszerűen —, elveszlek hozomány nélkül...

És ez nagy szó volt akkoriban. A tapasztalatlan, kissé ügyefogyott — így hívták a rosszindulatú agyafúrtságtól mentes nőket —, félénk Irénben ekkor már kialakult volt Gézának, a rettenthetetlen, tükörfényes lelkű hősnek a képe. E képnek körülbelül annyi köze volt az igazsághoz, mint sok rettenthetetlen hős hírének, akiknek csak büszkén vitézkedő mozdulatait látjuk, anélkül, hogy tudnók, miért vitézek. Hátha csak túl akarják szárnyalni társaikat, hátha csak kitüntetésre áhítoznak, hátha csak bénító rémületükön akarnak úrrá lenni? Géza másféléves házasság után változatosságra szomjazott és szüntelenül éber büntudatát — mily régi nóta — túlzott gyöngédséggel vélte elaltatni Irénnel szemben. Géza, a mintaférj, kishivatalnok volt, amikor megnősült. Két-háromévenként változtatta kenyéradó gazdáját, mert szerinte ez az egyetlen módja, hogy a számlébrát átugorja az ember, egyre jobb állásokat vívott ki magának és a háború kitörésekor már az Ipar- és Agrarbank értékpapírosztályának főnöke volt, négyszázötven korona havifizetéssel.

Nyugalmas polgári jólét vette körül Irént. Az országúton lomhán baktató szénásszekér útja nem lehet biztonságosabb,

mint az övé. Tekintete el se révedezett holmi kalandos messzeségekben, szemének ez merőben újfajta megerőltetés lett volna, de szüksége se volt rá, sőt lehetősége sem, oly szorosán elzárta előle a kilátást férje és három gyermeke. De éppen e szűk elzártságban lelte meg boldogságát Irén.

A háború, mint egy széleseben rohanó gyorsvonat tört rá egy fordulóból a szénásszekérre.

3.

Amikor Irén reggel felébredt és tekintete a mellette lévő megbontatlan, felpúpozott ágyra esett, amely hirtelen egy sírdombra emlékeztette, szinte lökésszerűen mozdult meg benne az az elhatározás, hogy nem engedi át magát a bánatának. Tegnap este az egész család megjelent a vigasztalására és a szemét szerette volna kikaparni Adolfnak, amikor az magyarázni kezdte, hogy hová jutnánk, ha minden bevonult felesége sírás-rívással töltené napjait, ő a díványon ült, zsebkendőjébe temetkezve, körülötte a fülébe duruzsolt a sok ember vigasztaló, csitító hangja, akiket most ellenséges idegeneknek érzett, mert nem tudják felérni ésszel, mit jelent az, hogy Géza őt magára hagyta. De most mintha igazat adna nekik. Maga előtt látta a nagytestű, vöröshúsú, tagbaszakadt Adolfot az asztalnál ülve, szigorúan összefont karral, mintha egy ülésen elnökölné, és hallotta érdes, durva hangját, amely akkor is komor felelősségrevonást fejez ki, ha azt mondja: csúnya idő van.

— Ugyan hagyd abba ezt a bögést. Ha Szerbiába viszik, semmi baj. Zeneszóval fogunk oda bevonulni... Nézz rá

a térképre. Egy tökmag ez az ország a monarchiához képest. És ha Oroszországba viszik? — Kihívó fitymálással nevette. — Az is ország? Ott ellopják a fegyvereket, a muníciót, az élelmet... Bíz rá az államférfiainkra a dolgot, azok tudják, mit csinálnak. Korhadt épület Oroszország. Ha egy falát megdöngetik, összeomlik az egész. ..

Mindez nagyon valószínűen hangzott. Az ország vezetői tudják, mit tesznek és tán azért mentek bele a háborúba, mert annak vége lesz, mielőtt elkezdődött volna. És az a sok millió asszony, az mind a fejére húzza a bánatot, mint egy fekete kendőt és megbújik alatta, hogy ne lásson, ne halljon semmit? így csakugyan nem lehet élni. Végeznie kell a munkáját, mint eddig.

— Misi! — szólt halkán a kiságy felé.

A gyerek csak erre várt. Gyorsan lemászott az ágyról és odabújt hozzá. — Jól aludtál?

Misi kétéves volt és papagály-korszakát élte. Amit nem értett meg, azt megismételte.

— Jól aludtál? — felelte cérnavékony hangján, még a hangsúlyt is utánozva és nagy, fekete szemét kíváncsian felvetette rá, hogy nem követett-e el hibát.

— Oh, te kis csacsi... — mosolyodott el az asszony és magához szorította a fiát.

— Óh te ticsacsi... — hangzott a válasz.

A fiú, ez az igazi beteljesedés. Irén emlékezetében már elmosódott a két leány aprókora és most egyre növekvő gyönyörűséggel figyelte e mulatságos kis állatkának kibontakozó értelmét. Máris kezd emberszámba menni, önálló magatartása is van. Fiú, egyéniség. Ha például idegen lakásba viszik, ahol

még nem járt, künn marad az ajtó előtt, az anyját mintegy beküldi, előörsként és ott ténfereg a folyosón, gyanakvón besandítgatva és csak percek múlva szánja rá magát a bejövételre, ha látja, hogy anyjának nem esett bántódása. Gézánál különb férfit kívánni se lehet. De Misi mégis más lesz. Még szebb, még okosabb, már fiatalon nagy tudós, híres orvos, gazdag mérnök. A lányok is aranyosak, de rájuk a feleség, háziasszony, anya sorsa vár, a család a hivatásuk, a lakás a hivatali helyiségük; Misi az, aki kitör a világba, hogy azt diadalmasan meghódítsa.

Irén nagyot sóhajtott, eszébe jutott, mily összetört lehet szegény Géza az éjszakai utazás után. Erre Misi, a kis majom is nagyot sóhajt és nagykomolyan megint felveti rá csillogó fekete szemét. Irén hangosan elneveti magát.

— Te kis oktalan... — súgja a fülébe és agybafoébe csókolja. Nagy játék kezdődik, észrevétlenül múlik az idő, a szomszéd szobából beszéd, motozkodás hallatszik. Irén felkel, gyorsan visszateszi a gyereket az ágyába. Gizi imádja a picit, de persze féltékeny rá és menten sírásra áll a szája, ha észreveszi Misit a nagyágyban. Hálóingben befut a két lány. Misi torkaszakadtából kiáltja, hogy a hangja élesen visszhangzik az egész lakásban:

— Gizi... Majiszka . . .

— Anyuska! — kiáltja lelkendezve Gizi. — Azt álmodtam, hogy királynő voltam és lefejeztettem mindenkit. Csupa fejnélküli halott hevert az utcán, szép sorban, csak én voltam élő a városban. . .

— Máskor álmodj szebbeket... — feleli Irén.

A kisleány néhány hónapja hajmeresztő hazugságokat ta-

lái ki. Nyilván kivételesen gazdag képzelőtehetsége van és az szüntelenül dolgozik benne. Megtörtént, hogy Irén hazajött valahonnan és a gyerek titokzatos arccal félrehívta, hogy a fülébe súgja, rablók jártak a lakásban, hoztak egy összekötözött embert, azt feldarabolták és a részeket bedobták a klozetba. Vagy azt újságolja, hogy feljött egy tehen, elénekelt a Himnusz, aztán a szarvával mindent összetört a lakásban, de ő megidézte a jó tündért, az megölte a tehenet és mindent összefoltozott. Sokat beszéltek aggodalmasan Gézával, honnan szedi a gyerek ezt a sok gyilkolást, pusztítást és romboló motívumot. Lidi, a lány nem mesélget nekik, különben is anyjuk jóformán mindig a gyerekek mellett van. A háziorvost is megkérdezték, de az csak legyintett: nem kell törődni vele, elmúlik nyomtalanul.

Kezdődött a mosdás, a fürdőszoba csakhamar merő lúcsökká vált. Misi üvöltött, ahogy a torkán kifért, de rá se hederített senki. Végre letelepedtek az ebédlőasztal mellé, Lidi hozta a reggelit. Gizi az apja helyére akart ülni.

— Mit mondtam neked? — szólt rá szigorúan Mariska.

— Én mégis ide ülök! — felelte dacosan a kisebbik lány.

— A helyedre ülsz! — szólt rá Irén, mire a kislány haragos arccal, vonakodva lemászott a székről és a helyére vonult.

Mariska magyarázni kezdte, hogy Gizi tegnap kijelentette, ezentúl apja helyén fog ülni, de persze ő megtiltotta neki. Irén elgondolkozott.

— Nem mondta Gizi azt is, hogy ezentúl ő lesz apa?

A két lány kimeredt szemmel bámult anyjára. Gizi arcán rémült bűnbánat, Mariska, a falattal szájában nem folytatja az evést, hanem álmélkodva ül, mozdulatlanul.

— De igen . . . Honnét tudod, anyus?

— Ismerem Gizit... Apus helyére pedig senki se ülhet!
— tette hozzá szigorúan. Józan ész kell a gyerekekhez és türelem, végtelen türelem: ez a nevelés titka. De mily súlyos feladat eszesnek és türelmesnek lenni!

— Mikorra remélhetünk levelet apustól? — kérdezte Mariska. A gyerek egy ideje lázasan olvas, mindent, amit megkaparint, Tutsek Annát, Jókait, Vernét, újságot és olykor az irodalmi kifejezéseket használja beszéd közben. Gézával nemrég nyilalást kaptak az oldalukba a nevetéstől, amikor Mariska elmondta, hogy összeveszett egy barátnőjével, akinél látogatóban volt, jól megmondta a véleményét, aztán „átkot mormolva fogam közt, távoztam⁴⁴. A gyerek kérdésére, mit nevetnek, anyja megmagyarázta neki, hogy ezt a kifejezést csak könyvben lehet használni, de Géza hozzátette: Az se nagy baj, ha mondasz ilyeneket. Élvezni akarta a gyerek mondasait. Irén is mosolyogva bólogatott, csakugyan, beszéljen a gyerek úgy, ahogy jól esik neki, majd leszokik magától. És az kiskutyá, amit a múltkor a vendégek előtt mondott? Irén beküldte a másik szobába, hogy hozza ki egyik rajzát és mutassa meg a vendégeknek. — Nem találom sehol — jött vissza a gyerek —, nyilván ebek harmincadj ára jutott. — A vendégek majd széjjeltépték elragadtatásukban.

— Hogy mikor „remélhetünk⁴⁴ levelet? — felelte Irén. — Ma estére. Akkor megtudjuk, melyik harctérre vitték. — ÉS az izgalom, mint egy nyüzsgő hangyaboly kezdett rajzani a mellében. Mily iszonyú szavak: a harctérre vitték. Nyugalom! — intette magát. Egy-két nap és eldől, igazat mondott-e Géza. Ha ismét félrevezette, akkor is ráér még bánkódni.

— Úgy-e, lemehetek veled vásárolni? — kérdezte Mariska izgatottan.

— Nem, fiacskám. . . Ma vigyáznod kell a kicsikre, Lidi-nek kismosása van ... — ÉS a szeme szögletéből figyelte a gyereket, mialatt az tovább itta a kávéját. Arcán elégedett nyugalom tükröződött, belátta, hogy itthon kell maradnia, hiszen fontos teendőt bíztak rá. Mariskának leírhatatlan élvezete, anyjával bevásárolni, de oly megértő, okos teremtés, hogy rögtön lemond róla, ha komoly okok tartják itthon. Amíg Irén nem ismerte fel a gyerek természetét és nem volt türelme a sok indokoláshoz és magyarázgatáshoz, addig ez a szelíd, engedelmes gyermek ingerlékeny önfejűségével sok keservet szerzett neki. Ma is megbicsakolja magát, amíg olyan érvet nem hall, ami meggyőzi a szülői álláspont helyességéről. Irén néha úgy érzi magát a három gyerek közt, mint az épelméjű, akit örültek közé zártak.

Jött nagy sebbel-lobbal a fodrásznő. A sovány, agyonhajsolt teremtés, akinek csapzott haja örökösen rátapadt a homlokára, mintha ráragasztotta volna, mindig sietett. Miért? Mert a nagyságák mind reggel akarnak fésülni. Érthetetlen rögeszme! Irén még le se ült a hálószoza tükre elé és Lefkovitsné máris rákezdte a zümmögést. Hozta és vitte a híreket, mint a méh a hímport virágról virágra. Szerinte Szántóné „fád“ és buta nő, mert alig beszél, sőt az ő híreit is unott arccal hallgatja. Tehát a nagyságos úr tegnap bevonult? Lefkovitsné ura is bevonult, de bánja is ő, Lefkovits a Császárfürdő legügyesebb tyúkszemvágója, sokat keres, de minden pénzét nőkre költi, megérdemelné, hogy a háborúban Isten megbüntesse. Irén hideg taszítást érzett a szíve kö-

rül, a tükörben merően a fodrásznő arcába nézett, mintha nem hinné, hogy emberi lény az, aki ilyen szörnyűséget kiejt a száján. Volt egy elmélete is: ha egy férj megcsalja a feleségét, annak mindig a feleség az oka, amiért nem tudja magához láncolni az urát. Lefkovitsné elmerülve dolgozott a haján és mint piszkos rizskása ömlött szájából a szó. Irén arra riadt fel, hogy az asszony hangos kezitcsókolommal elrohan. Gyorsan felöltözködött, útalta azokat az asszonyokat; akik mosdatlanul, kócosán, szinte párologtatva az ágy melegét, mennek bevásárolni, őt még senki sem látta rendetlenül, Géza sem. Ez is egyike azoknak az eszközöknek, melyekkel az asszony magához láncolja az urát. Az óriási fehér szalmakalap jól állt kerekded, érzékenyen finombőrű arcához, amely rózsaszínnel befuttatott porcellánhoz hasonlított, fényes, fekete hajához, világossárga, hosszú, gyapjú-georgette kabátjához. A tükör aranykeretében olyan volt Irén, mint egy jól összehangolt színekkel festett élénk képmás. Örült, hogy a szomorú napok nem hagytak nyomot az arcán. A fűző jól megduzzasztotta felsőtestét és karcsúságát kidomborította. Középtermetű volt, de alakját kicsinek találta Irén, magas szeretett volna lenni és mintha a sors félig teljesítette volna kívánságát, kissé túl-hosszú lábszárakkal látta el. Alakján tehát volt némi kedvesen félszeg aránytalanság, ami őt a zömöktestű, hosszúlábú gólyára emlékeztette, de e hasonlóság senkinek sem jutott eszébe és Irén még Gézának se vallotta meg. Nagy, szürke szemét egykor sokáig el tudta nézni a tükörben, valósággal szerelmes volt tulajdon szemébe. Gézának is a szeme tűnt fel először! Ha leánykorában Irént elővette a szomorúság, amiért nincs semmi jellegzetes szépség az arcában, hanem legfeljebb afféle

átlagos csinosság, akkor a szeme vigasztalta meg. Persze ma már csak a házasélete szempontjából fontos, hogy harmincöt éves korában is jót mutat a külseje. Mint egy félig teleírt főkönyv az élete, a még üres oldalakra is egyhangú rovatolás kerül és bár az adatok váltakoznak bennük, szürke, üzleti könyv marad az mindvégig. No lássunk az új rovatokhoz.

Az mindenesetre új dolog, hogy nem kapni vajat. Van ugyan elég, mondták az üzletekben, de a szekereket is besorozták és az új szállítási módok még nem alakultak ki. A marhahús két fillérrel drágult. — Hja, a katonaságnak kell a sok hús — kiáltotta a mézáros —, ha nem tetszik, el van adva másnak . . . — és bosszúsan félredobta a levágott darabot.

Bevásárlás alatt mindig ellátogatott az öregekhez. Ösztövére kis ékszerbolt Ritterék üzlete, iparosok, cselédek, kispénzű tisztviselők bevásárlási forrása. A pult előtt ültek, a vevők számára fenntartott székeken, anyja kötögetve, apja a reggeli lapot olvasva. A csontos, sovány, mérges öregasszony ma ugyanolyan tiszteletteljes félelmet gerjeszt Irénben, mint gyerekkorában. A távolság sehogy sem csökken kettejük között. Az öregasszony sokat szidta, verte a gyerekeit és ezek ilyenkor apjukhoz futottak vigaszért. Mintha testvér lenne a két öreg, a férfi is ugyanolyan zörgőcsontú, alacsony, csirkekezü-lábú, mint a felesége. De az apa csupa szelídség, megbocsátás. Irén valamikor, serdülő korától addig, amíg be nem töltötte húsz-huszonegyedik évét, kissé lenézte az apját, mert azt hitte, hogy anyja sokkal okosabb. Ma már tudja, hogy fordítva áll a dolog, de azzal is tisztában van, hogy apjának elnéző jósága nem egyéb, mint jéghideg önzés. Jónak lenni, vigasztalni, igent inteni vajmi kényelmes elintézése a kérdé-

scznek. Az anyja, az harcolt, irányított, kemény kézzel tartotta a gyerekeit, de lelkes szeretettel és éber felelősségtudattal. Végül elszintelenedtek, összefolytak Irén érzései és kritikái a két magára hagyott öreggel szemben, mindamellett, hiába tudja, hogy anyja érdemesebb a szeretetre, még mindig fél tőle és inkább apjához húz, a kedves, babusgató emberhez. Irén leült a szülei mellé.

— Nos, megnyugodtál? — kérdezte Ritter és megsimogatta Irén arcát.

— Meg. .. Mást nem lehet tenni...

Az öregasszony elmondta, hogy a szomszéd házban lévő fűszerüzlet vezetését a Kardos Jóska vette át a bátyjától, mert az bevonult.

— Nagyon kérdezett rád — mondta, szemüvege mögül hosszú pillantást vetve a lányára, mert egykor azt szerette volna, ha ehhez a Kardoshoz megy feleségül; ez volt az a férfi, aki többször is megkérte Irén kezét.

— Örülök — mosolygott Irén. — Még mindig fekete a körme alja?

— Fekete bizony — nevetett az apja. — Nem szeretem, ha egy fűszeres körme fekete. Egy nagy író, egy nagy feltaláló körme lehet piszkos, az elhanyagolhatja magát. De mik azok a magasztos gondolatok, melyek elvonják egy fűszeres figyelmét, hogy tisztán tartsa magát?

Irén hálásan nézett apja szemébe. Ritterné megbántott, morgva arccal szaporán jártatta kötőűit.

— Kardosnak villája van Hűvösvölgyben — vetette oda. — Három fióküzlete. És lúdtalpa. Ma mondta. Sohse lesz katona.

Irén másra terelte a szót, majd nemsokára folytatta útját. Az utcán találkozott Rosenzweignével. Tovább akart menni, de az asszony megállította.

— Hallom, bevonult az ura — mondta és együttérzőn megszorította a kezét. — A fiam is a harctéren van. Épp az önkéntes! évét szolgálta és már úgy örültünk, hogy októberben kiszabadul...

— Majd visszajönnék hamarosan... — felelte Irén és szerette volna faképnél hagyni az asszonyt. Nem szívelte Rosenzweigéket, sem ő, sem Géza. Egy házban laktak velük és oly túlzott zsidók voltak. Templomba jártak, péntek este gyertyát gyújtottak, folyékonyan olvastak héberül és meg is értették e furcsa, szögletes betűk jelentését. Mint egy büszke kitudntetést viselték a zsidóságukat, míg Irénék egyszerűen nem vettek tudomást róla. Náluk az egy rovat volt a születési bizonyítványukban. Olyan idegenkedést éreztek Rosenzweigék iránt, mintha azok valamely titokzatos, alattomos összeesküvés részesei lennének, jóllehet tudták, hogy egyszerű, ártatlan emberkéek. A kövér, keményhúsú asszonyka lelkesen válaszolta:

— Visszajönnék... Én naponta imádkozom a fiamért és tudom, hogy az örökkévaló meghallgatja imámat. ..

örökkévaló? — gondolta Irén. — Miért nem egyszerűen Isten? Még ebben is különböznek a többi embertől. És nem szégyenük, hogy manapság Rosenzweignek hívják őket!

— Minden jól... — mondta. — Reméljük a legjobbakat... — és elbúcsúzott tőle. Otthon Mariska fülsiketítő üvöltéssel rohant feléje egy rózsaszínű lappal.

— Apa életjelt adott magáról! Nyíregyházáról írt. Száj-harmonikáznak!

Tehát orosz harctér! Mohón tépte ki a lapot a gyerek kezéből. Levél Gézától, az első, tízévi házasságuk alatt, ez is mily furcsa! „Kedves Irénkém!” — olvasta némi csalódással. Hisz ily megszólítás mindenkit megillet, nem mond és nem jelent semmit. Ily égzengő események közepette valahogy a megszólításban is ki kellene fejeződni a rendkívüli kapocsnak, ami összefűzi őket. „Jól vagyunk, kitűnő a menázi. Egy hadnagy elhozta a száj harmonikáját és sokat énekelünk. Egy bécsi fiú remek vicceket mesél, felírtam őket, hogy elmondjam Neked. Remélem, semmi baj. Nemsokára megadom a tábori posta számát, rögtön íratok majd, Mariska is írjon. Mindnyájukatok csókol Géza.“

Irén elborult arccal áll az előszobában. Igen, a sorokban ott bujkál valami Géza lényéből. De egyetlen célzás sincs bennük a nagy titokra. Mikor jön haza Géza? Miért nem jön már? Mégis becsapta volna?

Leszalasztotta Mariskát a lappal szüleihez. Hirtelen bénító fáradtság vett rajta erőt, valósággal lerogyott a pamlag sarkába, a torka elszorult. Gézát viszik a harctérre, mint mindenki mást. Érezte, a szája körül furcsán megmerevedik a bőr. Gizi futott most hozzá a képeskönyvével:

— Anyuka! — kiáltotta. — Ha a zebra nagydolgot csinál, az is csíkos?

Irén szomorúan ingatta a fejét:

— Nem, kislányom... Az nem csíkos.

4.

Két nap múlva még egy lap jött Volócról. Irén megnézte a térképen, kis határszéli falu az a Kárpátokban. Iszonyú meszsísziségben. Azt írta Géza, sok bort kapnak, nemsokára iszákos ember lesz belőle, és amúgy mellékesen hozzáfűzte: azt hiszem, a tervem hajótörést szenvedett. Egy hét múlva újabb lap köszöntött be, ezúttal már a tábori posta számával. Nagyon megkedvelte a századosa, írta Géza, lovagolni is megtanult és a nagy meneteléseket most már lóháton végzi. Kész nevetőség, tette hozzá, hogy ezt a nagy darab állatot Pintyőkének hívják. Ilyen ostobaságokra pazarolja Géza a kis rózsaszínű lap szűk felületét. Mért nem írja, hogy. . . Istenkém, hogy mit, ezt neki kéne tudni, valami szárnyalót, kimondhatatlant, megdöbbenően fenségeset, egyenértékűt az ő túrhetetlen aggodalmával. Tíz nap múlva jött az utolsó lap. „Ma meleg napunk volt. Pompásan érzem magam, sohse voltam ily egészséges. Turóczi zászlós hazament, majd bővebben beszámol mindenről. Még nem kaptam levelet Tőletek.“

Két hónapja, hogy megjött ez a lap, azóta semmi hír Gézától és Turóczi se jelentkezik. Az újságok tele egetverő győzelmekkel. Ezúttal Adolf alaposan tévedett, mert semmi jele, hogy közelítene a háború vége. Egyre több sebesültet látni, sőt Irén már olyan halottról is tud, akit személyesen ismert, a számfejtőség egyik tisztviselője volt a bankban. Néhány szót váltott vele mindössze két év alatt, de most úgy érezte, valamit jóvátehetetlenül elmulasztott; mért nem volt kedvesebb hozzá, mért nem mosolygott rá, amikor átadta neki a felvétlapot? Furcsa. Egy idegen ember meghal és az ő élete sze-

fényesebb egy árnyalattal. A drágaság nő. Mindez azonban mégis afféle külső hullámvás, az események valószínűtlen lebegése egyetlen szilárd mag körül és ez a mag az ő megkövesült aggodalma, melyet mint egy gyógyíthatatlan daganatot cipel magával mindenfelé. Két hónap! Elesett, fogságba került. Hiszen ha jelentkezik az a zászlós, akkor is elavult, amit mondhat neki. Végre öt lapja visszajött, egyikre nagy betűkkel írták rá; ELTŰNT.

A bizonytalanság és remény, kétségbeesés és bizakodás sötét, zavaros tíz hetének lezárását, de egyben egy új, ismeretlen időszak kezdetét jelentette ez az otromba kézzel felmázolt közlés. A háború vadul hömpölygő árvize, mely csak nyaldosta idáig a házatáját, íme, kezd beömleni ajtón, ablakon. Erős, okos férfiak eltűnhetnek benne, mint egy gyufaszál. De a gyufaszál fenn is maradhat a vizen, sőt leszállhat a földre, ha a víz a medrébe vonul. Tehát a bizakodás kezdődik élőről? csak éppen kevesebb jogcíme van rá?

— Nyilván fogságba került, — mondta az apja — és egy napon megjön majd erről is a hivatalos értesítés. .. Nem jelent az semmit, ha egyelőre eltűnt. . .

Tán igaza is van az öregúrnak. Jó elhinni, amit mond. Az önáltatás is egyik eszköze, hogy életben maradjunk. A szorongó feszültség Irén mellében kiterjed a testében, együtt kering a vérével, a gondolataira is ránehezedik. Délutánra meghívta Margit, néhány asszony is lesz nála. Irén, bár nem szereti ezt a jól összehangolt társaságot, elment testvérnéjéhez, mert úgy érezte, széjjelpattan a feje, a melle, ha otthon marad. Bódultan járt az utcákon. ELTŰNT. Ez a szó, amely idáig szürkén meghúzódott százezernyi társa között és ha nagy-

ritkán jelentkezett, akkor is egy kötőtűvel, egy zsebkendővel, a kulcs-csomóval kapcsolatban, most mint egy véresszájú, óriás termetű forradalmár, aki idáig észrevétlenül meghúzódott a tömegben, ordítva követelte a jogait, és akár egy templomból rabolt ereklyét, vitte a hóna alatt Gézát. Most jutott először Irén eszébe, hogy Gizi talán tőle örökölte képzelőerejét? csak éppen a gyerek kimondja, amit gondol, míg ő e csapongásokat megtartja magának. Ma is avval jött Gizi, hogy ezentúl tejet kér ebédre, vacsorára, mert macskává változott és megölt minden egeret. Igen, ide-oda ugrálnak a gondolatai, mintegy önvédelemből, mert az örület fojtó hevét érzi, mint egy tigris kitátott szájának a bűzét, ha figyelmét Gézára összpontosítja.

Margitéknál némiképp csakugyan megvígasztalódott. Egyik asszony háború kezdete óta mindössze egyetlen lapot kapott az urától, mígnem egyszerre hat érkezett. Egy másikhoz hivatalos értesítés jött, hogy az ura eltűnt és egy hét múlva megke-rült, megszökött orosz fogságból. És mért ne szökhette meg Géza is? Behozták a habos kávé, kalácsot és lassanként a szó az igazi beszéd tárgyra terelődött, melyek ha nem is fontosabbak, mint a háború, de sokkal érdekesebbek: pletykák, öltözködés, színház. Margit, a háziasszony most másodrendű szerepet töltött be, mert első alkalommal, a látogatók közt megjelent ácsfalvi Kenéz Jánosné is, akinek ura Kuffler Jakab korában, gyakornokként kezdte pályafutását és jelenleg az Ipar és Agrárbank vezérigazgatója. Irén nem tudta, ki ez a nő és úgy bámult rá utálkozva és kíváncsian, mint egy szörnyszülöttre. Az asszony, mereven, félíg lehunyt pillákkal, mintegy félálomban ült az asztalnál; így trónolhatott kegyes pillanatai-

ban egy zsarnok ókori királynő a tényrnyalói között. Ha valaki beszelt, Kenézné lassan feléje fordította fejét és így maradt, míg az be nem fejezte mondókáját, aztán ugyanígy az új beszélő felé fordult. Ha valami mulatságosat hallott, így szólt: „Kedves,“ és alig mozdítva ajkát, halvány mosolyt jelzett ajka körül, hogy a következő pillanatban ajka ismét szigorúan összezáruljon, mint egy alig kinyitott doboz fedele, amit hirtelen újra lecsaptak. Egyetlen alkalommal időzött a mosoly hosszasan e fenkölt arculaton. Valaki a házastársak körül szál-longó pletykákról beszélt.

— A napokban, — szólalt meg Kenézné halkan, vontatott szünetekkel a hirtelen leszállt tiszteletteljes csöndben — a napokban valaki... így szólt hozzám... Láttam a vezérigazgató urat.. egy feltűnően csinos ... egy *feltűnően* csinos hölgyel.. . Úgy? feleltem . . . Nagyon örvendek . . , ha a vezérigazgató urat feltűnően... csinos hölgyek társaságában tudom...

— Remek válasz! — kiáltották többen.

Kenézné ravaszkásan hunyorítva folytatta:

— Még csak annyit, felelte az illető. . . hogy a feltűnően csinos hölgy... a vezér igazgató úr tulajdon hitvese volt!

Kitörő, lázas hahota. Remek, nagyszerű, óriási, kiáltozták mindnyájan, némelyek lelkesen tapsoltak. Kenézné bágyadt mosollyal körüljártatta tekintetét, amely egyszerre élesen megtört, fennakadva Irén gúnyos megvetést kifejező arcán, de páratlan lélekjelenléttel gyorsan továbbsiklott az ünneprontó fölött. Irén lesütött szemmel, dermedten ül, majd eszébe jut, hogy Margitra való tekintettel részt kell vennie a kitűnő tréfa élvezetében és erőltetten mosolyog, míg a szemében csúfolódó

szikra villan. Nevetséges és utálatos ez a talpnyalás és Kenézné leereszkedő gögje. A társalgás tovább folyik, de Irén mintha megnémult volna; legszívesebben ott hagyta csapot-papot és sietne haza a bánatához. Margit keményen megnyomja lábát az asztal alatt: mit ülsz itt, mint egy fadarab? így tehát ő is beledob egy-egy szót a társalgásba. Margit barátnői iránt már csak azért sem tud felmelegedni, mert azok túlzott nyá-jaskodással, hízelgéssel veszik körül testvérét, a gazdag asszonyt és érzi, hogy az asszonyok se szeretik őt. Valahogy mindig kültag marad közöttük, nem tud a nyelvükön és ha kérekbe törnék, akkor se tudna kitörő elragadtatással nevetni a vezérigazgatóné együgyű anekdotáján. De talán bántja is nénjét, hogy az új, fényesebb csillag őt háttérbe szorította? Nem, Margit sugárzik, boldog, hogy Kenézné leereszkedett hozzá. Beleillik Margit jellemalkatába, de ez mégis új vonás rajta.

Valaki Szegőnéről kezd beszélni: új barátja van. Irén ismeri ezt a Szegőné, tízéves kislány két éve meghalt és azóta csupa gyász, fájdalom ez az asszony. A férje ritka szépségű férfi. És ez a nő megcsálná a férjét, sőt váltogatná a barátait?

— Lehetetlen, — kiáltja felháborodva. — Ki látta, hogy Szegőné megcsalja az urát?

— Azt nem kell látni, — feleli valaki — azt elég tudni.

— Én pedig ismerem Szegőné, — folytatja kipirultan Irén. — Az ha nem szeretné az urát, válással segítene magán. Mint ahogy úrinő nem tartatja el magát a férjével, ha mást szeret. Tudom, hogy ostobaság, amit mondok, mert manapság más a közfelfogás. De nem mindig azok tévednek, akik szembehe-lyezkednek a közfelfogással. Szegőnéért pedig tűzbe teszem a kezem.

Olyan fagyos csend kerekedett, hogy Irén elhallgatott. Szándékosan beszélt így, tudván, hogy ebben a társaságban a „köz-felfogásnak nagyon is hódol egyik-másik asszony, bár vele erről, éppen mert ismerik a vélekedéseit, nem beszélnek nyíltan. Irén annyira torkig volt az itt folyó nyálkás, hazug fecsegéssel, hogy örömmel kapott Szegőné védelmén. És e kellemetlen csend talán azt jelenti, hogy Kenézné is megcsalja az urát? Akkor kiváltképp örül, hogy megmondta a véleményét. És Kenézné csakugyan megszólal, ezúttal mézédés mosollyal:

— Folytassa kedves ... Nagyon érdekes, amit mond.

Irén önkénytelenül ránézett Margitra, az kétségbeesetten égnek emelte szemét. Ezt nem lehetett félreérteni. Irén vállat vonva felelte, hogy nincs mit mondanía, mire Margit vette át a szót és másra terelte a beszédet.

A vendégek távozása után Margit ingerülten vetette le magát egy karosszékbe.

— Hallod, te javíthatatlanul buta vagy! Hogy mondhattál ilyet Kenézné előtt? Nem tudod, hogy évek óta barátja van?

— Azt se tudtam, hogy ő maga a világon van.

— Te valósággal úgy élsz, mint egy őserdőben. Az embernek mindent látni kell, tudni kell, nem gubódzhat be a családjába, különben ilyen hajmeresztő kellemetlenségek érik. Nem csoda, hogy téged senki se szeret. Hisz nincs egy igazi barátnőd se.. . Nagyon örülök, hogy most így megjártad, legalább máskor megtartod magadnak az „elveidet“⁴⁴... Különben, mit szólsz, milyen elragadó teremtés?

— Kicsoda?

— Kenézné... Mily kedves, közvetlen, egyáltalán nem érezteti a rangját.

Bár a békesség kedvéért Irén nem igen szokott vitába szállni a nénjével, most nem tudta türtőztetni magát.

— Margit, az Isten megáldjon! Te azelőtt szoba se álltál volna ilyen felfuvalkodott majommal. . .

— Légy szíves, — csattant fel Margit — ne beszélj így a barátnőimről!

— Kérlek, nem beszélek ... De ezentúl ne hívj meg, ha ő is itt van.

Margit gúnyosan meghajolt ültében.

— Ahogy parancsolod... — Majd hirtelen eszébe jutott valami — Várj csak! Melyik bankban is van most Géza? Sohse tudom, annyit ugrál ide-oda... — És húga válaszára a homlokát ráncolta: — Hiszen Kenéz ugyanitt vezérigazgató... No te alaposan megjárta! De úgy kell neked! Ide visznek téged a te hóbortos elveid . . . Nagyon örülök, hogy megjárta!

Hirtelen világosság gyúlt Irénben. Ügy érezte, mintha szíven ütötték volna. Nem tudott ránézni Margitra, az asztalhoz ült, feltört egy diót és azt eszegette. Az imént még jól is esett neki, hogy nénje összeszidta, mert ez azt jelentette, hogy a maga módján törődik vele, bár Margit e korholással újabb bizonyítékát adta, mennyire képtelen őt megérteni. De most merőben más jelentőséget kapott Margit megnyilatkozása. Nagyon jól tudta, melyik bank alkalmazottja Géza és titokban azt remélte, hátha húga odamond egy vaskos „szocialista“, vagy egyéb megjegyzést Kenéznének. Az asztal alatti lábnyomás csodálatraméltó mestermunka volt; részint jóindulatú biztatás, amire utólag hivatkozni lehet — én figyelmeztettelek, légy kedvesebb Kenéznéhez —, részint aljas beugratás, szó-

lásra bírni őt, hátha mond valami sértőt és akkor Margit előállhat a tanulsággal: így jár az, aki ostoba elvekkkel tömi tele a fejét. Terve ilyenformán remekül bevált. Mily kár, hogy Margit azt reméli, ily eszközökkel a maga szintjére vonhatja őt és attól se riad vissza, hogy komolyan ártson neki. Hisz az asszonyok befolyása ijesztően nagy és tán Géza csakugyan kárát látja, hogy neki fogalma se volt Kenézné és a barátja létezéséről. Margit végzetesen különbnek tartja magánál nyolc évvel fiatalabb húgát, Irén ezt nem is sejtí, de mindent megpróbál, hogy alkalmazkodjék hozzá. A természetén azonban nem tud erőszakot tenni, igenis elítéli a házasságtörő férjeket és nőket, a piszkos kis pletykák untatják, a mozit nem szereti, a gazdagokra nem tud felnézni áhitatos tisztelettel. Margit tulajdonkép mindig zsarnokoskodott felette, de ő serdülő kora óta fölénnyel, sőt derűvel fogadja e zsarnokságot, a görög rabszolgák fensőbbeség nyugalmával, akik tudják, hogy uraik, a büszke rómaiak otromba barbárok hozzájuk képest. De fontos szerepet csak néhány éve játszik kettejük viszonyában az „elvek“ különbözősége, amióta Margiték rohamosan gazdagodnak. Azóta „szocialista“ Irén. A két év előtti szocialista mozgalmak alkalmával, amikor barrikádok emelkedtek az utcákon és felvonult a katonaság, Adolf olyasmit mondott, hogy a tőke és a munka egyenlőjogú tényezői a gazdasági életnek, mire ő óvatosan kétségbevonta sógora kijelentését és azt kérdezte, ha ez így van, mikép lehetséges, hogy a legtöbb munkaadó meggazdagszik és a legtöbb munkás szegény marad világéletében? Adolf felelet helyett, mosolyogva, fitymálóan elhárító mozdulatot tett a kezével, mintha egy ostoba kis bogarat rázna le magáról, de Margit valósággal elzöldült dühében. Egy idő óta

amúgy is az a rögeszméje, hogy a család, kivált az Amerikában. élő Imre, irigyli a gazdagságukat.

— Szóval Adolf becsstelenül szerezte a vagyonát? — kérdezte élesen.

— Ezt nem mondtam, — válaszolta nyugodtan Irén. — En nem értek ezekhez a dolgokhoz. De szemem van és látom ezeket az óriási vagyoni különbségeket.

— Én sok gazdag embert ismerek, de azok sohse lépték át a törvény határait.

— Lehet, hogy a törvény a hibás. Ismétlem, nem értek én ehhez.

— Akkor ne beszélj olyasmiről, amihez nem értesz.

Margit még soká nem hallgatott el és azóta se tudja elfelejteni, vagy megbocsátani ezt a vitát, és hűgát irigy szocialistának tartja. Igen, Margit ide-oda kapkod dühében, mert Irén szeret a saját fejével gondolkodni. Irgyli hűgát a komoly nézeteiért, azért, mert nincsenek barátnői, mert nem bíbelődik érvényesülési gondokkal, mert megelégedett a maga világával, mert nincsenek kívánságai, mert egész ember, mert homlok-egyenest más fából faragták, mint őt. Irén, aki szerint testvérek lenni épp oly magasztos kötelesség, mint férjnek, feleségnek lenni, sok apróságban igyekszik Margithoz alkalmazkodni, hogy el ne mérgesítse a köztük lévő viszonyt. Mindamellett néha kitör belőle valódi énje és ilyenkor kemény szóharc fejlődik ki kettejük között, amely mindig Margit győzelmével végződik. Mihelyt túléléssé válik a vita, Irén visszavonul. Múlt héten Margit, a növekvő drágaság miatt leszállította a szoba-leány és szakácsnő fizetését; úgyis felemeltem már a bérüket, — mondta, mert sokkal többbe kerül az ellátásuk. Ezt nem néz-

hette Irén szó nélkül, a két leány védelmére kelt, persze hiába. „Kiütközött belőle a szocialista“, mondta Margit a férjének, amikor beszámolt neki a történetekről.

— Nagyon büszke vagy rá, — kérdezte Irén, diót eszegetve a gyümölcsöskosárból — hogy egy vezérigazgató felesége barátkozik veled?

— Egy ilyen előkelő, finom teremtséssel élvezet barátogni, — szólt kihívó hangsúllyal Margit. — Az embernek folyton felfelé kell törekednie. Aki ezt nem teszi, elveszett ember.

Irén mosolyogva bólintott. Érdemes, fontos, ily ostobaság miatt vitára kelni Margittal?

— No, persze . . . Tökéletesen igazad van . . .

E megjegyzésből pedig Margit éppen azt hallotta ki, amit húga magába fojtott, de eszébe se jutott, hátha a béke kedvéért beszél így Irén? Nem tart rá érdemesnek, hogy kifejtse a nézetét! ezt érezte Margit. A testvérek közt lévő távolságot nem lehetett áthidalni. Holott külsőre eléggé hasonlítottak egymáshoz, bár Margit magasabb egy fejjel és arcvonásai is durvábbak, olyanformán, mint valamely öntvény első példánya, amely még nyers, csiszolatlan. Irén egyenes orra névjénél nagyobb és kissé szétlapított, vékony ajka Margitnál duzzadt, mint két narancsgerezd, Margit arca is nagyobb és szögletesebb; az idősebb Ritter-lányt, lelkialkatát, külsejét egyaránt, nyilván viharállóbbá faragta a természet.

A szobalány lerakta az asztalt és vacsorához terített. Adolf is megérkezett, köszöntésképen az orra alatt dűnnyögött valamit. A két asszony ijedten elhallgatott, bár erre semmi okuk nem volt, kivált Irénnek nem, aki tudta, hogy Margit kis piszkolódásainak nyoma sincs a férfiben. Adolf döngő lépteivel

az asztalhoz ment, megragadott egy széket, keményen szemügyre vette, aztán megvetéssel maga alá húzta, összeráncolt homloka alól messzire előreugrott bozontos, vöröses szemöldöke, mint két szimatoló előőrs egy fa tetején; szökésvörös, durva szálú haja és vastag, kipödört bajusza színben is hasonlított keményen dagadozó húsához, amely görcsös hurkákban buggyant ki a gallérja fölött. Üres és kegyetlen tekintete volt, mint a macskának, de e hideg szemekben néha szűkülve könnyörgő rémület bujkált. Irénben többször felötlött, vájjon milyen lehetett ez az ember a nászéjszakáján? nevetséges, vagy félelemgerjesztő? Nem volt Margittal oly bizalmas viszonyban, hogy ezt megkérdezhetne volna tőle, holott nagyon furta oldalát a kíváncsiság.

A nagy darab ember áthatolhatatlanul, komoran ült a széken. Margit bőbeszédíien elsorolta, kik voltak itt délután és elmondotta az uzsonna lefolyását. Adolf némán állta a szóáradatot, annyi érdeklődéssel, mint egy világítótorony a tenger hullámozásán. Majd hirtelen így szólt, félbeszakítva a feleségét:

— Holnap csináltass tíz pár cipőt. Én is csináltattam magamnak.

— Tíz párat? — Adolf bólintott.

— Nemsokára akkora drágaság lesz, hogy egy pár kerül annyiba, mint ma tíz.

Irén nem is vette zokon, hogy neki nem tanácsolta Adolf a cipővásárlást. Adolf nem avatkozik senki ügyébe, viszont megköveteli, hogy őt is békén hagyják mások. Hozták a vacsorát, Irén búcsúzkodni kezdett.

— Csak nem engeded el Irént vacsora nélkül? — mordult rá dühösen az asszonyra Adolf.

— Persze, hogy nem ... — kiáltotta ijedten Margit. — Éppen akartam mondani. ...

— Nagyon köszönöm ... — szabadkozott Irén — de a gyerekek várnak... — Ment is hamarosan, szívből kárörvendezve, hogy Margit most jól kikap az urától. Adolfban ugyanis elevenül élnek a régivágású gavallériának bizonyos fajtái és vendégszeretetére különösen büszke, míg Margit neveléségesen zsugori. Ha elfogadja a vacsora-meghívást, Margit tán két hónap múlva beleköt valamiért és törheti a fejét, amíg eszébe jut, hogy nővére a vacsora miatt áll bosszút rajta.

Ügy érezte magát, mintha piszkos lenne egész teste. Vágyott már a gyerekek után is. Jöjjön vissza Géza, álljon helyre otthon a régi rend, bánja is ő, mi történik vele házon kívül.

De Géza nem jött vissza. Néhány nap múlva végre Turóczi jelentkezett. Irt neki és arra kérte, látogassa meg a hadikórházban, mert még mindig nem tud lábraállni.

5.

Amikor Géza látta, hogy végkép a harctéren marad, egyre nagyobb nyugtalansággal töltötte el az íróasztala titkos fiókjában rekedt levelek sora. Ha elesik, valamikép, hónapok, vagy évek múltán mégis csak kinyitják a fiókot, ráakadnak a rekeszre és a levelekre, és Irén megtudja a titkot. Irén pedig nem az a nő, aki valaha is kigyógyul ekkora megrázkódtatásból. Irénnek nincs senkije a férjén kívül, minden szenvedélyét a férjére összpontosította, a sorsát erre az egy kockára tette fel; egy gránát teli találata nem szakgatja széjjel tökéletesebben az

emberi testet, mint e levelek felfedése Irén átlátszóan tisztá életét. Ha tudomást szerez e levelekről, Irén meghasonlik önmagával, a világgal, talán még a gyerekeivel is, mert arra gondol, hogy attól a férfitől származnak, aki őt a leghitványabb ipódon becsapta. De tulajdon hiúságának is van valamelyes szerepe igyekezetében, hogy kímélje Irént. Azt szeretné, hogy emléke mindvégig tűzzel és fénnel ragyogjon a családjá előtt; hogy Irén a legtisztább rajongással beszéljen a gyerekeknek apjukról és az asszonyra emberfeletti feladatot róna e hivatás betöltése, tudván, hogy hazugság, amit mond.

A leveleket tehát a legsürgősebben meg kell szereznie. De hogyan? Ezen tépeiődött folyton Géza. írhatna ugyan egyik-másik barátjának, de még előttük is röstelli, hogy megcsalta Irént, akit ezek a fiúk mind ismernek és hogyan magyarázza meg levélben, mit jelent számára Verőn, hiszen itt nem futó viszonyról van szó, hanem sokkal többről. Közben ide-oda dobálta a háború őrlőmalma, ütközetek, előnyomulások, visszavonulások hajigálták előre-hátra, sebeket látott, hogy az undortól és iszonyattól az ájulás környékezte, egyizben órák hosszát hevert egy rázúdult földomlás alatt, olykép, hogy arca benyomódott egy halott combjába, más alkalommal egy éjszakán át didergett derékig érő vízben. Amikor Turóczi könnyebb lábsebet kapott, elkísérte a segélyhelyre és megkérte arra a lovagi szolgálatra, hogy hozza el a leveleit. Látogassa meg Irént és adja elő, hogy feljebbvalója megkérte, hozzon el néhány iratot a fiókjából. Mialatt a fiók nyitva áll, valamilyen ürügyei küldje ki a szobából Irént és nyissa ki a fiók végében lévő kis rekeszt, melyben semmi más nincs, mint egy átkötött levél-csomó. Ezt vegye ki és vágja zsebre. A fiók és a rekesz kulcsát

átadta a zászlósnak, ezeket ott is hagyhatja Irénnél, a leveleket pedig küldje el Veronnak. Turóczi kedves, szolgálatkész fiú, első pillanattól kezdve rokonszenves számára és akkor is» megkérhette volna e szívességre, ha a közös harctéri élmények nem hoznak létre férfiak között oly szoros kapcsolatokat, melyek erősebbek minden iskolai, vagy hivatali barátságnál. Turóczi nem is tett fel fölösleges kérdéseket. Tehát ez volt az a lány, akivel a hadnagya a pályatesten sétált. Megértett mindent, sok magyaráztatás nélkül is és kérés nélkül a szavát adta, hogy bele se tekint a levelekbe. Géza még kijárta a törzsorvosnál, hogy Budapestre vigyék a fiút és így a legtökéletesebben megoldódott a nagy kérdés.

Mázsányi kő esett le Géza szívéről. Mily kiváló segítőtársa az embernek a véletlen! A véletlen, addig, amíg elkeseredett ellenség nem válik belőle. Turóczi lábsebe ugyanis, amire hatnapos utazás után Pestre került, csúnyán elmérgesedett. A fiú nem engedte, hogy levágják a lábát, inkább hónapokon át szenvedett, sőt, külön átokkal verte meg a sors, mert szervezete nem állta a morfiumot. Már a csontjáig hatolt az egyre gyehező, tenyéryi seb, éjjel nappal ontva a legkínzóbb fájdalmakat, amikre nem volt csillapító. Turóczi a temérdek fájdalomtól, kialvatlanságtól félig eszelős állapotba került. Megírta Gézának, mily balszerencse érte és egyelőre nem is gondolhat a levelek megszerzésére. Géza testét rég tovább hurcolta a Strij, ahová puskagolyótól találva belebukott egy éjszakai támadás alkalmával, amikor Turóczi annyira jól érezte magát, hogy megírta Irénnek, látogassa meg.

Az alvilági utazás rémségei után, megszabadulva a lábába csimaspaszkodó szörnyektől, a napfényes levegőre ért. Most

már egyébbel is törődhetett, mint a kínjaival. Vágyakozott társaság után, sőt röstellte a többi beteg előtt, hogy őt senki sem látogatja meg, szülein kívül, akik egy hétre feljöttek hozzá Zilahról. De az is régen volt és azóta többször kicserélődtek a terem lakói. Bizony kár volt örülnie annak, hogy a fővárosba kerül. Űgy képzelte, hogy mint botra támaszkodó sebesült tiszt végiglátogathatja a híres pesti lokálokat és kabarékat, viszonyt szőhet a könnyüvéru pesti hadiözvegyekkel, vidáman élheti világát, amíg vége a háborúnak. Irénnek írt levele az első tapogatódzó lépés volt e nagyszerű élet felé. Kivált mikor aznap, hogy elküldte e levelet, visszaérkezett Gézának írt lapja „Eltűnt“ megjegyzéssel. Mivel ily értesítést nyilván az asszony is kapott, látogatásának ürügye értelmét vesztette: nem küldhet el iratokat valakinek, akit el se ér a küldemény. Bármennyire sajnálta derék, emberséges parancsnokát, meglepéddel vette tudomásul, hogy a sors kegyes hozzá, máris a közelébe juttat egy nőt, aki félíg-meddig hadiözvegy, pesti úriasszony, sőt hónapok óta önmegtartóztatásra ítélt istenteremtése, szóval ki tudja, mivé fejlődhet még találkozásuk . . . Turóczi a huszonegyévesek feszülő életerejével erősen túlbecsülte az önmegtartóztatás hatalmát. De arra is gondolt, hátha a lakásban, egyik szerelmi légyottjuk alatt hozzáférhet az íróasztalfiókhoz? Ennyivel tartozik hadnagyának, aki bizalmába fogadta és aki talán még kérdőre is vonhatja, hogy elintézte-e megbízatását.

Irén elszorult szívvel haladt végig a kórtermeken. így egytömegben látni e sebesülten gyötrődő férfiakat, akiknek jórésze éppen hogy kikerült a gyereksorból. A gumi- és orvosságzagú levegőn keresztültűzött e fiatal férfitestek vad egészsége, melyet

egy megsebzett végtag csak ideiglenesen befolyásolhat, akár a szántóföld termőerejét a ráhullott gránát. Legtöbb ágy mellett látogatók ültek és egyik-másik beteg szemtelenül kíváncsi tekintettel kíséerte végig a csinos asszonyt, a körülbecézett katonák rakoncátlanok hetykeségével. Mire Irén a beteghez ért, úgy érezte, meztelenre vetkeztették. Kipirultan, elfogódottan lépett az ágyhoz és amikor ez a lesóványodott, égőszemű 'fiú hosszán megszorította és megcsókolta a kezét, első pillanatban nem merte visszahúzni. Igaz, hogy részvéte is közrejátszott, mert ez a Turóczy is mily tragikusan fiatal, selymes és halvány a bőre, tán még nem is borotválkozik és a hazáját védi, hogy az itthonmaradottak zavartalanul folytassák életüket. Cukrászsüteményt hozott neki, amit a fiú túlzott hálával köszönt meg, mert „neki még senki sem hozott ajándékot“. Irén szomjában hallgatta, amit Gézáról mondott, búzavirágszagú, ékes-magyaros beszédével. Hogy mindenki rajongott a hadnagy úrért, jókedvéért, bátorságáért, nyílt szívéért, sőt a százados, hogy maga mellett tartsa a menetelések alatt is, lovat adatott neki.

— Igen — felelte büszkén Irén —, ezt nekem is megírta.

— És hogy eltűnt — folytatta a fiú kissé türelmetlenül, mert szeretett volna végezni a férjjel, hogy kedvére udvarolhasson végre —, nem jelent az semmit. . . Bizonyosan elfogták. A Háborúnak néhány hónap múlva vége és hamarosan hazakerül. Bizonyos, hogy szegény hadnagy úr nehezebben viseli el a fogságot, mint bárki más.

— Miért? — kérdezte ijedten Irén.

— Mert ilyen szépséges asszonykától szakították el.

— Maga csacsi... — nevetett Irén, kissé kényszeredetten. Szerette a férfiak bókjait, kivált ha azok Géza fülehallatára

hangzottak el, mert mások dicsérete csak megerősíti a férjek hitét, hogy nem önáltatás, ha szépnek látják az asszonyukat. De ha négyszemközt udvaroltak neki, kivált ily éhes, mohó tekintettel, nem tudott szabadulni attól az érzéstől, bármily ostobának is tűnt fel önmaga előtt ez a túlzott szemérmetesség, hogy Géza háta mögött, sőt Géza ellen követ el méltánytalanságot. Mivel éppen csak egy szál szék fért el Turóczi ágya és a szomszéd ágy között, melyben egy napbarnított, harcsabajszú ember újságot olvasott, halkán kellett beszélgetniök és a suttogás is feszélyezően meghitt légkört teremtett kettejük között. Turóczi most hasznot húzva keserveiből, a lábsebére tért át és ravaszul kiszínezve, ami *szegény fejének elég színes* volt amúgy is, magyarázni kezdte, hogy azért nem írt korábban Irénnek, mert a fájdalomtól beszélgetni se tudott volna. De tévedés azt hinni, hogy az emberektől vagy nőktől való elzárt-sága ébresztett benne túlzott fogékonyságot a női szépség iránt és az első csinos nő megjelenése nyomban felhevíti a véré-t. Szó sincs róla. Irén valóságos remekműve a Jóisten teremtő kedvének, csodálatos szürke szemében galambártatlanság, de egyben egy fölényes lélek bölcs megértése tükröződik és mily gyönyörű, hosszú keze van! Ilyen hűvös, fehér kézről ábrándozott ő a szenvedés éjszakái alatt! Ha akkor a homlokát simogatta volna egy ilyen kéz... És magához vont a Irén kezét, megcsókolta és két tenyerében akarta dédelgetni, de Irén ámuldozva visszahúzta.

— Mondja, fiam — kérdezte nyakig elvörösödve —, hány éves maga?

— Huszonegy. De ne nézze a koromat, ha... .

— ÉS mi a foglalkozása?

— Ügyvédj elölt vagyok.

— Nyilván vidéken él, a táj szólásán érzem.

— Zilahon.

Irén kezdte felhúzni a kesztyűjét.

— Én nem tudom, fiam, hogy a vidéki asszonyok szeretik-e ezt a hangot, vagy maga azt hiszi, hogy a pesti nőekkel így kell beszélni, vagy talán egy kerékkal több vagy kevesebb van a fejében, de valósággal szédülök ennyi szemtelenség hallatára. Magából jó ügyvéd lesz, ha így tud szónokolni és ha mások ügyeit is ennyi arcátlansággal tudja képviselni. De addig nem árt, ha elolvas egy illemtankönyvet. Isten áldja.

A fiú felült az ágyában, két karját kitérte.

— Ne menjen, nagyságos asszony... — súgta. — Meg kell valamit mondanom.

A szomszédos ágyból feléjük figyeltek és Irén zavartan visszaült a székbe.

— Nagyságos asszony... — mondta könyörgő tekintettel a fiú és kirobbant belőle egy gyónás, mintha a meztelen szívét tette volna az asszony kezébe. — Tudom, van egy elmélet, hogy az érettebb nők nagyon hatnak a fiatalberekre. Lehet, hogy ez az elmélet nálam is beigazolást nyert, önmagam ezt nem tudom megítélni. És bevallom, mielőtt ismertem volna magát, arra gondoltam, be jó lenne egy finom kis kaland egy pesti úriasszonnyal. Aztán megláttam magát, nem, inkább megéreztem a lényét. És azt mondtam magamban: ami eddig törént veled, az valami tétova előjáték volt. És most kezdődik az, amiért világra jöttél... És ... és ha erre..., szemtelennek nevez. ...

Arca eltorzult, alsó ajkát lefeszítette, a foga megcsikordult,

majd arccal belefúrta magát a párnájába és elcsukló zokogással sírni kezdett. Háta görcsösen megrándult és fel sem emelve fejét, a szekrénykéje felé nyúlt a zsebkendőjéért. A hónapokig tartó gyötrelmek és fülledt éjszakák, barátkozása a rémmel, hogy elveszíti fállábát, megtépázták idegrendszerét és tulajdon szavai, melyekkel a szenvedéseiről beszélt, sajtó részvétet ébresztettek benne önmaga iránt. A zavaros ködkép, a csinos pesti úriasszony, végre testet öltve megjelent ágya mellett, varázslatosabb, mint valaha is képzelte, és íme, a nő nem érzi iránta azt a részvétet, amit megérdemel. Irén legszívesebben kifutott volna a teremből, hogy sohase lássa többé ezt a hisztériás, vidéki nőcsábászt, de a minden oldalról feléjük irányuló pillantások a helyére szegezték. Kissé előrehajolva, kesztyűs kezével megsímogatta a fiú hátát.

- — Kérem, mit csinál? — súgta, gyöngédebben, mint szeretne volna. — Csak nem sír, mint egy csecsemő.. .

A harcsabaj szú, a szomszéd ágyból, vastag hangon odaszólt:

— Hallod-e, Jani! Megbolondultál? — És mivel választ nem kapott, Irénhez kezdett beszélni: — Kicsit mindnyájan bolondok vagyunk itt, nagyságos asszony. Amikor először láttam az édesanyámat, én is elbögtem magam, holott harminc esztendő vagyok. Tessék kicsit babusgatni, megcsókolni, csokoládét tömni a szájába. Aztán összeszidni. Ahelyett, hogy hálát mondana az Istennek, hogy megmaradt a lába! Mit szóljak én? Nekem mind a kettőt levágták. Holott ez a kenyerem, mert utazó vagyok. . . Meg tetszik engedni, hogy egy jót a nyaka közé sózzak, ha mindketten felgyógyulunk? De azért legyen büszke a fiára, nagyságos asszony. Engem csak tegnap hoztak ide, de látom, hogy nagyon derék fiú a Jani...

Irén bénultan meredt a harcsabaj szúra. Az lassan, tempósan beszélt, mint egy tanító, aki a gyerekeknek magyaráz. Két lába hiányzik... És újságot olvas, él, cselekszik, részt vesz mások ügyeiben, megvan. Micsoda pokoltanya van itt, a szenvedések zsúfolt tömegszállása! Hisz itt hős minden ember, a kezüket kéne megcsókolni, amiért az ellenség elé dobták fiatal testüket. És ő még szemtelennek nevezte az egyik hőst, ezt az agyonzaklatott fiatal fiút.. .

— De akkor én is lekenyek egyet neki, ha meg tetszik engedni — szölt valaki egy másik ágyból. — Tán olyan kellemes hallani egy anyának, ha bög a fia?

Turóczy most Irén felé fordult. Szégyenkezve elmosolyodott.

— Csókoljon meg — súgta. — Mit mondok ezeknek a derék embereknek, hogy meg se csókol az anyám?

Irén könnyes szemmel a fiú fölé hajolt és megsímogatta a fejét.

— Uralkodjék magán — felelte. — És verje ki a fejéből ezt a sok számárságot. Ne hozzon zavarba egy háromgyerekes anyát. Isten vele.

Turóczy megragadta a kezét.

— De, úgy-e, nem tart szemtelennek? Legfőljebb szerencsétlennek, hogy a végzet éppen magát hozta élém.. .

Irénnek az volt az érzése, hogy ez a fiú a szavaival, a sebesülésével, a rajongásával köréje csavarodik, lerázhatatlanul, mint egy kígyó. Nem tudott mit felelni.

— Úgy-e eljön máskor is? — folytatta a fiú. — Jöjjön, az ég szerelmére. Inkább mindig másról beszélek, de jöjjön. Legyen egy irgalmas nővér, hiszen a látása is meggyógyít.. . Jöjjön el újra.

Irén menekült, kótyagosan a fiú támadásától. Még Gézára is haragudott e pillanatban. Mért hagyta itt, mért nincs mellette ily kínos helyzetben? Egyre a fülébe csengtek e fojtottan eluttogott szavak: mint egy irgalmas nővér... A látása is gyógyít... ÉS egy hét múlva meglátogatta ismét a fiút. Turóczi ekkor két mankóval járt, mert beteg lábára még nem tudott rálépni és a társalgóban fogadta. Arca is teltebb már, csinos, vállas fiú, jól áll rajta az egyenruha. Irénen végigfutott a borzongás rémületében, hogy mindezt észrevette. És ugyanaz a rajongó könyörgés a fiú szemében, lényében és ez az át-szellemült ráborulás a kezére, amikor feléje nyújtotta...

Alig tudta önuralmát megőrizni. Ez a feléje sugárzó szerelmi vágyakozás beburkolta, mint egy felhő, valósággal fuldoklott benne. Sőt mintha jóleső csalódás fogná el, amiért a fiú nem tartja meg a szavát, eszeágában sincs, hogy „másról“ beszéljen. Ez a csalódás oly hihetetlen volt, hogy Irén váltig erősködött magában: de igen, hallatlan pimaszság, hogy ez a tacsó ilyen hangon szól egy úriasszonyhoz. Merev mosollyal ült, kábultan, mintegy forró-hideg lázban egy örvény fölé hajolva, amely szívósan lehúzza magához. Turóczipan pedig ekkor villant át az a terv, hogy elárulja az asszonynak az író-asztalfiók titkát és ez egyszeriben megtöri ezt a konok ellenállást. De a következő pillanatban undorodva lökte el magától e gyalázatos megoldást. És Irén, aki belebonyolódva néma küszködésébe, látszólag nyugodtan ült a székén, sohse tudta meg, hogy most fordult új útra élete szekere.

— Vasárnap délután szeretnék felmenni magához... — súgta a fiú.

— Nem tudja, mit beszél... — mondta erőtlenül Irén.

— De igen, tudom... — felelte a fiú diadalmasan, látván a nő gyöngülő ellenállását. — ötkor ott leszek ...

Irén, szinte félálomban, nemet intett a fejével. Hallgatott.

— Hogyan tudna jönni? — szólt kisvártatva, vontatottan és mintha egy kút fenekéről szólna a hangja. — Hiszen ... mi a harmadik emeleten lakunk... És nincs lift a házban . . .

6.

Egy évig folyósította a bank Géza teljes fizetését. Az év lejártá után Irént behívták a személyzeti osztályba és közölték vele, hogy félévig még kiutalják a férje fele járandóságát, de tovább nem lehetnek ily előzékenyek. Szántó Géza mindössze három esztendeje áll a bank szolgálatában, nem tagja a nyugdíjgyesületnek se és mivel majd egy éve nem jött híradás róla, azt kell feltételezni, hogy, fájdalom, nincs az élők sorában. Viszont félév alatt sok minden történhet, talán életjelt ad magáról, talán személyesen megjelenik, talán vége a háborúnak.

— Mindenesetre — mondta udvariasan az őszhajú, megfontolt mozdulatú személyzeti igazgató és meleg, barna szemével résztvevően és bátorítóan tekintett rá —, jól tenné nagyságos asszony, ha valamely megélhetési lehetőség után nézne, minthogy a bank, sajnos... — és két tenyerét széjjeltárva a válla magasságáig emelte. — Azonfelül úgy tudom, hogy az ön sógora, Fábíán Adolf kórházelelmező, aki gazdag ember . . . Szóval semmi oka nagyságos asszonynak, hogy túlzott aggodalommal nézzen a jövő elé ...

A bank álláspontját nem lehetett kifogásolni. Gézát halott-

nak kell tekinteni és Géza nem tagja a nyugdíjgyesületnek, tehát a feleségének nem jár nyugdíj. De lehetséges-e, hogy Géza meghalt? Az eltelt év minden napja lenyesett egy por-szemnyit Irén hitéből, de ezt a hitet kemény anyagból faragták és tömegének meg se kottyantak egy esztendő támadásai. Irén eljárt az ezredirodában, a Vöröskeresztnél, Svájcon és Svédországon át mentek a tudakozólevelek az orosz fogolytáborok felé, anélkül, hogy bármi biztató válasz érkezett volna. Géza nyomtalanul eltűnt. Néha úgy érezte Irén, hogy a következő percben felébred és ismét a régi világot látja maga körül, melyben minden visszakerült a maga megszokott helyére. Hisz tegnap történt, hogy urát a napfény megvilágította, mint egy fényszóró és Géza leguggolva ölelgette a gyerekeit, széles jókedvvel, mint aki vidám kirándulásra indul. Nos, Géza becsapta, oly alaposan, mint még soha. Géza! Aki a búcsú pillanatában is arra gondolt, hogy mennél kisebb fájdalmat szenvedjen a feleségének... És a szemrehányás és a hála összekeveredik Irénben, hogy mint egy vegyület csapódjék ki gyógyíthatatlan bánatában.

De a bank magatartása felrázta Irént. Cselekednie kell és azonnal. Nyugtalan és izgatott, nem is látja át jól a helyzetet, hisz merőben valószínűtlen, hogy neki ezentúl pénzt kell keresnie. A pénzt nem keresik, azt minden hó utolsó napján hazahozzák; egy része a takarékbba kerül és a nagyobbik rész gondoskodik arról, hogy otthon senki semmiben ne szenvedjen hiányt. Irén előveszi a fehérműsszekerényből a takarékönyvet, amelybe a drágaság miatt az utóbbi hónapokban már alig tett be valamit. Ezerhatszáz korona van benne. A betétek sorát egyetlen kivét szakítja meg, az a háromszáz korona, amit

Géza kivett. Nagy körültekintéssel rendezte el Géza a csalást, annyi bizonyos. Mivel a bank félévig kiadja a fél fizetést, ezzel az ezerhatszáz koronával fenn lehet tartani a szokott életmódot. Mindenképpen jó tudni, hogy Adolf ék gazdagok és bár Margit betegesen zsugori és Adolf se mutatott különös lágyszívűséget, amikor egyetlen fillérrel sem segítette elő sógornője férjhezmenetelét, azt csak nem fogják engedni, hogy ő szükségét lásson a három gyerekével? De kényelmetlen és baljóslatú érzés ez, hogy egyáltalán gondolnia kell mások segítségére..

Ahogy Adolfék fogadták a hírt, az nem volt túlbiztató. Margit legott rákezdte a kepelést: íme, ez az eredménye, hogy Géza folyton változtatta az állását. Ha megmarad első helyén, most tizenöt év szolgálata lenne, ami után már csinos nyugdíj jár. Most tessék, itt az eredmény. De hisz mindig mondta ő, hogy ennek rossz vége lesz. Irén összeszorította a száját és hallgatott. *Jóideje valósággal beállítja magát erre az elnéző türelemre, mintha egy rosszul nevelt gyerekekkel vagy gyengeelméjűvel beszélne. Igyekezett nem odafigyelni Margit hiábavaló, oktalan szemrehányásaira, mint mikor gyermekkorában a regényekben unalmas táj leírásra akadt és azokat átlapozta. Adolf három katonakórház éllemezője volt békében is és ma kiváltképp sokat keres. Tán ez az oka, hogy Margit még fokozottabban éreztetni vele az idősebb testvér fölényét, tanácsokat ad neki, oktatja és irányítja és bosszankodik, hogy Irén még elhagyatott, szomorú helyzetében se hallgat a szavára. Adolf felvetette a kérdést, hogy tulajdonképp mihez ért Irén, mert nem árt arra gondolni, hogy talán állást kell vállalnia.*

— Hogy mihez értek? Semmihez! — felelte Irén csodál-

kozva és bosszúsan, mert épp e percben még Adolftól se várt volna ily gyöngédtelen kérdést.

— Azt ajánlom, tanulj gyors- és gépirást. Az sohse árt.

— Én láttam ilyen tanfolyamok hirdetéseit — szólt közbe Margit fontoskodva. — Négy hét alatt megtanítják az embert és nagyon olcsók.

Irén ámulva kérdezte magától, hogy csakugyan gonosz-e Margit, vagy nem követett-e el valamit tudtán kívül ellene, amit most bosszul meg a nővére? Elviselhetetlen, hogy Margittal egyáltalán számolnia kell. Idáig legföljebb rosszul esett neki, hogy idegenül álltak egymással szemben, de mit jelentett ez Géza oldalán? Mintha a kutyák megugatják az országúton nyugodtan haladó kocsit. Margitra rászorulni? fis milyen ember Adolf? Hogy hozományt nem adott neki? Ez nem is kötelessége sógornak. De most mégis csak másról van szó. óh, Adolf... Sohse véletlen, kiből lesz házaspár.

— És ki vigyáz a gyerekekre, ha én irodába járok? — kérdezte csendesesen.

— Mondd, Irén — csattant fel Margit —, rosszindulatú vagy te, vagy ostoba¹.? Hát én nem vagyok senki, semmi a szemedben? Feltételezed rólam, hogy nem viselem gondját a gyerekeidnek?

Irén gúnyosan felnevetett.

— Képzeld, feltételezem! Láttam a gondoskodásodat, amikor két éve tíz napig beteg voltam... Hogy másodnaponként feljöttél egy-egy félórára.

— Mi az? — bökött feljűk a fejével Adolf.

— Eh, semmi! — szólt bosszúsan Margit és megrándította a vállát.

Adolf hosszan, gyanakvóan nézett a feleségére, aztán elővette az újságot. Irén megértette, hogy a férfi egészen másként tudja ezt a történetet. Tehát ismét bünt követett el Margittal szemben, amit az sohse fog megbocsátani. Nehéz dolog Margit testvérének lenni...

S az anyja is mily ijesztően viselkedik. Irén mentegette maga előtt az öregasszonyt. Persze, hogy a leánya javát akarja és gazdagnak szeretné látni. De egy anya mégse mondhatja a leányának: indítsa meg férje ellen a halottányilvánítási eljárást, mert egy gazdag ember szívesen elvonná. Ez a nevezetes férfiú változatlanul Kardos Jóska, fekete körmével, három fióküzletével, hűvösvölgyi villájával és lúdtalpával, mely utóbbi tulajdonsága manapság a legnagyobb érték rajta. Az öreg Ritter csak mosolyog a bajusza alatt, ha felesége a Kardost emlegeti, de az öregasszony szívósan halad a célja felé és egy este, amikor vacsora után feljöttek Irénhez, magával hozta Kardost

— Véletlenül találkoztunk Kardos úrral — mondta — és felhoztuk őt is ...

Irén inkább szíves, mint elutasító közönnyel fogadta. Oly távol áll tőle ez az ember, hogy nem is érdemes barátságtalanul kezelnie. Bámulatos, hogy idővel észrevétlenül, minden szándék nélkül mennyire eltávolodik az ember a családjától. Mért nem tudja megérteni az anyja, hogy nem szenvedheti ezt a Kardost, akin messziről érezni a gettó szagát, akinek hajlongó udvariassága olyan, mintha most is a pult mögött állna. Kínosan elegáns, mint mindig, nagykockás sűrke ruhát visel és lila nyakkendőt sárga csikkal, sárgaszegélyű lila zsebkendő a szivarzsebében, a lábán lila harisnya, sárga selyem nyállal és leüléskor a nadrágját jó magasra húzza, hogy a nyíl majd

a szemébe szúr ez embernek, Hórihorgas, sovány férfi Kardos, ádámsutkája fel-le ugrál beszédközben és a körme. . . Nos, erre is csak egy anya képes, a nagy cél érdekében ily súlyos tapintatlanságot elkövetni: Kardos úr körme ugyanis ragyogóan tiszta. Irén csendes mosollyal nézi ezt a jóembert, kicsit szánja is állhatatos erőfeszítése miatt, melyek merőben hatástalannak. Hiszen még magyarul is oly csúnyán beszél. Azt mondja: nem-e látta; hogy jövők én ahhoz; zéderanda; nuná, kalaposinas ... Tűrhetetlen.

Széles taglejtésekkel magyarázza:

— Tessék elhinni, ez egy olyan fejlődésben lévő, a mozi. Emlékszek, nemrég még öt krajcárért ülhattünk egész este egy butikban és kérem, ma díszes helyiségek, mint egy színház!

— Bizonyosan sokat olvas is, Kardos úr? — kérdezte Irén gonoszul.

Kardos a száját csucsorítva ide-oda ingatta a fejét.

— Nna... Szo-szo... Az üzlet unberufen — és hármat kopogtatott az asztalon — olyan jól megy, hogy alig érek rá olvasni...

— Szereti Anatole France-ot?

A férfi ijedten nézett Kitemére; az dühös pillantást vetett a lányára: mit kínozod ezt a derék embert, más nő lenyalná a tíz ujját, ha ilyen gazdag kérője volna...

— Igen ... szeretem ... — felelte bizonytalanul Kardos. — Hogyne, mért ne? — tette hozzá, majd gyorsan így folytatta, megkönnyebbülten, mintegy visszajutva elemébe, akár egy hal, melyet visszadobtak a vízbe: — Kérem szépen, félretettem néhány rúd szalámit, meg egy kis kondenzált tejet és szardíniát nagyságos asszony részére... Ugyanis hamarosan

megdrágulnak ezek a cikkek. Ha parancsolja, szívesen leszállítom holnap...

Irén parancsolta, de azt már semmiképpen sem, hogy búcsúzásnál a férfi két csontos lapátmarkába ragadja a kezét és jelentőségteljesen, forrón megcsókolja. Borzongva kapta vissza a kezét. Nemcsak a férfi érintésétől, nedves szájától undorodott. De ez a kézcsók Turóczira emlékeztette, a szédületre, melybe majdnem behullott, ha az a véletlen nem jön segítségére, hogy a harmadik emeleten lakott és nem volt lift a házban. Mert másképp ki tudja, hová fejlődik az a félálomszerű révület, amibe a fiú rajongása és a maga — másként nem lehet nevezni — mély részvéte juttatta. Ekkor eszmélt föl először, hogy Géza nélkül valósággal félelber. Támogatása nélkül a járása is ingadozó, holott kétoldalt gyanús ingoványok terülnék el és tiszta öntudat kell ahhoz, hogy aki egyedül jár a közöttük lévő szűk ösvényen, beléjük ne zuhanjon. De nem túlzás-e ily súlyos következtetéseket levonni egyetlen tétova pillanattól? Túlzás? És az ágyban Irén, ölében egy könyvvel, elgondolkozik azon a zavaros Turóczi-ügyön. Az utcáról tompán verődik fel egy-egy kocsi dübörgése s a ló patkóinak csattogása és ha elhalnak e zajok, még nyugalmasabb a csend itt az elpihent lakásban. A kiságyban Misi szuszog, a másik szobában a két lány és nemsokára maga is békésen elszenderül. Ezt a nyugalmat, ezt a békét meg kell tartani minden áron. Felgyógyulása után Turóczi, miután ostromló leveleire nem kapott választ, minden bejelentés nélkül megjelent nála. Hozott egy hatalmas virágcsokrot és díszegyenruhájában, kardosán csörömpölve, vállasán, erőtől duzzadva, kissé öntelt mosollyal úgy toppant be, mintha ezt kiáltotta volna: No lássuk csak,

ellent tudsz-e állni egy ily hódító külsejű katonának!? ÉS nem is leplezte rossz kedvét, látván, hogy gyerekeit nem engedi el maga mellől. Még a másik szobába se engedte őket, ennyire sem volt biztos magában, sőt egyik pillanatban úgy érezte, rögtön megcsókolja ezt a fiút, amiért ily ragaszkodással csüng Gézán. Turóczi ugyanis elmerengve, áhitatosan, akár egy sírkő előtt állt meg Géza elárvult íróasztalánál, mintegy az eltűnt emlékének hódolva.

— Tehát ez volt szegény hadnagy úr íróasztala... — mondta halkán és ő könnyes szemmel bólintott.

— Nagyságos asszonyom... — mondta búcsúzásnál a fiú sűgva, hogy meg ne hallják a gyerekek. — Nem bánom, ha diákos hencegést lát abban, amit mondok, de esküszöm, ez a színtiszta igazság. Két viszonyom is volt itt Pesten. Nagyon szép volt, nagyon jó volt. De amíg élek, arra gondolok, hogy az egyetlentől, az igazítól, attól örökre elestem... Mert az nem viszony lett volna, hanem... És ha netán, esetleg. . . valamikor másként gondolná. . . Turóczi, Zilah, elég ennyit írnia. .. Bárhol vagyok, utánam küldik a levelét.

Ha felméri azokat a pizskos, rút bonyodalmakat, melyek a gyengeségéből eredtek volna, úgy érzi, Gézához még jobban ragaszkodnia kell, mert csak ő tudja megvédeni e feltörő forró hullámok ellen. Ki tudja mi vár rá, micsoda küszködések és viszontagságok, ha félév alatt nincs vége a háborúnak és Géza se tér vissza? Aljas bűnökkel, hűtlenséggel terhelje a lelkiismeretét kenyérkereső munkája közben?

Iszonyodva szoritotta homlokára a kezét. Ha a szerelmi gerjedelem az élet vak eszköze, hogy folytonosságát biztosítsa, akkor ez az eszköz nemcsak vak, de féktelenül és alattomosan

gonosz is, hiszen egymással küzdő két részre osztja az embert! Kárhozat és gyalázat, ha az erkölcsi és öntudatos rész veszi el a csatát. Gyötrődve vergődött, ide-oda forgolódva ágyában, Turóczit látta most csillogva, vállasan és büszkén csörömpölve és kitérta két karját a mellette lévő hideg, takaróval befödött, meddő ágy felé.

— Géza... — suttogta hangtalanul, könnyes szemmel. — Meddig még, Géza? . . .

7.

A félév két hét múlva lejár. Ijesztő gyorsan futott el ez az idő. Irén előtt még mindig képtelenségnek tűnik fel, hogy a körülötte lévő kis világ kifordulhat sarkaiból és összeomolva lezuhant a megsemmisülésbe. Hónapról-hónapra, majd napról-napra halogatta, hogy utánajárjon „valaminek“. De mi lehetne az a valami? Izgatottan olvasta az újságokat, vájjon közelít-e a háború vége? Egyízben kezébe került egy háromhónapos újság, belepillantott és nyomban emlékezett is a vezércikkre, amely annakidején lelkendező örömmel töltötte el. Körültekintő, gondos érveléssel azt fejtegette a cikk, hogy miért kell az ententének néhány hónapon belül elvesztenie a háborút. Ez a cikk is hozzájárult ahhoz, hogy nem tudta rászanni magát elhatározó lépésre. Ma már nem is beszél senki a háború végéről. Folyik az irtóztató küzdelem a világ mind a négy táján, emberek, városok, országok pusztulnak, Géza eltűnt és ő itt áll szemközt egy rémmel, melynek létezésében alig lehet immár kételkednie.

Szüleire nem számíthat. Apja megcsókolja, megsímogatja a haját és így szól: Ne félj! Amíg én itt vagyok, te se fogsz éhenhalni. De ez a fogadkozás semmivel se jelent többet, mintha Misi képzeletbeli barátja, a Kopár mondta volna. (Sem Kopár lényéről, sem nevének keletkezéséről nem tudni semmit. Kopár láthatatlan a felnőttek számára, de nem mozdul el Misi mellől, egymás mellett ülnek az asztalnál, sokat beszélgetnek, egyszerre fekszenek le. Kopárban zsarnoki hajlamok is jelenek. Ha anyja mond valamit Misinek, a fiú halkán megkérdi, kissé feltekintve, mert a láthatatlan barát valamivel magasabb nála: megtegyem? és csak a beleegyezésével fogad szót az anyjának.) Ritter bácsi szavánál az öregasszonyé se ér többet, aki mint egy megszállott hajtogatja szüntelenül, hogy az egyetlen menekvés: Kardos, mert villája van, lúd... és Irén már-már befogná a fülét, ha Kardos felülmúlhatatlan érdemeit hallja emlegetni.

Talán ha felkeresné Adolfot a hivatalában és komolyan elővenné: Mondd, kérlek, nem gondolod, hogy van némi kötelesség velem szemben? Az irodájában akarja felkeresni, mert van a férfiban bizonyos nyers, régimódi lovagiasság és mintha némi emberséges hajlamok szunnyadnának benne, amelyek azonban Margit hatására nem tudnak kifejlődni. Például Adolf néhányszor ott marasztotta vacsorára, bár Margit miatt lehetőleg nem fogadta el a meghívását, egyszer hóviharban hazavitte kocsin, sőt megtörtént, hogy találkoztak az utcán és amikor egy virágkereskedés előtt felkiáltott: jaj de gyönyörű rózsák, Adolf bement az üzletbe és három szál rózsát vett neki. Hátha az irodájában kiejt a száján egy fontos ígéretet? Annyira bizonyosan legény a talpán, hogy

Margit befolyására se vonná vissza gyáván a szavát. Csak éppen sehogy sem tud ráfanyalodni Irén, hogy megtegye ezt az utat. A szíve összeszorul a pusztá gondolatra, hogy szemtől szembe áll azzal a nagy, rideg, vörös emberrel és pénzt kér tőle. Jóllehet, helyzete nem súlyosbodhat, legfeljebb elutasítja Adolf. Gyerekkorában érezte ezt a szorongást, amikor tudta jól a leckét, mégis remegett attól, hogy kihívják felelni.

Rosenzweigék is tudnak az ügyéről, az édesanyja elpanaszolta a piacon az asszonynak a közelgő tragédiát. Bármily ellenszenvesek Rosenzweigék a zsidó vakbuzgalmukkal, tagadhatatlan, hogy jólelkű emberek: az asszony bekopogtatott egy délután Irénnél, hogy tudna számára megoldást. Egyik unokabátyjának bőrkereskedése van a Szerecsen-utcában és oly jól megy az üzlete, hogy pénztároskisasszonyt kell felvennie; idáig ugyanis maga a tulajdonos kezelte a pénztárt. Rosenzweigné barátságosan azt is hozzáfűzte, tudja jól, hogy Szántóné másra született, de talán ideiglenesen megfelelné ez a kis állás. Irén elképedve nézett az asszonyra. Egy bűzös üzlethelyiségben üljön reggeltől estig? Az asszony észrevette visszahökölését és bátorító mosollyal mondta:

— Mindent meg lehet szokni,, nagysád, tessék elhinni. A mi atyáink sokkal keservesebb megpróbáltatásokon mentek keresztül, mégis megmaradtak, mégis itt vagyunk. .. Megtartott bennünket az örökkévaló.

És lassan, szelíden bólogatott. Tömzsi, kemény, kis gömböc ez az ötven év körüli asszony, kerek, ártatlan, nagy szemé mintha szüntelenül csodálkoznék valamin. Álla balsarkát nagy, hegyes szemölcs csúfítja el, különben piros, gömbölyű arcával, gömbölyű koponyájával, melynek rituális kopaszágát gondo-

san fészült, szénfekete paróka takarja el, jóképű, egészséges teremtés, olyan, mint egy formátlan, nagy baba. És bár jóakarátát nem lehet elvitatni, rendíthetetlen új tatossága boszszantja Irént. Mi a csudának az Örökkévalót minden mondatába belevonni? Elnyomta mosolyát, az jutott eszébe, hogy ez a jó asszony valósággal együtt él az Istennel, akárcsak Misi a Kopárral. . .

Megköszönte a szívességét, de csak akkor él vele, mondta, ha nem talál jobb megoldást. Még azt se tudja, mi történjék a gyerekeivel, ha egésznap elfoglaltságot vállal.

— fin boldogan vigyázok rájuk — mondta lelkendezve Rosenzweigné. — Hisz itt lakunk maguk alatt. Ha lehet, feljövök hozzájuk, ha nem, ők jönnek hozzám. És Mariska is segítene, hiszen nagy lány, tizenkétéves elmúlt.

— Igazán kedves — felelte őszinte hálával Irén —, de csak nem terhelem ekkora gonddal. . .

Mire Rosenzweigné bizonygatni kezdte, hogy legnagyobb öröme, ha kisgyerekekkel foglalkozhat. Végül is abban maradtak, hogy Irén gondolkozni fog a dologról. Irén még Rosenzwegék fiáról kérdezősködött. Hála legyen az Úrnak, mondta az asszony, semmi baja nem történt, holott sok súlyos ütközetben vett részt. Az örökkévaló figyeli őt égbeli trónusáról és visszavezérli épségben, hisz oly szentéletű a fiú és ők is buzgón fohászknak érte. A kétely, az aggodalom legkisebb nyoma nélkül beszélt az asszony, oly szilárd hittel, hogy Irén hökkent csodálattal bámult rá. Anya léteire ily könnyedén belenyugszik, hogy fia szüntelenül az életét kockáztatja! Bezzeg ő Gézáért... Elgondolkozva, bánatosan sóhajtott és lehajtotta a fejét. Rosenzweigné kitalálta, mire gondol.

— Ne búsuljon, nagysád — mondta résztvevően —, Szántó úr is hamarosan él etjeit ad magáról. Az örökkévaló fent a mennyekben visszavezérli őt. . .

Irén felszisszent. Ez már valósággal gúnyként hangzott, holott tudta, az asszony nem annak szánta. És jóllehet, leg-súlyosabb perceiben kiröppentek ajkán önkénytelen félj a-j dú-lások valamely legfelsőbb Lényhez, a pusztá ellentmondás kedvéért és hogy bosszantsa ezt a szenteskedő teremtest, fel-kiáltott:

— Ugyan, ne emlegesse folyton a jóistent! Az égben világűr van, nem pedig Isten!

Rosenzweigné meghökkenve, elsötétült arccal nézett rá és egy darabig szóhoz se jutott. Majd rosszállóan a fejét in-gatta.

— Kedves nagysád — mondta szomorúan —, nemrég egy példázatot olvastam a Talmudban. Egy hatalmas, isten-tagadó császár egyszer rabbi Gamlielnek hasonlót mondott, mint most maga. Erre így felelt a rabbi: Van egy fiam vala-melyik városban, de nem tudom, hol. Nagyon vágyódom utána, nem mondanád meg, császár, hol találom meg őt? Honnan tudjam én, hol van a fiad? — felelte a császár. Erre a rabbi: Hogyan, te nem tudod, mi hol van a földön és azt mondod, tudod, mi van a mennyekben?

Irén udvariasan mosolygott.

— No persze, erről sokat vitatkoztak már a földön ... Mi ugyan nem fogjuk eldönteni a vitát. . .

Már megbánta kitörését és szívből irigyelte ezt a jóságos, együgyűen vakbuzgó kis asszonyt. Ha hinni tudna ő is egy bölcs, mindentudó Atya létében, aki a sötétben bukdácsoló

emberek válláról a magáéra veszi a legkínzóbb gondokat! Nos, bizonyos, hogy Gézát ez a hit nem adná vissza. Ekkor a jóisten, aki nyilván fikarcnyit se törődik avval, hogy Szántó Gézáné szereti-e őt, vagy sem, nagy kegyben részesítette Irént. Másnap sürgöny jött Ritteréknek Imrétől Kopenhágából: csü-törtök este érkezem, borjúpörkölttel, túrós csuszával várjatok!

Irén, amikor meghallotta ezt a hírt, újjongva kapta fel Misit és részegen az örömtől körültáncolta vele a szobát, Mariska és Gizi fülsiketítő üvöltözéssel szaladgált körülötte, Lidi is bejött a konyhából és mosolyogva nézte a nagy vidámságot. Először látta jókedvűnek asszonyát, amióta az úr a harcterre ment. A gyerekek nem ismerték Imrét, de anyjuknak hirtelen kifakadt öröme, sok szomorkodása után, pezsgő féktelenséggel töltötte el őket. Irén legszívesebben a vonat elé szaladt volna: mily messze még a holnapután este... A fiú egykor egy budapestkörnyéki vasgyár mérnöke volt és igen szép jövő előtt állt, minthogy kitünően tudott németül, franciául, angolul. Ezerkilencszáztíz tavaszán, amikor egy ízben a vállalat elnökének jelentést tett egy ügyről, megfélekedzett az elnök méltóságos voltáról és elnök úrnak szólította egész idő alatt. Másnap a fiút elbocsátották. Ez az eset annyira elkésérintette, hogy bár könnyűszerrel kaphatott volna más alkalmazást, kijelentette, nem marad. Kalandvágy mindig élt benne, falta a komoly útleírásokat és már középiskolás korában órákig elnézegette a térképeket, tehát az elszenvedett sérelem csupán a végső lökést adta meg régi vágyának, hogy világot lásson. Két évvel fiatalabb volt Irénnél és így a két ifjabb testvér között sokkal szorosabb volt a kapcsolat, mint köztük és Margit között. Irén valósággal második és jobbik

énjét látta öccsében és legfeljebb azért haragudott rá, mert nem szeretett levelet írni. Hét-nyolchetenként küldött egy-egy lapot, amelyben kutyafuttában beszámolt magáról, viszont azt megkövetelte, hogy őt mindenről értesítsék és Irén havonta egyszer hosszú levelet menesztett öccsének. Imre jól keresett kint, de szeretett jól is élni és bizonyos, hogy sohase volt komoly pénze. Ennek ellenére, amikor a háború előtt néhány hónappal egy Schulz nevű itteni barátja majdnem csődbe került, ötszáz dollárt küldött neki, valóságos kis vagyont. Ezt Irén jóval később tudta meg, magától Schulztól. Férjhezmenetele és a gyerekek megjelenése után természetesen meglazult köztük a viszony, de el nem szakadhatott, hiszen egy felejthetetlen gyermekkori kovácsolta széttörhetetlenné. Hogy Irén sohasem tudott igazi barátnőre szert tenni, annak asszonykorában Géza, azt megelőzően Imre volt az oka. Feloldódott bennük, nem szorult rá másra. Közte és öccse között a gyerekkori elkerülhetetlen irigykedések, féltékenykedések, összeütközések valahogy mindig csak pillanatnyi fellobbulások voltak, melyek fényénél élesen megmutatkozott, ki ez a fiú. Mert serdülő korától kezdve, fiatalabb létére, mindig Imre volt az, aki csodálatos tapintattal, kedvességgel, rábeszéléssel elsimította a veszekedéseket. Bármily gyötrő fájdalmat jelentett Irén számára öccse kivándorlása, nyugodt volt afelől, hogy Imre bárhol, bármily nehéz helyzetben boldogulni fog. Amint a szépség megnyit minden kaput egy nőnek, ha az nem ostobább a kellenél, azonmód használta Imre is természetadta fegyvereit, nyíltszívűségét, tudását, őszinte kedvességét, mely a maga helyén komoly jóssággá is ki tudott fejlődni. De miért jött haza a biztonság földjéről a háború kellős köze-

pébe? Mért hagyta ott kitűnő állását? Nem fél, hogy beveszik katonának?

— Hogy miért jöttem haza, ennek egyszerű oka van — mondta Imre, pazar étvággyal falva a borjúpörköltet. Ritterék kis kétszobás lakásában egybegyűlt az egész család, ami nem esett meg évek óta. A két öreg ünnepi mosollyal ült az asztalnál és akárcsak Irén, izgalmukban alig tudtak enni. Margiték is feszült érdeklődéssel hallgatták a fiú elbeszélését. Imre lesoványodott, de nem látszott meg rajta, hogy harminchat éves, mindössze kidolgozott, értelmes arca kékes a borotválkozás helyén, néhány halvány ránc mutatkozik a homlokán és a szája körül, de tömött, szénfekete haja épúgy fénylik, nyílt, kék szeme époly derűvel tekint a világba, keskeny, finom ajka, konok álla épúgy mutatja, hogy a törhetetlen akaraterő nincs szükségkép ellentétben a jellemalkat épségével, mint annakelőtte. Puha, bolyhos-szürke ruhájában előkelő, könnyed megjelenés és Irén arra gondol, olyan, mint egy fiatal arisztokrata, aki bár nincs szüksége rá, maga keresi meg a kenyerét.

— Nektek fogalmatok sincs róla — folytatta Imre —, mi történik körülöttetek. Kopenhágától idáig szándékosan ismerkedtem meg emberekkel és kétségbeesve állapítottam meg, hogy itt mindenki vak és süket. Itt még azt se tudják, mi az a marne-i csata. Itt nem tudják, hogy az erő, a gazdagság, a bőség oly elképzelhetetlen lendülete tör a központi hatalmak ellen, hogy nagyon nehéz, majdnem lehetetlen megnyernünk ezt a háborút.

— Nono ... — szólt fitymálva Adolf.

— Persze, a német hadsereg valóságos világcsoda. És a

monarchia erő kifejtése nem kisebb csoda. De megnyerni ezt a háborút? Szóval az olasz hadüzenet hírére elhatároztam, hazajövök, mert itt szükség van most minden emberre. Katona akarok lenni. Nincs ebben semmi hősiesség, inkább üzleti számítás ez, mert ha elveszítjük a háborút, vége Magyarországnak. Bámulatos, mennyire nem tudják az emberek a történelmet. Egy ország létét és politikáját jórészt a földrajzi helyzete határozza meg. Mi századokon át küzdöttünk hol a német, hol a török ellen. Német veszély nincs már, de a törökök szerepét átvették a nemzetiségek...

Döbbenetes csendben beszélt, holott már nem is figyelt rá senki. Imre hazajött, hogy beálljon katonának! Megőrült ez a fiú? A kezekben megálltak a kések, villák, a szemek kereszttüzeiben csak Imre beszélt tovább és evett mély figyelemmel és élvezettel.

— Rögtön kiléptem az állásomból és elkezdtem dánul tanulni, napi tíz órát tanultam. Ha mint magyar jövök haza, mérget vehetek rá, hogy elcsípek az angolok... No mért nem esztek? Így nem tudok én se vacsorázni! — És amikor a többiek újra nekiláttak, így folytatta: — Jó nyelvérzékem is van, félév múlva hamis útlevétellel felszálltam egy dán hajóra. Ötször vizsgáltak át bennünket különféle hajók, mondhatom, a verejték csurgott rólam, úgy szurkoltam, hogy valamit észrevesznek. Egy német hadihajó is megállított bennünket, erre akár át is szánhattam volna, de gondoltam, most már megnézem Kopenhágát. Itt *aztán* jelentkeztem a követségen és most itthon vagyok. . . Kint is vannak magyar vendéglők, de az egyik se az igazi. Hatodik éve vágyakozom ez után a pörkölt, ez után a túróscsusza után, már csak azért is érdemes

volt Hazajönnöm ... Anyus, istenien főzöl még mindig. . .

— Tisztára elment az eszed ... — mondta keményen Adolf.

— Tévedsz, Adolf. Közületek csak én látok tisztán. Ha elveszítjük a Háborút, gyász és fájdalom lesz magyarnak lenni. Ettől azonban még élve maradhat az ember. De a kenyeret is kiveszik a szánkából és ez nagyobb baj. Akárki idézte fel a háborút, akár militarista az ember, akár nem, vélekedjék bár-hogy a tőke képmutatásáról és a szegények nyomorúságáról: az országot meg kell védeni. Aztán folytathatjuk a játékaikat és a vitáinkat. Ha már biztonságban vagyunk ...

— Megtiltom, hogy beállj katonának! — sikította az öregasszony.

— Elkéstél, Esztikém — szólt megadással az apa.

Imre tekintete találkozott Irénével. Az asszony szomorúan bólintott: anyusnak igaza van, de apusnak is, mert már nem sokat kérdik tőled, hanem visznek. A férfi rámosolygott anyjára:

— Még beszélünk erről, anyuskám.. .

Vacsora után Adolf félrevonta sógorát és megkérdezte tőle, nem tett-e rossz fát a tűzre, hogy haza kellett jönnie? Végre is, aki Amerikában keresi meg a kenyerét, annak mind-egy lehet, hogy mi történik itt, az országban. Imre szánakozva nézte ezt az embert, aki elképzelhetetlennek tartja, hogy erkölcsi okok és olyan célok is irányíthatják az ember lépéseit, amelyeknek nem látja azonnali és személyes hasznát.

— Hosszan kéne válaszolnom — mondta, — mert a hábo-rús gépezet gondoskodott róla, hogy ne lássatok a szemetek-vel és ne halljatok a fületekkel. Már meg se értitek, amit

mondok nektek. Tudd meg, Adolf, az ember örökké idegen marad kint. Az ottani eseményekben mint kívülálló vesz részt, legfeljebb az érdeklí, javítja-e, vagy rontja a helyzetét, ha ez vagy az történik. Valójában csak az fontos számára, mi történik itthon. Az életnek csak itthon van íze, amit te is tudnál, ha sokat éltél volna külföldön. Eszem ágában sem volt, hogy örökké kint maradjak, itthon akartam én élni, de ehhez olyan ország kell, amelyben lehet is élni. . . Nos, kezd már derengeni benned, miért jöttem haza? Attól pedig ne félj, hogy rossz fát tettem a tűzre. A nyugodt alvás nagy kincs, azt nem adom oda semmi pénzért. . .

— A nyugodt alvás... — mormogta Adolf elgondolkodva és üres tekintettel meredt a cipője orrára. Aztán rácsapott sógora vállára:

— Nagy számár vagy, barátom. . . Csak meg ne bánjad, amit tettél.

8.

Nem bánta meg. Több mint egy esztendő telt már a harctéren, teljes épségben. Elmenetele előtt egy este egyedül felment Margitékhoz, hogy rendezze a szülők és Irén dolgát. Mert sajnos, rosszul ment a kis ékszerüzlet, fáradt, öreg emberek üzlete együtt öregszik a gazdáival. A rábeszélés, alku-dozás, egyéb áruk mutogatása, a világ folyásának megtárgyalása a vevőkkel, akik a Szondy-utcában mindezt megkövetelték, szerfölött fárasztotta az öreg házaspárt és bizony az üzlet nem abból áll, hogy az ember hozzácsap valamit a gyári ár-

hoz, aztán ölhetett kézzel várja a vevőket. Komoran, elkese-
redetten jött vissza Imre és számolt be Irénnek a beszélgetés-
ről.

— Azon gondolkozom — mondta —, nem kéne-e a go-
noszságot is gyógyítani?.. . Csodálatos istenteremtényei
Margiték. Úgy kell tekinteni őket, mint egy elemi csapást.
Védekezni ellenük, ahogy lehet. Viszont nehéz dolog elemi
csapásokat szeretni. Margitékban gyönyörködni se lehet, mint
egy szép viharban ...

— Mondd, Imre, te szereted őket?

— Szereti a hóhér. Ma divat az oknyomozó történet-
írás az emberek karakteréről. Én is ráakadtam bizonyos ma-
gyarázatokra Margitéknál, de hol nincs magyarázat, ha
Leonardo festményeiről le tudták olvasni, hogy alkotójuk
homoszexuális volt?. . Viszont hová jutnánk, ha minden
gyilkost felmentenének a sok magyarázat alapján?. .. Szóval
ráakadtam a magyarázatra — és nem mentségre — Mar-
gitéknál is. Ezek az emberek irigyelnek bennünket.

Irén csodálkozva nézett öccse átható, derült, kék szemébe.
Volt már néhány hosszú beszélgetése Öccsével és Irénben fel-
frissültén sarjadt ki régi, odaadó rajongása a férfi iránt. Úgy
érezte, nem öccse, hanem ő maga érkezett haza, gyerekkorába,
a szülői házba, melynek emléke elválaszthatatlanul egybeforrt
Imrével, és rettegve gondolt arra, hogy a háború Géza után
nemsokára öccsét is elszakítja tőle. Hisz ilyen lenne ő éppen,
ha férfinak születik és a temérdek apró gond le nem húzza
a földre. Temérdek apró gond? Hiszen erre született ő, világ-
életében feleségnek és anyának készült és ezek a gondok
drága, dédelgetett erőforrásai és szipolyozói az életének, ezek

tartják meg a gyerekeit és tartották meg Gézát, ÉS csak Imre szárnyaló, gondolkodó lényé láttára mozdul meg benne egy homályos, forrongó elégedetlenség: íme ez a fiú az ő jobbik énje, amilyen ő lehetett volna. . .

— Irgykednének ránk? Miért?

— Oh, nem tudatosan, dehogy. De nézzük, mi tölti be Margit életét? Az, hogy ötszáz magához hasonló libával barátkozik. Láttad már Margitot egyedül? Láttál egy könyvet a kezében? Láttad már beszélgetni az urával? De mit is beszélgethetnének ezek egymással, azon kívül, hogy nagy a drágaság, meg, hogy ma összeütközött két villamos? Mit érez Margit, ha néhány percre egyedül marad? Ürességet. Ha megkopogtatnád, kongana, mint egy bádoghordó. Amit a barát nők jelentenek Margitnak, az Adolfnak az üzlete. Ha Adolf egyedül marad magával, elveszi az újságot. Tizenöt újságot olvas naponta. Óvakodj azoktól az emberektől, akik sok újságot olvasnak, mert ezek nem mernek szembenézni önmagukkal, igazi olvasmányokhoz pedig se türelmük, se kultúrájuk. — Imre elmosolyodott. — Vagy pedig attól félnek, hogy ítélőszék elé kerülnek, szemtől szembe egy jó könyvvel. Nos, érted már, mért irigyelnek bennünket?

— Értem, — mondta csüggedten Irén. — Talán ostobaság, sőt biztosan az, de én szeretem őket. Margit az én vérem és Adolf a férje. Vagy legalább is akarom őket szeretni... És ha úgy van, ahogy mondod, akkor nem gyűlölni, hanem sajnálni kell őket.

— Nna — mondta ingerülten a férfi —, helyben vagyunk. Káint is fel kéne menteni, hiszen azért ölte meg Ábelt, mert ezt a szelíd, kedves fiút az apja jobban szerette. Ha a végokok-

hoz megyünk vissza, mindenkit ártatlannak kell nyilvánítani, legfeljebb az Úristen a bűnös, amiért nem teremtett mindenkit szelídnek és kedvesnek. Nem fiam. Ha a megértés anarchiája is a fejünkre zúdul, vége a világnak. Ami pedig a szülőket illeti: lehet, hogy kiirthatatlan szemrehányás él Margitban, mert te felsőbb leányiskolát végeztél, én mérnöki diplomát szereztem, őt pedig kivették a harmadik középiskolából. De mért vették ki? Mert folyton megbukott. Tehát ki a bűnös? Megint csak a jóisten. Nem barátom, így nem alkuszunk. Elvégre jónak lenni lehet kínos önlegyőzés, kemény harc eredménye is. De ők ezt meg se próbálták soha. . . Egyszóval havi száz koronát akarnak, adni az öregeknek, hallottál már ilyet? Menjenek szoba-konyhás lakásba, mondta Margit, minek két öreg embernek, akik úgyse fogadnak vendéget, kétszobás lakás? És túl jól élnek, nagy lakomákat csapnak, holott ebben a korban ártalmas a sok evés. Délben három tál étel, nagy lakoma a mi kedves nővérünknek. Számodra pedig nincs pénzük. Tessék halottá nyilvánítani Gézát és férjhez menni. Már anyus is említett valami Kardost, aki bolondul érted. Ki ez?

— Krumplicukor, — felelte Irén. Gyerekkorukban egyikük se szerette a krumplicukrot és lassanként ez a név tapadt azokra az emberekre, akiket nemhogy barátkozásra, de még csak utcai beszélgetésre se lehetett érdeemesíteni.

— Sejtettem, — bólintott Imre. — Azonfelül Margit még mindig azon lovagol, minek változtatta folyton Géza az állását. .

— És micsoda aljasság —kiáltotta tüzelő arccal Irén —, hogy halottnak tekintik Gézát. Hogy merik ezt kiejteni a szájukon? Géza valamit elkövetett, talán meg akart szökni és büntetésből egy szibériai bányában dolgoztatják, ahonnan írnia se

szabad. Így van! És ha vége a háborúnak, visszajön, ez az igazság!

Imre nagyott szítt pipájából; furcsa, illatos dohányt hozott Amerikából, melynek szagát nagyon szerette Irén, jöllehet nem volt kedvére, ha a lakásában füstöltek.

— Valószínűleg így is van, — mondta csendesesen a férfi. — Most valahogy úgy érzem, lelkiismeretlen voltam veletek szemben . . . Pénzt kellett volna gyűjtenem. De én költeni szeretem a pénzt, nem megtartani. Hát bizony, ez öreg hiba volt... No majd megpróbáljuk helyrehozni valahogy . . .

Átadta Irénnek minden pénzét, négyszáz dollárt és a Schulz-tól kapott váltókat. Együtt mentek el Schulzhoz, hogy megpróbálják a váltókat behajtani. Itt megtudták, hogy a férfi egy éve orosz hadifogoly, az asszony vezet a váciutcai díszes bútorüzletet. Könnyezve panaszkodott a testvéreknek, hogy ez a pompás üzlet merő látszat, mert a lakáshiány miatt a bútorvásárlás jóformán megszűnt. Imre, bár megbízott jóbarátja feleségében, nehogy megrövidítse családját, átnézte a könyveket és látta, hogy az asszony igazat mondott. Abban állapotok meg, Irén megtartja a váltókat és Schulzné jelentkezik, ha módjában áll fizetni. A négyszáz dollár hónapokra elég, azonfelül Imre hazaküldi tisztí fizetésének nagy részét és Irén e pénzekből annyit ad az öregeknek, amennyire szükségük van.

A rózsaszínű táborilapok sűrűn érkeztek Imrétől, aki most szorgalmas levélírónak bizonyult. Irén különös kábulatban élt, mintegy kihullott önmagából, hogy énje, több darabra szakadva, mások létét táplálja. Aggodalma öccséért, felvillanó reménye, valahányszor meghallotta a postás rövid csöngetését, hogy most következik be a világot átformáló esemény, Géza

levelének megérkezése, a fillérekre menő, kínos takarékoskodás, az ijesztően növekvő drágulás, a szüntelen sorbaállás a boltok előtt, állandó gondja a gyerekekkel, főként a tüneményes zenei tehetséget eláruló Gizivel: pillanatnyi megkönnyebbülés nélkül igénybe vette erejét, sőt mivel újabban apja is betegeskedik, gyakran az üzletben is segítenie kell. Ide-oda zakatol Irén naphosszat és elgyötörtén hull esténként ágyába, de agyveleje itt is, mint egy gép, amely egy ideig továbbjár, miután a gőzt kiengedték belőle, zavarosan lüktet tovább és cikázó képekben vetíti fel újra a nap eseményeit. Margit időnként betoppan és siránkozó hangon mondogatja:

— Borzasztó, mennyi teher van rajtad, fiam ...

Irén úgy érzi, nem is igaz, hogy szereti Margitot és megkönnyebbülne, ha jól felpofozhatná. De minek súlyosbítsa helyzetét nyílt szakítással? Azonfelül, mint végső remény él benne a nagy beszélgetés Adolffal, egyedül az irodájában. Végre is nemcsak önmagáról van szó, hanem szüleiről és gyerekeiről. Nem pofozta ugyan fel Margitot, de egyízben nem bírta tovább. Két óra hosszat állt hiába egy sajt- és vaj üzlet előtt és majdnem sorra került volna, amikor lezárták az ajtót, mert az áru kifogyott. Kardos ugyan eltenne számára egyet és más, de Irén nem fordul hozzá, az az állat azt hiszi, hogy szívességei feljogosítják jelentőségteljes kézcsókokra és mintegy véletlenül történt, ravasz érintésekre. Feldultan, elkeseredve jött haza és nemsokára Margit is betoppan. A becsukott ajtón keresztül behallatszott Gizi hegedülése és ezek az olykor fülsértően karcoló, olykor meglepően tömör, ösztönös lendülettel előhívott hangok festették alá Margit látogatását, aki kétségbeesett arccal panaszkolta el, hogy milyen súlyos gon-

dokkal küzdenek. Adolfot szerződés kötelezi a kórházak el-látására, de az állam nem veszi figyelembe, hogy azóta lényegesen drágultak az élelmiszerek, azonfelül Adolf egy idő óta elképesztően fukar. A szó szoros értelmében nincs mit fel-vennie és Adolf hallani se akar róla, hogy. . .

— Kérlek Margit, ne gyere ide többet, — fakadt ki Irén-ből és kezét a homlokára szorította, mintha attól félne, széjjel-pattan a feje.

— Mit beszélsz? — csattant fel Margit.

— Hogy ne gyere ide többet.

— Szóval kidobsz a házadból?

— Ha így akarod hívni, igenis kidoblak, — kiáltotta kezét tördelve és egész testében remegve Irén. — Ha idegen vagy hozzánk, én is annak tekintlek. Mi az ördögöt jössz ide sirán-kozni? Az örömeiddel sohse jöttél ide, amikor ömlött hozzá-tok a sok pénz. Mert mindig attól féltetek, nem tudom, miért, hogy kérek tőletek. Hát én a panaszaidra se vagyok kíváncsi...

Margit felállt, nem válaszolt, hanem dühében összecsucso-rított szájjal és lassan bólogatva, végignézte hűgát. Gizi vagy tízszer egymásután elreccsentette ugyanazt a hármassfogású akkordot, míg végre továbbment; úgy hangzottak e recsegő, erőszakos nyisszantások, mint egy kelepcébe jutott állat kínos felhördülései.

— Tehát ez a hála, — mondta végül megvetéssel Margit és öltözködni kezdett.

— Hála? — sziszegte feléje elképedten Irén és ujjai ka-romszerűen széjjelnyíltak. — Miféle hála?

Margit büszkén kiegyenesedett, mint egy királynő, aki visszautasítja egy követ szemtelen ultimátumát.

— Nos, elárulom most kedvesem, hogy amikor a bank bezűntette Géza fizetésének a folyósítását, felmentem Kenéznéhez. Arra kértem, járjon el az érdekedben, folyósítsák továbbra is a férjed járandóságait. Tudod, mit felelt? Hogy nem akar megbántani engem, de tudja, hogy veled nem vagyok a legjobb viszonyban és így megmondhatja, hogy oly ellenszenves teremtéssel, mint te: még nem találkozott . . . Képzelheted, mi az általános vélemény rólad, ha ez a finom, kedves asszony is így beszélt. Azt is mondta, hogy egy szavába kerülne és mindent elintézne a bankban. . . Nem akartam mindezt elmondani, azt elhiheted, de te kényszerítettél rá.

Irén gúnyosan ingatta a fejét. A hegedű most gyors, csúfondóráson viháncoló futamokba csapott, mintha a gyerek hallaná és megértené a drámát és zenei jellemzéssel kísérné annak menetét.

— Óh, micsoda önmegtartóztatásodba kerülhetett mindez...

— Tévedsz! Rohantam Kenéznéhez, amikor a banktól megkaptad az értesítést.

— Nem erre értettem. Hisz azért mentél el hozzá, mert tudtad, hogy mi lesz az eredmény. De hogy hiába vártál arra, hogy összevevesszünk és ezt végre tudomásomra hozhassad. .. Csak annyit mondhatok, kétségbe esnék, ha az ilyen Kenéznék jó véleményvel lennének rólam ...

— No jó. Megyek. Majd emlékeztetlek a viselkedésedre, ha majd a támogatásunkra szorulsz...

És becsapta maga mögött az ajtót, akkora erővel, hogy a zaj egy darabig finoman pengett még a levegőben.

Irén zokogva vetette rá magát a pamlagra és végignyúlt rajta, zsebkendőjébe temetve arcát. A hegedű vidám futamai

ide-oda kergetőztek a levegőben, behatoltak Irén fülébe és agyába és ott folytatták kacskaringós táncukat, ráfonódtak idegszállaira és azokat görcsösen összehúzták, éles fájdalmat okozva.

— Gizi! — kiáltotta az asszony. — Hagyd abba!

A gyerek, hegedűjével kezében megjelent az ajtóban és gyűlölködő idegenedéssel nézett anyjára. Láta jól, hogy sír, de mért sír, ha evvel őt munkájában zavarja?

— Ne haragudj, anyus, gyakorolnom kell, órám van délután, — mondta kurtán, sértődött dühvei, újra becsukta az ajtót és folytatta a hegedülést.

Fagyos, határozott viselkedése valósággal ijesztő. Irén számára nem újság, mégis megdöbbenve néz az ajtóra, amely mögött eltűnt ez az ördögfióka. Vérengző, gyilkoló elképzeléseit rég abba hagyta a gyerek, körülbelül abban az időpontban, amikor észrevették rajta bámulatos hallását és zenei emlékezőtehetségét. Hét osztályt végzett el két év alatt a hegedű tananyagából és a zenedében mint a közeljövő nagy művészt dédelgetik. Irén szíve összeszorul lelkendező örömeiben, ha arra gondol, hogy világhírű művész lesz a lánya, de egyre nehezebb feladat nevelni ezt a gyereket, mert az mint egy megszállott halad nyilegyenesen a célja felé. Irén fél tőle. Ha valamit megtilt neki, a gyerek arca elsűrkül, konok, gyűlölködő tekintettel lesüti a szemét és nem engedelmeskedik. Kitűnő tanuló, de a hegedűje az, amiért él-hal és a legnagyobb erőfeszítéssel lehet csak rávenni egy-egy sétára. Szófián és zárkózott, mint egy idegen ül az asztalnál, aki nem ismeri az ország nyelvét. Tehetség dolgában Ritterné bátyjára üt, aki szintén világhírű muzsikusnak indult, de vagy negyven

esztendeje, húszéves korában felakasztotta magát, máig se tudják, miért. Irén arra gondol, egy zsenivel él egy fedél alatt, büszke a gyerekére, boldog vele, de nagybátyjának öngyilkossága fenyegetően beárnyékolja örömét és sokszor azt kívánja, bár ne különbözne Gizi semmiben a többi gyerektől és óvatosságát, engedékenységét voltaképp félelme táplálja egy ismeretlen szörnyűségtől. Úgy véli, neki kell a gyerekekhez simulnia, hogy egészen el ne veszítse, hiszen a kisleány máris közelebbnek érzi magához a hegedűjét, mint a családját. Mily borzasztó, hogy Géza erről se tud semmit. .. Fájdalmas sóhajtással kelt fel a pamlagról, bement a harmadik szobába és magára csukta az ajtót, úgy hogy a hegedűszó csak halvány foszlányokban szállt most feléje.

Imrével vitakozott: Margitot sajnálni kell, nem pedig összeveszni vele. Imre bizonyosan helyeselné, hogy végre megmondta Margitnak, ami már rég esedékes volt, mert hová jutnánk, ha a buta és gonosz embereket még szeretnők is; még inkább fenn hordanák az orrukat, holott így is éppen eléggé veszélyeztetik a nyugodt együttélést. Csak éppen semmiféle megkönnyebbülést nem érez, hogy kirobbant belőle sok visszafojtott keserősége, sőt kínos viszolygás fogja el, mert azt a tényt nem lehet letagadni, hogy kiutasította nővérét a lakásából... órájára nézett: mingyárt Misiért kell menni az óvodába. Felöltözködött, útközben beszólt az üzletbe, hogy elmondja az esetet szüleinek.

— Már hallottuk, Margit ép most ment el. .. Gyönyörűen bántál vele, — mondta az öregasszony mély szemrehányással.
— Margit eljár az érdekedben a bankban és erre te azzal felelsz, hogy kidobod. Szégyeld magad . . .

Irénben felforrt a méreg. Nem, Imrének mégis csak igaza van. Elmondta az esetet, ahogyan a valóságban történt, bár tudta, hogy anyja Margitnak fog hinni. Ez is megfejthetetlen rejtély. Az öregasszony tisztában van vele, milyen fából faragták a lányait, tudja, hogy igazán csak Irén törődik vele és Margitra sohse számíthat. Mégse volt rá példa, hogy mégoly jelentéktelen esetben ne Margit pártjára állt volna. Gyerekkorukban is ugyanez volt a helyzet, amit talán megmagyaráz, hogy Margit első gyerek volt, akit állítólag legjobban szeretnek a szülők, sokkal idősebb is húgánál és az öregasszony el se tudja képzelni, hogy a nyolc évvel fiatalabb testvérnek igaza lehet nőjével szemben. E magyarázathoz Imre hozzátette, hogy anyjukból még nem vészett ki az egykor üldözött vadkente élt zsidóság gettószelleme, melynek egyetlen fegyvere a pénz volt. Tudatosan, vagy öntudatlanul a pénz hatalmát tiszteli édesanyjuk Margitékban, de minden önző számítás nélkül, mert azt igazán nem lehet ráfogni az öregasszonyra, hogy gyerekeivel szemben valaha is tanujelét adta volna számító, anyagiás gondolkodásnak. Mindehhez hozzájárul, hogy Irén szeretete már megvan, az megingathatatlan köszikla, amire mindig támaszkodhatnak az öregek, Margitét viszont el kell nyerni, azért küzdeni kell. Íme, mily kitűnő üzlet rossznak lenni, akármilyen szemszögből nézzük, csak nyerni lehet rajta.

Irén elbeszélése alatt az öregasszony nyugtalanul pislogott jobbra-balra, szemüvege fölött, kikerülve leánya tekintetét.

— Az ember nem dobja ki a testvérét, — mondta ki végül az ítéletet.

Ritter bácsi felállt és mellére szorítva Irén fejét, megsimogatta a haját.

— No kislányom — mondta szelíd vigasztalással —, nincs itt semmi baj .. Testvérek civódása? annyi az, mintha önmagával vitatkoznék az ember. Háború van, halomszámra pusztul a sok fiatal élet és ti ostobaságokon veszekedtek. Gondolj arra, hogy

Lesz még egyszer ünnep a világon;
Majd ha elfárad a vész haragja,
S a viszály elvérzik a csatákon . . .

Irén mereven ült a székén. Igen, az anyja legalább állást foglal, ellene ugyan, de egyenesen, őszintén. Az apja pedig szokott módján elüti a dolgot. Mert nem érdekli. Nem szereti a nehéz perceket, igyekszik mihamarabb túljutni rajtuk. Az igazság pedig kullogjon el, mint egy megvert kutya, mert az öregúr kényelme mindennél fontosabb. Mily furcsa, hogy mégis szereti az apját. De nem édes ez az öreg ember, amint Vörösmartyt idézi? Irén elmosolyodott, hévvel adta vissza apja ölelését és megcsókolta kopasz fejbúbját. Hiába, bele kell törödni, hogy bonyolult indulatok dolgoznak bennünk, amelyeket ésszel fel se lehet fogni. Az anyja érzéseiben szeretne eligazodni, holott a sajátjaiban se tud rendet teremteni. ..

Az orosz forradalom se változtatott Irén sorsán, holott kezdetben szilárdul hitte, hogy a roppant felfordulás hazahozza Gézát. Eleinte mint egy meleg tavaszi szél járta át az országot a friss bizakodás: felszabadul a keleti front tengernyi hadserege, most csupán egy lépés a végső győzelemig. De ez a lépés sehogy se akart bekövetkezni. Még mindig megdobban a szíve egy-egy táborilap érkezésekor, de megkönnyebbülése csak egy pillanatig tart, látván az egy-két-három hét előtti keltezését. Vájjon azóta életben van-e Imre? Fizetésének egy részét hazaküldi, de ez két hétre se elég a két családnak. Schulzné egyízben kifizetett egy kétszázötven koronás váltót. De ez se jelentett sokat, kevés volt, minden pénz kevés.

Irén Rosenzweigné segítségével bejutott a Grünberger-féle börkereskedésbe, de hiába szeretné elhíttetni magát, hogy itt jól érzi magát. A púpos se szeretheti átkos kinövését, legfeljebb belenyugszik a sorsába. Irén igyekszik megkedvelni főnökét, az öreg Grünberger Salamont, társait és társnőit, munkáját, sőt még az átható borszagot is, de mindez hiábavaló fáradozás. Hasztalan mondja magának, hogy szüntelen, elfojtott zúgolódásával még inkább megnehezíti e korszak átvészelését, de hogyan is szerethetné főnökét, amiképp az alkalmazottak hívják, a Salát, ezt a maszatos, töpörtyüserű kis vén zsidót, rémületes orrával, amely olyan, mintha teleragasztották volna vörös agyag-göröngyökkel és akinek szellemi szintje nem sokkal különb, mint egy rettyezáti kecskepásztoré? Sala ezenfelül kotnyeles, szimatoló, kíváncsi, mint egy pletykás

kofaasszony, szájából szünet nélkül ömlik a szó, ideges, ideoda ugrál naphosszat az üzletben és éneklő hanghordozását, rossz magyar beszédét olykor még álmában is hallja Irén. Mialatt az öreg őt felvette kis fülkéjében, ahonnét be lehetett látni az egész üzletet, a gépírókisasszonyának is diktált, felugrott, leült, telefonált, vendéget fogadott, kikiabált az üzletbe és Irént e felborzolt légkörtől, az izgalomtól, a kis kucában fülsértően visszhangzó írógépkattogástól, végül a szégyenkezéstől — mert még hagyján, ha a főnöke kifaggatja, de minek tudja meg életkörülményeit a gépíróhölgy is? — valósággal a rosszullet környékezte.

— Á, maga az, — kiáltott rá Grünberger — Fáni már szólt nekem... Hol is hagytuk el?... igen, írja: tehát kérdem, hogy jövök én ahhoz, hogy átvegyem a maga szálta bőreit, amikor a kvebrahót, amit kértem, másnak szállította le... Mondja, mért nem jött maga egy évvel ezelőtt? akkor volt hely, de most nincs és a maga szép szeméért nem fogok innen kirúgni senkit... Hallja Mérő úr, mit firkál ott, szolgálja ki a vevőt... Szóval az ura eltűnt, maga elszegényedett, dér Schlag soll treffen den ganzen háború . . . Gyerünk tovább, a lelkére köttem, maga csirkefogó, ha nincs kvebrahó, nincs átvétel és most jön evvel a misze mejszével... Hát bánom is én, üljön ott le Mancsi kisasszony mellé, az majd megtanítja a pénztárra, nem kunszt az egész ... Halló, Grünberger . . . vegyen két kötést... Mi?... frászt..., menjen a sárgába,, ÉS mióta nem írt az ura? ... armer Teufel... fizetek magának Háromszáz koronát, karácsonykor dupla fizetés.. . Á, szevasz Goldmann, ülj le, rögtön jövök, képzeld, te ismered a fiatal Tihanyit, az öreg Teutelbaumtól, rendelék kvebrahót,

erre bőroket küld, ja a rendkívüli viszonyok, dér Schlag soll treffen den ganzen háború . . .

Irén később lemásolt magának néhányat az öreg egyéni hangú leveleiből, tudván, lesz még idő, amikor kitűnően *fog* mulatni rajtuk, de egyelőre szédülő fejjel telepedett le Manczi kisasszony mellé. Itt hamarosan megtudta, hogy Manczi kisasszonynak vőlegénye van, egy gyönyörű, keresztény fiú, Hatschek úr pedig belé szerelmes, de ő fütyül rá. Mérő úrnak viszonya van Ila kisasszonnal, mert nem tudja, hogy Ilának gyereke volt, aki szerencsére halva született. Pongrác urra nem lehet számítani, agglégény és özvegy anyját tartja el. Volt itt egy lány, az kikezdett Salával — gusztus kell hozzá, ha az orrára néz az ember — mire az öreg kirúgta. Undok fráter, ezért egy lányt kirúgni. Különben jó ember, de a koplalástól gyomorfájást kap és ezért hosszúnapokon csak félnapot bőjtől, ezt azonban Rosenzweignénak nem szabad tudni. Mellesleg Irén a pénztár kezelését is megtanulta, át is vette két nap múlva, Manczi kisasszony nagy öröme, aki idáig egyéb munkáit a pénztárral együtt végezte.

Mintha egy ismeretlen szigetre került volna Irén. Az itt élő emberek merőben idegen fajtához tartoznak, akár a kannibálok. Nem tud összebarátkozni velük, mert egy szemernyi közösséget nem talál a nyelvükkel, a szokásaikkal, a mozdulataikkal. És oly betegesen sápadtak, hajlott hátuak, girhesek, keserű lesz a szájíze, ha rájuk néz. Később kiderült, hogy Hatschek úr hadirokkant, tüdőlővést kapott Szerbiában, Mérő úrnak valami bonyolult vesebaja van, ezért nem volt katona, Pongrác úr hatvanéves és negyven esztendő telt itt a sötét-ségben, a bőrök között. Manczi kisasszony beteges hazudozó,

Ha kisasszonynak pedig nincs is viszonya Mérő úrral. Ila szerény, tartózkodó, nyiszlett leányka, aki még varrást is vállal otthon, hogy összegyűjtse a hozományát; vőlegénye ugyanis addig nem meri elvenni, amíg legalább ötezer koronájuk nincs a takarékbán, „hátvéd“ gyanánt, mert Isten őrizz, betegségre, műtetre is számítani kell.

Csupa nehéz sorban élő, küszködő ember dolgozik itt, kora ifjúságtól a szakadatlan munka börtönében, amely elzárja előlük a levegőt és napfényt. Élelmesség, üzleti szellem nincs bennük, hogy valaha is önállósíthatnák magukat; hivatalnokok, segédek maradnak egy életen keresztül, hozzáragadva az íróasztalhoz ebben, vagy abban a sötét üzlethelyiségben. Irén szíve megesett rajtuk. De a sajnálat hamis ösvény és rajta haladva csak ideig-óráig fűződhetnek szorosabbra emberi kapcsolatok. Mindenképpen, Irén nem nézte őket többé avval a viszolygó ellenkezéssel, amit a felületes megítélés és Mancsi kisasszony hetet-havat összehordó füllentései ébresztettek benne.

Amíg betekintést nem nyert kissé az üzletmenetbe, addig ámulva nézte az iroda pillanatnyi megpihenés nélkül folyó munkáját, ami épp oly érthetetlennek tűnt fel előtte, mint az állatkertben látott üvegfalú méhkas látszólag tervtelen nyüzgése. Mérő úr hadarva, mintha a léleketvétel is hátráltatná tevékenységét, neveket és számokat olvas össze Ila kisasszonnyal. Hatschek úr Mancinak diktál, aki gyorsírással jegyzi e kinyilatkoztatást, hogy sebes buzgalommal kopogja le írógépén, amely valósággal szikrákat szór villámgyors ujjai alatt. Pongrác úr pedig nyakig temetkezik négyzetméter nagyságú könyveibe és csak időnként kapja fel szögletes agglégény arcát,

amely olyan, mintha szürke porral hintették volna tele, hogy kisandítson az üzleti részbe, nem érkezett-e egy csinosabb női ügyfél. Ha zsákmányra lett, tikkadt szemmel megbámulta, majd folytatta lázas kaparászását a könyvekben, mintha új erőt öntött volna belé ez a hosszú korty e látványból; mintha a gondviselés a szeme elé dobta volna az innen százszorosán szebbnek képzelt világ egy lehasadt, eleven részecskéjét, melyre a napfény és derű friss csillámai tapadnak, hogy megkísértse és az elvágakozás forró esőjével öntözze meg e száraz agyvelőt. De amint a kocsí elé fogott lovat visszatartja a gyeplő, nehogy engedjen a szénakazal felől áramló illat csábításának, azonkép húzza vissza Pongrác urat is üzleti könyveihez egy mindenütt jelenlévő akarat, amely hatékonyságban semmivel se marad a méhek munkáját irányító évezredes ösztönök mögött. A méhek tevékenységének végcélja a méz; itt a hivatalnokok erőfeszítése arra irányul, hogy az öreg Sala minél nagyobb nyereségre tegyen szert. De míg a méhek fáradozásuk közben kedvükre jóllakhatnak munkájuk gyümölcséből, addig a bőrkereskedés földhöz ragadt rabszolgáinak meg kell elégedniük a számukra pontosan kiszabott osztályrészszel. Hm, gondolta Irén, nincs itt valahol hiba a számításban? Dehogy nincs. Mert a méhkas vezérlő szellemét, mely a kitarulkozó virágok porának egybegyűjtését elrendeli, itt a Sala vezérlése pótolja és nélküle semmiképp nem lehetne kiszívni a kitarulkozás helyett szorosan összecukódó pénzszekrényekből az üzlet éltető anyagát. Igen ám, de Irénnek az az érzése, hogy ez a vezérlő szellem túl magasra értékeli saját munkáját és túlkevésre az alkalmazottjait, jóllehet, az a tétel, hogy az alkalmazottak tehetetlenül vergődnének a főnökük nélkül, fordítva is érvényes. Lehet,

hogy a világrend helyesli a munkaadó önértékelésének magas voltát, de Irén szíve azt sugalmazza, hogy sehogy sincs ez rendszerben. Eszébe jutott régi vitája Margittal: lehet, hogy a törvény hibás! Holott az emberek úgy tisztelik ezt a törvényt, mint egy isteni szózatot. Nos, ha csakugyan isteni rendelés, hogy az üzleti szellemet ily áhítatosan imádni kell, akkor vagy ez az Isten a hibás, vagy az emberek hallották hibásan. De az is lehet, pusztán képzelgés, hogy így rendelte az Isten és csak bizonyos emberek ravasz érdeke, hogy így higgyék azok, akik tőlük függenek...

Később Irén lassanként meglátta a törvényt, amely a sok zűrzavaros írka-firkát céltudatos irányba terelte. Csak éppen a végcél maradt változatlanul és ördögien nevetséges. Sajnos, Irén egyáltalán nem volt biztos benne, helyes-e az ítélkezése, mert gazdasági rendszereket, melyekbe a Grünberger-féle bőrkereskedés is beletartozott, nem igen szoktak érzőszívű urinók ízlése szerint kialakítani. Elfogadta a helyzetét és minden erejét megfeszítette, nehogy munkateljesítményben a többiek mögött maradjon. Amikor nem akadt dolga a pénztárban, segítette a könyvelésben, félméteres számoszlopokat adott össze, négy-hatjegyű szorzásokat végzett, hogy délben és este elcsigázva, szédülten lépett ki az üzletből. Sala szerint nem volt itt rá szükség. *Ő úgy* látta, hogy még négy ember számára lenne munka. Furcsa, hogy senki nem zúgolódott, az emberek egyetlen elégedetlenkedő megjegyzés nélkül dolgoztak, mintha nem is Salának, hanem csakugyan egy zsarnok Isten parancsának engedelmessé válnának. Talán nem is hallották az emberek hibásan azt a bizonyos parancsolatot? Később tudta meg Irén, hogy valaki — sohse derült ki, melyikük — a főnök kémje

volt és ezért nem lehetett egyetlen zokszót se hallani. Irénnek ez az értesülése nem igen járult hozzá, hogy növelje rokonszenvét társai iránt.

A kis Ilával többször együtt mentek el, mert egy darabon közös volt az útvonaluk. Beszélgetni nem nagyon lehetett a leánykával, mert érdektelenül, szórakozottan felelgetett, nem érdekelt semmi más, minthogy az ötezer koronáját egybegyűjtse és sovány, elkínzott kis arca csak akkor derült fel, ha a házasságára került szó. Irén átalakította vele egyik ruháját és ettől kezdve melegedett fel előkelő társnője iránt. Irén meglepetésére ez a boldogtalan oly alacsony árat szabott, hogy először életében kijelentette, ilyen árat nem fogadhat el.

— Kolleganőknék mindig olcsóbban dolgozom, — felelte Ha, de némi huzavona után boldogan mégis elfogadta a többletet. Vele is elsőízben történt, hogy többet fizettek, mint amennyit kért. Ettől kezdve Irén iránt tanúsított csendes tisztelete átalakult valami alázatos ragaszkodássá, ami illet is lényéhez, de Irénben oly kelletlen szánakozást ébresztett, hogy elhatározta, megneveli ezt a kis ijedt egeret. Egy este, amikor Ila felhozta a lakására a Mariskának csináltatott új ruhát, leültette és megkínálta teával, száraz süteménnyel.

— Szervusz, — mondta neki és megcsókolta.

A leány meghökkenve kapta hátra a fejét, mintha kötéllel rántották volna vissza, elfehéredett, kerekre tágult szemmel meredt rá, majd nyakig vörösödött.

— Na mondd te is, szervusz Irén.. — mosolygott az asszony.

Ila fellélegzett, napfényes öröm öntötte el az arcát és halkán felelte:

— Szervusz Irén . . .

Lassan megeredt a nyelve. És beszélni kezdett, szenvedélyesen és élvezve tulajdon hangját, mint egy börtönéből szabadult rab. Német-francia szakos tanárnőnek készült, de az anyja öt évvel ezelőtt meghalt, nagynénje, aki átvette a háztartás vezetését két éve tudószanatóriumban fekszik, édesapja tanár egy állami gimnáziumban és oly kevés a fizetése, hogy nem győzi a szanatórium költségeit. így hát Ila abbahagyta a tanulást és hivatalnoki pályára lépett.

— Látod kérlek, így élek én, nem túlvidáman, de nem is panaszkodom. Ez kérlek szépen az én sorsom. — Irén észrevette, valósággal gyakorolja magát a tegeződésben, mintegy hangsúlyozva: most már nem lehet visszavonni. — Tudod, Sanyi és a Jóisten tartják bennem a lelket. . Már háromezer-négyszáz koronám összegyűlt, Sanyinak szem-asztigmatizmusa van, nem veszik be katonának. No és kérlek, a Jóisten? mért ne segítene még éppen engem, aki nem vétettem ellene semmit..

Kiderült, hogy Ila vallásos lény, péntek esténként templomba jár és megtartja az ünnepeket. Hm, gondolta Irén, Rosenzweigné még hagyján, de egy húszéves gyerek? Faggatni kezdte és a leány komoly hévvel magyarázta, hogy Sanyi valahogy a meglévő, jóllakott szerelem, de a Jóisten az Ígéretes, távoli szerelem, aminek beteljesüléséért szakadatlanul küzdeni kell. De ez a küzds is jóleső és gyönyörteljes, tette hozzá lesü-tött szemmel, mintegy szégyelve érzései feltárását.

Irén kedvetlenül hallgatta. Túl egyszerű ez a kisleány, kár volt barátkozni vele. Vallásos lény nyilván csak olyasvalaki lehet, akinek gyöngesége tudatában szüksége van egy képzelet-

beli támaszra. Viszont ez a gyerek egyáltalán nem nevezhető gyöngének, keményen áll a lábán és boldogságához nem hiányzik egyéb, mint ezerhatszáz korona. De tán azért erős, mert istenhívő? Vagy azért istenhívő, mert az ereje csak látszat és az valójában nem egyéb, mint kétségbeesett erőfeszítés? Valahogy már nem is érdekelte a dolog. Lám ő is küzd, verekszik magáért, a gyerekeiért, a szüleiért és cseppet se hiányzik neki a péntek esténként körülhózzannázott Isten, aki azóta fordította el a zsidóság felől szüntelenül ostorozó rémuralmát, amióta az egyenjogúsítás óta oly rohamosan terjed a vallástalanság. Furcsa egy Isten, akit avval lehet szelídségre bírni, hogy elfordulnak tőle. .

De ez az Isten olykor villámló szemmel, engesztelhetetlen szigorral ragadja torkon az embert és csattanó haragjában azt se nézi, kire sújt le dühe. Rosenzweigék fia elesett. Irén alig tudta rászánni magát, hogy meglátogassa ezt a szerencsétlen házaspárt. Lement hozzájuk és titkon azt remélte, hátha meglátja őket, amint csúfosan kijátszva, kifosztva, megtépázva, dühtől tajtékozó szájjal üvöltik átkaikat az égre. Nem. Rosenzweigék kissé fásult könnyel ültek harisnyában a fekete posztóval bevont zsámolyokon és szelíd udvariassággal köszönték meg részvétlátogatását és a hozott süteményeket. A szó megakadt Irén torkán, csak nézte őket kimeredt szemmel. Még csak nem is sírnak, keményen állják, nehogy bárki is vigasztalja őket. Az Isten! gondolta borzongva. Aki bünteti és egyben vigasszal látja el őket.

— És az Isten ...? — csúszott ki a száján halkán és önkénytelenül, mintha azt mondta volna: Lám, ennyit ért a sok forró ima.

A házaspár egyszerre emelte fel karját:

— Legyen áldott a neve!

ÉS az asszony halkán hozzátette: — Egyszer, talán... Valamikor talán felfedi előttünk, hogy mért kellett így történni...

ÉS megbocsátó, szánakozó mosollyal bólogatott Irén felé. Irén ismét szívből irigyelte őket vak hitükért, mely legégetőbb fájdalmaikat is eltompítja.

— Hétfőn már leküldheti újra a gyerekeket, — mondta búcsúzásnál az asszony és hosszan szorongatta Irén kezét, mint a jó tanító, aki hálás a növendékeinek, amiért azok meghallgatták a tanítását. Úgy vette észre Irén, hogy Rosenzweigné kicsit büszke is rá, hogy példát adott, mikép kell a szenvedéseket elviselni.

10.

Egy reggel az történt, hogy szokatlan időben, negyednyolckor csöngettek.

Irén már ébren volt, mert félkilencre bent kell lennie az üzletben. — Sürgöny! gondolta fellobbant izgalommal, sürgöny Gézától, a határról jelzi az érkezését!

De nem ez történt. Bejött a leány és jelentette, hogy az íróasztalt akarják megnézni. Miféle íróasztalt? A leány kiment, visszajött: egy hölgy van itt, aki szeretné megvenni az íróasztalt, mert hirdetés jelent meg az újságban, hogy itt eladó egy íróasztal. Irén visszaüzent, a hölgy téved, itt nem eladó semmiféle íróasztal. A leány újra kiment. Avval tért vissza,

hogy a hölgy nem akar elmenni, neki szüksége van egy íróasztalra, a hirdetés megjelent és ne bolondítsák ide az embert hiába. Mivel Irén hamarosan amúgy is felkelt volna, kiugrott az ágyból, gyorsan megfésülködött, — a fodrásznőt rég lemondta — felvette pongyoláját és kiment az előszobába. Nyúlánk, jólöltözött, szökés hölgy jött elébe, finom, udvarias mosollyal.

— Bocsásson meg nagyságos asszony, hogy ily korán zavarom, de első akartam lenni és attól féltem, odaadja másnak az íróasztalt.

— Tévedni tetszik, — felelte nem kevésbé előzékenyen Irén. — Nincs nálunk semmiféle eladó bútordarab.

Veron, aki már lemondott arról, hogy Géza valaha is visszatér, maga helyezte el a hirdetést, hosszú tépelődés után. Más módot nem talált, hogy megszerezze a titkos fiók leveleit, melyek ha napvilágra kerülnek, szerencsétlenné teszik Irént. A maga jó híre már nincs veszélyeztetve. Kifejlődőben van egy új szerelme, a férfi el akarja venni. És az az egykor oly hihetetlenül merésznek látszó lépés, hogy egy úrilány bevallja jegyesének az előéletét, ma már egyáltalán nem volt lehetetlen. Az idők változtak? vagy a kérője oly modern gondolkodású, hogy kijelenthette, nem törődik avval, ami a múltban történt? Tisztában volt vele, hogy Irén bolondnak fogja nézni, de ezt se bánta. Géza leírásából ismerte eléggé, tudta, ez az asszony nem fogja soha Géza helyét átadni másnak, de örökre boldogtalanná tenné, ha kezébe kerülnének férje kedvesének a szerelmes levelei. Megmutatta a hirdetést. Név nem állt benne, de a lakcím pontos volt. Közben éles figyelemmel vizsgálta Irént. Csodálatosmód üde még mindig, holott harminckilenc felé jár.

Soha nem gyűlölte, inkább hol irigyelte ezt az asszonyt, amiért együtt élhet Gézával, hol sajnálta, mert elveszítette az ura szerelmét, de most a titkon diadalmaskodók fölényével szánakozott rajta. Lám, ő maga továbbhalad, a szabadon élők könyörtelen önzésével, míg ez szegény az özvegyek jármában, nyakában a három gyerekkel...

— Bizonyosan sajtóhiba, — adta vissza Irén a lapot. — A házszám, vagy az ajtószám hibás.

Irén összeráncolt homlokkal állt, elgondolkodva.

— Ha már eljöttem, — mondta kisvártatva — tán adja el nagyságos asszony az íróasztalát. Nagyon jó árat fizetek érte.

Irén kissé türelmetlenül újra elmondta, nincs eladó íróasztala és sajnálja, de nem tud tovább tárgyalni, mert el kell mennie hazulról.

— Kérem, nagyságos asszony... — hangzott a válasz. — Én ugyan nem vagyok babonás, de ma éjjel egy íróasztallal álmodtam. Egy körülbelül ekkora — és megmutatta — inkább női, rokokó íróasztallal, melynek egyetlen fiókja van. Nem ilyenformájú az önök íróasztala?

— De igen, — álmélkodott Irén és megdöbbenve kapta fel a fejét. Egyre titokzatosabb ez a fura látogató. Tán valamelyik régi cselédjükkal van kapcsolatban és attól tudja, milyen az íróasztaluk? Kifogástalan úrinőnek látszik. De mi a csudát akar egyáltalán az íróasztaltól? ÉS el lehet képzelni, hogy alakai hajszárla megálmodja az ő íróasztalukat?

— Tudtam, — kiáltotta fel lelkendezve Verőn. — Megéreztem! ÉS nekem éppen ilyen íróasztalra van szükségem. — Addig könyörgött volt ugyanis Gézának, mutassa meg neki azt a környezetet, amelyben él, míg a férfi egyízben, amikor

tudta, hogy nincs itthon senki, felhozta a lakásba. — No lássa, nagyságos asszony! Az álmaim nem csálnak soha. Legyen oly an jó, adja el az íróasztalt. Szó nélkül megadom azt az árat, amit kér érte. . . Ha már egyszer eljöttem. — És közben vert a szíve, teljességgel átérezte a helyzet fonákságát. Csak ki ne zökkenjen ebből a kínosan nehéz szerepből. Látta jól, hogy az asszony gyanakvóan fürkészi végig és szorongása kiül az arcára. Irén csakugyan arra gondolt, nem eszelős-e ez a nő? Félt is már tőle, közben múlt az idő, már javában készülődnie kellett volna. Később talán kinyomozhat valamit ebben a titokzatos ügyben, most mindenképpen sürgősen szabadulni akart látogatójától. Barátságtalan hangon kijelentette, hogy nem tárgyalhat tovább és kitérta az előszoba ajtaját.

Veron, magára erőltetve az örültek határozott modorát, ha rögeszméjüket minden áron meg akarják valósítani, nyugodtan becsukta az ajtót.

— Kedves jó asszonyom, — mondta most halkan, rimánkodva, mintha az élete forogna kockán — adja el nekem az íróasztalt... Bizonyos, hogy maga helyezte el a hirdetést, csak valamely okból nem vagyok magának rokonszenves... Holott borzasztó szerencsétlenséget hárít el, ha eladja.

Irén komolyan megrémült. Hiszen ez a nő csakugyan elmebeteg.

— Szerencsétlenséget? — hebegte.

— Igen, igen... — kapott újra a szón a leány. — Ha én megálmódok valamit, amit szeretnék és utána nem kapom meg, akkor rettentő baj éri azokat, akik az utamba állnak... Nagyon kérem, saját érdekében, adja el az íróasztalt. Nem bánja meg! ÉS mivel kegyed oly megnyerő jelenség, el se megyek

addig, amíg meg nem kötöttük az üzletet. — Lázás kapkodással beszélt, látta jól ennek a szegény jó asszonynak a rémületét, de nem tágitott, sőt szándékosan megjátszotta az elmebajost, bár a jelenet máris meghaladta erejét. Micsoda ösztönös sugalom adta a szájába ezeket a hajszálpontosan ideillő, beteg szavakat? Egész testében kiverte a verejték és legszívevesebben hanyathomlok elrohant volna. Valahogy így képzelte el látogatásának lebonyolódását, de mégse hitte volna, hogy ily kínos lidércnyomással jár megjátszani a szerepét és halálra ijeszteni ezt a derék teremtest.

Irén most már csakugyan úgy bánt vele, mint egy elmebeteggel. Igyekezett leküzdeni ijedelmét, és nyugodt hangon megmagyarázta a leánynak, hogy a férje orosz fogságban van, de hazajön és addig nem nyúlhat az íróasztalához sem, amely különben is a férjéé, a benne lévő holmikkal együtt. De azt megteheti, hogy ír az urának és ha az beleegyezik az eladásba, szívesen megköti az üzletet. Hagyja itt a címét és néhány hét múlva értesíti a válaszáról. Enélkül sem a csodálatos álom, sem a beígért szerencsétlenség nem viszi rá, hogy bármit is eladjon, ami az ura tulajdona.

Verőn visszafojtott lélekzettel meredt az asszonyra. Hogyan? Ez is megtörténhet? Az asszony tud Gézáról? neki írt, de a kedvese iránt kihűlt? Villanó képek futottak el szeme előtt. Géza megszeretett másvalakit, egy orosz nőt, tehát neki nem írt többé, de a feleségéhez örök kapcsok fűzik, a feleségének persze kellett, hogy írjon, mert a feleség az egészen más. . . Most tisztán érezte, hogy újabb szerelme merő önáltatás. Ha Géza életben van... óh, akkor minden megváltozik körülötte ...

— Szóval hazajön az ura? — kérdezte forró lélekzettel, elfulladt hangon.

— Haza! — felelte szilárdan Irén.

A leány elfehéredve, ajkát harapdálta. Nehéz feladat Irénnek kérdéseket feltenni, anélkül, hogy gyanút keltsen.

— Már meg is írta az ura, hogy hazajön?

Irén örült, hogy végre eltereli a nő figyelmét az íróasztalról.

— Nem, nem írt háromévfél éve. De én érzem, hogy hazajön. No, most pedig Isten vele...

— Ah érzi! — kiáltott fel színpadiasán Verón, de mély megkönnyebbüléssel. — Szóval nem írt, csak nagyságos asszony érzi, hogy hazajön. .. No lám, én is éppen így érzem, hogy az íróasztalt meg kell kapnom! De ha nagyságos asszony nem tud az uráról háromévfél éve, hogyan akar írni neki? Valami itt nem egyezik... Kérem, ne vegye zokon, hogy ennyire firtatom ezt a kérdést, de ugyebár számomra mindennél fontosabb, hogy megkapjam az íróasztalt.. .

— Jó, eladom az íróasztalt — mondta remegő hangon Irén. Láta, hibát követett el, hogy említette a háromévfél évet. — Nem írok az uramnak. De most öltözködnöm kell, mert dolgom van. Hagyja itt a címét és a napokban értesítem. . .

Verón felírta a címét a névjegyére, odaadta Irénnek és el-sietett. A lépcsőházban lihegve nekitámaszkodott a falnak és zsebkendőjével verejtékező homlokát törölgette. Voltaképp anynyira megörült, hallván, hogy Géza az asszonynak se írt háromévfél esztendeje, hogy rögtön elfutott volna, ha a helyzet nem kényszeríti szerepének továbbjátszására. Most, hogy túl-jutott e pokoli komédián, azt kérdezte magától, hogyan volt bátorsága rászánni magát e látogatásra? Hogyan volt lélek-

jelenléte, hogy szemtől-szembe álljon evvel a gyanútlan, kijátszott feleséggel, ha mégoly emberbaráti cél érdekében is cselekedett? No mindegy, fő, hogy baj nélkül megúsza a találkozást. Géza tehát minden emberi számítás szerint rég halott. Vájjon csakugyan hisz-e ez a szegény asszony az ura visszatérésében, vagy csak megjátszotta a hívőt, hogy evvel is oka legyen megtagadni az íróasztal eladását? Ezt nem tudta Verőn, de avval tisztában volt, hogy Irén csak szabadulni akart félelmetes látogatójától, mert sohse fogja őt értesíteni.

A leány úgy érezte, megtett minden tőle telhetőt. Ide ugyan soha többé be nem teszi a lábát. Szívből sajnálta ezt a boldogtalan teremtést, mert valamikor bizton rájön a fiók titkára. Hiába, ő megtette kötelességét, tovább próbálkozni csakugyan örültség lenne. Az asszonyt sorsára kell bízni.

11.

A bolond nő látogatása rejtély maradt, senki nem tudott rá magyarázatot. Irénen végigfutott a hideg, valahányszor rá gondolt, mert mit is tett volna, ha az a szerencsétlen ráront és fojtogatni kezdi. Minden csengetésre felrezzent, hátha újra a nő jön az íróasztalért. A hirdetésre két napon át vagy öten jelentkeztek még, aztán elaludt az ügy, csak éppen Irén nem felejt el, amíg él ezt a nyomasztó találkozást. Kicsit büszke is magára, hogy végül is ügyesen le tudta rázni magáról a nőt. Ha Géza itthon van, bizonyosan őt küldi ki, hogy beszéljen a látogatóval. Általában oly furcsa az élete, hogy néha meghökkenve felriad, vájjon azonos-e ő avval az asszonnyal, aki nem is oly

rég még félelbernek hitte magát Géza nélkül? Van ugyan bizonyos varázsa e férfias önállóságnak, de szívesen odaadná a régi, puha tündérvilágért, melynek temérdek apró gondjára úgy gondol most vissza, mint az első emberpár az elveszett paradicsomra, ahol legfeljebb azon kellett töprengeniök, szőlőt egyenek-e, vagy körtét, aludjanak-e, vagy szerelmeskedjenek. Mily játékos, felelőtlen gondok voltak azok, amikor sejtelmese volt arról, mi az a primanota, nyersmérleg, raktárkönyv. A számolás se az a visszataszító rém többé, amióta Ila megtanította a rövidített szorzásra. Bár kitalálnának az összeadásra is ily rövidített módszert, mert összeadni végtelen oszlopokat, amiknek a végén 26, vagy 79 a maradék, keserves mulatság. Ila egyébként sok mindenben a kezére jár. Megható ennek a gyerekeknek a ragaszkodása, olykor úgy viselkedik, mintha egy új anyát talált volna benne. Irén nem tudott ellentállni neki, megszerette. Mily különös, hogy egyszerű ember nincs; mindenki olyan, mint egy hegy, amelyhez messziről közelítünk, előbb sötét tömeg, melynek csak éles körvonalai láthatók és csak lassanként bontakoznak ki sajátságai, kanyargós útjai, szakadécai, megdönthetetlen sziklái. Ila mély valóságossága jól megfért egy gyereklánynál megdöbbenően keserű embergyűlölettel, sőt tán következménye volt ennek. Irén meg is mondta neki, nyilván túlzott érzékenysége az oka, hogy nem nézi több fölénnyel az emberek „gonoszságait“. Nem, nem tudja fölénnyel nézni, felelte a leány, hogy gazdag asszonyok, akik ma is tejszínhabos kávét uzsonnáznak, köpködve, fröcskölve alkudoznak öt korona árkülönbségen; hogy félév múlva fizetnek, amikor már kevesebbet ér a pénz; hogy egyszerűen hús koronával kevesebbet adnak, mert szerintük ennyi volt

kialkudva. Vagy hazavisz egy ruhát, véletlenül a férj van ott-hon, aki rögtön vele akarja felpróbáltatni a ruhát, sőt szívesen segítene a vetkőzésnél is. Vagy a Grünberger-féle üzlet. Ahol kém rejtőzik azok között, akiknek leginkább össze kéne tartaniok . . .

Irén megkérdezte tőle, hisz-e legalább apjában, vagy Sanyiban, ha mindenkiben gonosz és ocsmány szörnyeket lát?

— Igen, bennük hiszek — felelte szomorúan a leány. — De ha például Sanyi egy napon faképnél hagyna, vagy apám megszökné egy orfeumi táncosnővel, legfeljebb megszakadna a szívem, de egy csöppet se csodálkoznék. .. Hinni csak Istenben lehet. Emberben? legföljebb a halála után... Vagy tán akkor sem, nem tudom... — Sovány kis arca valósággal megszépült, amint vékony bőrét, mintegy áttűzve rajta, belülről megvilágította hirtelen kigyult izgalma.

— Akkor sem? — kérdezte megdöbbenve Irén. Ilának egyetlen halottja volt, az anyja. — Nem értem. . . Talán az édesanyád ...? — és elharapta a szót.

A leány összeszorította ajkát és elszürkült tekintettel fáztat meg a fejét.

— Erről ne beszéljünk többé, — mondta kurtán, két kezébe fogta barátnője arcát és hosszan a szemébe nézett. Tekintete lassan elpuhult.

— De te... — súgta szenvedélyesen. — Benned sohse csalatkozom, ezt tudom... — átölelte Irént és arcához szorította a magáét.

— Miért nem?

— Meg kell ezt mondanom?... öh, nem azért, mert többet akartál fizetni, mint amennyit kértem... De voltaképp

azért. Mert már akkor megláttalak. Nagyon fontos, hogyan indul meg valami...

A leány kétszer-háromszor hetenként hazakísérte Irént, ott vacsorázott, tőle telhetően segített neki, lefektette Misit, átvette Mariskával a leckéjét, aztán elstetett, hogy még kapuzárás előtt hazaérjen. Ez a két gyerek imádtá, de Gizi nem törődött vele. Talán ha megkérdik tőle, ki ez az Ha, vagy szokott-e esténként idejárni egy idegen leány, azt se tudja. Misi újabban addig nem akart elaludni, amíg anyja két dalt el nem énekel az ágya mellett. Első dalként mindig ugyanazt kérte, az „uncili-smuncilit“, a másodikat kedve szerint változtatta. Amióta Ila is énekelt neki, minden este a leányt követelte, mert az „hosszabban“ énekel. Mariska aki pedig korához képest meglepően okos volt, komolyan elővette anyját és megkérdezte, miért ne lakhatna itt 111? Irén nagy sajnálatára a gyerek rég letett arról az édes szokásáról, hogyirodalmi kefejezéseket keverjen a beszédébe.

— Sok terhet levenne rólad, anyus, — magyarázta lelkesen — és egy ágyban alhatnék veled... Nézd, ilyen picire összehúznám magam — és mutatta a hüvelykujja körmét — és nem rugdalóznék. Téged nem lehet eléggé szeretni, anyus, mert sohse vagy itthon. És este mindig fáradt vagy és látom, hogy örülsz, ha békén hagynak. Ila sohse fáradt.

— Igen, Ila fiatalabb... — mondta leverten az asszony.

— Jaj, anyus, — kiáltotta a leány és forrón magához szorította anyját — olyan ostobaságokat beszélek, ne haragudj ... Persze, hogy téged jobban szeretlek, mint Hát, de nincs idő, hogy szerethesselek, így értettem... Mért is mondtam meg, Istenem . . .

Irén alig tudta visszafojtani könnyeit. Ide lyukadnak ki a kereső nők, akik oly büszkén verik a mellüket, hogy meg tudnak állni a saját lábukon. Nem is azért szerette Mariskát, mert a gyereke volt. Akkor is szeretné, ha idegen lenne. Tökéletes nyíltsága, minden új jelenség iránt tanúsított okos érdeklődése és természetes kedvessége tette ily vonzóvá. Imrére ütött. Arcban is hasonlított fivérére. Bátor, kék szeme, könnyed friss mozdulatai is Imréé. A leány vallomása még jobban megerősítette azt a régi, baljóslatú érzését, hogy a mestersége egyre jobban eltávolítja tőle a gyermekeit. Az járt a fejében, hogy félnap elfoglaltságot keres, most már konyit is valamit az irodai munkákhoz, több bátorsággal állíthat be akárhová. De annyira megszokta már a Salánál. Társai, ezek a sötétben imbolygó, vagy íróasztaluk mellett púposán gubbaszkodó, törékeny árnyak alapján derék, jóságos emberkék és ha nem gondol rá, hogy egyikük áruló, meg is szeretné őket. Sala állandó kotnyeles zakatolásán is csak mulatni lehet, azonfelül Ila jelenléte is oly otthonos ízt, bizalmas melegséget ad az eleinte annyira gyűlölt környezetnek, és bár ez nem szempont ily fontos elhatározásnál, Ila is oda lenne kétségbeesésében, ha ő állást változtatna. Holott nem maradhat itt elveszti a gyerekeit, ha tovább tart ez az áldatlan helyzet.

Egy vasárnap délután egyedül volt otthon Gizivel. A leány gyakorolt, halkán szűrődött be a hegedűhang a harmadik szobából, a becsukott ajtókon keresztül. Először került Irén kezébe egy Móricz-regény és szívvel-lélekkel belemerült A parasztok merőben új megvilágítása, amely a hejehujás, aranyköpéseket eregető, földesurát rajongó áhítattal övező alakzatok helyett a szociális keservek béklyójában senyvedő embereket tárta

a szeme elé, megrázta és felkavarta igazságérzetét. Semmi lényeges különbséget nem látott a sorsuk és a maga sorsa között. Egyképpen odaláncolta őket a munkájukhoz a nyomorúság, amely már a családi kapcsolatokat is széjjeltöri, legfeljebb az igényekben van köztük különbség. De erről se a paraszt tehet, hanem a rendszer, amely örömmel hagyta meg ezt az óriási réteget a maga sötét igénytelenségében. De jó volna tudni, hogy könyvek befolyásolták-e valaha az élet menetét? Aligha. Hisz ha megbecsülnék a nagy tanítók, Laocse, Konfucius, Szokrátesz, Mózes, Jézus tanításait, régesrég örök béke uralkodnék a földön. . . Felgyultan, izgatottan falta a sorokat, amikor egyszerre Gizi vadul feltépte az ajtót és zokogva vetette magát anyjára. Irén ijedten ült fel és magához vonta a gyereket.

A sírás meg-megrázta a gyermek vékonyka testét.

— Mi történt bogaram . . .

— Anyus, drága jó anyus... — zokogta Gizi. — Szeress engem Nagyon szeress engem . . .

Irénen aggodalmas öröm futott át. Égi ajándékot kapott, ennek az érzéketlen gyermeknek a kiobbant szeretetét, de ez a lázas kitörés nem ígért semmi biztatót.

— De csacsikám, hogy mondhatsz ilyet? mért ne szeretnék?

— De engem jobban szeress, mint Misit és Mariskát, — kiáltotta megsebzetten, feldultan a gyerek és meg-megvonaglott a teste, amint nyugtalanul, kapkodva ölelgette az anyját. — Csak engem szeress... őket küldd el hazulról, zárd be az ajtót, hogy ne tudjanak hazajönni...

— Hogy képezed ezt szívecském? — mondta rémülten Irén.

— Ők is a házhoz tartoznak. Nem lehet gyerekeket egyszerűen kitenni az utcára. . . Azonfelül, — tette hozzá, mert soha nem mulasztotta el, hogy valamilyen formában ne emlegesse a gyerekek előtt apjukat — azonfelül előbb apust is meg kell kérdezni.. .

— Ha őket is szereted, — zokogta Gizi — én meghalok. Mondd, hogy legjobban engem szeretsz!

Nem volt kiút. Gizivel egyébként is másként kell bánni, mint a másik két gyerekkel.

— Téged szeretlek legjobban... ha megmondod mi bánt.

— Az, hogy nem tudok hégedülni... — nyögte a kisleány és forró, nedves arcoskáját belefurta anyja nyakába, mintha meg akarna semmisülni, el akarna tűnni keservében. Oly megrendült, komor bánattal mondta ezt a gyerek, hogy Irén nem tudott mosolyogni, bár hirtelen megvillant benne, miről van szó. Túl sokat játszott a gyerek ugyanazt a gyakorlatot. Gizi kissé lecsillapodva, szípigva és lesütött szemmel, mintha féltve titkolt bűnét fedné fel, magyarázni kezdte, hogy tegnap délután a Lantos egyest kapott és ő csak kettest és tegnap óta hordja a bánatát, hogy éjjel alig tudott aludni és ma is gyakorolta a tegnapi feladatot, holott már a következőt kellene elővenni, ami keddre van feladva. De van benne egy spiccato rész a negyedik fekvésben és ezt nem tudja tsztán eljátszani, akármennyit is gyakorolja. Ez a Lantos Tibor pedig tehetségtelen tökfilkó, aki örül, ha nem hármast, hanem kettest kap és most őt, Gizit ilyen megszegyenítés érte, hogy annak a másíknak egyest adtak ...

Irén ölébe vette és nagynehezen, úgy ahogy megnyugtatta, Gizi visszament a szobájába és újra belefogott abba az ördögi

spiccato részbe. Nemsokára ismét megjelent az ajtóban, hidegen, szokott fensőbbeséges modorával. És most még örült is Irén, hogy a leány visszanyerte egyensúlyát, holott mennyire nem szerette ezt az elvonatkoztatott, rideg viselkedését a gyerekeknek.

— Tudom ezt a részt! — jelentette ki keményen. — Marha voltam. Ennyi az egész.

Irén boldogan felugrott és átölelte a lányát.

— Gyere gyorsan, játszd el nekem. ..

A gyerek ingerülten kibontakozott az öleléséből. Vállat vont és kifelé indult, már húzta is be maga mögött az ajtót.

— Minek játsszam el? Anyus, te úgyse értesz ehhez.. .

12.

Irén azoknak az embereknek a határozatlanságával gondolt álláskeresésre, akik szeretnének ugyan, javítani a sorsukon, de visszariadnak a változással járó átmeneti kényelmetlenségektől. Közben az történt, hogy Ila mondta fel az állást. Apjának, aki számtan-fizikatanár volt, többször felajánlották egy nagy biztosító-társaság kiválóan fizetett matematikusi állását. Hoffer mindannyiszor visszautasította az ajánlatot. Nem azért élek, mondta, hogy kenyeret keressek, hanem, hogy betöltssem a hivatásomat. A módban, ahogyan Ila az apja hivatásszeretetét emlegette, volt valami fanyar, megadó szomorúság. Nem igen szeretett erről beszélni, tehát Irén se bolygatta az ügyet, de könnyen kitalálta, hogy a leány irigyli apját, amiért az kedve

szerint dolgozhat, sőt mintegy feláldozza a lányát a maga önzésének. Nos, a tanár nyilván jobb belátásra jutott, elfogadta a kitűnő állást és Ila folytathatta tanulmányait. Gyorsan el akarta végezni a hátralévő anyagot, hogy még ebben az évben letegye vizsgáit.

Koffer János többször járt Irénéknél, Irént is meghívták Iláék és a tanár a legjobb benyomást keltette Irénben. Még az önzésében is férfias erőt vélt fölfedezni. Elvégre egy negyvenötéves férfi nem dobhatja oda vérré vált életcélját a lánya kedvéért, aki még több pálya között választhat. Ennyi önzést egy apának is meg lehet bocsátani. Viszont tizennyolc nyarán csakugyan elviselhetetlenné vált a középosztály nyomora és mint Hoffer mondta, meg kell tennie ezt az engedményt önmagával szemben, annál inkább, mert a kultuszminisztériumban oly jó véleménnyel vannak róla, hogy megígérték neki, kívánatára meghosszabbítják egy évre szóló fizetésnélküli szabadságát. És ez a középtermetű, kissé pocakosodó, hófehérre őszült, dúshajú, komolyságában is puhán szeretetreméltó férfi, aki fényesre kopott ruháit, foszlott, színehagyott nyakkendőit, lyukas talpú cipőit is oly könnyed eleganciával hordta, mintha a legkisebb megerőltetésébe se kerülne, hogy csillogó könyökét lehetőleg befelé tartsa és lábát úgy vesse keresztbe, hogy a talpa ne árulja el csúf titkát: új ruháját, cipőjét büszke ragyogással viseli, mint egy gyerek, titokban meg-megnézve magát a tükörben. Nagy, dióbarna szemét átható figyelemmel függeszti az emberre, de ebben a komoly pillantásban is annyi melegség és jóakarát nyilvánul meg, hogy az, akivel beszél, többnyire szeretné Koffert rögtön magához láncolni, mint egy jó barátot.

— Lássá, — mondta mosolyogva Irénnek, amikor az egy-
 ízben náluk volt vacsorán — egyik emberből vörös ördögöt
 csinál a háború, a másiból gyereket. Ez az utóbbi én vagyok...
 De vegye tekintetbe, hogy öt éve nem kaptam új ruhát!

— Ugy-e kár volt annyit töprengenie? Nem bánta meg a
 cserét!

— Mi már kétségbeejtően egybeforrunk az igényeinkkel, —
 legyintett szomorúan a férfi. — Mintha a fogamat húznák,
 úgy megyek be az irodámba minden reggel.. . Aztán arra gon-
 dolok, hogy új ruhám van, ez a gyerek is kedvére tanulhat,
 meg férjhez mehet... Hát valahogy majd kibojtöljük a jólét-
 tel ezt az évet...

Ha nem mondta ki és Hoffer se árulta el egyetlen szóval,
 mintha bárminő érzelmeket táplálna Irénnel szemben, de vala-
 hánszor együvé kerültek, ott lebegett hármuk fölött és körü-
 löttük mint egy anyagtalan csillogás, egyetlen gondolatnak
 ide-oda hullámozó, szakadatlan nyüzsgése: hogy mindhármukra
 a legjobb megoldás lenne, ha a tanár elvenné Irént. Irén arcát
 is bepermetezte és a tüdejére ráereszkedett a reménynek és
 örömmel ez a kitapinthatatlan hímpora, amely súlytalan volt
 és talán nem is igaz. Géza kikönyökölt a koporsójából és meg-
 döbbenve figyelte őt. No persze, biztos, hogy nem igaz. Hof-
 fer idegen. És az az egyetlen férfi, aki hozzá tartozik, megjön
 hamarosan. Ha csak csoda nem történik, a háború gyászosan
 fog végzõdni, de bevégezõdik végre és a hadifoglyok szétszór-
 t milliói visszakérülnek a helyükre. Nem lehet józan ésszel
 újabb házasságra gondolnia, de mégis gondolni kell rá. Hoffer
 közelében elfogja a védettség, elpihentség nyugalma, mintha e
 zilált évek után maga is a háborúból tért volna vissza és Ila

mint negyedik gyerek ... Tán még kedves és boldogságot ígérő megoldás születhet meg e zűrzavaros ingadozásokból... A férfi ajka körül ott lebeg egy kikívánczoló mondanivaló, de se-hogy se tud utat törni magának; Irén szeretné már hallani, de egyben rémülten taszítja el azt az eshetőséget, hogy válaszút elé kerül...

Nem történik semmi és Ha nélkül oly sívár a Grünberger-féle bőrkereskedés, hogy Irén végre komolyan elhatározza, más állást keres. De hogyan fogjon hozzá? Fél napi elfoglaltságot találni igen nehéz. Nem akarta idejét fecsérelni avval, hogy ismeretlenül beállítson állást hirdető cégekhez, kell, hogy valaki ügyesen előkészítse az ügyet. Elhatározta, mégis felkeresi Adolfot, akinek nyilván mindenhová vannak összeköttetései. Biztató jeleket is látott Margiték körül. Egy idő óta Margit órákon át kísérik az öregek üzletében, holott apjuk már meggyógyult és csupa gyöngédség a szüleihez. Talán békülni akar, vagy felébredt a lelkiismerete? és hátha Adolf útján kibékülhetnének? Mert áldatlan, rút helyzet ez, amit még súlyosbít anyjuk folytonos nyöszörgése, hogy ő a hibás, ő dobta ki Margitot a lakásából.

A Hungária-úti helyőrségi kórház gazdasági épületének egyik szobájában volt Adolf irodája. Azt tudta Irén, hogy alkalmazottak nélkül dolgozik, ő csak a szerződéseket köti és bonyolítja le és mind a három kórházában tart egy-egy megbízottat, aki a közvetlen ételmezést intézi. A férfi felállt íróasztala mellől és lomha léptekkel jött eléje.

— Hát te hogy kerülsz ide? — dörmögte és helyet mutatott neki az íróasztala mellett álló karosszékben.

Betegesen megváltozott, amióta nem látta. Furcsa, Margit

egy szóval se említette szüleinek, hogy az ura beteg. Arca még szögletesebb, szeme alatt kékes karikák, vöröses, durva tigrishaja zilált, annyira lefogyott, hogy lötyög rajta a ruha és valami piszkos rothadás érzik róla, mintha egy utcai pádon töltené az éjszakáit. De kérdésére olyasmit dünnyögött az orra alatt, hogy kutyabaja, kicsit lefogyott, mert agyondolgozza magát. És igaz, gyalázatos hajsza indult meg ellene, és ez is sok gonddal jár. Révedezve beszélt, elkalandozó, szórakozott tekintettel. Mi történt Adolffal? és miféle hajsza indult meg ellene? De erre Adolf nem akart felelni. Irén előadta, mért jött. A férfi bólogatott.

— Jó, hogy már megtanultál egyet-mást — motyogta lassan. — Majd kitalálok valamit a számodra. .. Gyorsírást is tudsz?

— Azt nem.

— Kár.

Hallgattak.

— Mondd, Adolf — fakadt ki végre Irénből —, micsoda emberek vagytok ti? Se a szüleim, se én nem követtünk el ellenetek semmi rosszat. Mi az oka, hogy ily gonoszok vagytok hozzánk? Hogy amikor fölvet benneteket a pénz, ti nyugodtan nézitek, hogy magukra hagyom a gyermekeimet és dolgozni járok reggeltől estig. Én a helyzetekben szégyelném mások előtt, hogy nem segítem meg a testvéremet. . .

De Adolf mozdulatlanul ül, szemét lesütve. Nem felel. A csend ijesztő és Irén torkát szorongatja. Aggodalmasan előrehajol.

— Adolf! — kiáltja.

A férfi felrebben.

— Mi az? Mit mondtál?

Irén némán mered rá. Ide is jókor jött, hisz ez az ember fikarcnyit nem törődik veled. . . Vagy egy iszonyú titok rejlik itt, amivel nem tud megküzdeni? Talán a „hajsza“? és sógorának ezen jár az esze?

— Á, tudom már... — mormogja ekkor Adolf, szinte magában beszélve és a homlokát nyomogatja. — Figyeltem én rád. Mi azért nem segítünk téged, mert mi rossz emberek vagyunk.

— Mit beszélsz? — kiáltja Irén és a rémület végigborzong rajta a lábujja hegyéig.

— Ahogy mondom — feleli Adolf, szemét nyugtalanul ide-oda jártatva. — Mi rossz emberek vagyunk... De te . . .

— felvetette rá a szemét és a szék karfájára könyökölve, mutatójával Irénre bökdösött, mintha egy láthatatlan gombot nyomogatna —, de te ... te is ...

— Mi van velem?

— Te is tehetsz erről... Te mindig füttyültél rám... — majd, hogy tompítsa a szó élet, némi szünet után hozzátette:

— Ránk... — és kényszeredetten átsapott vidámabb hangnembe: — Holott, ha a különbséget zongorázni tudnám, ami közted és Margit között van ... No de most már mindegy, most már késő... — és fáradtan legyintett, mint aki nem is akarja titkolni többé, hogy erőltetett vidámságát azért cibálta elő, mert a mondanivalót, amit az eltakart, komoly szavakba öltöztetve nem tudta volna előadni.

Irén fejében tótágast állnak a gondolatai. Hogyan? A férfi félszeg kedveskedéseinek ilyen rosszízű magyarázata volna? Félelem és mérhetetlen csodálkozás fogja el, mintha azt látta

volna, hogy egy óriási kötömb magától kimozdul a helyéből. Nem, még nevetni sem lehet azon, hogy Adolf, ez a komor kötömb titkolva, de úgy, hogy észrevegyék, érzelmes sóhajok hallat. Legjobb lenne átsiklani ezen a mondaton, tudomásul se venni. De Adolf egész viselkedésében van valami ijesztő, baljóslatú. Miért hozakodik elő éppen most a közte és Margit között lévő különbséggel? Végére kell itt járni a dolgoknak.

— Nem értek, Adolf... — szólt fojtottan. — Mintha kínaiul beszélnél.

— Tudom — felelte vontatottan a férfi, mereven a tintatartóra szegezve tekintetét. — De ne faggass... Majd megtudsz te is mindent nemsokára ..

— Ha akarod, nem kérdezek semmit. .. De te voltál az, aki engem megvádoltál valamivel.. . Erről is tudni fogok mindent nemsokára?

Adolf szája lassan széjjelhúzódott, nagy lapátfogai elősárgállottak, fájdalmas mosolyfélét fogott zárójelbe ajka körül két hatalmas ránc; mintha egy rozsdás gépezet hozta volna létre nagy erőfeszítéssel ezt a mosolyt.

— Ha egyszer, — mondta — egyetlenegyszer hallottam volna Margittól egy ilyen mondatot! Szelíd tapintat van benne: ha akarod, nem kérdezek semmit. Okos érvelés: de te voltál az, aki megvádoltál valamivel. Ártatlanságod tudata is benne van: megvádoltál valamivel. Végül kedves, naiv belenyugvás: erről is tudni fogok mindent nemsokára? — Adolf most feleje hajolt és feszülő állal, vadul nézett Irén szemébe, hogy az riadtan kapta vissza a fejét. — De Margitban egy szemernyi sincs mindebből — kiáltotta a férfi —, se szelídség, se tapin-

tat, se okosság, se ártatlanság, se kedvesség, se naivság. Értesz engem, Irén? — hátrahanyatlott, két karját kívül, a szék támláján lelógatva és elhallgatott.

— De hát nem mi magunk döntünk a sorsunkról — mondta kisvártatva.

Irén menekülni szeretett volna. Bár sohse jött volna ide. Mindig félt ettől a négy szemközti beszélgetéstől, anélkül, hogy tudta volna miért. De Adolf nyers komorsága, üres tekintetében néha felvillanó, mintegy menekülésre kész, szűkülő rémülete elárulta, hogy ez az ember iszonyú meglepetéseket tartogat magában. Nos, a meglepetést megkapta, ha az iszonyúnak nem is mondható, legfeljebb mérhetetlenül furcsának. Amennyire ki tudott okoskodni e zűrzavaros szavakból, a férfi azt akarta kifejezni, ha ő állna az oldala mellett és nem Margit, nem fejlődött volna idáig... Micsoda nem fejlődött volna? Ez az ember tehát beléje szerelmes? El lehet ezt hinni? Egy ilyen bivalyerős óriásnak egyáltalán szüksége van egy nő támaszára? Legszívesebben szó nélkül elfutott volna. Végül is így szólt:

— Ha oka is vagyok valaminek, tudtomon kívül vagyok az. Hogy füttyültem rátok? Erről se tudok. De ti igazán nem viselkedtetek úgy, hogy különösebb szeretetre tarthatatok volna igényt. És az öregeket se támogattatok kellőképpen. Ennek is van magyarázata?

Adolf lassan megrázta a fejét, nem-et intve.

— Mondtam már, hogy mi rossz emberek vagyunk... ÉS ami téged illet, egy rossz ember is be van szorítva a kötelességei ketrecébe. . . Egy rossz ember is becsületes tehát a maga módján, no meg kényelemszerető is, ítózik a felfordu-

lástól. Idővel aztán a feleség cinkostárs lesz. Ezt te nem érted. Nem baj. Elégedj meg annyival, hogy voltak pillanataim, amikor széjjel tudtalak volna tépni, úgy gyűlöltelek. . .

— De hát miért? Mit követtem el? — kiáltotta Irén, a szék karfájába kapaszkodva, mintha attól félt volna, a férfi szavaiból áradó szenvedély elfújja a helyéből. Miért? Azt kérdezte, holott tudta jól, hiszen Imre rég megmondta: ezek az emberek irigykednek ránk!

— Mert olyan öntudatos voltál. Olyan elérhetetlen, olyan megelekedett. Hidd el, füttyültél ránk. .. Mert az erősebbnek kell lehajolni a gyengébbhez. . . Eh, minek is beszélni erről — és félrenézett, a szemét lesütve, mint aki egész életében sajnálni és szégyelni fogja, hogy elárulta magát. Aztán sietve hozzátette: — Majd beajánlak valahová... Szervusz.. .

13.

Másnap este zokogva állított be Irénhez Margit. Adolfot sikkasztásért letartóztatták. Évek óta folytatta üzelseit, idegen néven versenyistállót tartott és óriási összegeket veszített és ő, Margit mindezt tudta, együtt jártak a versenyekre és kétségbeesve hajszolták a pénzt, hogy „visszategyék“. Egy vörös garasuk nem maradt, a bútort, szőnyeget régen lefoglalta az adóhivatal, Margit már jó ideje hamis ékszereket hordott.

Így értette tehát Adolf, hogy idővel a feleségből cinkostárs lesz. Mindent megértett már Irén, amit tegnap a sógorától hallott.

Nem lehet elviselni, ami Adolfékkal történt.

Mindent el lehet viselni. Adolf vizsgálati fogságban. Margit Irénél lakik. Az utcán az emberek szánakozva súgnak össze Irén mögött, Kardos gyönyörű csokorral állít be és kipirultan dadogja: *a történetek után* is engedje meg, nagysád, hogy megkérjem a kezét... e súlyos órákban, amikor bizonyosan szüksége van egy szerető szívre... Az öregasszony kisírt szemmel darálja naphosszat: a rossz társaság, a rossz társaság, de hogy kiket ért rossz társaság alatt, azt nem árulja el, nyilván maga sem tudja és az apa, először életében, erélyesen állást foglal, nagyot csap öklével a pultra és ráordít a feleségére: hallgass, mert megszököm innét... Az irodában mindenki elhallgat, ha Irén belép és Sala fejcsóválva mondja: nahát, Szántóné, mondhatom, szép kis mispóche ez a maguké ... jó, jó, nem szóltam semmit, maga nem olyan, mint azok. Mégis, ez a kis csúf zsidó az egyetlen, aki az első napok gyötrelmei között komoly segítséget nyújt, felemeli száz koronával Irén fizetését. Igaz, hogy egy hét múlva mindenki fizetésemelést kap (két-háromhavonként emelkednek a fizetések az országban, így is jócskán elmaradnak a drágaság növekedése mögött), de Sala gyöngédségét mutatja, hogy mingyárt első pillanatban siet a vigasszal. Ebben a forgószeiben nem is lehet állásváltoztatásra gondolni, talán fel se vennék sehó a csirkefogó Fábían Adolf sógornőjét. Rosenzweigné az örökkévaló végtelen kegyelmét emlegeti és a beavatottak fölényével hosszan, elégedetten bólogat, amikor meghallja, hogy Irén fizetésemelést kapott: lám, megmondtam, és semmi

kivetnivalót nem talál benne, hogy az örökkévaló épp egy ilyen rút, közönséges embert választ szócsövéül. Imre könnyű jobbkarlóvéssel kórházban fekszik az olasz front mögött és idegen kézzel írott lapokon kimerítő leveleket kér, melyeket azonban senki sem ír meg neki. A kavarodás tetőpontján Zilahról merített papiroson nyomott értesítő jön: ...fiúnk, Turóczy János főhadnagy házasságot kötött... és egy fél-szemű, csont-bőr idegen állít be egy este, Schulz, aki néhány hete érkezett meg hadifogságból, és bevált egy kétszázötven koronás váltót. Pusztá véletlen, mentegetődzik, hogy *éppen most* került egy kis pénze, de Irénnek végtelenül jólesik, hogy akaratlanul, vagy szándékosan beállt a segítők közé. No lám, Ila, mindig mondtam, hogy nincs igazad, nem is olyan gonoszak az emberek. És Ha felszabadultan, megenyhülten mosolyog, mert a napokban lesz az esküvője, de mosolyában ott lappang az a kissé fitymáló elnézés, mellyel a gyerekek túlzott örömét szemlélik a felnőttek.

Szívfacsaró látvány Margit, mint szerető testvér, mint szüleinek engedelmes lánykája. Segít a háztartásban, a gyerekeket sétálni viszi, három-négy órát tölt az üzletben és anyjuk, mialatt ujjai szaporán ugrándoznak a kötésén, szemüvege fölött rápislog Irénre: nincs párja ennek a szerencsétlen Margitnak, pedig szegény nem szokta meg a munkát. . . Tehát, aki megszokta, az nem érdemel dicséretet! Igen, Irén meg fog halni egy napon, anélkül, hogy valaha is megtudta volna, miért szerette jobban idősebbik leányát az édesanyjuk. Margit lesütött szemmel, szerényen és hangtalanul sűrög-forog otthon, csak félszemmel figyeli Irént, ijedten és alázatosan, nem talál-e kifogásolnivalót a munkájában; gondolatai valósággal kí-

rajzolódnak Irén előtt: kegyelemkenyéren élek, meg kell húznom magam. És hiába mondja magának Irén, nem fog ártani nővérenek ez a kemény lecke, oly fájdalmas jelenség az összetört, alázatos Margit, hogy szívesen elengedné neki ezt a leckét. No de végre megszűnt kettejük közt a harag, egyikük sem beszél róla; Margit most csak szeretetet és szánalmat érdemel. Hátha még tudná, mit tart róla tulajdon férje! Irén egy mákszemnyi lelkipurdalást sem érez, amiért „erősebb⁴⁴ létere nem hajolt le a gyengékhez, de csordultig tele van részvéttel és a legjobb szándékokkal közeledik nénje felé. Sem mire se megy. Margit olyan, mint egy kutya, amely rossz fát tett a tűzre és gazdája megfenyítette: most minden szemrebbenését vakon követi. Irén szeretne rákiáltani: hagyd abba, maradj, aki voltál! De a szó bennreked. Hiszen Margit ugyanaz, aki volt; mivel most nincs pénz, úgy viselkedik, ellentétben „szocialista“ hűgával, mint ahogyan szerinte a szegényeknek mindenkor viselkedniök kell.

De hogy Irén megrázkódtatás nélkül elviselte e szörnyű napokat, az mégis Hoffer János és Ha érdeme, bár inkább a férfié, mert Ila a házasságkötés előkészületeivel és a Sanyijával volt elfoglalva. Semmi kétség immár, hogy a tanár el akarja venni Irént, csak az viselkedik így, aki a családhoz tartozónak érzi magát. Beteget jelent a hivatalában, mivel senki sincs, aki az ügyvédekkel tárgyalhatna. Verejtékezve készíti a jegyzeteket Margit hebehurgya és ostoba felvilágosításai alapján, amikből csak az ő világos koponyája tudja kihámozni a tényeket. Bejut Adolffhoz is. Az úgy igen bonyolult, mert volt egy új szerződés, amit a miniszter ugyan még nem írt alá, de előzetesen közölték Adolffal. Ki közölte? Mikor?

Van-e rá tanú? És egy este lelkendezve állít be a Szondy-utcai lakásba: ha akarom, történt sikkasztás, ha akarom, nem és ha történt, a kincstár kára jórészt megtérült. Micsoda remekbeszabott ember ez a Hoffer! Az ügyvédek lázasan dolgoznak és néhány hónap múlva, a bolgárok fegyver letételének napjaiban, amikor a közelítő szerencsétlenség jéghideg, fekete árnyéka már ráfeküdt az országra, a törvényszék kétévi börtönre és húszezer koronára ítéli Adolfot.

Irén sehogy se tud együtt sírni Margittal. Valahogy csak félig vesz részt a dolgokban, vagy félig sem, mert olyan választás előtt áll, amiben tán sohse fog tudni határozni. Ila elárulta neki, hogy a napokban elhárul az az akadály, ami miatt apja idáig nem tette szóvá a házasságot. Mi az az akadály? Majd megtudja azt is az apjától. Különös, Ila úgy beszél a házasságról, mint egy megváltozhatatlan tényről, holott ettől még messze vagyunk, vélekedik magában Irén. A döntésről ráér akkor gondolkodni, ha csakugyan megkérték a kezét. Igaz, hogy akármily kákán csomót kereső kritikával nézi Hoffert, csupa bizalomra és szeretetreméltó tulajdonságot fedez fel rajta. Viszont elég-e ez a házassághoz? A tanár páratlanul egyenes, derék ember. A derűje, bánata egykép őszinte. Sok keserű bánat is érte, a legkeserűbb, hogy a felesége megcsalta, sőt többször és pénzért és erre Ila jött rá, tizenöt éves korában. Tehát innen a törés ennek a boldogtalan teremtésnek a lelkében. Innen, de Isten őrizz, hogy ezt Irén valaha is említse a lánynak! Es ha lehet, Irén még inkább elhalmozza a leányt, azaz immár fiatalasszonyt, mert a napokban volt az esküvője, szeretetének jeleivel. Sanyi, a férj is kitűnő gyerek, bár ragaszkodása az ötezer korona „tartalékhoz“

nem veti rá a legjobb fényt. Dehát kinek nincs hibája? Talán Koffernek, akinek kérését, hogy Janinak szólítsa őt, lehetetlen teljesíteni. Fontos az anyagi rendezettség is, hisz Margitot is nekik kell eltartaniok. Itt persze nem lakhat, mondja Hoffer igen helyesen, de Isten neki, vállaljuk az eltartását, amíg valami kenyérkeresetet nem talál.

Mert Hoffer végre nyilatkozott. Mért nem előbb? — kezdte Irén. Muszáj felelni? Nos, egy barátnője volt, aki halani sem akart szakításról, kivált most nem, hogy ilyen kitűnő álláshoz jutott.

— De tudja-e, miért fogadtam el ezt a kitűnő állást? — kérdezte Hoffer. — Azért hagytam ott a tanárságot éppen, hogy magát elvehessem. A házassági tervem nélkül ma is tanítanék ... De egy asszonyt és három gyereket nem lehet eltartani a tanári fizetésből.

— Miért nem beszélt velem előzetesen? — kérdi ijedten Irén. Hiszen így már befejezett tény elé állítják, valósággal felhívják egy kötelezettség teljesítésére.

— Egy rongyosruhájú ember nem tud házasságról beszélni ...

— Tehát értem történt ..

— Igen, érted... — ragyog Hoffer és karjával átfonja Irén vállát. Irén ezt is eltűri, bár csodálkozva kérdi magától, mi jogon nyúl egy idegen ember a testéhez, amely Géza tulajdona.

— Hadd gondolkozzam egy kicsit...

— Meddig?

— Majd szólok ... A gyerekeket is elő kell készítenem . . .

Géza szobájában álltak este az ablaknál a sötétben és halkan beszélgettek, mert a szomszédos ebédlőben Mariska és Misi tartózkodott, a leány kikérdezte öccsét a leckéjéből. A hálószobában, becsukott ajtó mögött Gizi hegedült. Súlyos őszi eső zuhogott féktelen lármával, mintha összetört tányérokat rázogatóknak egy üstben, az üzletek már bezártak, az utca fekete csillogással nyúlt el alattuk és a ritkásan sorakozó sárgásfényű lámpásokkal egy rézszögekkel kivert, hosszú vascsőhöz hasonlított. Az utcakövek, a házfalak is beszívták az országra ráterpeszkedő aggodalmat; még minden a helyén állt, rendeltetésének engedelmeskedve, de szorongó félelemmel teli, mint a nagybeteg, aki betartja szökött munkarendjét, noha tudja, hogy napjai meg vannak számlálva. Irén és Hoffer édeskeveset törődött most a közelítő szerencsétlenséggel. Mintegy a szüntelenül munkálkodó életerőt jelképezve, melynek egy vesztett háború annyit jelent, mint az útsimító motorhengernek egy kiágaskodó kődarab, vonzódott egymás felé a két ember. A férfi bódultán állt szerelmese teste közelében és Irén tiszta, sőt tudta jól: végzetesen ostoba öntudattal védekezve a bódulat egész benső világát meg-meglegyintő hullámai ellen.

— Legalább hadd csókoljalak meg addig... — könyörög a férfi és Irén engedelmesen odanyújtja a száját.

Hoffer csókjában benne van minden, aminek egy csókban lenni kell és Irén hévvel igyekszik, hogy a maga részéről se hiányozzék belőle semmi.

Mert igyekeznie kell.

Mily furcsa! Géza csókjai valósággal önkívületbe ejtették még tízévi házasság után is. Persze a komoly csókok, nem

azok, amiket hivatalbamenet, hivatalból) övét váltottak. Most azonban ide-oda futkároznak a gondolatai, mint felhőfoszlányok az éppen előtűnt, fénylő telihold előtt, amely világos, akár az agya e pillanatban. Ha a vére fellobog éjszakánként, Géza jelenik meg a szeme előtt. Olykor részegítő álmok látogatják meg és Géza az, aki az álmokat hozza. Hoffer szaga egy gondozott test cseppet sem kellemetlen kipárolgása, de Gézáé az, ami hozzátartozik. Hoffer máris megbeszéli vele legbizalmasabb ügyeit, de úgy volt helyes, ahogyan Géza tette, eltitkolni előle mindent, ami bánthatja. Géza valahogy sohse vette őt komolyan, szerette elmókázni a fontos dolgokat is, Hoffer szemében egyformán fontos, hogy a szoknyájáról leszakadt gombot nem tudja ugyanolyannal pótolni és hogy az ügyvédek némi előleget kérnek. De ő éppen Géza félvállról vett elintézéseit szerette.

Kibontakozott a férfi karjából.

— Az első boldog percem volt, amióta élek... — súgta Hoffer.

Irén néni tudott mit felelni.

Evőeszközök zaja hallatszott, a leány terített a másik szobában. Irén kijött az ebédlőbe, a férfi követte. Misi felpattant a székéről és a nyakába ugrott.

— Mesélj, Jani bácsi.. . Jobban tudsz mesélni, mint Mariska,..

Mariska ugyanis nem tud kitalálni mesét, a Verne- és a Tutsek Anna-regények tartalmát mondja el öccsének, amik a hétéves gyereket untatják. Hoffer a díványra telepszik, térdére veszi Misit és kezdődik a mese. Mariska hosszan rájuk tekint, majd az anyjára és lesüti a szemét, idáig folyton apjuk

visszatéréséről beszélt a gyerekeknek, hogyan magyarázza meg ennek az értelmes, tizenhárom éves leánynak, hogy ezentúl Hoffer lesz az apja? Kivált, ha az a féltékenyek macacsságával és a gyerekek kaján fölényével, amely nyomban gyökeret ver bennük a felettük álló hatalom ingadozásának láttára, tiltakozik az új családtag betolakodása ellen. Ha nem is szavakkal, de egész magatartásával. Illedelmesen felelget Koffernek, bár arcáról leolvasható: semmi közöm hozzád. Hoffer nem erőlteti a dolgot, lassan halad a maga útján és biztos a győzelmében. Lebilincseli a gyermek érdeklődését kiváló nőkről szóló elbeszéléseivel; Kovalevszkról, Curie asszonyról, Läger-löff Zelmárról mesél neki, ily irányban tüzezi fel a becsvágyát; annál is inkább, mert látja jól, hogy a két testvér között nincs igazi jóviszony, Mariska szenved attól, hogy semmi tehetsége a muzsikához. Amíg Hoffer foglalkozik vele, addig a varázsa alatt áll, de aztán látja az anyja és a férfi között szövődő viszonyt és az öröm felvillanása anyja arcán, ha Hoffer belép, vagy egy különösen szép alma, amit édesanyja a férfi tányérjára tesz, tüstént lerontja a legszebb történetek hatását.

Irén magához inti Mariskát és bemegy vele a hálószobába. Kicsit ver a szíve; mi túrás-tagadás, legalább annyira izgatja, hogy Gizit meg kell zavarnia, mint az előtte álló jelenet. Megsimogatja a hegedülő leány fejét.

— Hagyd abba, szivecském, fontos dolgot szeretnék megbeszélni veletek.

Gizi olyan pillantást vet anyjára, mintha végig tudna vágni rajta egy bottal. Leteszi a hegedűt és szótlanul ledobja magát a díványra, karját összekulcsolja és ingerült arccal várja a „fontos” beszélgetést. Mariska nyugtalanul harapdálva ajkát,

köténye zsebébe dugott kézzel megáll anyja előtt és Irén leül a díványra.

A csók úgy égeti ajkát, mint egy elhamarkodottan kiejtett, ostoba megjegyzés, ami csak az előszobában ötlük fel bennünk. Vagy inkább olyan ez a csók, mint egy Géza ellen elkövetett szennyes, megbocsáthatatlan bűn. Néhány nap, vagy hét múlva vége a háborúnak. Tisza már kijelentette a Házban, hogy a háborút elvesztettük. Most hagyja el Gézát, amikor minden valószínűség szerint hazajön? Maga se hiszi már, hogy életben van, de oly jó mégis hinni benne. Igaz, hogy Koffer angyal, de ha nem akarja őt elvenni, Ila még mindig éjszakákon át ülne a varróasztala mellett, egész napi hivatali munkája után, önző ember Hoffer. Közben különösképp már meg is indult a mondanivalója, mint egy vádlotté, aki tudja, hogy az igazság egészen más, de azt minden erejével titkolnia kell. Erre a beszélgetésre mindenkép szükség van; valahogy így a gyerekekre hárul a felelősség a döntésért.

— Apátokról négy éve nem jött hír — mondja csendesen, a padlóra szegezve tekintetét és két térde között fáradtan csüng a keze. — Hiába bizakodtunk, hogy hazajön.. . Nincs már életben, mindenki ezt mondja... Hoffer bácsi szeretné, ha hozzá mennék feleségül... Mit szóltok hozzá? Ti nagy lányok vagytok.. .

Elhangzott a nagy szó és Irén izgalmat, jelenetet, vállraborulást vagy illetődött csöndet várt. De alig fejezte be, Gizi megszólalt, tárgyilagosan, sőt kissé únott hangon, mint egy adóhivatalnok, aki elintéz egy aktát.

— Keres Hoffer bácsi annyit, hogy el tud bennünket tartani?

Irén torkán akadt a szó. Micsoda furcsa keverék ez a lány? Ez az üzletszerűség hogyan fér össze a gyerekességével, hogy nemrég el akarta üzni hazulról a testvéreit?

— Ha igen — folytatta Gizi —, rögtön hozzá kell menni. Elég volt abból, hogy jaj, nincs pénzem, jaj, ez a drágaság. Ez az én véleményem.

— Nézd, anyus... — mondta Mariska. — Én rég várom tőled ezt a kérdést. Haragudtam is rád, hogy meg kell játszanom a mitsem sejtő, buta gyereket, de láttam jól, milyen nehezedre esik ez az egész. Ha szerelmes vagy belé, légy a felesége. Mit számít ilyenkor, mit gondol egy gyerek?

— Te szereted Koffer bácsit?

— Én nagyon szeretem — vágott közbe gyorsan Gizi, mintha azt mondta volna, lári-fári, fő a pénz, essünk túl ezen az időrabló fecsegésen.

— De úgye, te nem szereted? — fordult idősebbik lányához Irén.

— Anyus! Én mondjam meg neked, hogy apus egészen más volt? Hát ezennel kijelentem, hogy *egggészen* más volt — és öklével nagyot csapott a levegőbe. — Viszont becsületisten szentségemre mondom, hogy ha akarod, nem bánom, szeretni fogom. Jelenleg nem szeretem, jelenleg utálok. De nem haragszol rám?

A döntés tehát megtörtént.

Irén megkönnyebbülten vonta magához a gyereket.

— De csacsikám — mondta boldogan —, a szeretetet nem lehet ráparancsolni senkire. Ha utálok, persze, hogy nem megyek hozzá... — És egy homályos érzés motozott benne: nem követte-e el ugyanazt a hibát, mint Hoffer? Hogy a maga

önzésének feláldozta a gyerekeit? De mindnyájuk kosztjáért, kvártélyáért adja el magát? Mariska úgy tapadt hozzá, mintha a teste szorításával akarná kifejezni: jaj de jó, hogy egyedül maradunk. Ha Gizi nem lett volna itt, Irén csókolgatni kezdi a gyereket, ahol éri. Beszélhetett-e ő valaha is ilyen nyíltan az ő rideg, morcos anyjával? Büszkén mosolyogva, könnyek közt nézett a leányra. Az én nevelésem! No nem egészen. Gizi is az, mégis ég és föld ez a két gyerek.

Hirtelen kibuggyant belőle a nevetés. Gizi, ez a kis szörnyeteg, a művészlélek, Uramisten! honann veszi ezt a tőzsdeügynöki józanságot? Mariska is sikoltozó nevetésben tört ki és Irén a gyerekekkel a nyakában ráborult Gizire és agyba-főbe csókolta a két gyereket. A hajuk összeborzolódott a nagy viháncolásban, Gizi nevetve, de bosszús türelmetlenséggel igyekezett kiszabadítani magát a ránehezülő két test alól, Mariska észrevette, hogy mit akar, leszorította a kezét és hangos happögással akarta bekapni az orrát. Ekkor erős kopogtatás hangzott.

— Szabad! — kiáltották mind a hárman.

Hoffer jelent meg az ajtóban a vállán lovagló Misivel.

— Hadd nevéssünk mi is — kiáltotta vidáman. — Mi történt?

— Egy vicc! — fuldoklóit a nevetéstől Mariska. — Gizi egy remek viccet mondott el.. .

Irén bólogatott, a könnyeit törölgetve a nagy nevetéstől és cinkos tekintetet váltott Mariskával. Arra gondolt, hiába nyilvánvaló, hogy Hoffer hajhagymái idő előtt veszítették el festékanyagukat, határozottan nevetséges, ha egy hófehérhajú ember csókolódnai akar.

Az októberi forradalom alatt a Grünberger-féle borkereskedés Irént választotta „bizalmivá“. Nemcsak azért, mert benne mindenki csakugyan megbízott; elégszer a sarkára állt főnökkel szemben, ha a tisztviselői érdekeket kellett megvédelmeznie. Legutóbb például kivívta, hogy sok üzlethez hasonlóan, délután háromkor hazamehessenek, annyira csökkent a munka. Eleinte Sala hallani sem akart ily forradalmi újításról, hisz a világ vége, ha az alkalmazottak nem ülnek bent az irodában estig. A mai *iffúság* fizetést szeretne munka nélkül, bezzeg ő ma is elsőnek jön be, utolsónak megy el. De lassanként, szinte észrevétlenül, Sala is elcsendesedett, valahogy a levegőben volt, hogy csakugyan itt a világ vége, az alkalmazottak egyre szemtelenebbek és Sala nyugtalanul pislogva figyelte őket, amint azok hivatalos óra alatt „bérkövetelésekről“, „kollektív rendszerről“, „üzemi tanácsról“ és hasonló, kénköves büzt árasztó fogalmakról beszélnek. Hol vagyunk már azoktól a boldog időktől, amikor besúgóra lehetett támaszkodni! Ma nincs is szükség kémre, itt folyik a lázadás a főnök szeme előtt. . De Irén azért is a legalkalmasabb erre a tisztségre, mert neki van egyedül áttekintése az egész üzletről, amit Salának is be kell látnia. Irén maga sem tudja, hogyan jutott el idáig. Annyi bizonyos, hogy nevelésesen könnyű volt ez az út; csak olvasnia kellett a leveleket és nem lemásolni, gépies szorzás helyett figyelni arra, hogy mit miért kell szorozni, összeadásnál érdeklődni, mi rejlik az összeadandó számok mögött. Irén számára oly elviselhetetlenül

unalmas volt a fej nélkül végzett munka, hogy amikor bizonyos ügyességre tett szert az elemi ismeretekben, a maga szórakoztatására érdeklődött a dolgok jelentései iránt. Örült is annak, hogy ez a tevékenység lekötötte a figyelmét. Tudta, hogy hibát követett el, amikor visszautasította Hoffer kezét, igen nagy hibát. A férfi nem a kutyahűségű Kardos, aki a maga kicsiségének cáfolatát, saját társadalmi helyzetének emelkedését látta volna a finom úrinővel kötendő házasságban. Hoffer érzékenysége mély sebet kapott. Amikor Irén, eltitkolva a valódi okot, avval magyarázta visszautasítását, hogy Géza életben van, a férfi csüggedten felelte:

— A hitével, Irén, nem tudok megküzdeni... Hiszen ha szeretne, nem is hinné, hogy az ura hazajön! Akkor mindenképpen elhithetné magával, hogy Géza régen halott... És hogy maradjunk jóbarátok?... Nem, ezt aztán nem ígérem...

— De ígérje meg... ..

— Nem. Én sohasem voltam a maga jóbarátja. Miért legyenek ezután? Hülyének érezném magam a reménytelen imádó szerepében... . Nézze, én kinőttem már a nagy lángolásból... Az én szeretetem már nagyon is kormányozható valami. Mindent odaadtam, ami csak tőlem telt, a többi már annak kellett volna elvégezni, ami kisugárzik az emberből... És maga nem fogta fel ezeket a sugarakat. Rendben van... Sajnos, két ember kapcsolata nem adás-vételi szerződés...

A férfi komor elszántsággal beszélt és Irén tudja, ez az a pillanat, amely nem ismétlődik meg soha és jövátéhetetlen, mint egy hadüzenet. De bémultan hallgat, bár avval is tisztában van, hogy ha valaha új házasságot kötne, soha ilyen férjre nem tehetne szert. Azonban egy házasság csakugyan nem adás-

vételi szerződés. Ügy lenne jó, ha minden maradna a régiben, Hoffer továbbra is betöltené a támasz, a barát és a gyerekek pajtásának és nevelőjének a szerepét. .. Csak éppen semmi se marad a régiben. Hoffert azóta se látta többé és Ha, felocsúdva meglepetéséből, szintén hallgat e kínos ügyről. Irén sohse felejtí el rémülten hűledező arckifejezését. Őh pedig milyen szép lett volna, mondta, téged, mint anyát szeretni; milyen jól elrendeztem én mindent.. . de hát Isten másként határozott. Irén alig tudta visszatartani magát, hogy rá ne kiáltson: Nem, *én* határoztam másként, és nagyon kedves, hogy nélkülem ilyen jól elrendeztetek mindent... De annyira át tudta érezni szegényke csalódását, hogy inkább nem szólt semmit. Ila ritkábban is jelentkezik, akkor is a férjével, ami furcsa, idegen ízt ád a viszonyuknak. Azonfelül a fiatalasszony másállapotban van, testében egy kocsonyás mag képződik, amely egykor úgy fogja tisztelni a maga nyomorult kis érzéseit, mint a vadnépek óriás szörnybálványaikat. És Irén viszolygó kétségekkel kérdezi magától, érdemes-e tisztelni ezeket az érzéseket? Nem tud rá felelni. De egyelőre Ila tiszteli rajongó áhítattal ezt a benne szunnyadó furcsa kis magot, amely minden érdeklődését lefoglalja. Persze, egy jó barátnő is fontos, de e szónak: fontos, mily megszámlálhatatlanul sok árnyalata van! Igen, Ila is elidegenedik, mert észrevétlenül alakulnak át a dolgok, valaki, aki egykor a szeretetünkért küzdött, egyszerre csak kezd távolodni és mire felriadunk, máris merő árnyképpé foszlott, kézzel meg se tudjuk többé érinteni.

Mindez nagyon bántja Irént. Margit is magához tért az irtózatosságot okozta kábulatból. Munkadühe elpárolgott, sokat eljár hazulról és sorba látogatja barátnőit, hogy ura ártat-

lanságát bizonygassa, addig is, amíg a Tábla meghozza felmentő ítéletét. Margittal úgy van az ember, hogy mindig másnak szeretné látni, mint amilyen és most, hogy kezdi visszanyerni a hangját, Irén inkább a törleszkedő, meghunyászkodó Margitot kívánja vissza. Már csak a lány miatt is, aki az orrát fintorgatja, hogy a vendég tizkor kel föl és az ágyához kell vinni a reggelijét. Ráadásul e pokoli zűrzavar, forradalom, a győztesek példátlan szőszegése, szénhiány, spanyoljárvány, a véres, elvadult katonák özönlése hazafelé, a fenyegető jövő. .. És egy napon Ila felhívja Irént telefonon: apa visszament az iskolába. Hogy-hogy? Apa azt mondta, kiruházkodott, a lányát férjhez adta, semmi keresnivalója többé a biztosítónál. Képelem, boldog? Óh nagyon. Csend, ÉS már tanít is? Igen, már tanít. Csend. Mikor látlak, Ila? Felnézünk egy este Sanyival, igaz, kaptam tíz deka kakaót, odaadom a felét. Nem, tartsd meg, neked most fontosabb, gyertek minél előbb. Jó, szervusz. Szervusz.

Imrétől bizakodó hangú lap jött: olasz fogságba került, de nem baj, hisz nincs már messze a szabadulás. Holott itthon bizony nagy szükség lenne Imrére, mert Irén, mint mindenki más, tanácstalanul tévelyeg ebben a vészt jósló, sötét útvesztőben. Némelyek azt mondják, remek sakkhúzás, mert az entente oda lesz ijedtségében, látván, hogy a kapitalista-ellenes orosz államforma ilyen közel jött hozzá és ész nélkül visszadja az elfoglalt területeket. Mások szerint Magyarország fogja megmutatni, hogyan lehet az új világrendet példásan és civilizált formák között megvalósítani, éppen az intelligencia segítségével, amelyet saját hazájukban az oroszok siettek kirtani. És egyízben Sala titokzatos arccal behívja a „bizalmit“

a fülkéjébe és egy rendeletet mutat neki, amely a borkészletek összeírásáról szól.

— Nézze ... izé . . . elvtársnő, itt kell valamit csinálni. . .

— Mit?

— Hát valamit a látszat kedvéért bejelentünk... A többit szépen eldugjuk . . .

Irén kérdően néz rá a töpörtyűszerű emberkére, amint az halkán sugdosva beszél, kezét a szája elé téve és egyre kipislant az irodába a ketrec rácsain keresztül, nem fog-e gyanút kint valaki.

— Szabad ezt megtenni?

Az öreg felkapja a fejét, kissé közelebb húzza a székét és aggodalmasan rámered Irénre.

— Mi az, hogy szabad? Maga komolyan veszi ezt a társaságot? Egy hét múlva mind az akasztófára kerül. . .

— Én nem merem eltitkolni a készletet — feleli Irén némi gondolkodás után. — És végre is a szegények érdekéről van szó . . . Most minden az államé és az állam a szegényeké. . .

Az öreg összerezent, gyűlölködő és ijedt pillantást vetett Irénre.

— Was? Maga is kommunista? Maga is agyon akarja verni az igazgatókat, meg a főnököket?

Irén elnevette magát.

— Agyonverem magát, főnök úr, ha ilyeneket beszél.. . Én csak azt tudom, hogy a kormányrendeletet nem szabad ki játszani . . . Ha egy hét múlva úgyis felakasztják őket, egészen mindegy, bejelentjük-e a bőröket, vagy sem . . .

— Jó, jó... — mondta Sala, felállt és arcát elfordítva, Irén kezébe nyomott egy szorosra összehajtogatott papiros-

darabkát, melyet a mellényzsebéből húzott volt elő. — Majd elintézzük valahogy, most menjen ki. . .

Egy ezres volt Irén kezében.

— Főnök úr — mondta határozottan —, én sokkal gyávább vagyok, semhogy ujjat mernék húzni a rendeletekkel... De mondja, miért félti úgy ezeket a bőröket? Maga olyan gazdag ember a bőrök nélkül is. . . Gondoljon azokra, akiknek nincs semmi bejelenteni valójuk!

A vézna kis ember meggörnyedt, mintha mázsányi teher súlyosodna a hátán. Fogát összeszorítva, kidülledt szemmel, egy megvesszőzött állat elkésesedésével meredt kínzójára.

— Was? — sziszegte Irén arcába, hogy az a lehelletét érezve visszakapta a fejét. — Én gazdag vagyok? Ezt ki mondta magának? És ha az vagyok, ki tett engem azzá? A protekció? Az urambátyám kérlek így, kérlek úgy? Nem, hanem ez. . . — és mutatoujjával a homlokát ütögette. — ÉS maga a gazdagságot irigyli? Szégyelje magát, maga kommunista! Was? hogy azokra gondoljak, akiknek semmijük sincs? Mért nincs semmijük? Mert Mérő úr, Hatschek úr, Pongrác úr csupa Jángész, akik azért nem tudtak érvényesülni, mert én nem engedtem őket. .. Pfu! Ezek az én bőreim, ezeket én vettem az én pénzemért, ezeket nem fogják tőlem elvenni azok a tolvajok. .. De ha elveszik, egyszer még megkeserülük!

Irén szánakozva nézte az öreg embert. E lépten-nyomon hallott kifejezés, a magántulajdon szentsége, hirtelen lüktető élettel telt meg, mint egy kiéhezett, döglődő pióca, amely teleszívta magát vérrel. Ami megvan, az nyilván csakugyan szent, azt áhítatosan imádni kell, nem azért, mert a létfenntartáshoz szükséges, hanem mert a mienk. Hogy az életét feláldozza az

ember a hazájáért és eszébe se jut, hogy ne engedelmeskedjék a behívási parancsnak, azt mindenki természetesnek tartja, de ha a haza a polgárai javait akarja, akkor kétségbeesett tiltakozás a válasz. Hátha nem is rendszer a kapitalizmus, gondolta Irén, hanem az egyetlen lehetséges életforma? hisz az első szó, amit a csecsemő a papa-mama után kiejt az, hogy: enyém és add ide! Ilyenformán halálra van ítélve minden próbálkozás, amely ezt az életformát akarja megváltoztatni és ha a szegényekből urak lesznek, legfőljebb szerepcsere történik, de a színjáték ugyanaz marad... .

— Csillapodjék le, főnök úr. . . — mondta elborult arccal.
— Én nem értek ahhoz, ami itt történik, csak azt tudom, hogy megbüntetik, aki nem engedelmeskedik a parancsnak... Elvégre nem maga az egyetlen, akinek a kísérleteit összeírják.. .

És nagy gonddal ügyelt rá, hogy a bejelentés lelkiismeretesen megtörténjék. E napok alatt Sala tökéletesen összeroppant. Törékeny, vézna alakja még jobban összezsugorodott, tőpördött, ráncos arca mintegy visszahúzódott egy sötét háttérbe, amelyből csak beteges duzzadásokkal borított vörös orra és mint egy barlangból kitüzelő két puskacső, féktelen gyűlölettel égő szeme villogott elő. Némán, fojtott elkeseredéssel imbolygót ide-oda az üzletében, olykor vad héber átkokat mormolva maga elé és keserű, ugatásszerű horkantásokkal felelt, ha valamit kérdeztek tőle.

Egy napon Turóczi toppant be az üzletbe. Hangos, széles jókedvvel jött, még jobban megvállasodott, megerősödött és ékes, friss magyar beszédével mintha virágillat áradt volna szét a sötét, bűzös helyiségben. Elegáns civilruhájában első pillanatban oly idegenszerű volt Irénnek, mint egy rossz, régi

fénykép; jobban szerette volna egyenruhában látni, jobban is illet az a lényéhez. Fönt járt a lakásban, mondta Turóczi és ott hallotta, hogy itt dolgozik Irén. Fintorogva nézett szét maga körül.

— Nagyságos asszony... — mosolygott kivillanó farkasfogsorával — úgy állok itt, mint számár a hegytetőn. Maga itt? Hát ez hogy lehet? Jöjjön ki egy kicsit sétálni, meleg tavasz van kint. . .

Irén ment, úgy érezte, mintha acélhoroggal vonná magához a fiú. Az üzletben csodálkozva néztek utána. Ejha, ilyen jóban van Szántóné egy csinos, keresztény fiatalemberrel? Sala a kettrecében két kezével belefogódkodva az íróasztala két szélébe, mereven nézett utánuk. Hogy valamikor főnöki engedély is kellett a helyiség elhagyásához? ki törődik ma ilyen csekélységgel?

— Boldog vagyok, hogy látom — lelkendezett Turóczi. — És mert nem változott semmit. Kicsit megsoványodott, de szebb, mint valaha. És azért is boldog vagyok, mert olyan állhatatos volt akkor. Maga az én Beatrice-m, vagy Lillám, vagy Laurám. Az elérhetetlen eszmény. Amire nyilván mindenkinek szüksége van. Akkoriban kétségbeejtett. De ma úgy érzem, úgy szebb, ahogy történt. A feleségem, majd megismeri nem sokára, a legédesebb kis teremtés a világon. De esküszöm, azt, amit ott kaptam a kórházban, maga mellett, azt nem pótolta semmi. A szerelmem, a házasságom szép volt, jó volt, de valahogy halvány visszfénye mindannak, amit ott átéltem a kórházban ...

Irén megint úgy érezte, hogy valósággal rácsavarodik ez az ember, mint a folyondár a fára. Jól is esett látnia a maga át-

eszményesített alakját egy ilyen kemény, délceg, csinos fiú szaván keresztül. A napfényben mint a bronz, úgy csillogott a fiú síma barna arca, amelyen egyetlen ránc, vagy pattanás nem mutatkozott és szeme rajongva kereste az ő tekintetét. Eszeveszett vágy fogta el a fiú szája után, szinte az öle belefájdult és ajkát harapdálva, lihegve igyekezett a vérét lecsilapítani. Közben röviden beszámolt a maga életéről, amelyet nagyrészt betölt kenyérkeresői munkája, minthogy Géza nem tért vissza. Turóczy szomorodott arccal hallgatta, majd elmondta, hogy Pestre költöztek három napja, egyelőre nincs saját otthonuk, mert lehetetlen manapság lakást találni, az Angol Királynő-szállóban lagnak és szeretné a feleségével Irénnél a tiszteletét tenni. Egyelőre sok szaladgálnivalója van, de hamarosan felkeresi újra az üzletben, vagy felhívja telefonon. Irén mindenre bólintott, félszeg mosollyal, szédülten és tétovázva. Távol akarta magától tartani a fiút, de egyben úgy érezte, mintha egy forró szélvihar hajtaná melléje.

— Megyek, — mondta, felrázva magát kábulatából — bizalmi vagyok, nem akarok soká távol maradni...

A fiú értetlenül nézett rá. — Maga... bizalmi?

— Igen.

— Nem értem ... Maga együtt érez ezekkel... a zsidókkal? Most Irén ámult el.

— Együtt érzek? Miféle zsidókkal?

— Evvel a zsidóbandával, amely kikiáltja magát kormánynak ... És maga ezeket támogatja?

Bármily ködösen hangzott mindez, Irén hangosan elnevette magát. Hogy ő egy kormányt támogat! Milyen lehet az a kormány, amelynek az ő támogatására szüksége van?

— Remek! — nevetett. — Maga egy húron pendül a főnökömmel, holott nem igen illenek össze. Az is kétségbe van esve, mert megakadályoztam, hogy kijátssza a rendeleteket. . .

— Maga akadályozta meg? — szólta a fiú és kemény, vad vonás ütözött ki az arcán. — Maga is beállt a zsidók közé?

Irén nem tudta mire vélni, hogy mért emlegeti a fiú folyton a zsidókat. Mért fontos, hogy kinek mi a vallása?

— Kedves barátom, — mondta őszintén megütközve — mi lelte magát, hogy hirtelen visszaugrott a középkorba? Mi közünk az államférfiak vallásához? A főnököm megfojtana egy kanál vízben, mert bejelentettem az árukészletét és maga ezt úgy hívja, hogy beálltam a zsidók közé. Inkább maga állt be közéjük, minthogy Grünberger is zsidó... Én magam is zsidó vagyok, de sehova se álltam be és semmiféle pártnak nem vagyok a tagja ...

Turóczi megállt és kitágult szemmel, leesett állal, két karját lelógatva bámult rá, mintha szélütés érte volna. A szája nyitva maradt.

— Nagyságos asszony... — hebegte végül — zsidó? És szegény hadnagy úr is. . . ő is zsidó volt?

— Persze, — mosolygott Irén. — Miért csodálkozik úgy? — és tovább akart menni, de a fiú nem mozdult. Kezét a homlokához emelte, mintha mély álomból ébredt volna, arcán kínos zavar, megdöbbenés és ámulat tükröződött. Majd mély lélegzetet vett és lassan ingatta a fejét.

— Nem lehet... Nem hiszem... Maguk annyira nem látszanak zsidóknak. . .

— Sok zsidóról nem látszik meg a vallása, — nevetett Irén. — Maga ezt nem tudta idáig? Nagy gyerek maga, hiába

nősült meg ... De most már igazán mennem kell. . . Csak háromig hívhat fel az üzletben ... Ne várásson sokáig, mert nagyon kíváncsi vagyok a feleségére. . .

16.

De Turócziék nem jelentkeztek. Adolf állított be nem-sokára, mert bűne egyszerűen az imperialista-kapitalista államhatalom ellen vívott hősieles küzdelmévé minősült, amelyben, lévén a gyengébb fél, sajnálatosan alul maradt. De Adolfnak az új rendszer se tetszett. Irén legnagyobb meglepetésére, egy-ízben megvárta az üzlet előtt. Elmondta, hazafelé menet, hogy Törökországba akar szökni. A kommün előbb-utóbb össze-omlik, ismét előveszik az ügyét és talán még súlyosabb büntetéssel sújtják, mert a látszat erősen ellene szól. Törökország az egyetlen állam Európában, amely nemcsak a politikai, de a közönséges büntetéseket se adja ki. Arra kéri Irént, menjen vele, ha nem lehet másként, a gyerekekkel. Úgy beszélt erről az eszeveszett tervről, mint egy zugligeti kirándulásról. Mind-össze öt évet töltenének kint, aztán hazajönnének, mert ennyi idő alatt évül el itthon az ügye. A fogházban, mondta, bőségesen ráért gondolkodni. Végleg rájött, hogy Irén az a nő, akire neki szüksége van. A végzet Margitot adta melléje, aki kihozta belőle valamennyi rossz tulajdonságát. Irén hatására a jó tulajdonságok fognak benne felszínre kerülni.

— Mert ilyenek is vannak bennem, — dünnyögte az orra alatt, lesütött szemmel. Általában oly halkán beszélt, hogy

alig lehetett érteni a szavát. Beteges, zöldesfehér szín tapadt rá, mint a penész, lesóványodott, arca megnyúlt, a bőre úgy lötyögött rajta, mint egy félreszabott, túlbő ruha.

Irén szédülten, megzavarodva hallgatta. Eszébe jutott az a titokzatos nő, aki az íróasztalt akarta megvenni. Csinos kis élményekben van része utóbbi időben. Vagy talán tulajdon tapasztalatlansága az oka, hogy leegyszerűsítve a jelenségeket, elmebetegnek nyilvánítja mindazokat, akiket, egyelőre legalább, nem ért meg? Egyelőre? Megérti-e valaha is azt a nőt? Lehetetlen, hogy benne van a hiba. Aggodalmasan figyelte a szeme szögletéből Adolfot, aki lesütött szemmel bandukolt mellette, hórihorgassá nyúlt testével oly magasan, hogy fel kellett tekintenie rá. Megszaporázta lépteit, hogy mielőbb hazajérjen és megszabaduljon ettől a hajmeresztő ostobaságtól.

— Sült bolond vagy, Adolf, — mondta elképedve. A férfi mintha nem venné észre, hogy egy lépéssel elmarad mögötte, kitarzott lomha cammogása mellett.

— Megjött az eszem! — mormogta. — És ezt úgy hívják, hogy sült bolond vagyok! No jó. Én egy nagy disznó vagyok, szeretek a pocsoltyában henteregni. De ha egy disznót a születése pillanatától tisztaságra nevelnek, kérdés, hogy valaha is kedve-e támad ...

— Kedve támad-e — kapott a szón Irén, hogy lehűtse a férfit és megállítsa további vallomásait.

— Látod, fiam, — motyogta Adolf — erről van szó! Margit engem sohse javított ki. De tőle nem is türtem volna. Ohó, azt már nem! Egy buta nő, aki még gyereket se tud szülni, az örüljön, hogy eltartják. Olyan vagyok én otthon, mint egy isten. De én nem akarok isten lenni. Tízéves koromban meg-

halt az anyám. És nyolcéves voltam, amikor már kenyeret kerestem . . . Sok mindent ki kell nekem pótolnom. . . Ha rád gondolkodok, olyan az, mintha az anyámra gondolnék. . . Mert Irén, ide figyelj! egy disznó is tud ám szenvedni. Mennél nagyobb egy test, annál több szenvedés fér belé. . .

— Hallgass! — kiáltotta sápadtan, felzaklatva Irén. — Megbánod később, hogy elmondtad, amit nem is akartál!

A férfi rendületlenül lassú léptekkel haladt, a földre sütve szemét. Lassan ingatta a fejét.

— Nem, nem... — dühnyögte. — Nem bánok meg semmit. Mi történhet, azt a kutyafáját?! Ha nem jössz, nem jössz. Megyek a testvérkéddel és nem változik semmi. . . Túlbecsültelek, fiam, ennyi történt. Azt hittem, angyal vagy. Hogy van benned részvét, felebaráti szeretet. Biztosan van. De nem az én számomra. Legalább ha gyereket kapnék tőled... Persze, nem lehet, Géza nincs itthon. Amíg itthon volt, ki se mertem nyitni a szamat. Ha Törökországban ...

— Hallgass, mert megőrjítasz! — kiáltotta a csontja velejéig megdőbbenve Irén. — Nem tudod mit beszélsz! Menj el ideg-orvoshoz ...

— Dehogyan nem tudom, mit beszélek. De méltóztatnál talán felelni valamit? Az csak nem kerül nagy megerőltetésedbe. — Mit feleljek? Hogy sajnállak? Nos, a szívem megesik rajtad, sajnállak, szánlak. Mi egyebet mondhatok? Mi mást tehetek? Könyörgöm, Adolf, felejtsd el mindezt. Nem szóltál semmit, nem is hallottam semmit. És menjetek Törökországba, amilyen gyorsan csak tudtok ...

Utálkozott, mintha a fekélyeit mutogatta volna egy idegen ember, akin a legjobb akarattal se tud segíteni. Nem orvos ő,

sem csodatevő szent. Nem is mondott igazat, hogy sajnálja Adolfot. Dühös volt rá. Minek vonja bele az ügyeibe? így is nehezen tudja magát túltenni feszélyezettségén Margittal szemben, amiért egy közös titok köti össze a férjével. Minek ezt a közösséget még megtetézni? Ha idáig élt benne némi elismerésképe, ami a keménykötésű, a törvények korlátait széjjelzúzó gazfickók iránt önkénytelenül megfogamzik az emberben, most, látva ezt az anyámasszony katonáját, ez is elpárolgott belőle. Bármily szomorú, ha tízéves korában elveszti valaki az anyját, egy negyvenötéves férfi ne siránkozzék a szülője után és ne hárítsa át a felelősséget élete töréséért a feleségére. Gyáva kifogás ez, semmi egyéb.

— Adolf! — mondta keményen és megállt. — Kímélj meg ezentúl a vallomásaidtól. Neked ott a helyed a feleséged mellett és nem akarom, hogy közös titkunk legyen Margittal szemben. Ha nem szereted, válj el tőle. De engem hagyj békén. Isten áldjon!

És faképnél hagyva sógorát, átsietett a túlsó oldalra. A kocsiúton, mialatt kikerült egy kétfogatut, lopva visszapillantott. Adolf még ott állt, kókkadt fejjel, görnyedten, csüggedt testtartással, árván. Most hirtelen csakugyan megsajnálta Irén. Mégis tragikus jelenség egy meglett férfi, aki az anyját követeli vissza a sorstól. Persze, az anya: csak egy szó, ami magában foglalja minden és minden ezután születendő férfi kiirt-hatatlan sóvárgását a nőiség egyenletes, örök melege után. Mily ügyefogyottak, mily árvák vagytok! gondolta hetykén és büszke mosollyal, de ekkor önkénytelen képzettársítással *visz-szájáca*. fordítva büszkeségét, Turóczi jutott eszébe és az arca elkomorult, mint egy napfényes tájék, ha felhő vonul a suga-

rak elé. A férfiak legalább hangot adhatnak kívánságaiknak, ami beteljesedés nélkül is kell, hogy megkönnyebbüléssel járjon. Vájjon Turóczi nem őt nézné-e sült bolondnak, ha elmondaná neki éjszakai lázas képzelgéseit, melyeket agya úgy hajt a megvalósítás felé, mint egy elszabadult gépkocsit az ároknak a túlfűtött motor, hogy a betetőzés robbanása után reggel kijózanodva és elszörnyedve kérdezze magától, hoz-e változást a mai nap? Meglátja-e a fiút és remélhet-e találkozásuktól változást, amely oly könnyen keresztülvihetőnek látszik éjszaka és oly elképesztőnek másnap?

De sokáig nem történt semmi, míg végre sor került találkozásukra.

A népbiztosok már a határ felé jártak — Adolf ék rég kiszöktek volt Törökországba —, a románok közeledtek a város felé, és itt-ott már megverték egy-egy zsidót, amikor Irént, alig hogy belépett reggel az üzletbe, Sala dühödt ordítózással fogadta. Irén remegve, elfulladtan toppant be, egy merőben újfajta, állati félelem szorította össze a mellét. Mint a közelítő vihar előre süvítő hideg porfelhője járta át a várost az ellenség közeledésének híre, amely egy külön, sárgás ragályt is hozott magával, zümmögve és zúgva, mintha a szél mérges darazsak rajait kergetné maga előtt: zsidó, zsidó, zsidó, hallatszott mindenfelől. Kit értettek ez alatt? Salát, akit egy megszállott vak gyűlölete állított szembe a most levitézlett uralommal? vagy őt, homályos elképzeléseivel, hogy bár a szavak nem igen fedték a tetteket és bár az „enyém⁴⁴ fogalma örök életű, a kísérlet, hogy a szegények is megérezzék a napos oldal melegét, sok kockázatot megért? vagy Rosenzweigékat, akik vállat vonva mondták: az örökkévaló nem teremtette egyformáknak az em-

bereket? talán Koffert, aki. . . De minek folytatni? hiszen Irén látja jól, a megkülönböztetés csak megnehezítené a leszámolást és Turóczi nem a középkorba képzelte vissza magát, hanem ellenkezőleg, a legközelebbi jövőbe!

— Ki innen! — üvöltötte Sala. — Ide be nem teszi többé a lábát! Rongy kommunista! Bizalminő, pizszok, aljas, tolvaj...

Irén elfehéredve hátrált és megtámaszkodott a boltajtó fél-fájának, úgy érezte, rögtön térdre esik. Az üzletben az emberek, akiknek jóvoltából megkapták a bizalmi tisztséget, részint már munkájukkal foglalatostkodtak, részint most öltötték fel irodakabátjukat és mindenki mélyen elmerült tevékenységébe, mintha az Irén felé kiáltott hangok nyílegyenesen csupán előre haladnának és hátrafelé egyetlen foszlányuk se tévedne be. Éppen Pongrác úr érkezett, pókhálókkal bevont, szürke, négy-szögletes arcát ámuldozva előre feszítette és bús ökörtekintete ijedt kíváncsisággal ugrált hol Irénre, hol a főnökére. Néhány járóelő is megállt az ajtó előtt. Az augusztusi nap egy éles fénysugara öt-hat házzal arrébb ferdén kettészelte az utcát, az innenső felét hűvös szürkeségben hagyva, míg a túlsó részt sárgás, halvány ragyogással vontá be, melyben gyengéden át-világítva, az utca szapora kavargással egyre fölfelé gomolygó lisztszerű pora nyüzsgött, mintha a fény-nyalábon túl, mitsem tudva az innenső világ ördögi bosszúszomjáról, egy tündérország terülne el. Egy mérges freccsentéseket köpködő száj és egy vörös göröngyökkel borított orr ugrál ide-oda Irén szeme előtt, reszketeg, homályos fátyolokon keresztül, melyek lassan lebegnek fel és alá, mögöttük a vörös orr úgy parázslík elő, egyre halványabban, mint egy távolodó villamos piros lámpása a sűrű hóesésben. Irén nagyot csap öklével a leve-

gőbe. Csak nem fogja túrni, hogy egy ily aljas és ostoba vád hallatára elveszítse Öntudatát.

— És maga mit bámészkodik itt, Pongrác úr! — riasztja fel végkép Sala ordítása. — Be az üzletbe, másképp magát is kirúgom... — mire Pongrác úr, nyakát a vállá közé huzva igyekszik láthatatlanná válni és gyorsan a helyére iszkol.

— Majd megmutatom én az elvtársnőnek, — rikácsolja Sala, két öklét vadul rázogatva Irén *felé* — *ki* az úr a házban ... — és megragadva Irén csuklóját, hátrakiált a kifutó fiú felé: — Gyula!

— A postára ment, — felelik buzgó készséggel a többiek.

Sala egy ott áldogáló, tátottszájú inasgyerekekre kiált:

— Szaladj el a rendőrért, ott áll a sarkon, kapsz egy koronát!

— Szalad a fene, thartsa meg a khoronáját, — feleli megvetéssel a fiú, utánozva Sala kiejtését.

Ekkor a bámészkodók kis csoportjából kiválik egy munkásember, mellbelőki Salát, hogy az hátratántorodik. A munkás kézenfogja Irént és gyorsan magához rántja:

— Jöjjön, fussunk, ez a vadállat még becsukatja magát. . .

És máris szaladnak a Vilmos császár-út felé, mögöttük az utcán álldogálók szívből fakadt, kárörvendő nevetése elkeveredik Sala hörgő, dühös kiáltozásával. A legközelebbi sarkon befordulnak és a munkás int egy cserkésző taxinak.

— Hová akar menni? — kérdi gyorsan a munkás Iréntől.

— Haza.

— Hogyisne! Ferenc-körút kilenc!

A taxi megindul.

— Hová visz? — kérdi Irén.

— Nem tudom, — nevet az idegen. — Bemondtam egy címet, talán addig eszünkbe jut valami... Magamhoz nem vihetem, én se igen járhatok mostanában haza... Magának se tanácslom, amíg nincs rendben az ügye.. .

Harmincöt év körüli, vállas, nagybaj uszú férfi, barna, becsületes szeme, verejték és fémszaga van. Ócska kalapja feltolva a homlokára, mintha különös jókedve lenne, gallért nem visel, széjjelnyílt kék ingén át látni sárgásbarna, izmos mellét. A nevetése oly jóízű, felelőtlen, mint egy kétéves gyereké és könnyed, gyors intézkedései Géza hebehurgyának látszó cselekvéseire emlékeztetik Irént, amelyekről később mindig kiderült, hogy az egyetlen lehetséges eljárási mód volt.

— Gyerek, férj, család? — kérdezte a munkás. Irén bólintott. — Akkor maga nem bujkálhat, mint én, magára szükség van otthon. Ugyanis most egy más igazság jön. Tudja, az emberek általában szívesebben gyilkolnak az igazságuk érdekében, mint meghalnak érte. — És szélesen ránevetett Irénre, bizalmaskodva és kedvesen, mint egy régi jóbarátra. De az asszony oly felzaklatott volt, hogy semmi se tudta megnyugtatni. Nem tudott gondolkodni.

— Nincs egy befolyásos, keresztény embere, aki jól ráijesztene erre a szörnyetegre? Hogy az ilyenek mért nem férnek manapság a bőrükbe!

— De van! — kiáltott Irén és kiszólt a vezetőnek, hajtson az Angol Királynőbe. Ha Turóczi már nem lakik ott, megmondják a címét.

Mindez oly gyorsan történt, hogy gondolat-váltásai egy sebesen forgó kerék küllőinek mozgásához hasonlítottak, melyeket, összefolyva, meg se lehet különböztetni egymástól, csak a

kerék magja látszik élesen. Épp ily élesen tudatos Irénben az a mag, amely körül egymással összefolyt érzései keringenek: a félelem. A sárga ragály taláalomra, vakon széjjelnyúlókáló, horgas, mocskos karmain kívül tehát most egy másik fenyegetés sújt feléje, mint egy óriási ököl, amely azonban egyenesen reá céloz. Rendőrség, bujkálás hazulról, egy idegen, aki az üldözöttek együttérzésével védelmébe veszi és mindezekon felül, az áhított vizsontlátástól való félelme, Turóczi, akiről bár igazán nem tudja, befolyásos személyiség-e, de van egy olyan tulajdonsága, amely szerfölött alkalmas a bőrébe nem férő Sala megfélekezésére: keresztény. Számíthat-e egyáltalán a fiú támogatására, aki mióta megtudta az ő zsidóvoltát, ily feltűnően távoltartja magát tőle? Közben ez a derék ember egyre duruzsol a fülébe, de figyelmének minden megfeszítésével se tudott odahallgatni.

— ... most nehéz idők jönnek ránk. ... — ütötte meg a fülét.

— Maga is zsidó?

— Én nem.

Irén erőt vett magán.

— Még nem is köszöntem meg a szívességét. . . Hol lennék már maga nélkül? Hogy hívják, hol lakik?

— Karsai Gábor vagyok. De egyelőre nem lakom sehol, — nevetett a férfi.

Irén szerette volna ruhával, pénzzel leróni a háláját. Megmondta a nevét, címét és kérte Kársait, látogassa meg minél előbb.

— Okvetlenül meglátogatom... ha módomban áll. Nagyon érdekel, mi történt magával, meg avval az undok kis vakon-

dokkal... örülök, hogy a segítségére lehettem. Szóval én mindig az értelmiséggel való együttműködést prédikáltam, mert ha gerinctelenek és individualisták is sokan közülük, nem nélkülözhetjük őket. Az üldözés, amelyhez a maga adoniszi szépségű főnöke is hozzácsatlakozott, a legjobb eszköz az értelmiség felvilágosítására, hogy megtudják, hol a helyük. .

Irén gépiesen bólogatott, a fejtegetés nyilván Karsai előbbi mondókáját folytatta. A szálló előtt a munkás derűsen, keményen megszorította Irén kezét és jól a szemébe nézett, mintha arcvonásait mélyen emlékezetébe akarná vésni.

— Ha a lovagkorban lennénk, egy csókot kérnék, amiért kiszabadítottam a rablók kezéből. De maga majd az ura egyik régi ruháját akarja nekem ajándékozni. Lássa, mennyivel szebb volt az a sötétnek hívott középkor? No, meglátjuk nemsokára, milyen is volt... Vájjon ki lehet-e bírni?

— Nem, — tiltakozott pirulva, büntudatosan Irén — azért látogasson meg, mert még beszélgetni szeretnék magával...

Karsai megsodorintotta bajuszát és nagyot sóhajtott.

— Köszönöm, majd élek az engedelemmel. De attól tartok, magának kell hozzám jönni látogatóba. . .

Turóczyék még itt laktak a szállóban. A portás feltelefonált a szobájukba és néhány perc múlva a fiú megjelent. Irén nem akarta észrevenni kimért, hideg viselkedését és a régi barátság hangján adta elő a történeteket. Turóczy elgondolkodva nézett maga elé.

— Rendelkezésére állok. Szíveskedjék visszaülni a kocsiba, rögtön jövök, csak lenyelem a kávémat. . .

Egy kutyakorbáccsal tért vissza.

— Meg akarja verni? — kérdezte megrettenve Irén.

A kocsi megindult. Turóczi hosszú, dühös pillantást vetett Irénre.

— Nem tudok én egy öreg embert megverni, kivált ha az csak a pusztá kezével védekezhet. De ij esztésnek nagyszerű. Akkorát szól, mint egy ágyú, ha az asztalra csap vele az ember. Elég is ennyi, hogy békén hagyja magát. De várjunk csak... Magának háromhavi végkielégítés jár. Mennyi az? Mert ha ezt most nem hozzuk el tőle, akkor örökre lemondhat róla..

Irén hálás elismeréssel nézett a fiúra. Hiába, a férfi-agyvelőkkel nem lehet versenyezni. Megmondta, hogy havi ötszáz korona a fizetése.

— Rendben van.

Hallgattak. Turóczi egy szóval se említi, mért nem kereste fel. Nem mentegeti magát, a feleségéről is hallgat, nem is kezdezősködik egykori imádottjának élete felől. Lovagias szolgalatot tesz egy nőnek, akit szeretett valamikor, jóllehet ma „egy világ választja el“ tőle. Csökönyös, szándékolt hallgatása világosan mutatja: idegenek vagyunk egymáshoz. Irén majd sírva fakadt. A nagy találkozás tehát nem egészen úgy bonyolódik le, amint azt füledt képzelgéseiben maga elé festette. És mily sértő, mily megszégyenítő a ridegsége. Ha Irén nem félne úgy a rendőrségtől, legszívesebben elhárítaná magától Turóczi nagylelkűségét. És egy új gondolat ötlük fel benne, hogy utálkozásában szembe tudná köpni magát, amiért máris alkalmazkodott az új rendszerhez: egy zsidó ellen kéri a fiú segítségét! Holott őt Sala oldalára lökték, tehát ott az ő helye. Nem! ha százszor is odalökték, nem tartozik oda. Hát hova tartozik? Kell az embernek egyáltalán valahová tartozni?

Turóczi mereven ül, maga elé tekintve és gondosan ügyel

arra, hogy a kocsi rázódása egymáshoz ne érintse a testüket. Irénben lassan forrni kezd a düh és a gyűlölet. Nem szól, a fogát összeszorítja. Mi lenne a gyerekeivel, ha őt letartóztatnák? Valami kegyetlen, vérig sértő bosszún gondolkodik. Nem fogja megköszönni a fiúnak, amit tett érte, kezét se ad neki. Ez lesz a legjobb. Ha legalább következetes lenne ez az ember és rögtön visszautasította volna a kérését! Vájjon észreveszi-e, hogy képtelen ellentmondásokba keveredett önmagával?

Turóczi néhány házzal errébb megállítja a kocsit, leszáll a kutyakorbáccsal és Irén szívdobogva néz utána, amint szilárd, döngő lépteivel megindul az üzlet felé. Néhány perc múlva kipirultan, lihegve visszatér, kezében egy csekkkel.

— Most először is a csekket váltsa be! — mondja és oda-szól a vezetőnek: — A Magyar Bankhoz. Én nem szállók be.

— Igenis, nagyságos úr.

Ez a megszólítás, melyet hónapok óta nem hallott Irén, úgy meglepi, mintha puskalövés hangzott volna el a füle mellett. A kocsi megindult, anélkül, hogy búcsút vettek volna egymástól. Akaratlanul is az ablakhoz hajolt, de legott visszakapta a fejét. Biztos, hogy Turóczi nem áll a járda szélén, a kocsi után tekintve, hanem útjára indult, mint egy gép, amely megtette, amit kívántak tőle. Tehát még ő állt bosszút, az utolsó pillanatban még egy kemény pofont adott neki. A vér Irén arcába szökött. Hányadik megaláztatása ez már ma?

Új világ kezdődik, új szokásokkal, új erkölcsökkel.

Vájjon ki lehet-e bírni?

MÁSODIK RÉSZ

1.

Előbb egy girhes, hórihorgas, hanyagul öltözött fiatalember állított be a kapu alatt kitett hirdetésre. Ügy lógott rajta a ruha, mint egy fogason. Bár a szoba — Géza szobája — tetszett neki, szerény külsejével ellentétben olyan követeléseket támasztott, melyeket nem lehetett teljesíteni. Vatta-szegélyt akart az ablakra, lábpárnát és esténként forróvizet palackot az ágyba és engedélyt arra, hogy kétszer-háromszor hetenként meglátogathassa egy nőismerőse. Ez az ember zsidó volt, a második jelentkezőről messziről lerítt, hogy keresztény. Zömök, tatárképű, meglett férfi, aki szótlanul, nagy figyelemmel megvizsgálta az ágyat, a szekrényt, a székeket és a tapasztaltak igen megnyerték tetszését. Már jóformán meg is egyeztek, amikor Irén így szólt:

— Kérem, meg kell mondanom, hogy mi zsidók vagyunk. Nem tudom, ez nem zavarja-e?

A férfi kissé meghökkenve nézett Irénre, majd vállat vont.

— Ugyan, nagyságos asszony ...

Megállapodtak, hogy egy óra múlva visszajön a holmijával, akkor lefoglalozza a szobát. De nem jött vissza, és így Irén

sohse tudta meg, mért hökkent meg; attól, hogy zsidókhöz került, vagy hogy ilyen nyíltan bevallják ezt a rejtegetnivaló szégyent?

— Szerintem nem kellett volna megmondanod, — jelentette ki nyersen Gizi az ebédnél. — Kinek mi köze hozzá?

— Nagyon jól tetted, hogy megmondtad, — szólt Mariska. — Tán ha egy hónap múlva megtudja, elmegy és a változás csak kellemetlenséggel jár.

— Imre jöjjön ide apa szobájába és kész! — mondta Gizi.

— Jó vicc! — nevetett Mariska és rejtelmes pillantást vetett anyjára. — Imre nem jöhet ide.

— Jaj, de jó volna, hogyha Imre bácsi idejönne lakni! — kiáltotta Misi.

— Imádom Imre bácsit.

Irén másra terelte a szót. Mariska pillantása ugyanis azt jelentette, hogy Imrének barátnője van és azt nem hozhatja ide, de ezt ez a buta Gizi nem tudja. Irén egy idő óta furcsa viszonyban van legidősebb lányával. Mariskának éppen az a tulajdonsága zavarja és feszélyezi őt, ami oly meglepéssel töltötte el idáig: tökéletes nyíltsága. A lány tizenötétfél éves, testileg is igen fejlett és vakítóan szép. Mozdulatai lengék és puhák, mint a vízinövényeké egy áttetsző tó fenekén. Egészséges, toj ásdad arcáról ésbontó ártatlanság, csodálkozó és szende félénkség sugárik és hosszú szempilláit oly sejtelmesen tudja lesütni, hogy a tánciskolában valósággal rajzanak körülötte a fiúk. Szüzi megjelenése a természet egyik legagya-fürtabb tréfája, mert Mariska a fiúkkal szemben egy minden hájjal megkent ravasz boszorkány, aki valósággal az ujja körül forgatja udvarlóit. Hogy honnan szedte ezt a tudományát,

az rejtély, annál inkább, mert közben megmaradt hűséges gyerekeknek és élete minden kis fordulójáról épp úgy beszámol anyjának, mint annakelőtte. Irént éppen ez a bizalom ejti zavarba. Ő világeletében nem beszélt anyjával ily dolgokról és most nem tudja, hogyan viselkedjék. Mariska egyízben csókolódzott is egy Révész Oszkár nevű fiúval. Irén sohse felejtí el, ahogyan a gyerekek beszámolt élményéről.

— Mondd, anyuskám, de őszintén! Szerelmes vagyok én a Révészbe?

Irén minden húzódozása mellett is feszült érdeklődéssel figyeli a leány fejlődését. Meg is akarja tartani a gyerek bizalmát, — melynek különben leírhatatlanul kedves megnyilatkozásokat köszönhet, — hogy tőle telhetően irányítsa a lányát és megóvja a hibás utaktól, jóllehet tudja, Mariskát nem igen kell óvni, ő maga sokkal gyámoltalanabb ezen a területen.

— Ezt neked kell tudni, gyerelem, — felelte komolyan.

— De én nem tudom! — kiáltotta kétségbeesve a leány. — Minden vers, minden regény szerelemmel van tele és elméletben a kisujjamban van az egész tudomány. De amit olvastam, abból egy mákszemnyit se érzek. Akkor hogy van az, hogy már négy fiú akart csókolódzni velem és én csak az Ötödiknek engedtem, ennek a Révésznek? ÉS ez rém finom volt, de ha a Révész holnap meghalna, azt mondanám, szegény és evvel kész. Meg se siratnám. Szóval szerelemről szó sincs. És mégis éppen vele csókolódoztam. Tehát mi ez, mit jelent ez?

És Irén szeretné falba verni a fejét, amiért a lányságát úgy élte végig, mint egy klastrombán. Géza volt az első ember, akinek szája érintette az övét. Miért? Mert így nevelték. Csókolódzni tisztátlan szokás, bűn. Betegségek ragadhatnak az

emberre. És mivel minden kitudódik valahogyan, Örökre megbélyegzik az ily erkölcstelen teremtést és az sohse mehet férjhez. Vájjon nem volt-e helyrehozhatatlan kár, hogy az élet e savas-borsos ízeit soha meg nem ismerheti már? Joga van-e a lányát megfosztani tőlük? Vontatottan felelte, mert nem tudta, hová fog kilyukadni a beszélgetés:

— A szavakon, megjelenésen, mozdulatokon kívül bizonyos vonzások sugárzanak ki az emberből... Az egyéniség ereje ez. .. A te Révészettel a két vonzás megtalálta egymást. .. Látszólag!

— Tehát ez a szerelem? — kérdezte feszült kíváncsisággal a leány.

— Nem fiam. A természet szüntelenül azon dolgozik, hogy mennél több élet keletkezzék a földön. Hogy ez a sok élet mi módon jön létre, avval épp oly kevéssé törődik, mint hogy hogyan pusztul el. Ez a végzetszerű elrendelés kergeti egymáshoz a két nemet és egyesülésükből épp úgy születhet magzat, mintha a valódi szerelem hajtotta volna őket egymáshoz. Mert ez a szerelem létező valóság, pontosan, amint az irodalom tanítja... — és hangja önkéntelenül elhalkult.

— Mint te és szegény apus, úgy-e? — mondta csendesen Mariska. Irén lassan bólintott.

— Mint én és szegény apus... Mi nem csókolódtunk *előre*. Amit ti műveitek, az a természet felelőtlen csapdája. A csóknak betetőzésnek kell lenni, nem pedig kezdetnek... — Irén megkönnyebbülten beszélt: most úgy érezte, az igazat tanítja. — Ha rám hallgatsz, nem csókolódzól senkivel. Jólesik, tudom, de egy borzasztó veszély fenyeget. Az, hogy az igazinak az ízét nem fogod érezni! Ettől pedig Isten óvjon

téged! — Megint bizonytalanná vált a hangja. Ha Hoffer csókja hatástalanul pergett le róla, mert az igazit nem tudta elfelejteni, akkor nyilván fordítva is megáll a tétel! Vájjon így van-e csakugyan?

— Biztos, hogy így van? — kérdezte elgondolkozva a lány. — Nem „nevelésből“ mondod?

— Nem nevelésből. A legkomolyabban, elhiheted.

Mariska, száját és szemöldökét összehúzza, elmélyedve nézett maga elé. Oly eszményien szép volt e pillanatban, hogy Irén elmerülten felejtette rajta a szemét. Irigyelte a lányát. A szépségéért, a ravaszságáért, a gyerekeségéért, Révészért, de főként az anyjáért. Mert természetesnek tartja, hogy ilyen az anyja. Gizi rég külön utakon jár, nincs szüksége az anyjára, csak ha bánat éri, ami mindig a muzsikájával van kapcsolatban. A kilencéves Misi okos és eleven, de tűrhetetlenül pajkos és evvel sok szomorúságot szerzett már neki. Mariskával forrt össze igazán, tán őt szereti legjobban. Azért, mert első gyerek? Ilyen körforgásban ismétlődnek meg a dolgok? Lehetetlen . . .

— Akkor végeztem a Révésszel, — jelentette ki szilárdan a leány. — Azt hiszem, a barátnőim léhák és gyerekesek, mert nem sokat válogatnak, hanem csókolóznak, mint a vízfolyás. Vagy pedig: nincs ilyen mamájuk! — és gyengéden megráncigálta Irén orrát. — Jaj, de édes vagy, — kiáltotta elragadtatva és két karjával, mint egy harapófogóval átkapta és szilajul magához rántotta Irént. — Megőrülök, úgy szeretlek!

Irén lehúnyta a szemét, érezte, egész testét elborítja egy gyöngyházfényű mosoly. A maradéktalan boldogság ily rövid

pillanatokban jelentkeznek, mikor a gondok kifutnak az ember tudatából, a lélek tisztán és megkönnyebbülve surran a magasba, a dolgok fölé és mintha e merész lebbenéssel magával vinné a testet is. De az agy e villanása, hogy „a gondok kifutnak az ember tudatából“, egyben azt jelenti, hogy a gondok eszünkbe jutottak, tehát már vissza is tértek és így a legmerészebb fellendülést is visszarántja a földre az öntudat acélkötele. Félnapig elfoglaltságot találni nem lehet, — Misi elvadulásának nem lehet más oka, mint hogy jóformán kikerült anyja kezéből és Rosenzweigné határtalanul kényeztette — a családot Imre tartja el és segítségét nem lehet a végtelenségig igénybe venni. Mivel az albérleti szobák árát nem szabályozták, nagy könnyítést jelentene Irénnek, ha találna egy jó lakót. Egy harmadik jelentkező is jött nemsokára. Ez is zsidó volt. Irén szívesebben adná kereszténynek a szobát. Talán össze lehetne barátkozni vele és megvédené a családot, ha valami történnék. Igaz, mostanában — huszonegy őszén — mintha veszítene erejéből a szélvész, de sok jel mutat arra, hogy e csillapulás csak látszólagos és a Ház ülésein még szakadatlanul tart a felelősségrevonás.

A zsidó mézes-mázos szavú, hajlongó, kopottas férfi volt. A szobát alig méltatta figyelmére, de ügyetlen bókokkal halmozta el Irént és szemével éhesen körültaogatta; sőt az előszobában a lányt is jól szemügyre vette, elárulva, hogy szükség esetén a cselédszoba lakójával is megelégszik. Irén olyan magas árat mondott, hogy az ember sietve vitte az irháját.

Végre jelentkezett egy keresztény, aki minden tekintetben megfelelt, a nevétől eltekintve. Naszvetter! Ki hallott ilyet? Naszvetter Ernő Károly. A lányok görcsökben fetrengtek

a nevetéstől, amikor meghallották, hogy hívják a „család támaszát“, mint Gizi elnevezte az albérlőt. De végre is nem ez a fontos, hanem, hogy Naszvetter komoly, negyvenötéves úriember, kifogástalan modora van és egy berlini gyár magyar eladási szervezetének a vezetője. Alacsony, kövér, puhahúsú, holdvilágképű, olyan, mint a francia regények jóltáplált, világfiás plébánosai és csakugyan, kissé kenetteljesen beszél és mintha tonzúrárt viselne, mert kopasz fejbúbját csak oldalt és hátul övezi haj. Irén annyira szerette volna, ha marad, hogy elhallgatta a család zsidóvoltát. Különleges kívánsága csak az volt, hogy függőnyt, vagy szőnyeget tegyenek az ajtaja elé, mert bár a harmadik szobában szoktak hegedülni, fél, hátha behallatszik a zene.

Két nap múlva, este beköltözött. Az ajtón szőnyeg, az ágy megvetve, a szekrények üresek, a tisztaságtól ragyog a szoba.

— Szabadna kérem az íróasztal kulcsát is, — mondta szelíden.

— Jaj, elfelejtettem... Nincs meg a kulcs, fel kell hivatni egy lakatost... Holnap is ráér, úgy-e?

— Természetes ...

Naszvetter elgondolkozva nézett Irén után, amikor az besukta maga mögött az ajtót. Mi ez a puha báj, ami körülveszi az asszonyt? A megjelenése oly nemes és előkelő, mint egy száműzött hercegnőé. És e meleg, szürke szemek, az a szomorkás, lágy tekintet, amit rávet az emberre. .. Milyen lehetett ez a nő fiatalkorában? Lepittyedt ajakkal nézett végig magán. Fene egye meg ezt a hájas, ormótlan testét, ez sehogy sincs ínyére a nőknek. Legfeljebb sok pénzért. No, azt ugyan leshetik.

2.

Már az olasz fogolytáborban kezdődött, tizenkilenc nyarán. Mintha csakugyan egy alattomos ragály miazmáit sodorta volna arrafelé a szél. Látszólag a régi egyetértést nem zavarta semmi. Mindenki érintkezett tisztársaival, csakúgy, mint annakelőtte. De lassanként furcsa csoportok keletkeztek. Ha idegen vetődött közéjük, a beszélgetők összenéztek és elhallgattak. Idáig a közös színvonal, érdeklődés, foglalkozás alakította ki a kisebb-nagyobb társulásokat, most belopódzott az új szempont és a régiék elvesztették jelentőségüket. Amint később kiderült, mindez nem is volt baj, sőt jó előkészítő iskolának bizonyult arra, ami itthon várta a régi bajtársakat.

Az az újpesti gyár, amelynek Imre, kivándorlása előtt, alkalmazottja volt, neszét vette, hogy egykori mérnöke hazajött. A vállalat méltóságos elnöke rég meghalt és a vezérigazgató, aki igen értelmes, szociális érzésű, derék keresztény volt és a haját tépte dühében a régi elnök kényúri hajlamai láttára, rögtön felajánlotta Imrének egy jól fizetett állást. Imre elfogadta. Már a fogságban elhatározta, hogy nem megy vissza többé Amerikába. Jobbkarját csak vállmagasságig tudta emelni, időnkint ideges gyomorhaj kínozza, fáradtnak érezte magát és negyvenen túl emberfeletten nehéz Amerikában boldogulni. Bele is illett eredeti elképzeléseibe, hogy negyvenéves korában hazajöjjön. Mindig tudta, hogy az „emberélet útjának felén“ végleg hazavágyik a vándor, hiszen ez az érzése tulajdonképp kitaróan végigkíséri mindig az embert és csak hosszabb-rövidebb ideig hagyja el, mint a szobában szabad-

jára engedett kanárimadár a kalickáját, ahová egyre visszatér, mert nem fogságnak érzi, hanem éltető elemének. Imre itthon útálta meg igazán Amerikát. A háború alatt alaposan kiszélesedett a kalitkája. A haza idáig a várost jelentette számára, de most egy új népfajt fedezett fel, a parasztot, akiben az apró-cseprő, átlagos emberi gyengeségek és hibák vékony rétege alatt oly biztosan alapozott, szüzi józanságot, becsületességet, nemességet fedezett fel, hogy megrendülve állt meg előtte, akár egy óriási, fenséges székesegyház előtt.

Tisztársai között akadtak, akik nem nézték jószemmel, hogy éjszakákat átbeszélgettetett a legénység lövészárkaiban; magatartása, hangoztatták, aláássa a fegyelmet és rossz fényt vet a tisztikarra.

Amikor a király parancsára megszavaztatták a tűzvonalbeli katonaságot, milyen államformát akar, égne állt Imre minden hajszála. Nem látja itt senki, amit egyedül tán Tisza tudott, hogy Ausztria nélkül a nemzetiségek ízekre szaggatják az országot? Általános választójog, gyökeres szociális reformok nélkül? hisz ez a pusztulás maga. Az októberi zavarok, amennyire a távolból meg tudta ítélni a helyzetet, mély fájdalommal töltötték el, tisztában volt vele, hogy azok eleve halálra vannak ítélve: jogkiterjesztés, a nincstelenség felemelése, amikor a leggaládabb szószegéssel naponta letörnek egy-egy darabot az ország testéből és a jelszavak mögött fej veszett kapkodás nyomja rá bélyegét a szándékokra? Éjszakákon át nem aludt gyötrő türelmetlenségében. Tétlenségre van ítélve, amikor otthon minden becsületes embernek tíz helyett kell dolgoznia, sakkozik, olvas, olaszul tanul, ahelyett, hogy segítené otthon a megcsonkított haza sebeinek gyógyításában ...

Itthon lecsendesedett, megnémult, jobbkarjának bénasága mintha áterjedt volna egész testére, lelkére. Tiszta, átható kék szemébe zavaros tétovaság költözött. Munkáját ellátta legjobb tudása szerint. Vigasztalta, bátorította Irént és a családját, öntudatosan, keményen játszott, mint egy színész. De előadás után megtört, összecsukszott. A meghitt házak, utcák is megváltoztak körülötte, a jólismert kapualjak kitátott szájjal ordították a fülébe szidalmaikat. Olykor maga is felriadt és dühödött fölényvel gondolt kishitűségére. Múló jelenségek, mondta magában, vállat vonva, egy országnak a parasztok a megtartói, jellegét azok adják meg. De be kellett látnia, hogy szószólók nélkül a nép olyan, mint egy kezetlen, lábatlan óriás. Emlékezett a Petőfi-versre:

Habár fölül a gálya,
S alul a víznek árja,
Azért a víz az úr!

Eh, költői kép, istenien szép művészi csecsebecse. Errefelé a gályákat oly ravasz tökélyvel építik, hogy azok úrrá lesznek a legviharosabb tengeren is.

Egyszer egy volt tisztársával találkozott, Endrődy Jancsival. Imre tudta, oly rég nem látták egymást, hogy meg kell állniok. Félrenézett, igyekezett elsiklani mellette, attól tartva, hogy annak kellemetlen, ha együtt látják őket. De Endrődy lelkes rivalgással megállította és átölelte. Imre zárkózottan, hidegen viselkedett. Nem akarta azt a látszatot kelteni, mintha leprás létére örülne, hogy az egészségesek szóba állnak vele.

— Hát téged mi lelt, komám? — kérdezte őszinte érdeklődéssel Endrődy. — Valami bajod van?

Imre tapasztalta már, ha valaki kereken néven nevezi azt, ami az újságokból, a falragaszokról és számtalan egyéb megnyilatkozásból szüntelen harsog az emberek fülébe, akkor vizsgáló megrökönyödés rá a válasza.

— Gyógyíthatatlan betegségem van, — felelte komoran.

Endrődy széles, napbarnított arcára kiült az együttérző, mély aggodalom . . .

— No ne tréfálg, pajtás...

— Ahogy mondom. Zsidó vagyok, — mondta Imre, szúrósan szemébe tekintve a férfinak, és titkos kárörvendéssel figyelte, amint az mintegy vezényszóra, hajszálpontosan eljátszotta, amit Imre várt tőle. Kelletlenül hátrakapta a fejét, bosszús, szinte sértődött kifejezés jelent meg arcán és egyben feszélyezettség és zavar, mert mit is lehet ilyen tapintatlanságra felelni?

— Eredj már, te bolond .. . Rád ez nem vonatkozik. .. Te más vagy, mint a többi. ..

— Tévedsz, — mondta élesen Imre. — Én éppen olyan vagyok, mint a többi.

A másik barátságos mosollyal nézett a szemébe.

— Hallod, öreg! Fene kellemetlen figura lett belőled! Mit tehetek én minderről?

— Mit tettél ellene?

Endrődy kereste a szavakat.

— Veled nem lehet beszélni, — mondta végül. — Megkergültél, öregem ... Szervusz!

Imre elégedetten ment tovább. A képtelen helyzetek közé nagyon beleillik, hogy ő „éppen olyan, mint a többi.“ Mint a kárpátaljai zsidó, aki a gójok ártalmas kitalálásának hiszi,

hogy a föld a nap körül forog; mint a nagytökés, aki a jelenlegi kormány pártkasszáját ép úgy gyarapítja, mint minden előzőét; mint az arabiai zsidó, aki rátör a karavánokra és legfőljebb szombaton nem öl és rabol; mint Rothschild, aki gögös és fenséges, mint egy főherceg.. . Valahol egy iszonyú tévedés történt, amit nem lehet sehogy se kimagyarázni.. .

Egy este megverték az Oktogonon. Két hétig feküdt kórházban. Kigyógyult, de az eset lelkiileg tönkerezta. Rágondolt a munkája közben, ha könyvet olvasott, ha színházba, moziba ment. A lemoshatatlan szégyen és megalázás elsáncolta legmélyebben fekvő életforrásainak útját. Lehet-e ily emlékekkel tovább élni, friss ösztönökkel és egy aggastyán tetterejével? Barátnője, — képzett, okos, keresztény lány, önfeláldozó anyatípus és üde, mint egy szem ropogós cseresznye, melyre rásüt a nap — a zsidók történetével vigasztalta és evvel az elviselhetlenségig fokozta Imre ingerült dühét.

— Mi hasznom — kiáltotta —, ha ennél nagyobb szenvedéseket is átéltünk már? Ha a népemet megtartja az Úr? Mi az, hol van az, az én népem? Ki a királya, ki a miniszterelnöke? Melyik hegylánc, folyó, melyik más ország határolja?

„Mi“ hangoztatja önkénytelenül Emma és „ti“ és Imre magában felszisszenve beharapja ajkát. Nincs értelme, hogy nyelvbottlására figyelmeztesse a lányt, az ily elszólások többet mondanak minden magyarázgatásnál. Emma szajkómódra ismétli az ellenzéki képviselők érveit. Mintha itt érvek harcáról lenne szó. — Látod — mondja szemrehányón a leány —, ugyanabba a hibába estél, mint mi. Általánosítsz. Holott itt vagyok például én. Én se úszom az árral.

— Akkor mért nem hallatjátok a szavakat — kiáltja

Emmának szikrázó szemmel Imre. — Ti, akik nem úsztok az árral! — és úgy érzi, mintha jégtömbbe ágyazták volna, mereven, dermedten éli napjait és önostorozó kéjjel olvassa nap-nap után a lapokat, mintha igazolásul a bizonyítékokat gyűjtené a maga problémáinak megoldásához. Lassanként egyre határozottabbá érik az a meggyőződése, hogy e problémáknak csak egy megoldása van. Emma nem tud vele átkozódni, vele utálkozni, babusgatja, mint egy anya. De akárhogy rejtegeti, Imre észreveszi mosolyát, amikor újból és újból megkísérli áttörni azokat a kösziklánál keményebb sáncokat, melyeken az orvos-analitikus szerint lehet, hogy holnap, lehet, hogy csak három-négyévi terápiával lehet úrra lenni. Az amerikai követségen felírták nevét a jegyzékre és közölték vele, hogy hat év múlva kerülhet sorra. Imre keserűen elmosolyodott. A zsidók Istenét letaszították trónjáról, de időszámítását, melyben egy esztendő rövidebb a szemrebbenésnél, alkalmasint átvették. Három év, hat év: reménytelen, gyászos örökkévalóság!

Imre imádott eszménye, a kiváló író, akinek nagy regényét éppen a kommún alatt adták ki, nap-nap után valósággal tobzódik gyűlölködő kirohanásaiban, és Imrének eszébe jut az író egyik régebbi cikke. Elmegy a Fővárosi Könyvtárba és fellelmez a „Huszadik Század“ című folyóirat 1914-iki évfolyamában a cikket, amely magasztaló, tömjénező himnusz és hódolat az író jelenlegi ellenségeinek dicsőítésére. Imre ajánlott levélben, a hűséges tisztelő illetudó hangján kér magyarázatot az írotól. Választ nem kap. Bár megszokta, hogy újabban mélyreható kérdések legegyszerűbb elintézése a hallgatás, vagy értetlen üvöltés, ez az újabb megalázás minden eddiginél súlyosabb követ rakott a hátára. Egy eszményben csalódní keserve-

sebb a legkínzóbb ütlegetésnél. Imre megutálta önmagát, mert ostobán azt hitte, vitába bocsátkozhat valakivel, aki őt nem veszi emberszámba. A gyárban egy munkás, akit sorozatos hanyagságaiért kénytelen volt alaposan leszidni, feleselni kezdett vele, hangoztatva a legocsmányabb divatos szólamokat. Imre nem merte pofonütni. A vezérigazgató elé vitte az ügyet, atyai barátja elé. Az húzta-halasztotta az elintézését, végül „elkenyete“ a dolgot. Imre rég várta a betetőzést, egy olyan eseményt, hogy azt mondhasa: megtettem minden tőlem telhetőt, tovább nem lehet! és úgy érezte, ez az esemény bekövetkezett.

Nem mert kiállni személyes becsülete védelmére, hanem panaszra ment, mint egy iskolásgyerek; férfiatlanul viselkedett, mintha a külvilággal szemben is levonná a következményeit a sáncok ellenállásának.

Otthon éjszaka, az ágyban, megszagolta magát, nincs-e a többi emberétől elütő, visszataszító szaga. És csakugyan. Mintha a karjának és a térdének valami rendkívül kellemetlen kipárolgása lenne. Vájjon nem tévedés-e? Mivel a csúcspontra érkezett, mindenáron el akar hitetni magával valamit, tehát el is hiszi. Nyilvánvaló példája az önsugalmazásnak. Másodnaponként szokott fürdeni és igaz, hogy ma csak mosdott, de derékig és így a karja feltétlenül tiszta. Hosszan szagolgatta magát. Különös, ellenszenves szag csapott az orrába, ami idáig valószínűleg azért került el a figyelmét, mert a világ tapintatosan nem figyelmeztette rá. A velünk született sajátságokat annyira megszoktuk, hogy azokat már nem is vesszük észre, kívülről kell jönni az intó szónak: vigyázat, kedves felebarátunk, széjjeltépünk, ha más vagy mint mi! De ez a figyelmeztetés rendszerint későn jön, születésünk után, ami nagy baj,

mert a jóakarató tanácsot minden erőfeszítésünkkel sem lehet megfogadnunk.

Imre bárgyú mosollyal kimászott az ágyból. Bokáig érő hálóinget viselt. Gyerekkora óta annyira megszokta, hogy mindig ilyen hosszú ingben aludt. A villanyt nem csavarta fel. A körúti szálló szobáiba némiképp bevilágított az ívlámpák fénye, kellemes, megnyugtató félmohály derengett a helyiségben, akár az emberi agyvelőkben. Imre egy pillanatra megállt az ablaknál. A telihold ezüstgolyója úgy futott véget nem érő, köralakú útján, hol áttörve a felhőket, hol eltűnve mögöttük, mint egy eszme az évszázadok tömegében. Már foga volt az időnek, az őszi éjszaka csipős, tiszta, már a tél előre küldött hírnöke. Kevesen jártak a körúton, az emberek fekete bábuk gyanánt mozogtak a tejfehér csillogásban. Ilyenkor holdvilágnál a legjobb célpontot nyújtották a közeledő előőrsök, csak persze kisebbet, mint a városban, mert itt nem a földön kúsznak, hanem egyenesen, férfiasán, kétlábbon járnak és árnyék is megnyújtja az alakjukat. Nadrágja a földön hevert, úgy ahogy odahajította volt, két szára széjjelállt, mint egy holttest lábai, melynek felsőtestét leszakította és porrá zúzta a gránát. A nadrág hátszesebéből kivette revolverét és megcélozta az utca gyéren ide-oda szállingózó járóelőit. A szobában süketítő csend volt, mintha vattával tömte volna be a fülét; olyan mély, tömör csend, mint a 721-es magaslaton, ahol éjszakánként maga mászott ki gyakran a megfigyelő fészekbe, mert nem bízott az elcsigázott bakák kintartásában. Hányszor figyelt így, izgatottságtól visszafojtott lélekzettel állva a dermedt nyugalomban, mialatt a holdvilág kékesfehér fátyolát csak a szellők borzolták fel, de virágillathoz szokott kezük most távoli hullák

bűzét hajította feléjük, azt a szagot, amely átítatja az orrot, megrontja az ember ételét-italát, talán befűrődik még a bőre alá is. Hátha ezt a szagot érzi még mindig magán? Lehet, most már nem is fontos. Így vett célba akkor is egy-egy furcsa, távoli sziklát, vagy kőrakást, amely tegnap mintha még nem állt volna a helyén, és várta, hogy az egy mozdulattal elárulja magát. Alig tudta leküzdeni vágóját, hogy rásüsse fegyverét a körúton mozgó fekete bábukra. Persze nem tette. A legádázabb ellenség se tör rá ellenfelére, ha az fegyvertelen. Nos, Napóleon megtette, az egyiptomi hadjárat alatt, hogy kivégeztette háromezer hadifoglyát. Igaz, végső szükségében, mert az ellenség szorongatta és tulajdon embereit se tudta már élelemmel és vízzel ellátni. Az utókor minden stratégiai szakértője felmentette Bonaparte tábornokot a vád alól, hogy védtelen, tehetetlen emberekre támadt rá: parancsoló kényszerűség volt, az egyetlen kiút, hogy a maga és emberei bőrét megmentse. Más mentség el se képzelhető ily gaztetre.

Imre felriadt.

Még egy utolsó bizonyyságot akart szerezni. Megnyomta az ágy felett lógó csengőt. Néhány pillanat múlva belépett a 26-os szobába Lenke, a "szobalány. A sötét szoba láttára meglepetten állt meg az ajtóban, amelyen keresztül, hosszú sávot vetve, éles nyalábban tört be a folyosó fénye. A fénysávba ekkor belépett a szoba lakója, földig érő hálóingben, kezében revolverrel és a másik kezét előre nyújtotta.

— Legyen szíves — mondta közömbös hangon, mintha arra kérné a leányt, keltse fel másnap — szolgálja meg a kezemet... Lehet ugyanis, hogy még a harctérről beszívódott az orromba a hullaszag . . .

A szobalány elfeketedett. Kidülledt szemmel, felső testével kissé hátrahőkölve rábámult a kísérteties alakra. Éppen egy színházi újságot olvasott, amikor megszólalt a csengő. A primadonna hosszú cikkben nyilatkozott az újságírónak, hogy Harry nevű japán pincsije elveszett és mivel a kutyának szokta elmondani a szerepeit, most egyszerűen nem tud készülni a fellépéseire. Oly szívhez szólóan panaszkodott szegény primadonna és oly ügyesen volt írva a cikk, hogy Lenke maga előtt látta a nagy karosszéket (igaz, hogy a fényképét is hozta a lap), amelyben tegnapelőtt még ott ült a kutya, okosan fülelve, mialatt előtte ágál a színész, míg most, az üres karosszék előtt, sehogyse megy a munkája. Lenke igen elégedetlen volt a sorsával s megkönnyebülve állapította meg, hogy íme a tejben-vajban fürdő színésznőknek is megvan a maguk baja. És furcsa, azt kívánta titokban, bár sohse találná meg a kutyáját. Kivéve persze, ha ő, Lenke lenne a becsületes megtaláló, meglátogatná a primadonnát, az leültetné, megkínálná uzsonnával, tán hármukat, a kutyával lefényképeznék a színházi újságban és egyszeriben híres ember lenne belőle is. Ebből az andalító ábrándozásból zökkentette ki a csengő és most itt áll, szemben evvel a revolveres rémmel, akit nem is ismer, mert ő éjszakai személyzet és evvel a huszonhatossal sohse volt dolga.

Lenke égne két karját, a száját ki tátja, amennyire csak tudja és teljes erejéből elordítja magát, hogy éles visítása mint sistergő villámok nyilaznak végig az épületen és a lány hanyathomlok kifut a szobából. A folyosón kinyílik egyik-másik ajtó és rémült, álmos arcok jelennek meg, ostobán kérdezősködve és a rohanó szobalány után bámulva. Lenke a

folyosó végén beleütközik a lépcső felől érkező Málnai úrba, a tizenegyes lakóba, aki dühös méltatlankodással tekint a szótlanul tovább futó leány után és rákiált:

— Hallja, ez itt a legújabb divat? Talán bocsánatot kérne az embertől?

De nyomban maga is fejvesztett rémülettel szaladni kezd a szobalány után, mert egy fegyver dörrent el irtózatos robajjal és utána hallatszott, amint egy nehéz test elvágódik a padlón. Az ajtóknál bámészkodók is kiszaladnak a folyosóra, ki felöltözve, ki a hálóingére öltött nadrágban, ki hálórúhában és futnak a huszonhatos szoba felé, amelyben elhangzott a lövés.

3.

Negyednyolckor megszólalt a csengő. Ki állíthat be ily kora reggel? Irén első gondolata: visszajött a bolond nő az íróasztalért! A két lány a fürdőszobában mosakodik, ide hallatszik a csapkodásuk, fröcskölődésük, Misi az ebédlőben már felhúzta nadrágját és ingujjban türelmetlenül várja, hogy anyja a díványon ülve, amely a gyerek ágyául szolgál, befejezze egy gomb rávarrását az ingére, amikor belép az öreg Ritter. Irén csodálkozva tekint rá, abbahagyva a varrást és hirtelen torkon ragadja a szorongás. Mit keres itt ilyenkor az apja? Mi lelte, mért nem köszön?

— Mi történt, apa? — kiáltja nyugtalanul.

— Jaj, anyus, — nyafog most Misi — siess a gombbal, elkésem az iskolából. . .

Ritter lassan közeledik imbolygó léptekkel, tétova mozdula-

tokkal, mintha nehéz függönyöket hárítana el az útjából és most veszi észre Irén, hogy az ajka mozog. Felpattan ültéből, de ekkor már előtte áll Ritter. Éles, szakadozott merevség rajta, olyan az arca, mint egy fametszet. Két karját lassan fel-emeli és súlyosan ráhelyezi Irén vállára. Misi is megérzi, hogy rendkívüli esemény történt. Tátott szájjal bámulja nagyapát, amint az furcsa, elváltozott arccal, szótlanul áll, csak a szája mozog. Nem is lenne rossz, ha ma mulaszthatna az iskolából. Egy üveggolyóért elcserélte a Gajdusek tollszárát, de sehogy se tudott hozzáférni anyus pénztárcájához, hogy kivegyen belőle egy kétkoronást, tehát nem vásárolhatja meg a golyót; holnapra pedig tán a Gajdusek elfelejti az üzletet.

— Apa! — kiáltja Irén. — Beszélj, mi történt?

Ritter üzletnyitás után, az újságból értesült Imre öngyilkosságáról. A feleségének még nem szólt. Az asszony rikácsolása kelepei folyvást a fülében: hová mész? Hová viszed az újságot? Mért nem felelsz? Megzavarodva, szédülő fővel jött idáig, hogy Irénnek tudtára adja a hírt. Nem is tud róla, hogy felvette a felöltőjét, zsebre tette az újságot, hogy átjött volna az utcán, fel a harmadik emeletre, ami máskor oly végeérthetetlen, keserves munka a számára; ez az idő örökre kiesett *emlékezetéből*; olvasta az újságot és egyszerre itt termett, és most szemtől-szembe áll a lányával s egy olyan feladattal, amellyel képtelen megbirkózni. Keresi a szavakat, remeg az ajka, végül kiveszi felöltője zsebéből az újságot és Irén elé tartja a félhasábos cikket.

Irén csak a feléig tudja olvasni. Szeme előtt ugrálni kezdenek a betűk és mint apró, fekete tetvek a szemén keresztül beugrálnak az agyvelejébe, ott folytatják táncukat, vasszilánkhoz

hasonló, horgas lábakkal szaggatva maguknak utat a puha anyagban és beletépve a látóidegekbe, mert hirtelen koromsötétség borul a szemére. De ez mindössze egy pillanat és Irén arra eszmél, hogy apja vállára borulva áll. Tágra nyílt szemmel tekint szét maga körül, Misi nyitva felejtett szájjal bámul rá, ingeről egy hosszú cérnaszál végén a varrotű lóg, a fürdőszobából behallik, amint a lányok csapdossák a vizet. Hogyan? Történt valami? És ekkor a fájdalom, mintha kínpadon gyötörnék, átjárja egész testét és sikoltozó, jajveszékelő zokogásban tör utat magának. Átöleli apját és görcsösen szorongatja ezt a törekeny testet, mint egy támaszt nyújtó, biztos oszlopot. Misi rémülten rántja meg a szoknyáját.

— Jaj, mért sírsz anyus? — kiáltja és maga is elpityeredik, mert elképesztő és borzasztó, hogy anya sír. Anya sohse szokott sírni, ÉS ez olyan szívettépő látvány, hogy Misi minden radirgumiját, ceruzáját, sőt a Gajdusek remek, vastag tollszárát is szívesen a szemébe dobná, ha anya abbahagyná a sírást. Azaz talán a tollszárát mégse, mert az oly tökéletes tollszár, hogy az ember kezén végigbizsereg a gyönyörűség, ha ír vele.

— Mert Imre bácsi meghalt, — mondja halkan nagyapa és erre Misi torkaszakadtából üvöltöni kezd. Az csakugyan iszonyú, hogy Imre bácsi meghalt. Soha többé nem fogja megdézsmálni anya pénztárcáját, evvel gyászolja meg a drága jó Imre bácsi halálát. Még a tollszáravalót megszerzi, de aztán örökre vége! A két lány fürdőköpenyben, félig nedvesen, kócosán szalad be a lármára. Mariska arca megfeszül, megkeményszik, kiszárad, mintha az élet minden nedve kifutott volna belőle. Maga elé meredve, némán, gépiesen simogatja

anyja haját és nem jön könny a szeméből, Gizi rádobja magát a díványra, Misi szétszórt ágyneműjére és fojtott, töredezett zokogásra fakad.

Bejön a lány. — Naszvetter úr kérdezted ... — mondja és megrökönyödvé harapja el a szót. Lassan közeledik. Csodálatoskép Mariska az, aki józanul tud viselkedni. Talán az a tudat ad erőt neki, hogy anyját az eszméletlenség határára kergette ez a minden dorongcsapásnál durvább ütés és Gizi fiatalabb is és ügyefogyottabb, de egyébként se lehet őt figyelembe venni, mert viselkedése mindig kiszámíthatatlan. Int a lánynak és ki-megy vele az előszobába. Elmondja, mi történt és Mari szemét elárasztja a könny. Imre úrba szerelmes volt, nemcsak azért, mert valahányszor itt étkezett, hús korona borralalót adott, hanem mert szép volt, finom és kedves. Ha egy pohár vizet kért, azt is oly kedvesen tudta mondani, hogy Mari úgy érezte, mintha szép, hosszú kezével megsímogatta volna az arcát.

— Naszvetter úr három kocka cukrot kér a kávéhoz, — mondja végül szípigva. — Jó, adjon neki három kockát.

— És .. és. . . hogy itt minden reggel ilyen lárma van-e, mert akkor ő nem marad itt . . .

Mariska még nem látta Naszvettert, hiszen csak tegnap este költözött ide, tudja, hogy méltán lehet dühös a zaj miatt, mégis gyűlöli. Mert Naszvetternek hívják, mert kövér és szuszogó, mert elköltözik, ha megtudja, hogy kiknél lakik, mert elfoglalta apa szobáját. Valahol, a lelke legbensejében Mariska az anyjára is haragszik, amiért ezt a megszentelt szobát kiadta másnak. Marival küldött üzenete hallatára felforrt benne a düh. Valahogy teljes erejével ráveti magát erre a dühre, hogy az elvonja figyelmét a szerencsétlenségről, amit

még nem is tud elhinni, mert nem lehet elhinni, hogy Imre agyonlőtte magát.

— Felöltözött már Naszvetter úr? — Fel.

Mariska sebtiben magárapakja a ruháját, kopogtat és belép Naszvetter úr szobájába. Katonás rend fogadja, mintha nem is aludtak volna benne, az ágyon is alig látni, hogy vetetlen. Mariska fülledt rendetlenségre volt elkészülve és most azért is dühös, hogy az albérlő bűnlajstromára nem írhat fel újabb megrovást. Naszvetter úr a reggelije mellett ül és jöttére udvariasan feláll.

— Szántó Mária vagyok, — mondja a leány hideg, hivatalos hangon. — Elnézést kérek a lármáért. Ha el akar költözöködni a láрма miatt, akkor megnyugtatom, hogy ez nincs így minden reggel. Most tudtuk meg, hogy nagybátyám hirtelen meghalt. Anyámból és testvéreimből kitört a sírás. Még egyszer, bocsánatot kérünk.

— Kérem... — szabadkozik Naszvetter, villámsuj (ottan, szinte megvakítva a leány szépségétől. Micsoda paradicsomba került itt, ahol egyik nő szebb, mint a másik! Milyen lehet a hegedűművész nő? — Én kérek bocsánatot... A föld alá szeretnék süllyedni szégyenletemben... De úgy-e, nem tudhatam ... — hajlong, a kezét dörzsölgeti és szemét nem tudja levenni a leányról. — Fogadja, kedves kisasszony legőszintébb részvétemet és kérem, tolmácsolja édesanyjának és kedves családjának . . .

— Köszönöm, — bólint Mariska. — Már szóltam a lánynak, hogy ezentúl három kocka cukrot hozzon . . .

— Óh kérem, ne törődjék most evvel... Ha tudtam volna...

— Kérem, ez már el van intézve ... — fejezi be Mariska

és büszkén, öntudatosan kimegy a szobából. Naszvetternek szinte a meztelen idegeit kaparja, hogy ugyanarra a helyre, ahol ez a tündér állt, most a Mari lép rá és hozza a cukrot. Űgy érzi, hirtelen célja kerekedett az életének: megcsókolni ezt a világszépséget. Naszvettertől tíz esztendei házasság után felesége, ez az esztelenül pazarló asszony, négy évvel ezelőtt elvált, aminek előnye az volt, hogy nem kellett rá többé költenie (az asszony rögtön férjhez is ment, tehát a tartásdíj magától el-esett), hátránya, hogy szinte megoldhatatlanná tette Naszvetter számára a nőkérdést. Nyitott, kínzó sebe volt ez Naszvetter életének. Ha munkája, vagy társaság, vagy valamely érdekes regény nem kötötte le a figyelmét, képtelen volt másra gondolni, mint erre a sebre. Már az olvasmányoknál bajok jelentkeztek. Nem akadt Naszvetter mégoly illedelmesen leírt szerelmi jelenetre, hogy úgy ne érezte volna, mintha vájkjáló ujjak nyulkálnának a sebeibe. Nőkkel szemben érzett veleszületett féltékenysége, melyet nemigen csökkentett tulajdon megjelenéséről táplált rossz véleménye, elnyomta szüntelenül feltörő kívánságait, kivált, hogy lányokkal szemben a következményektől félt, asszonyoknál a férjektől; a cselédek piszkosak, újra nő-sülni pedig nem akar, mert a házasság igen drága multság. Nők általában sokba kerülnének, ha Naszvetter szánna rájuk pénzt. Ha sehogyse bírja tovább, akkor elkerülhetetlenek az ilyesfajta kiadások, melyekre gondos mérlegelés, válogatás, szemlélődés után szánja rá magát Naszvetter, hogy a gazdasági szempontokat összhangba hozza a szükségszerűség parancsaival. Homályos elképzelések élnek ugyan benne valamely eszményi házasságról, melyben mindkét fél hajszálpontosan a maga kiadásait fedezné, de hol találni ilyen nőt? Ki biztosí-

taná, hogy házasságkötés után a nő nem élne vissza a helyzettel? Hogyan lehetne ellenőrizni piaci bevásárlásait? Elosztani a villanyzámlát, ha az asszony, tegyük fel, tovább égetné ágya mellett a villanyt? Mindamellett olykor tűrhetetlenül céltalannak érzi az életét Naszvetter. Vagyona egyre szaporodik, fizetésének több, mint a fele fontra, dollárra váltva minden elsején növeli takarékbetétjeit, de a kínzó üresség olykor kitátja rá a száját és elnyeléssel fenyegeti, mint egy emberevő szörny. Mariska láttára felgyült benne egy cél, egy ábrándkép lebeg ezentúl előtte, melyre rávetítheti gyötrő képzelgéseit. Magához ölelni és megcsókolni ezt a tüneményes gyereket, semmi egyebet nem akar. Isten őrizz, hogy tovább menjen, Isten őrizz, hogy kiszámíthatatlan bonyodalmakba keveredjék. Ez a csók, talán egy-két csókolódzás hetenként, bőségesen kárpótolná az elszenvedett hiányokért és elmerengve rajtuk ízesebbé válnának engedelmes meghajlásai is a szükségszerűség parancsai előtt. De hogyan fogjon hozzá? Hogyan közeledhet egy hernyó az égbolt csillagaihoz? Bízni kell abban, hogy mégis csak egy fedél alatt laknak ...

Szerencséje volt. Este hazatérve, látja, hogy az íróasztal fiókját még mindig nem nyitották ki. Hm, gondolja rosszalóan, így tartják itt meg, amit ígértek? De legott eszébe jut a haláleset. No persze, ez ellen nem lehet tenni. De hol helyezze el névjegyeit, levélpapírjait, pecsétnyomóját és azt a sok egyéb holmit, ami az íróasztal-fiókba való? Behívja a lányt és néhány pillanat múlva ismét Mariska kopogtat az ajtaján.

— Megint bocsánatot kell kérnem, — mondja mozdulatlan arccal és azon a hivatalos hangon, amely szerinte kitűnően érezteti, hogy a lakó kívánságait teljesíteni kell, de ezenfelül

a távolság köztük áthidalhatatlan — anya megfeledkezett a fiókról... De oly szörnyű lelkiállapotban van . . .

— Természetesen — feleli készséggel Naszvetter. — Hisz nincs is semmi baj, csak nem tudom hová tenni a dolgaimat. . .

— Mivel most már én is tudok az ügyről, holnap okvetlenül elintézzük. . .

Naszvetter közeledni akar. — Ügy látom — mondja —, kegyedet nem vette úgy elő. . . illetve kegyed sokkal keményebben viseli el, ami történt. . .

Mariska olyan jéghideg pillantást vet feléje, hogy a férfi önkéntelenül hátrahőköl, mintha egy karddal szúrtak volna feléje. A leány valami lesújtó gorombaságot szeretne a fejéhez vágni, de eszébe jut, milyen nehezen találtak megfelelő albérlőt és így az igazat feleli, kényszeredetten, lesütött szemmel, mert mi köze ennek az embernek az ő érzéseéhez?

— Nem... — mondja halkan. — Én is le vagyok sújtva, mint még soha... De valakinek el kell intézni a dolgokat. . .

— Igen, így gondoltam én is. Mégis hatalmas lelkierőre vall. . . Kegyed hősiés kis teremtés . . . Még alig ismerem, máris megnőtt a szememben.

Mariska édeskeveset törődik azzal, mi ennek az embernek a véleménye róla, szeretne visszafutni az anyjához, aki összezúzva, csillapíthatatlan migrénnel fekszik az ágyban, ők ketten jártak el délelőtt azokon a borzalmas helyeken és anyja nézte meg a hetesszámú hullát, ami azelőtt a drága Imre volt.

— Szóval holnap ... — mondja. — Jó éjt.

— Kérem, kisasszony! Ne költsenek lakatosra. Ha van itthon csavarfűrő és feszítővas, egy perc alatt végzek a fiókkal. A kulcs azután is ráér. Ezzel is megtakarítanak valamit.

Igen, ez nagyon helyes, gondolja Mariska, takarékoskodjunk, és kiszól Marinak az eszközökért. Naszvetter ügyesen, gyorsan dolgozik és Mariska kénytelen benn maradni, hogy szegény apa porlepett irományait magához vegye. Megilletődve nyúl feléjük és a hideg átfut rajta, amikor arra gondol, hogy utoljára édesapja keze érintette e papirosokat. Már éppen menni készül, amikor Naszvetter csodálkozva mondja:

— Tyűh, de kicsi ez a fiók!

Mariska ingerülten vállat von és megalkuvás ide, megalkuvás oda, azt akarja felelni: sajnós, nincs más, amikor Naszvetter, aki tapogatva hátranyúlt a fiók mélyére, így szól:

— Ugyanis itt egy másik fiók van hátul... . Azért ilyen kicsi.

— Másik fiók?

— Tessék, nyúljon csak be ide hátra.

Mariska mélyen behajol a fiókba és tapogatja a mélyét. Naszvetter behúnyt szemmel arcát a leány néhány elálló hajszálához érinti és úgy érzi, folyékony tűz árad szét az ereiben. A legkitűnőbb regényeknek se tudta soha elhinni, hogy meglett férfiak, tisztos családapák vagyont, állást, nevet fel tudnak áldozni egy fiatal nőért. Most hirtelen elhitta. Most hirtelen — persze később minden józansága visszatért, de ebben a pillanatban — minden pénzét, életelvét, óvatos hajlamait oda tudta volna dobni ennek a tündéri gyereknek, ha az feleségül, igen: ha feleségül jönne hozzá.

— Csakugyan — mondja elképedve Mariska.

— Felnyissam ezt is?

— Tessék. Nem is tudtam, hogy itt még egy fiók van ...
Illetve egy rekesz.

A rekeszből, melynek két kis ajtószárnya van, egy átkötött

levélsomó kerül elő. Míg az elülső részben rejtőző papirosok inkább irományok, céglevelek, bélyeges iratok voltak, erről a levélsomóról, a finom, színes papirosokról, a selyemszalagról lerí, hogy szerelmeslevelek. Apus és anyus szerelmeslevelei, gondolja áhítatos örömmel Mariska. Vájjon megengedi-e anyus, hogy elolvassam őket? Belepillant a legfelső levélbe. Drága Gézám.. . De ez a hosszú, szálkás írás nem az anyjáé. Hanem kié? Mariska szíve megdobban. Egy féltett titokhoz nyúlt talán, ami nem való a szeme elé? Miért kellett egy rejtett fiókban őrizni ezeket a leveleket?

— Szerelmeslevelek? — mosolyog a férfi, hogy továbbsszöje a beszélgetést.

Mariska zavartan áll egy pillanatig. Egyik kezében az iratok, a másikban a levelek. — Tehát most jó a fiók? — feleli, mint-ha nem is hallotta volna a kérdést.

Hm, túl vad ez a kis jószág, gondolja Naszvetter.

— Jó — mondja némi elégedetlenséggel, éreztetve, hogy bár céljainak megfelelőbb lenne egy egybeszabott fiók, de a halálesetre való tekintettel nem akar tovább okvetetlenkedni. — Majd a kisebb tárgyakat ide hátra teszem. . . Kulcsot csak az elsőhöz kérnék . . .

— Holnap megsz. Jó éjt kívánok.

— Jó éjt. Nagyon szépen köszönöm szíves fáradozását.

4.

Irén kérdéseket tesz fel magának, melyekre nem tud válaszolni. Nem követett-e el valahol hibát? Ismerte-e valóban Imrét? Nem kellett volna-e észrevennie, mire készülődik? Az a szörnyű hálóingés jelenet elmezavarra mutat, de szerette-e öcsését úgy, mint kellett volna, ha nem látta meg rajta e zavar semmi előjelét? Anyai nagybátyja is öngyilkossággal végezte életét, miért nem figyelmeztette ez a tény, hogy a hajlam kiüthet valamelyik családtagon?

Hiábavaló önkínzás mindez. Imre volt a gyámolító, őt nem lehetett gyámolítani, ő volt a támasz, őt nem lehetett támogatni. A korszellemnek hetykén a szemébe nevetett. Tisztán látta a történelem összefüggéseit és egy kézlegyintéssel elintézte ezt a hullámot, amely felborzolja a felület homokrétegét, de érintetlenül hagyja az őstalajt, hívjuk azt akár haladásnak, akár az emberiség önismeretének. Imre gyakran fejtegette ezt a családnak, lehetetlen tehát, hogy itt keressék a titok nyitját. Hisz Imre öntött erőt és kitartást beléjük, már amennyire módjában áll egy embernek, hogy az okfejtés és bizakodás fegyvereit szegezze szembe elemi erejű eseményeknek, és el is hitesse másokkal, hogy e fegyvere hatékony védőeszközök. Akárhogyan is, Imre jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Irén és a család, dermedt rémületükből a fenyegető bizonytalanság könnyebben elviselhető állapotába kerüljenek.

Egy sor, egy szó magyarázat nem maradt utána. De csökkentette volna Irén fájalmát a magyarázat? Szűkülve, jajongva zokogó kétségbeesését a temetés után csillapíthatatlannak látszó búskomorság váltotta fel. Gyomra nem bírta el a táplálékot.

Az ebédlődívány sarkába kuporodva ült naphosszat és Mariskát megkérte, küldje el a látogatókat. Jóval később szemrehányásokkal illette magát, amiért szüleit magukra hagyta, de nem bírt erőt venni magán. Szerencsére a kis üzlet is megérezte a korona romlásával kapcsolatos gazdasági fellendülést és mivel Imre halálával a legfenyegetőbb jövő állt a család előtt, fontos volt, hogy egy napra se csukják be a boltot. Irén azzal nyugtatta meg magát, hogy az üzlet némiképp elterelte a két öreg figyelmét a tragédiáról. A két gyerek viselkedése is megváltozott. Mariska, miután az első napokban bámulatraméltó önuralmat tanúsított, hirtelen összeroppant. Árnyként teng-leng otthon és iskola után sietve visszavonul a hálószobába, hogy tanulnivalóiba ölje bánatát. Gizi pedig, kétnapi zokogás után, mintha egy hirtelen, vehemens betegség után tért volna magához, ismét a régi közömbös lény, de anélkül, hogy anyja megkérte volna, tapintatosan egyik barátnőjéhez jár délutánonként gyakorolni. Viszont Misi ennivaló. Csendesen meghúzódik egy sarokban és zajtalanul játszik a papírkatonáival, vagy olvassa a mesekönyveit és olykor kíméletesen szaglálódik anyja körül, nem ért-e véget e rossz korszak? Ezekben a szörnyű napokban az idegenek közül egyedül Rosenzweignét tűrte meg Irén maga mellett. Kenetteljes szelídségében volt valami a szer-tartások méltóságából, melyekről jó hinni, hogy kell tartalmazniok bizonyos megnyugtató elemeket, ha nemzedékről-nemzedékre ily kitaróan ragaszkodnak hozzájuk az emberek. Talán az utolsó szalmaszálba kapaszkodás lélektana vezette Irént? Hátha meglát valamit Rosenzweigné Istenéből? Hátha csakugyan oly kiváló ez az Isten a vigaszban is, mint a sebek osztogatásában?

Nos, Rosenzweignén egy fikarcnyi „dermedt réműlet“ se lát-szott, még a legfenyegetőbb napokban sem. A képtelennél kép-telenebb híradások se zökkentik ki nyugalmaából és együgyű mosolya, mellyel az eseményeket fogadja, felháborító, ÉS a hozzá darált szöveg: Ha az Úr akarja, meghalunk, mi történ-het ennél rosszabb? Előbb-utóbb úgylis megtérünk Hozzá. . . Hátha jobb előbb, mint utóbb? ... Ez az, amit nem tudhatunk meg soha... Az ökör nyugalma ez, mellyel a vágóhídra lép, vagy Szokrateszé, amikor kiitta a méregpoharat? Igen, Imre Platont olvasta és olvastatta Irénnel a legdübörgőbb viharban, Rosenzweigné pedig a Bibliájába merült. De most, a privát-szerencsétlenség idején, jót tesz Irénnek az öregasszony megbékélt szelídsége, akár felzaklatott gyomrának a kortyon-ként lenyelt meleg tej, amitől máskor annyira undorodik. És mogorván maga elé meredve hallgatja az asszonyt, aki sirán-kozó cérnahangján olvassa a Zsoltárok Könyvéből:

— A holtak közt van az én helyem, mint a megölteknek, mert elszakasztattak a Te kezedtől. . . Mély sírba vetettél be engem, sötétségbe, örvények közé... A Te haragod reám ne-hezedett, nyomorult és holteleven vagyok . . .

És Irént két észlelet kapja meg. Hogy *szép* ez a szöveg! Költészet a javából. Képek és hasonlatok követik egymást, melyekre fel kell figyelni. A másik, hogy Isten léte, mint egy megdönthetetlen alaptétel zúg ki a lapokból és szüntelen dicsé-rete mint egy szuggesztív terápia hat az emberre, míg végül nem lehet szabadulni a hatása alól és minden tiltakozásunk ellenére, a sok ismétlés nyomán belénk lopózik a kétely: hátha én tévedek? Hátha csakugyan örködik felettünk egy kifürkész-hetetlen, legfelsőbb igazságszolgáltatás? Jó ezt hinni, legalább

is addig, amíg ily tehetetlenül áll csillapíthatatlan fájdalmával az ember. Van valami megnyugtató abban is, hogy ez a könyv hangot ad tulajdon, homályos lélekrezdüléseinknek, mintegy megmutatva, hogy nincs oly érzéshullám, amely már évezredek előtt át ne futott volna másokon is, tehát a mi kis magánügyünk voltaképp egy túlon túl ismert, száz oldalról megvilágított, írásba foglalt és megszámlálhatatlan milliók által olvasott közhely. Vájjon ki írhatta ezeket a Petőfire emlékeztető, megindító egyszerűségű bibliai sorokat: Megszáradt a fű, elhullt a virág, de Istenünk beszéde mindörökké megmarad . . . melyek megállapítanak egy tényt, de a szavak mögött erő van és hinni kell bennük, mint egy jó költő versében. És Irén elolvasta az az Ésaiai könyvének egész negyvenedik fejezetét, szinte megfélekedve bánatáról, annyira lekötötte a szöveg mély költészet. Persze Rosenzwiegné mindezt nem vette észre, őt csak a tartalom érdekelte. De a tartalomban is mily csodálatraméltó ügyesség nyilvánul meg, hogy ugyanazt a tárgyat hányféle változatban tudja előadni! Nem, Irént nem vigasztalta meg, hogy az ő magánügye száznál is több közhely. Egy gyönyörű költői mű elvonta figyelmét a fájdalmáról, ennyi történt mindössze.

— De éppen itt nyilvánult meg Isten segítsége! — mondta Ila, amikor másodszeri jelentkezésekor Irén is úgy érezte, szeretné már látni. — Hidd el, hogy így van.

Idestova egy esztendeje nem találkoztak. Ilára alig lehet ráismerni. Kissé meghízott, egészséges, barnapiros az arca, mert gyerekével sokat sétál a napon. Jól öltözködik, az ura szépen keres. Idáig textilügynök volt, de vagy félévvel ezelőtt egy ötlete támadt: észrevette, hogy a gépesítés minden téren el fog terjedni. Kiment két hónapra Németországba, kitanulta a

könyvelő- és számológépek rendszerét és most ezeknek a gyá-
raknak a gépeit adja el. Ömlik hozzá a pénz. A régi ziláltság-
nak, hajszoltságnak nyoma sincs lián. Irén sajnálja, hogy be-
számolt neki élményéről a Bibliával kapcsolatban. Nagyon egy-
szerű ezeknek a hívő lelkeknek a gondolatberendezkedése.
Minden, ami szívüknek kellemes, az Istentől származik; ami
rossz sújtja őket, azt is Isten küldi rájuk, megpróbáltatás gya-
nánt. De minek megpróbálni azokat, akiknek hűsége kétségen
felül áll? Ila gyereke kigyógyult a diftériából, mert Isten is így
akarta. Irén únta már az ügyet, oly egyhangúak az érvek és az
ellenérvek. De mikor magára maradt, eltűnődött azon az Iste-
nen, akit minden embernek meg kell teremtenie önmagában,
hogy aztán higgyen is benne. Olyan ez, mintha egy művész,
miután kifaragott egy szobrot, elkezdené imádni, holott tudja
jól, formátlan tömb volt az, amely neki köszönheti létrejöttét.
Vájjon lát is Isten küldte? Egykori barátnője ugyanis a kis-
fiával érte jön délelőttöként és a gyerekkocsit tolva, magával
viszi sétálni. Nem lehet ilyen öreg arccal, kék karikákkal, le-
soványodva emberek közt élni, hajtogatja, és Irénnek jól esik,
hogy valaki törődik vele és másról is beszél, mint az ő gyászos
tragédiájáról. Ez az egykori nyiszlett kis pocok! No lám, milyen
öntudatos asszonyka lett belőle! Úgy beszél vele, mintha a köz-
tük lévő korkülönbség fordítva állna fenn. Ez az erő voltaképp
mindig megvolt benne és rugékonysága a legnehezebb kor-
szakokban se hagyta cserben; de Irén most némi hivalkodást is
vél felfedezni a viselkedésében. Mintha azt mondaná: Nézd,
ilyen kemény fából faragtak bennünket, vallásos, istenhívő lel-
keket . . . Térj meg hozzánk és menten úgy érzed magad, mint
hal a vízben . . .

Hisz ha csakugyan holmi Egyesületről lenne szó, amibe elég pártigazolványt váltani! Irén megbocsátja Ha kissé megjátszott szilárdságát csakúgy, mint Rosenzweigné sápitózó lágyságát. Mindkettő el akarta cipelni péntek este a templomba. De ekkor megelelgezte Irén ezt az ájtatos hangnemet.

— Beszéljünk másról — felelte Ilának. — Hogy van apád?

Ha arca eltorzult.

— Kirúgták.

És elmondta, hogy lefolytatták ellene az eljárást, hogy apja nem akart ismét állást vállalni, hanem magánórákat ad és hála Istennek, most már ők támogatják. Különben a biztosító nem is venné vissza, mert nem alkalmaznak zsidót. Micsoda szerencsétlenség, ha a házasságuk létrejön! Apa itt állna feleséggel, három gyerekkel és annyi jövedelemmel, amennyiből még magát se tarthatja el. Ha itt se látja Irén az isteni gondviselést, akkor egyszerűen nem akarja látni.

Dühös, szinte sértődött pillantást vetve Irénre, méltatlankodó hangon kiáltotta ezt, mintha az apját vagy egy személyes jóbarátját védelmezné a rászórt rágalmak ellen. Olyan ez az Ha, mint a tűzkő, amely szikrát vet a rápattintott acél érintésére. Vagy mint a kősziklák, melyekre az amerikai felhőkarcolókat építették. És most csakugyan felvillan Irénben, hogy bábuk vagyunk, nem sokkal több ésszel és előrelátással, mint amennyi a kóccal kitömött bábukban lelhető. Valahogy pusztán a magunk megnyugtatására kell úgy tennünk, mintha irányítanánk lépteinket, de hogy hová érkezünk, az már egy rajtunk kívüleső hatalom kénye-kedvétől függ. Belekarolt Ilába és magához szorította a karját.

— No jó, fiam, csak ne veszekedj. . . Isteni gondviselés aka-

dályozta meg a házasságunkat. .. Fáradt vagyok, ne kínozz még te is . . .

— Jaj, ne haragudj! De mondd, mi lesz most veletek? Miből fogtok élni?

— Nem tudom.

Csakugyan nem tudta. Imre egy darabig még halála után is gondoskodott róluk, vagy háromezer korona maradt a hagyatékában, ami szűkösen két hónapra elég és egy halom hadikölcsön. Három hét után Irén tömör fájdalma, mely mint egy kődarab nyomta a bensőjét, porlad ózni kezdett. Kietlen, szikadt üresség maradt utána, szürke félhomály, melyben elmosódnak a körvonalak és a tárgyak felolvadnak, mint a szoba bútorai az esti szürkületkor. Irén úgy érezte, sehol egy pont, amin megvethetné a lábát; mindaz, ami betöltötte életét, jelentőségét veszítette. Egy régi álma jutott eszébe: hosszú, óriási bádotalagútban lépeget, hol előre, hol hátra, mert két vége elvész a sötétségben és nem lehet tudni, hol a kivezető nyílás; olykor félelmében elkiáltja magát és hangját százszoros erővel veri feléje a visszhang, mintha egy éhes vadállat üvöltene vissza. Ilyen volt ez az időszak is. Sivár, üresen kongó, ijesztő. Imre sokat volt távol tőle, de ameddig élt, nem érezte magát egyedül. Az a tudat, hogy környezete nemhogy támogatná, de éppenséggel reá van utalva, még növeli gyengeségét és felelőségét. Adolféknak most is a dolog jobbik vége jutott. Jól megy soruk Konstantinápolyban, Margit írt egy hamisan hangzó, szomorú levelet és ezzel eleget tettek minden kötelességüknek.

Vájjon igaz-e, hogy Imre nincs többé? Bele *fog-e* nyugodni valaha is ebbe a gyötrelmes, durva igazságtalanságba? Géza még ebben is mily tapintatosan járt el: lassan szoktatta hozzá,

hogy eltűnik mellőle. De Imre pusztulásához nem lehet hozzá-
szokni soha. Kihez forduljon, óh, nem vigaszért, de némi
pillanatnyi megnyugvásért?

óh, hogy csodálta Jóbot, akinek történetébe egy névtelen köl-
tő beleölte minden kéjjel-kínzó hajlamát s olyan csapásokat kül-
detett rá az Ürral, hogy Irénben, mialatt olvassa, a hideg fut-
károz a sok borzalomtól. Alig lehet elhinni, hogy ez a boldog-
talan, minden csapással dacolva, állhatatosan kitart az Istene
mellett. Akár mese, akár valóság, úgy írták meg, hogy igaznak
látszik. Nem lehet ilyet leírni anélkül, hogy legalább az, aki
leírta, ne hitt volna benne. Vájjon tudta-e, hogy évezredek
olvasóközönségének a kritikáját kell kiállania?

5.

Mariska két napon át egy pillanatilag se tudott egyedül ma-
radni és így nem olvashatta el a leveleket. Harmadnap végre
iskolába ment és tízpercekben átfutotta valamennyit. Otthon
betette a fiókja legaljára a köteget. A fehérenműs-szekrény alsó
fiókja ugyanis az övé. Itt tartogatja barátnői leveleit, melyeket
a nyári szünetekben kapott; újságokból kivágott verseket is
őrizz itt, fényképeket, hajcsattokat, nyakláncokat és egyéb holmit
és emlékeket. Szerencse, hogy tán egy esztendeje Misi szenvedé-
lyes fiókkotorászó volt, amiről nem lehetett leszoktatni; azóta
Mariska zárva tartja a fiókját.

Mariska nem égette el a leveleket. Azt akarja, hogy anyja
mielőbb férjhez menjen. Nem is mielőbb, hanem a legsürgő-
sebben. Amíg szép és fiatal. Nemrég, amikor anyja már elég

felnőttnek tartotta őt, elmondta neki: az igazi oka, amiért kosarat adott Koffernek, az volt, hogy apát nem tudja elfelejteni. Nos, most már el fogja felejteni. A szégyen és elkeseredés fojtogatja Mariska torkát, ha arra gondol, hogy haragudott anyjára, mert az azt a „szent“ s*)bát albérletbe adta, ÉS ha anyja még mindig ragaszkodik annak az úrnak az emlékéhez, aki egy Verón nevű leány szeretője volt, egyszerűen a szeme elé tárja a leveleket. Tessék, ezért dobtad ki azt a remek Koffert! Légy szíves, ne sokat gondolkozz, hanem menj férjhez Kofferhez, az a jóember egy füttentésedre repül vissza hozzád ... A házasságnak azért is létre kell jönni, nehogy anyus ismét állást vállaljon és ismét kezdődjék az agyonhajszolódás korszaka.

Ennél egyszerűbb tervet még sohse főzött ki senki.

A dolognak nem kell nagy feneket keríteni. Könnyedén bele kell szőni a társalgásba. Beszélni róla. Emlegetni kell Koffert. Komolyan, anyus, oly egyszerű ember Jani bácsi. Hívd meg egyszer, egy éve nem láttam. De ne Iláékkal jöjjön, hanem egyedül. Tudj' Isten, Iláékat nem szeretem. (Majd aztán én elrendezem, hogy mi gyerekek visszavonuljunk és ti egyedül maradjatok.) Nézd csak, apával le kell számolni; ha eddig nem jött haza, biztos, hogy nincs már életben. Gizinek volt igaza, férjhez kellett volna menni Kofferhez. De még nem késő, te oly szép vagy, oly fiatal. No, csókolj meg, ígérd meg, hogy feleségül mész hozzá...

Elviselhetetlen, hogy nincs senki, akivel megoszthatná a titkát. Gizi mindig türelmetlen. Ha valamit meg kell beszélni vele, látszik rajta, hogy másutt jár az esze és alig várja, hogy rohanjon vissza a hegedűjéhez vagy a tanulnivalójához. És oly kiszámíthatatlan. Lehet, hogy kiragadja kezéből a leveleket és

rohan velük anyáshoz. Lehet, hogy vállat vonva azt feleli: ugyan, hagyj békén, mi közöm ehhez. Mért nincs neki olyan testvére, amilyen anyában anyus? Barátnőnek ilyen titkot elmondani nem lehet. És terve ugyan jó, egyszerű, természetes, de ki lehet-e számítani, mi lesz a hatása? Ha egy hitről, amely betöltötte anyus egész életét, kiderül, hogy szemenszedett hazugság volt? Talán kegyetlen bűn szétrombolni ezt a hitet?

Mariska idáig valahogy csak az eszével fogta fel, mi történt. Lassan, nagyon lassan húzódik beljebb a leikébe az a megismerés, hogy „az az úr”⁴, az a magasztos lény, akinek kezeyoma még rajta van a lakás tárgyain, mintegy jelentőséget, végérvényességet adva nekik, — ami például a három év előtt készült gyerekkönyvespolcraól hiányzik, valahogy nem igazivá, méltatlanná silányítva azt, mert hiányzik róla az apai szem és tapintás elismerő próbája — az a szent palástot viselő fejedelme a családnak: szélhámos volt! Mialatt Mariska az iskolai óraközök zenebonájában átsiklik a leveleken, elhatározza, hogy otthon, alkalmas időben, alaposan áttanulmányozza őket. Azóta talált volna rá módot. Nem tudja megtenni. Olyan ez, mintha kulcslyukon figyelné apját, mialatt az fürdik. Ugyanis ez kedvenc szórakozása a Richtajcsik Emmának; nem is tud szóbaállni ezzel a lánnyal, amióta az elmondta neki. Parázsló útálkozás fogja el és valami szégyenletes megaláztatás érzése, ha a levelekre gondol, a bennük foglalt célzásokra, becéző szavakra, a Trefort-utcai hónaposszobára. Egyik levélben arra a kérdésre válaszol a leány, hogy mért ír levelet, hiszen hetenként kétszer-háromszor találkoznak: mert kell, hogy beszélgessek veled akkor is, ha nem látlak, ilyenkor érzem a szád forróságát. Iszonyú. Először pillant bele Mariska egy férfi és egy nő viszonyá-

nak testi közelségébe és ez a pillantás förtelmes és vértforraló. Szeretné eltakarni a szemét és izzó kíváncsisággal falja a sorokat.

Valami egyre mállik róla, egészséges ártatlanságának hím-pora, és valami felépül benne, bort borzoló félelme attól a pusztítóerejü, törve-zúzva romboló érzéstől, ami apját ily utakra ragadta. Minden férfi sátáni szörnyszülött, ha a leg-nemesebbje éveken át hazugsággal áltatja a feleségét. Milyen ez az érzés, ha a pusztá színlelésével el lehet vakítani egy asszonyt? Nos, a levelek hasznos célt is szolgáltak: valakit megtanítottak rá, Hogy nem az emberfaj, mint Vörösmarty mondja, hanem a férfifajta sárkányfog-vetemény. Mariskának ez a meggyőződése, párhuzamosan apja felismerésével, csak-ugyan összeroppantotta a leányt, de Irén ezt Imre halálának tulajdonította. Mariska tudta ezt és némi megkönnyebbülésére szolgált, hogy nem kell színészkednie. De egy élmény kisugár-zásai igen sokfélék. Hiába hitte el Mariska az édesanyjának, hogy ártalmas és káros dolog a Révésszel csókolod zni, képtelen volt elleneszegülni a kísértésnek és már háromszor átesett azon az őrjítő, vad ünnepségen, amit számára a csókolod zás jelentett. Mivel szégyelte anyja előtt a gyengeségét, elhallgatta előtte. De most a Révést is besorozta a szörnyetegek közé, örökre el-hajította magától a fiút, ami azzal járt, hogy anyjával ezentúl ismét őszinte lehet és ez jóleső vigasszal járt e keserves napok-ban, melyek mint a hurikán a tropikus falvakat, benne is gyö-kerestül felforgatták minden biztos alapnak látszó hitét. Hazug-ság és gyalázat kormányozza a világot és az a költők ünnepelte „bizonyos érzés“ a legalattomosabb méreg, amely valaha is belopódzott az emberiség szervezetébe.

A haláleset után három héttel Naszvetter úgy gondolta: a család nem fogja tapintatlanságnak minősíteni, ha rendezni kívánja a fiókögyet. Ugyanis sehogy se tudja elrendezni a dolgait a kettős fiókban, azt akarja kérni, hogy távolítsák el a hátsó rekeszt. Mellesleg szeretne közelebb férközni a családhoz, hátha lehet puhatolódzni az asszony körül. Talán csoda történik és a nő éppen az ily formátlan, kövér férfiakhöz vonzódik. Fájdalom, Mariskára józan ésszel nem is gondolhat. Ábrándképeiben ugyan ezé a leánykéé a főszerep, de itt a várható bonyodalmak sokkal súlyosabbak, semhogy vissza ne riadna a valóság csábításaitól. Bár. . . Nos, igen, bár olykor úgy érzi, tán érdemes volna egyszer, egyetlen egyszer, először életében, mindent kockára tenni egyetlen lépésért. De hála a gondviselésnek, kora és külseje megakadályozza, hogy számításba vegye ezt a tündéri teremést. Ha legalább egy kis csókolódzásig tudná vinni a dolgot, aminek nem lehetnek mélyreható következményei . . . Ahogyan eredetileg elképzelte. Hogy legalább anyagot kapjon merengéseire . . .

Amikor egy este belépett az ebédlőbe, Mariska a dívány egyik sarkában ült, az asszony a másikban, a kisfiú az ablak előtt játszott egy körbefutó sínen szaladgáló vonattal. A hálószobában a fésülködőasztal előtt az ifjabbik lány olvasott. Jöttére az asszony felállt és elébe sietett.

— Bocsánat az alkalmatlankodásért — mondta Naszvetter, szokott kenetelés modorában, mialatt hajlongva dörzsölte a kezét —, de régen szeretnék nagyságos asszonnyal beszélni. . . Óh, egy kis csekélység mindössze . . .

— Tessék, foglaljon helyet.

Leültek az asztal mellé. Naszvetter úgy helyezkedett el, hogy

láthassa Mariskát. Irén, mint mindenki a házban, szívből útálja ezt az embert a fukarsága miatt. Elsején nem adott semmit a lánynak. Igaz, hogy ez nem volt kikötve, de tíz százalék kiszolgálási díj természetes járuléka a bérnek. Naszvetter külön főttest és a szenesembernek se ad borralalót. A postás egyszer csomagot hozott neki, ez is üres kézzel ment el. Mari pedig észrevette, hogy a harmadik kocka cukrot félreteszi magának. Különben a legjobb lakó, észre se lehet venni a jelenlétét, nőt nem fogad, tiszta és hónap végén pontosan fizetett.

— Kérem szépen — kezdte a férfi és megigazította a nyakendőjét —, arról volna szó, hogy nem tudom jól használni ezt az íróasztalfiókot.

Ekkor különös dolog történt. Mariska nesztelenül felpattant a díványról és anyja háta mögött izgatottan integetni kezdett, a fejével, kezével nem-et jelezve. Naszvetter a homlokát ráncolva figyelte.

— Ez a fiók ugyanis... — mondta tétovázva, és Mariska még hevesebben integet, sőt mutatóujját gyorsan a szája elé ütögeti. A férfi megérti, azt akarja mondani a leány, hogy ne tegye szóvá az íróasztal fiókot. De mért ne? — Nos, mi van az íróasztalfiókkal? — kérdi az asszony.

Naszvetter mereven nézi Mariskát, aki most két kezét összetéve könyörög feléje.

— Íróasztalfiókot mondtam? — kérdi vontatottan a férfi. — Nem, kérem szépen ... — és egyre Mariskát figyel, mint egy színész a sugót, ha nem tudja a szerepét. A leány most Két kezét a mellére szorítva előrehajol és feszült várakozással lesi a szavát. — A szekrény fiókját akartam mondani... — Mariska, mint akinek kő esett le a szívéből, felsóhajt és moso-

lyogva bólogat. — Hja persze, gondolja Naszvetter, szerelmeslevelek kerültek elő a fiókból, ezeket akarja a kis haszontalan eltitkolni az anyja előtt. És átvillan rajta az öröm: pompás! Tehát máris közös titkuk van a lánnyal. Hm, most légy okos, fiacskám, ha már ilyen mennyei ajándékot kaptál. — A szekrényfiókról szeretnék ugyanis beszélni, nagyságos asszony, kérem . . . Kicsi a fiók, ez a baj . . .

— Ez Csakugyan baj — feleli az asszony —, mert, sajnos, ezen nem tudok segíteni.

Ekkor Naszvetternek eszébe jut, hogy Mariska maga is meglepődött, amikor észrevette a titkos rekeszt. Tehát nem ő rejtette el a leveleket. Most már végkép nem érti a dolgot. A leány most az anyjához lép.

— Kérlek, anyus — mondja határozottan —, te oly rossz állapotban vagy, feküdj le. . . Majd én elintézem az ügyet Naszvetter úrral. Tessék csak jönni, megnézzük azt a fiókot. . .

— Mielőtt az asszony felelhetne, Mariska odalép melléje és máris kifelé tart. Mivel azt az ajtót, amely az ebédlőből az al-bérleti szobába visz, nehéz függöny takarja el és állandóan zárva tartják, a szobával csak az előszobán át lehet közlekedni.

— Ahogy parancsolja. . . — mondja Naszvetter és követi Mariskát.

Irén megindultan néz a lánya után. Sok-sok örömet tartogat még számára ez a remekbeszabott gyerek. Mariska, maga is mélyen sújtva nagybátyja halálától, mindent elkövet, hogy anyját lehetőleg mentesítse a terhek alól. Mily különös, ez a melegszívű jószág a minap oly ridegen beszélt az apjáról, hogy kénytelen volt rendreutasítani. És mintha idegen hang szólt volna belőle, szinte parancsolóan jelentette ki: „nem

fogja túrni“, hogy anyja állást vállaljon, hanem lássa be, legfőbb ideje, hogy férjhez menjen. Kihez? Kofferhez, hogy végeszakadjon a gondoknak. És amikor megtudta, hogy a tanár elvesztette állását és a biztosítóhoz se veszik vissza, könnyedén megjegyezte: férjhez lehet menni máshoz is! Talán akaratlanul is Gizi hatása alá került ez a gyerek? És igaz, kilencéves volt, amikor Gézát utoljára látta, de a kegyelele tiszteletében nőtt fel, lehetséges-e, hogy a korral jár anyagi gondolkodása, amellyel az apja emlékének mégoly bensőséges ápolása se tud megbirkózni?

— Naszvetter úr — hadarta izgatottan Mariska, amikor a szobába értek —, ön úriember. ígérje meg, hogy nem szól a levelekről az édesanyámnak.

— Foglaljon helyet, kisasszony... — hajlongott Naszvetter és színpadias mozdulattal egy székre mutatott. — Nem is hiszi, mennyire örülök, hogy vendégül láthatom... Sajnos, nem kínálhatom meg semmivel...

— Nem, nem ülök le.. . Kérem, kell, hogy a szavát adja, hogy nem szól a levelekről!

— Szóval — mondta fontoskodva a férfi —, a fiókról tud az édesanyja, csak a levelekről nem.

— *Á*, a fiók nem fontos. Attól félttem, hogy anyám megnézi a fiókot és maga kikottyantja, hogy itt leveleket találtunk. Tehát a szavát adja, hogy ez kettőnk titka marad?

A hangja remeg és remeg egész teste, a tekintete ide-oda cikázik, olyan ez a leány, mint aki megszökött egy fegyházból és menedéket keres. Arca feldúlt, félelem és zavar tükröződik rajta. Sápadtabb, soványabb, mint mikor utoljára látta, barnapiros arcszínét mint egy finom fátyol borítja e légiés, átszelle-

múlt sápadtság, könnyed alakja szinte lebeg a levegőben, mint-ha minden pillanatban el akarna futni, és ahogy itt könyörögve a szemével, tekintete esengve megállapodik a férfín és rettegve várja a választ, Naszvetter ocsmány gonosztevőnek érzi magát, középkori zsoldosnak, aki az erdőben rátört egy apácára. Persze tudja, ha enged a leány kérésének és nem használja ki a helyzetét, élete egyik legnagyobb baklövését követi el és joggal nevezheti magát hatökörnek, aki meg se érdemli, hogy javítson a sorsán. Egy szék mögött áll és görcsösen markolja a támla szélét. Szuszogva kapkodja a levegőt. Tulajdonkép először életében akar becsstelenséget elkövetni.

— Mindent megteszek, kedves kisasszony. . . Természetes, ha maga kéri... — elmosolyodik, könnyed, világfias akar lenni és otrombán, mint egy medve, széttárja a karját — egyetlen puszíért.. .

Oly gyáván, fojtottan hangzik a szava, hogy Mariska legott átlát rajta. Hiszen itt egy férfival áll szemben . . . Óh, hát így vagyunk? Nyomban erőre kap és gúnyos fölényel, mint aki tudja, hogy megnyerte a játszmát, az ajtó felé indul és kezét ráteszi a kilincsre.

— Nem, köszönöm! — feleli hideg mosollyal. — Azt hittem, ön úriember. Tessék, mindent elmondhat az anyámnak. Egy kényelmetlen magyarázkodástól akartam csak megszabadulni. Szégyelje magát.

— Kisasszony! — kiáltja Naszvetter. — Becsületszavamra kijelentem, egy szót se szólok senkinek! Vicceltem, higgye el. Hisz az apja lehetnék, egy atyai csókot akartam adni a homlokára. No, nyújtsa a kezét, legyünk ismét jóbarátok.

Mariska kegyesen feléje nyújtotta a kezét.

— Természetesen én se akartam megbántani. De oly ideges vagyok mostanában... Kérem, mi a kívánsága a fiókkal?

Naszvetter sietve felel, mint egy iskolásfiú a tanítójának.

— A hátsó rekeszt szeretném eltávolítani. . . Tetszik tudni, nem férek el benne . . .

— Értem. Holnap felhivatunk egy asztalost.

— Én, sajnos, nem tudom elvégezni ezt a munkát, másképp szívesen megcsinálnám, költségkímélés szempontjából... De úgy-e, nem haragszik rám?

— Nem, Naszvetter úr. Ön igazi úriember. Jó éjt.

Merő gúny a szava. Naszvetter a becsukott ajtóra bámul. Úgy érzi, csirizes butaság terjeng szét a fejében. Istenverte hülye vagyok, gondolja, ha van, aki hülyébb mint én, leharapom a fejem.

6.

Gyerekjáték álláshoz jutni, oly példátlanul fellendült a gazdasági élet. A bankok alig győzik a munkát, nap-nap után új banküzletek nyílnak meg, a kávéházak, színházak újsütetű tőzsdebizományosokkal vannak teli, már Kardosnak is autója van; megnősült és így Ritterné végre abbahagyta kínzásait, hogy Irén menjen hozzá feleségül. Irén egyízben találkozik Naszvetterrel az előszobában és megkérdi tőle, nem tudna-e állást a számára. Egy hét múlva Irén az Országos Takarékváltóosztályának az alkalmazottja. Új szavakat tanul meg: impegno-ív, escompte-jegyzék, skadenz-könyv. Már az első napokban dicséretet kap a főnökétől, sőt mint követendő példaképet

állítja őt Mautner kisasszony és Sárosi úr elé, akik már hetek óta ülnek az íróasztaluk mellett és még mindig nem tudják megkülönböztetni az elfogadót a kibocsátótól. Mindez rendkívül elszomorító. Mintha két halottat cipelve, egy sivatagban ödöngene Irén ide-oda és céltalanul, mert azt csak nem lehet célnak nevezni, hogy időről-időre csillapíthatja az éhségét és szomjúságát. „Gyerekeinek a boldogulása egy asszony élet-célja.“ Való igaz ez, de kevés, kivált ha két ifjabb gyermeke valahogy kisiklott a keze közül. A két halottat cipelni se könnyű feladat. A jókedvet kezdi végleg elfelejteni Irén. Negyvenkétéves, szemrevaló és fiatalos, bár gyönyörű szürke szeme valami megnevezhetetlen borongással tekint a világba és körülötte és nyaka körül megjelentek a ráncok. Újabban, talán Imre halála óta, homályos, türelmetlen várakozásban él, mintha a sok bánat után elvárná Istentől, hogy végre némi jóban is részesítse. Amióta a Bibliát olvasgatja, kezd kialakulni benne Isten alakja, de reá nem úgy hat, mint egy kérlelhetetlen, fenéges bíró, hanem mint egy tanítóbácsi, aki hol szigorú dörge-delmekkel, hol jutalmak kecsegtet ésével akar hatni a gyerekekre. Szeretne már személyesebb viszonyba kerülni vele, mint tanítójával egy iskoláslány, akit furdal a kíváncsiság, hogy mit eszik az a dobogón ágáló hatalmas lény, hogyan beszél a feleségével, milyen, ha az ágyban fekszik, vagy ha a száját öblögeti. Ha jól emlékszik, Hoffer olyasmit mondott, hogy Ila mély vallásossága akkoriban kezdődött, amikor rájött az anyja üzemeire. Mindenképpen gazdag kárpótlást kapott ugyan érte, de ez már ismét a régi nóta: a lelkiakat bizonyos eredendő egyszerűsége kell ahhoz, hogy hinni lehessen egy minden zavart elsimitó, fellebbezhetetlen ítélet bölcseségében ...

Naszvettert olykor behívja Irén teára; kell valamivel viszonozni a szívességét. A „család támasza“ belülről átkozódik, kapálódzik, dül-fül, legszívesebben rárontana a két nőre, mint egy részeg rabló, ehelyett kénytelen a kegyes jótét-lélek szerepét játszani. Atyáskodva, tréfálkozva beszél a lányokkal, holott Mariskát a karjába szeretné toppantani és ajkából kiszívni a vért, és tiszteletteljesen magyarázza a gazdasági helyzetet Irénnek, ahelyett, hogy berántaná a szobájába. Bekerült tehát a családba, de nincs köszönet benne. Maga se tudja, hogyan romlott el a helyzete. Megszerezte az állást az asszonynak, hogy ezzel is közelebb kerüljön hozzá, de a távolság nem csökkent köztük, sőt más irányban még jobban kiszélesedett, mert az áldottszívű jótévő dicsfénye került a feje köré és kénytelen beérni ezzel a suta szereppel. Az asszony legalább egyszerűen, néhány barátságos szóval kifejezte köszönetét és többé szóba se hozza az ügyet. De sehogy se tud kiokoskodni, komolyan beszélt-e ez a kis cingár, vad Gizi, amikor őt égne emelt szemmel a család támaszának nevezte, és nem gúnyolódott-e Mariska, amikor mélyen a szemébe tekintve és a kezét szorongatva, majdnem könnyezve hálálkodott neki, sőt azóta, valahányszor találkoznak, legalább futó célzással érinti, hogy ő nemes lélek és talpig úriember. Ilyen kis boszorkányokkal ő nem tud párbajozni, ha ugyan párbajnak lehet nevezni ezt a viszonyt, mert az se lehetetlen, hogy a lányok komolyan veszik a hálálkodásukat. Mariskával egyszer beszélt hosszabban. Karácsony előtt bejött hozzá és valahogy a Marira terelte a szót. Hogy milyen derék, szorgalmas lány, a szüleinek hazaküldi majd az egész keresetét. De akármily kötelességtudó az alkalmazott, kell, hogy szeresse is azt, akit kiszolgál és felsorolta,

milyen ajándékokat kap tőlük az ünnepekre. Erre ő megmagyarázta, hogy neveléses valakit megajándékozni, mert a kötelességét teljesíti. így rontják el, kényeztetik el az alkalmazottakat, lealacsonyítva őket emberi méltóságukban, amikor meg nem szolgált jutalmakat adnak nekik, borraalót, aminek már a neve is szégyenletes. Naszvetter halántéka lüktetett, elszorult a lélekzete, izmai, inai megfeszültek tehetetlen sóvárgásában, amikor szándékosan közelebb hajolva a lányhoz, a szája páráját érezte az arcán. Őrjítő tudni, hogy ez a lány itt alszik mellette és a köztük lévő fal örökre elválasztja őket, örökre? Kell, hogy egyszer történjék valami. Végre is itt laknak egy fedél alatt. Becsületszó és dicsfény: alaposabban még bilincsekkel se láncolhatták volna ahhoz a fényes trónushoz, amelyre ráültették...

Március elején Gizi egyszer ebéd közben, unottan és mintha lusta volna egészen kinyitni a száját, dűnnyögve így szólt:

— Igaz, keresek kétezer koronát. Gonda, a bankár fel akarta léptetni az estélyén Hubayt. Az öreg nem vállalta, hanem engem ajánlott. Mához egy hétre lesz az estély. Nem tudom, érdemes-e ezeknek a marháknak Bachot és Beethovent játszani?

Irén nem akarta mutatni az örömét. Minden érzelemnyilvánítása, ami Gizire vonatkozott, a leányból hideg és gúnyos tartózkodást váltott ki. Holott az öröm, mint egy forró vérhullám járta át a testét. Micsoda megtiszteltetés, hogy Hubay éppen Gizit választotta ki! A leány keresett már apró-cseprő összeget, de egyszerre kétezer koronát! Irén összenézett Mariskával: vajjon elmehetünk-e mi is az estélyre? Gizi többször szerepelt már intézeti hangversenyeken, teadélutánokon, jótékony célú estélyeken és kiismerhetetlen szempontok szerint döntötte el, mikor jöhet el a családja is. Nagysokára, évek múltán sikerült

Irének kiderítenie, hogy öt akkor hívta meg, ha Gizinek olyan ismerősei is jelen voltak, akiknek révén anyja megismerkedhet házasulandó férfiakkal, Mariskát pedig, ha összehozhatja olyan társasággal, amely nem ért muzsikához, tudván, hogy nénye rosszul érezné magát csupa zeneértő között. Mindez gyöngédségre, segíteni akarásra vallott, de azzal nem törődött Gizi, mennyi fájdalmat okoz, ha kereken kijelenti: nem jöhetnek el. Hogy anyja és testvére részesedni szeretne az örömeiben, az eszébe se jutott. De néhány nap múlva külön meghívó is jött a számukra, sőt Gizi megkérdezte tőlük, milyen ruhát vesznek fel, tehát az engedélyt hallgatólagosan megadta.

Mariskában sokszor felforrt a méreg, hogy itthon valósággal Gizi körül folyik a világ, míg ő, idősebb létére, sokkal jelentéktelenebb szerepre kényszerül, de a helyzetet nem lehetett változtatni. A két lány alig tudott egymással mit beszélni. Mariska azzal vigasztalta magát, hogy ő összehasonlíthatatlannal szebb. Anyja is ezzel vigasztalta. De Gizi kirepül a világba, híres művész lesz, míg ő legfeljebb remek házasságot köthet, mert a pusztá szépség egyébre nem képesít. Amióta pedig végleg leszámolt a férfiakkal, ez az eshetőség is elesik. Mariska néha felriadva kérdezi magától, meddig bírja ezt a kétlaki életet? Látszólag megnyugodott, részt vesz Naszvetter ugratásában, gondosan készülődik az estélyre, de valójában korántsem jutott túl szörnyű meghasonlásán. A feladat túlbonyolult. Ha le is számolt a másik nimmel, ha Révész leveleit válaszolatlanul el is tépte, ha Imre halála miatt ki is maradt a tánciskolából (hogyan palástolta volna kínlódásait, ha nem következik be ez a haláleset?), ösztönei, melyek a Révész karjába hajtották, épp oly elevenül élnek benne. E zűrzavart még

fokozta, hogy anyjától egyre távolodott, hisz arról, ami igazán és szüntelenül foglalkoztatja, nem számolhat be neki. Kivált, hogy Imre halála óta ez a boldogtalan asszony még fokozottabban rávetette magát férje emlékére. Nemrég sírva találta az asztal mellett: azokat az okmányokat nézegette, amelyek a fiók-ból kerültek elő. És egy megjegyzésére, amely nem felelt meg hajszálpontosan az apja emlékével üzőt áhitatos kultusznak, anyja valósággal gorombán támadt rá. E síron és minden idő-kön keresztül tartó szerelem láttára Mariska belátta, hogy nem mutathatja meg a leveleket anyjának. Mégse semmisítette meg e bűnjeleket. Hátha még szüksége lesz rájuk? Hátha anyja rá-talál valakire és éppen csak egy apró lökés kell, hogy egészen átadhassa magát új szerelmének.

Ügy látszott, Gondáék estélyén bekövetkezett a nagy esemény.

Idegesen, bosszúsán mentek el az estélyre. Misi ugyanis ki-jelentette, hogy velük megy. És olyan ordítást, bögést csapott, hogy a három nő tanácsalanul állt az elkékült arccal, görcsösen rángatózó gyerekekkel szemben, mert semmiképpen nem tud-ták lecsillapítani. Mariskának végre eszébe jutott, hogy a család támaszától elkéri azt a majd félméteres, két ujj vastag ceruzát, egy német gyár reklámciikkét, melyet akkor látott meg Naszvetternél, amikor az berakta holmijait a fiókba. (Mariskának külön élvezetet szerzett, ha bármit kérhetett ettől a fukar állattól.) Evvel a csodálatos írónnal végre sikerült megnyugtatniok a gyereket.

A „marhák“, mint Gizi a társaságot nevezte, a zsidóság ama rétegéből állt, melynek elég pénze van, hogy szüntelen kultúréhségét kielégítse. Az a másik vékony réteg, amely a közkönyvtárak, az Opera harmadik emelete, a Nemzeti álló-

helye közönségének jórészét szolgáltatja, az ilyen estékre nem szokott meghívót kapni. Ami a két réteg között van, a százezres tömegek, azok épp oly értetlenül, sőt ellenségesen állnak szemben a két kisebbséggel, mint ezek egymással. Azt lehetne mondani, hogy a zsidógyűlölet, a numerus clausus, az ellenforradalom korszakában közeledtek egymáshoz azok a tömegek, melyeket épp oly természetes módon neveznek zsidóságnak, mint a spanyolokat spanyoloknak, vagy a macskákat macskáknak. Tévedés. Magatartásuk azokra az önző, elvakult földművesekre emlékezteti Irént, akik az árvíz közeledtekor a maguk földjét töltéssel veszik körül, nem törődve avval, hogy mit tesznek a szomszédjaik. Mi lesz a vége mindennek? „Majd elmúlik, majd lezajlik“? „Akárki akármit mond, én magyar vagyok“? Nem fest ilyen barátságosan a dolog. Mindenki kéjes arccal hallja, ha az ellentáborból kijelentik, hogy ő más, mint a többi és azt hiszi, hogy már kibékült az ellenségével. Irén nem tudja, hogyan kellene védekezni az ellen az igazságtalanság ellen, hogy ezentúl senki se az, aminek hiszi és vallja magát, hanem aminek tartják, de érzi, valamit kellene tenni.

Épp oly kevéssé találta a helyét itt az estély résztvevői között, mint annakidején a bőrkereskedésben. De itt túl gazdagok, túl ápoltak, túl kifinomultak az emberek. Manapság illenék valahogy szerényebbnek lenniök, bár épp úgy joguk van az ékszereikhez, a kultúrájukhoz, a fölényükhöz, mikép minden embernek joga van a rossz és jó tulajdonságaihoz egyaránt. Csak éppen a zsidó más, az nem sorozható be a *minden* emberek közé. Miért? Válasz nincs. Azért, mert zsidó. Csodálatos, hogy ezek az emberek itt mindebből nem

éreznek semmit. Biztos, hogy érzik. Csak nem akarják észrevenni, mert ragaszkodnak a tételes törvényhez, a joghoz . . .

Ezek a gondolatok futnak át Irénen, mialatt a lánya a dobogón hegedül, e rózsaszínű rokokó teremben, a kristálycsillárok sárgásán lövelő fényében, estélyi ruhás, félmeztelen hölgyek és frakkos urak között. Csakugyan az ő lánya ez a kimagaslóan nyúlánk, gyönyörű művésznő, akinek játékát odaadó figyelemmel hallgatja ez az előkelő közönség? Gizinek kissé szögletes, kemény, zöldessápadt arca van, a teste is zörgős, csontos, mint egy fiúé. A muzsika és a távlat teszi, hogy ily gyönyörűnek látja? Irén akaratlanul is elmosolyodik, eszébe jut, hogy ő százszor és ingyen hallotta ezeket a darabokat, melyeknek egyszeri meghallgatásáért itt kétezer koronát fizetnek. Igaz, hogy most ugyanazok a jólismert hangok különösképp újfajta köntösben jelennek meg, tömörebbek, mélyebbek, szárnyalóbbak, mint otthon, valósággal a meztelen szívet simogatják. Vagy csak ő érzi így? Lehetetlen. Lélekzetfojtottan figyel ez az érzékeny, finnyás társaság, és végül a taps oly fergeteges erővel tör ki, hogy a tömény, szintiszta öröm szinte széjjelfeszíti Irén mellét és még fokozza örömét, hogy Mariska csillogó szemmel megszorítja a kezét és oda-súgja:

— óriási siker! Anyus! Oly boldog vagyok! — és Irén nem tudja megállni, hogy hálatelten homlokon ne csókolja idősebb lányát, aki felejtve minden irigységét, együtt örvendezik húgával. De ekkor furcsa dolog történik. Gizi egy gyors fejbőlintással megköszöni a tapsot, a hegedűjét ráteszi a zongorára, kitárt karokkal lerohan az emelvényről és hangos zokogással az anyja nyakába veti magát.

E megható jelenetre újult erővel feldübörög a taps. Az emberek felállnak, kíváncsian mosolyogva és elérzékenyedve veszik körül őket és figyelik a kitűnő művésznőt, aki ennyire „anyás” és Irén megdöbbenve Gizi kitörésétől, de bársonyos elereszkedéssel a mellében és sziklaszilárd bizonyossággal állapítja meg, hogy ez a furcsa, idegenszerű, érzéketlen lánya épp oly kitartóan és eltéphetetlenül ragaszkodik hozzá, mint a meleg, nyíltszívű Mariska. Óh, mily elringató gyönyörűség a zokogó Gizit a karjában tartani; lám, ez még mindig a régi, kedves gyerek, aki valaha volt. Nos, mikor *fog Irén végre* hozzászokni ahhoz, hogy ifjabbik lányát nem lehet kiismerni? Mert ez az „anyás”, érzelmes kis teremtés, a nagy sírás-rívás közben hideg józansággal ezt súgja a fülébe:

— Mondd az embereknek, ha különösen szépen játszom, mindig idegrohamot kapok. De ne szólj Mariskának!

Másnap, otthon, négyszemközt Gizi megmagyarázta az anyjának, kedvetlenül, unottan, mintha egy rossz diákkal akarná megértetni a leckéjét, akin úgysem fog a tanítás, hogy a mai világban a pusztá tehetség édes-keveset ér. A tehetség előfeltétel, amire múlhatatlanul szükség van, de épp oly fontos, hogy az ember okosan ki is használja ezt az égi adományt. A jelenlévők hallottak egy jó hegedűst. Rendben van. De két hét múlva a nevére se emlékeznek. Viszont ezt a jelenetet sohse felejtik el. A régi világban minden hercegnek, püspöknek, főúrnak megvolt a maga művésze, akinek a megélhetéséről gondoskodott. De ma milliós tömeg az ember főnöke, ezt nem lehet a régi eszközökkel kezelni.

Mindez rémséges, vagy mulatságos — Irén nem tudja, mikép vélekedjék e kis ördögfióka magyarázatáról, — de el

kell ismernie, hogy Gizinek most is igaza van. Nem! inkább rémséges, mint mulatságos, ha egy alig tizennégyésfél éves gyerek ily körmönfont számítással tud gondolkodni. Irén megrettenve ismeri fel, hogy nem tudja Gizit szeretni. Mintha egy Caliban támadt volna rá álmában és ebből a lidérces ölelésből fogant volna Gizi. És annyira fél hideg, gúnyos szemrehányásaitól, hogy pirulva, akadozva, a körülállók kérdéseire azt feleli, amit Gizi kívánt tőle. Ekkor egy zömök, cserzettbőrű, szőke, negyven év körüli férfi lépett melléje, odahúzott egy széket, két könyökénél megfogta Gizit, a levegőbe emelte, mint egy pehelynyi szalmabábot és a térdére ültette.

— Gyere csak ide, — mondta németül és Irén felé hajolva bemutatkozott:— Joachim von Wexburg. Azt hiszem, te lány, — mondta Gizinek — fogalmad sincs róla, mit akart Bach és Beethoven ezekkel a művekkel kifejezni.

Napbarnított arcával, kemény markával, derűsen világló kék szemével olyan ez az ember, mint egy norvég favágó. De könnyed mozdulatai, remekbe szabott frakkja más mesteriségre vall. Lényét hűvös frissesség veszi körül, olyanformán, mint mikor egy fenyőerdő lehellete érinti az embert és vihar-edzett értelem és ravasztság, lebilincselő kedvesség tükröződik az arcán, amint megjátszott szigorúsággal tekint Gizi szemébe. Gizi nagyon is jól tudja, ki ez az ember: a világ egyik legnagyobb zongoraművésze. De ha maga Liszt Ferenc, vagy Paganini lenne, akkor se tűrheti, hogy kigúnyolja a játékát.

— Igenis tudom, — feleli morcosán.

Wexburg jegyzőkönyvecskét és töltőtollat vesz ki zsebéből.

— No akkor gyorsan áruld el, hadd írnom fel. Mert te vagy az egyetlen, aki ezt tudja.

Gizi dühösen farkasszemet néz a férfival és egy ügyes visszavágáson gondolkodik. De az nem akarja tovább zavarba hozni.

— No jól van, gyerekem. Amit a magadéból hozzáadtál, az éppen elég. Majd egy év múlva újra meghallgatlak. De az érzékenységedről igyekezz leszokni. Ha valamit akarsz mondani, ott a hegedűd. Meg ne halljam többé, hogy bőgtél, megérttetted?

Gizit mintha hájjal kenegetnék, hogy ezt a híres embert is sikerült lóvá tennie. Wexburg lesegíti térdéről a lányt és Irénhez fordul, aki sietve bemutatja neki másik lányát is. A háziasszony is odalép. Féltizenkettő és a két gyerek iskolába jár; ha haza akarja küldeni őket, a kocsijuk elviszi a lányokat. Gizi még félórát szeretne maradni, hogy kiélvezze a sikert és magával hozott zongorakísérőjének, Rónai Sanyinak a csodálatát. Rónai tizenkilenc éves, művészképzős oboista az Akadémián, a zongora csak melléktanszaka. Cionista és Gizi jegyese. Csodálatos férfiú. Persze csak néhány szót váltanak, Isten őrizz, hogy bárki is megsejtsen valamit a kapcsolatukról. Sajnos, a háziasszony máris odalépett hozzá és borítékban kezébe csúsztatta a tiszteletdíjat, kétszáz koronát, mire Sanyinak távoznia kell; itt nem művész, csak egyszerű kísérő. Gizi tehát ráveti magát a félórára, gőgösen, fitymálva beszél egy kis embergyűrű közepén. Ez a félóra elég Mariskának, hogy észrevegye, anyja igen szívesen beszélget Wexburggal. Sőt mosolyában, egész magatartásában ott rejlik az a férfiaknak szóló, különleges érdeklődés, amit csak nő vesz észre egy másik nőn. Mariska is belekerült idegenek közé, résztvesz a társalgásban, de félszemmel folyton anyját figyeli. Különös

varázsa van ennek a fordított szerepnek, hisz az anyák szokták így szemmeltartani a gyereket, de némiképp gyereknek érzi Mariska most az anyját: sok mindent tud, amiről Irénnek fogalma sincs. Régóta, nagyon régóta nem látta ily sugárzónak, szépnek, frissnek az anyját, óh bár kifejlődne valami ebből a beszélgetésből! De talán nem jelent ez mást, mint a sok bánat és magabazárkózás után egy kis csapongást a friss levegőn? Nem, hál' Istennek, sokkal több történt.

7.

Naszvetter tévedett, nem a szobájával határos ebédlőben, hanem egy idő óta a harmadik szobában, a hálóban alszik Mariska, az anyja mellett. Az ebédlő Gizi hálóhelye, mert nemrég kijelentette, hogy egyedül szeretne aludni. A csinosan bebútorozott cselédszoba Misi tanyája, a leány a konyhában alszik. Mariska elhatározta, megvárja az anyját, égette a kíváncsiság, hogy mi okozta anyja csodálatos kivirágzását. De elnyomta az álom. Irén félháromkor jött haza és bármily vigyázva vetkőzött, felébresztette Mariskát. A leány szeméből tüstént kiröppent az álom. Félhárom! Itt valami nagy esemény történt.

— Jól mulattál, anyus?

— Nagyon jól.. . Jól esett egy kis változatosság...

De Mariska látja az arcán azt a belülről világító, lágy és egyben diadalmas mosolyt, egy asszonynak a mosolyát, aki nek a nőisége kapott ma hódolatot.

— Fáradt vagy, anyus?

— Egy csöppet se... Mikor fogok ma elaludni, hogy

leszek bent kilencre a bankban, azt nem tudom... De te aludj, holnap iskola.

Irén eloltja a villanyt és ekkor Mariska átmászik hozzá az ágyba.

— No most mesélj, anyus.. . Láttam jól összebarátkoztál avval a német zongoraművésszel, hogyishívják. . . Gizi azt mondta, milliomos, annyi pénzt keres, amennyit akar . . .

Irén is érzi ezt a visszás helyzetet, hogy fordított szerepet játszanak. De oly jó, hogy ez a gyereke egészen az övé, oly jó maga mellett tudni ezt a lelkes, hű szövetségést, belemérülni a leány fenntartás nélküli, forró együttérzésébe.

— Wexburnnak hívják, — suttogja Irén. — Jól összebarátkoztunk.

— Szerelmes beléd?

— Bolond vagy! — feleli Irén felháborodva, ha nem is egészen őszintén. Ha van egy halvány vonás Mariskában, eltérő attól a lelkében melengetett eszménytől, aminek a lányát szeretné látni, hogy ők ketten pontosan egymásba illeszkedjenek, mint egy cik-cakban kivágott papírlap két része: akkor az a lány türelmetlensége, hogy anyja találjon végre új élettársat. Ennek a Géza emléke iránt kegyeletien magatartásnak a rugója ugyan nem egyéb, mint hogy anyja szabaduljon a kenyérkereset nehéz munkájától, mégis visszatetsző Irénnek; anyagiasságra, sőt értetlenségre vall, mert Mariska tudhatná, hogy apja helyét soha senki el nem foglalhatja. Azok a furcsa, közönyös megjegyzések, amiket újabban apjáról a leány elejt, alkalmasint ugyancsak azt az igyekezetét mutatják, hogy rábírja őt újabb házasságra.

— Nagy gyerek vagy te, szívem, — felelte. — Ez a

Wexburg komoly, ötvenéves férfi, bár sokkal fiatalabbnak látszik. Hogy képzeled, hogy rögtön szerelmet valljon. Nagyon jól elbeszélgettünk, mintha ki tudja mióta ismernők egymást. Imádja a pesti zsidókat. Sehol a világon annyi művészi fogakonytsággal, annyi szellemmel, ötlettel nem találkozott még, mint Pesten. Boldog, ha itt hangversenyezhet. Nagyon sokra tartja Gizit.

— És mit mondott rólad?

Irén halkan elnevette magát. Mint egy fiatal lány, ha első báljáról beszél.

— Eh, hetet-havat összehordott. Udvarolt. Persze, a szemem. És hogy sugárik rólam a benső tisztaság, meg egyszerűség, meg nem tudom mi. És végre egy nő, aki nem ért zenéhez. Mert szörnyűek a zeneértő nők. És hogy ő olyan, mint egy cukrász, mert a cukrászok utálják az édességeket, ő „csinálja”⁴ a muzsikát, de aztán hallani se akar róla. Képzeld, öt feleségétől elvált. Háromnak még mindig tartásdíjat fizet.

— Micsoda? öt felesége volt?

— Az első két év alatt ellomposodott. A másik öt akarta zongorázni tanítani és minden hangversenye után összeszította. A harmadik megcsalta. A negyediket szerette legjobban, de az valami politikai mozgalomba keveredett, — akkor Berlinben éltek, most Wexburg Zürichben lakik — éjjel-nappal tele volt a lakásuk gyanús alakokkal, akikkel hosszú tárgyalásokat folytatott és őt is be akarta vonni a mozgalomba. Teljesen belebolondult a rögeszméjébe, résztvett valami puccsban is, lehetetlen volt együtt élni vele. Az ötödik a féltékenységgel kínozza. Szerinte én látszom annak a nőnek, akire neki szüksége van.

— Anyus! — sikoltott fel Mariska. — Hiszen ez szerelmi vallomás.

— Ugyan, te kis csacsi! Hogy lehet egy ember szavát komolyan venni, akinek öt felesége volt és három gyereke van három anyától! De igen jól érzem magam vele, mert sokat tapasztalt, mulatságos ember, természetes, mint egy tölgyfa és bámulatosan átlát az emberen, rengeteg esze van. Alig mondtam valamit magamról, máris mindent tudott. Ma reggel nyolckor elutazik. És evvel az ügy be is fejeződött... No most pedig aludjunk.

— Hozzá mennél, ha megkérne? — kérdi Mariska fojtottan, felizgatva. Dehogy tud ő most elaludni. Úgy érzi, le tudná dönteni az Országházat.

— Nem. Nyolc hónap múlva újra koncertezik Pesten. Addig rég egy hatodik, vagy hetedik felesége lesz ... Szegény feje...

— De Ha megkérne! — erősködik Mariska.

— Mondtam, hogy nem. Idegen ember ez, szivecském. Nagyon idegen. Apád, mint te mondtad valamikor, bizony egészen más volt.

Elő kell venni a leveleket — gondolja Mariska.

— Jócsakát, anyus.

— Szervusz. Aludj jól.

8.

Nem, ez így nem mehet tovább. Minden keservének a betetőzése volt, amikor őt kitették a cselédszobába. Az egyetlen

férfi a házban és mégis a legkisebb, a legkevesebb szava van, a legjelentéktelenebb személy itthon, akinek a véleményével nem törődik senki. Holott egy gimnazistát mégis illenék emberszámba venni. Tavaly még elemibe járt, ügyefogyott kis pocok volt és így némileg érthető, hogy kutyába se vették. De idén? Idén, ahelyett, hogy emelkedett volna a tekintélye, ez a sok nő kitette a cselédszobába, mert az édes Giziké, akinek a szava parancs a családban, egyedül óhajtott aludni. Mivel itthon ő a legkisebb, mindenki szelíden, jóságosán bánik vele, akár egy csecsemővel; bölcsen megmagyarázták neki, hogy ennek így kell lenni és amikor toporzékolva kijelentette, hogy mégse lesz így, rá se hederítettek többé. Anyus egyszer rajta-csípte, hogy megdézsmálta a pénztárcáját. Lehetett látni rajta, hogy nagyon megdöbbsent, de aztán a térdére vette és szelíden, mintha egy porcellánvázát törölgetne, megsimogatta az arcát és így szólt:

— Misikém, mért tetted ezt? . . Te, aki olyan jó fiú vagy. . .

— Én nem vagyok jó fiú, én rossz fiú vagyok! — kiáltotta, vérig sértve ettől a lealázó babusgatástól.

— Nem, nem, te jó fiú vagy. Biztosan akartál valamit venni, amit nem akartál megmondani nekem. Holott tudod, hogy nekem mindent megmondhatsz.

Ez igaz is. De amit az ember megmond az anyjának, az máris olyan, mintha engedélyt adtak volna rá, az pedig egy csöppet se érdekes. Csak az önálló cselekedetnek van íze, az férfias. Tehát semmi értelme elmondani, hogy olykor vásárolt magának az ilyen pénzekből ceruzát, lehúzás képet, medvecukrot, de többnyire elosztotta a pénzt a fiúk között, az osztályban. Hogy miért? Ezt nem is tudta Misi. Jó volt élvezni

a dicsőséget. A többiek csodálatát és hálálkodását. Szerette volna, ha ilyenkor látják az otthoniak, hogy bár otthon semmibe veszik a szavát, az iskolában bizony nagyúr. A Grejzinger például mindig kapott két koronát, ha letisztította a cipőjét. Ez a remek játék neki sohse jutott volna az eszébe, a Grejzinger maga ajánlkozott rá és bár ő nem sokat törődött vele, piszkos, vagy fényes-e a cipője, nagyszerű érzés volt, hogy amikor a Grejzinger így szólt hozzá: Cipőtisztítás, nagyságos úr? ő biccentett, felült egy padra, mialatt a többiek körülállták, a Grejzinger eléje telepedett és a zsebkendőjével fényesre pucolta a cipőjét. Végül átadta neki a két koronát, mire a Grejzinger hajlongva szalutált és azt felelte: Köszönöm szépen, nagyságos úr, legyen máskor is szerencsém.

Ez a Grejzinger különben ágról-szakadt, kelkáposztaszagú csibész, folyton nyálas az orra és a pénzt hazaadja a mamájának. Egyszer a Matskássy László akarta megtisztítani a cipőjét, mire a Grejzinger dühösen ráordított, hogy nekik szerződésük van és más nem nyúlhat a Szántó cipőjéhez. Nem igaz, nincs szerződésünk, kiáltotta Misi, mert azt szerette volna, ha más is tisztítja a cipőjét és hajlong előtte. De igenis, szóbeli szerződésünk van, felelte a Grejzinger, mire a Matskássy, aki amúgy is vézna, gyenge fiú, a Grejzinger egyetlen mellflekkjétől elájulna, csendesen elódalgott. Ohó, gyere csak vissza, kiáltotta utána Misi, majd veled is csinálók szóbeli szerződést. És azóta gondosan ügyel arra, hogy mindig mást vegyen be a játékba.

Misi tehát nem mondta meg az anyjának, mire fordította a pénzt. Hiába kérelték, faggatták, könyörögtek neki, mint egy fatuskó, hallgatott. Az ajkát keményen összezárta, egyetlen

szót nem tudott kivenni belőle se az anyja, se Mariska. A legnagyobb szerűbb volt, hogy Mariska még sírt is, amikor kérlelte. Élvezet volt Mariskát sírva látni; ez is azt bizonyította, hogy ha akarja az ember, itthon is lehet valaki. Tulajdonképpen olyan szeretne ő lenni, mint Gizi. Gizi körül forog itthon a világ. Kimond valamit és az rögtön teljesül. Megpróbált hidegen, szigorúan, foghegyről beszélni, mint Gizi. Mi lett a vége? Kinevették. Hát most sírjanak is egy kicsit. Ezentúl több zsebpénzt kapott, sőt többször „véletlenül“ kint felejtette anyus a pénztárcáját. Hát nem nevetséges, sőt megható a felnőttek együgyűsége? Persze, hozzá se nyúlt a pénzhez, először is, van anyyi esze, hogy ne ugorjék bele az egérfogóba, másodszor az aztán igazán nem kunszt, egy ott heverő erszényből pénzt kivenni.

Minden maradt tehát a régiben, sőt ráadásul kitelepítették a cselédszobába. Tudomásul kellett vennie, hogy ő „megjavult“, csak „pajkos“. De ő rossz akart lenni. Egyszer meg-rántotta a Mari copfját, amikor az tányérokat vitt a szobába és leejtette mindet a padlóra. Vagy a szappan szélével a nagy tükörre szétfutó sugarakat rajzolt, ami hajszálra úgy fest, mintha eltört volna a tükör, úgy hogy anyus rémülten csapta össze a kezét, amikor hazajött. Gizi hegedülésre akarta fogni, de ő kijelentette, hogy Gizitől nem tanul, hanem zenedébe akar járni és így is történt. Egy ízben pedig zsineggel jó erősen összekötötte Mariska valamennyi ruhaujját. E „pajkosságok“ után anyus, vagy Mariska, vagy mindketten elővették és a „lelkére beszéltek“, oly szívhezszólóan, hogy igazán meg-sajnálta és megszerette őket, sőt olykor sírva borult anyus nyakába, azt remélve, ezentúl anyus őt pótférjnek fogja tekin-

teni, apus helyett, vele beszél meg ezentúl a dolgokat és nem a lányokkal, kikéri a tanácsát és végre a férfit fogja látni benne. Hiú ábránd! Az történt, hogy lépten-nyomon megdicsérték a jó viseletéért, mint egy illedelmes kislányt! Egyenesen rákényszerítik az embert, hogy újabb és újabb „pajkosságokat” kövessen el.

Egy hete pedig egyebet se lehet otthon hallani, mint Gizi, Gizi, Gizi, hangverseny, ruhák, föllépés! Mintha az a Misi nevű ember főzőkanál lenne, vagy porszem, vagy egy láthatatlanná varázsolt lény. Hát majd ő megmutatja, hogy ez a három nő nem megy el olyan simán arra a híres hangversenyre. Viszont az óriás ceruza oly lenyűgözően érdekes volt, hogy valósággal elállt a lélekzete, amikor a kezébe vette. Magával vitte az ágyába és az iskolában még a szomszéd osztályokból is csodájára jártak a gyerekek. Hírnevét a ceruza végkép megalapozta, mint egy király lép be az osztályba Misi és fogadja alattvalói hódolatát.

Ekkor történt a baj.

Új fiú lépett be az osztályba, a Szmolenszky István. Édes kis gyerek volt, finom, jószagú, elegáns, mint a szabók kirakataiban látható bábuk, és a haja arany szőke. Eleinte félénken, idegenül mozgott az új környezetben, de aztán megjött a szava és oly pattogóan, büszkén kezdett viselkedni, hogy mindenki engedelmeskedett neki. Játékdélutánon ő lett a futball-bíró, holott idáig természetes volt, hogy Misit választották meg. Misi némán dúlt-fült mérgében, látva az új fiú térhódítását, mígnem fura dolgot vett észre magán. Valahogy elpárolgott a haragja, inkább azt szeretne volna, ha ennek a Szmolenszkynek ő lenne a legjobb barátja és ketten uralkodnának az osztá-

lyon. Ami a futball-bírószágot illeti, azon kapta magát, hogy inkább a többi fiúra haragszik, amiért azok Szmolenszkyt választották meg. Ez nem is tehetett róla, hogy a többség rászavazott, míg Misit jobbra azok jelölték, akik az adományai-ban részesültek. Misi szerette volna megölelni, megcsókolni a Szmolenszkyt, olyan jó szaga volt, de az valahogy senkit se választott barátjául. Misi meg is kérdezte tőle, amikor egy-ízben a padjában tanult, tízpercben:

— Akarsz két koronát?

— Nem! — válaszolta, fel se tekintve Szmolenszky.

— Két koronát kapsz, ha kitisztítod a cipőmet.

Erre Szmolenszky lassan ráemelte a tekintetét.

— Te úgy látszik összetévesztesz engem a rabszolgáiddal.

— Nem tévesztlek össze.. Veled szeretnék barátkozni. Ha kitisztítod a cipőmet, kapsz két koronát és odaadhatod a mamádnak.

Szmolenszky most összefonta a karját, gúnyosan elmosolyo-dott és világosan, érthetően így szólt:

— Takarodj innen te büdös zsidó, mert megpofozlak.

Misi egy pillanatig kábultan állt, oly megdöbbentő volt ennek a finom gyerekeknek a szájából hallani, amit különben csak inasok és egyéb csirkefogók szoktak odakiabálni az ember-nek. Ezek mosdatlan szájú, nevetlen fickók, akik egyéb gorombaságokat is ráordítanak az úrifíúkra és olyan erősek, hogy menekülni kell a közelükből az utcán. Hogy ő zsidó, azt tudta. Zsidók azok, akik külön hittanba járnak. Kevés volt belőlük, mert az első osztályba csak tiszta jeles bizonyítvánnyal vették fel őket; az a) b) c) egyesítve járt hittanba. Ez a súlyos sértés éppen annak a szájából, akit ő barátjául akart fogadni,

elkeseredett dühöt váltott ki Misiből. Igaz, hogy Szmolenszky jószágú, őt viszont bűdösnek nevezni, súlyos igazságtalanság. Elöntötte a méreg és teljes erővel a Szmolenszky arcába csapott. Az kiugrott a pádból, rávetette magát és irtózatos verekedés kezdődött. Egymás fülét, haját cibálták, körömmel kapaszkodtak egymás arcába, a padló dongott körülöttük és fojtó porfelhő szállt fel belőle, hogy fuldokoltak a portól és az erőfeszítéstől. A többiek körülállták őket és Misi, amennyire izgalmban megfigyelhette, hallotta, hogy többnyire a Szmolenszkyt biztatták, saját nevét csak azok kiabálták, akiknek pénzt, vagy ajándékot adott. Leghangosabb volt közöttük a Grejzinger és ez valahogy erőt adott Misinek is, mert legalább akadt egy hü embere, akire mindig számíthat. Amint átölelve tartotta vetélytársát, azon igyekezve, hogy mennél nagyobb fájdalmat okozzon neki, alig tudta megállni, hogy meg ne csókolja és oda ne súgja a fülébe: béküljünk ki és szeressük egymást. Ugyanekkor egy nehéz mélyfogásból kiszabadította a kezét, teljes erejével megmarkolhatta a -Szmolenszky fülét és elkezdte ráncigálni, hogy a fiú kétségbeesett üvöltésben tört ki. Észre se vették a hirtelen beállt csendet és Misi beleharapott valami puhába, hogy abból kibugyant a vér.

Grecsák tanár úr keze volt.

A nyomozás során kiderültek Misi viselt dolgai. Irén megtudta végre, mire kellett Misinek a sok pénz. Misi, két évtized múlva, amikor már visszafizette mostohaapjának, Wexburgnak a kölcsönkapott húszezer frankot és egy előkelő kis Montreux-i szállodának volt a tulajdonosa, még akkor is, nevetve, de leplezhetetlen szemrehányással mondta anyjának:

— És te akkor azt kérdezted tőlem: hát nem tisztította ki

a Mari mindennap a cipődet? Erre a megjegyzésre olyan egyedül éreztem magam, mint egy gyerek éjszaka, magánosan egy erdőben. Mit felelhettem volna? Végtelen messzi kellett volna kezdenem a magyarázatot és a megfelelő szavak se álltak a rendelkezésemre. . . Nem volt akkor gyűlöletesebb ellenségem, mint te, anyus. . . Mit tegyünk? Nyilván törvény, ami alól nincs kivétel, hogy szülő és gyerek sohse értheti meg egymást . . . Ha apa leszek valaha, ugyanez lesz a sorsom. . .

Misit kicsapták a főváros valamennyi iskolájából. Az eset megítélésénél súlyosan esett latba, hogy nem a maga fajtájabeli gyerekeket vonta bele e megalázó „játékba“. Ezentúl magánúton kellett tanulnia és legfeljebb vizsgát tehetett az iskolában. Kicsapott diák tehát Irén fia; minő szégyen és megalázás! Ha legalább a Szmolenszky is kapott volna büntetést! Irénben megremeg egy gondolat. Képtelen és észszerűtlen, amit csak a vigasztalan bánat súghatott a fülébe, mialatt az igazgatói értekezlet után a térdén tartja az ő egykor oly csillogó reményekkel kecsegtető, kedves kis fiát, aki megmagyarázhatatlan okokból a züllés útjára tért és áthatolhatatlan konoksággal, idegenül és ellenséges hallgatással válaszol az ő jóságos faggatásaira. Hátha a végzet rendelése, hogy egyik csapás a másik után sújt le rá? De miért? Miért éppen őrá? „Most, hogy rád jött a sor, zokon veszed; hogy téged ért a baj, elretensz! Nem bizodalmad-é a te istenfélelmed, s nem remény-séged-é utaidnak becsületessége? Emlékezzél kérlek, ki az, aki elveszett ártatlanul, és hol töröltettek el az igazak“?

Igen, ezt a boldogtalan Jóbot könnyű volt megnyugtadni. De Irénnek nincs istenfélelme, hogy bizodalját adjon és igenis Géza elveszett ártatlanul és Imre igaz volt a javából, mégis

„eltöröltetett“. Miért? Hol itt a cél és hol az ok? Ha a Bibliát olvasgatja megkövesült bánatában, amely nemsokára épp úgy örökre hozzátartozik, mint a keze, vagy a gyomra, az érzése, akár egy szép könyv olvasása, vagy egy élvezetes színházi előadás, vagy mozi után. A hétköznapiak folynak tovább, mint egy elágazó út, durván és közönnyel, függetlenül attól, amit e szép élményektől kapott. A remény az és a gyönyörű szöveg, ami minduntalan kezébe adja ezt a könyvet. Hátha nemcsak ideig-óráig, de véglegesen megtalálja benne azt a nevezetes Istent, aki megszámlálhatatlan millióknak nyújtott már vigaszt? Mariska olykor nevetve, elnézően cirógatja meg az arcát és „bibliás asszonynak⁴⁴ nevezi, A Biblia? mondja Mariska, Gelóchem nemzé Mesóvedet, Mesóved nemzé Gelóchemet, ez a Biblia. Nem, nem, szokta védelmébe venni Irén új olvasmányát, úgy kell tekinteni, mint egy költői anthológiát, mert Mariska előtt is szégyelli, hogy az Istent keresi benne. De Mariskát untatja az ódon írásmód. Nem olyan szellemben nevelték őt, hogy csatlakozzék anyjához ezen a ponton, amely, mint fájdalmasan megállapította, talán az öregedés első komoly jele az ő drága anyjánál.

Mégis, Mariska az ő igazi gyermeke. Bámulatos az az ön-feláldozás és komolyság, amellyel a leány Misivel foglalkozik, naponta kihallgatja a feladott leckékből, türelmesen megmagyarázza neki, amit nem ért, holott őt magát is eléggé elfoglalja az iskola, hiszen az idén érettségizik. Az a törés, ami a leányt Imre halálával érte, még mindig friss benne. Talán nem is egészséges dolog ez a túlzott érzékenység egy fiatal lánynál.

— Beíratlak ismét a tánciskolába! — mondta egy ízben Mariskának.

A leány szomorúan megrázta a fejét.

— Nincs kedvem, anyus... De az időmből se futná...
Mikor foglalkozhatnék Misivel?

9.

Iren félhétre szokott hazaérkezni a bankból. Egy este Gizit az ebédlőasztal mellett találta, amint merev arccal, két könyökére támaszkodva ült egy levél előtt. A hálószoba becsukott ajtaja mögül kihallatszott, hogy Mariska az öccsét kérdezi ki a leckéjéből. A levelet Deschán János báró írta és így hangzott:

„Igen tisztelt Művésznő!

Szerencsém volt Gonda barátom vendégei között időzni, amikor Kegyed gyönyörű játékával megörvendeztetett bennünket. Igen örvidenek, ha egy estélyen fellépne szerény hajlékomban. Erre vonatkozólag egy kérdést tettem fel Gonda barátomnak, amelyre ő nem tudott válaszolni, ezért a legegyszerűbb módnak tartom, ha rögtön Kegyedhez fordulok, hogy semmi félreértés ne történjék. Engem ugyan semmiféle mellékkörülmény nem zavar, amit legjobban bizonyít, hogy megjelentem Gondáék estjén, de vendégeimre való tekintettel tudnom kell, vajjon az igen tisztelt Művésznő személyi adatai megfelelnek-e ama kívánalmaknak, amelyekből e magasabb körök még abban az esetben sem tekinthetnek el, ha művészi szempontból, mint jelen esetben, kifogás legtávolabbról sem merülhet fel. Mielőbbi nagybecsű válaszát kérve, vagyok stb... “

— Miután Mariskával együtt megfejtettük a levelet, — mondta Gizi — ezt a választ írtam. — És átnyújtott Irénnek egy kockás irkalapra írt szöveget:

„A művészneve: Szántó Gizella.
 Született: 1909 szeptember 21.
 Családi állapota: hajadon.
 Testmagassága: 141 cm.
 Hajszíne: fekete.
 Szeme: gömbölyű, barna.
 Orra és füle: rendes.
 Világnézete: destruktív, liberális.
 Temperamentuma: szélsőséges.
 Kedvenc zeneszerzői: Mozart, Bach, Beethoven.
 Kedvenc étele: mákos- és diós-beigü.
 Cipőszáma: 35.
 Különös ismertetőjele: tekintélytisztelet.“

Irén elmosolyodott.

— Helyes! Küldd el.

— Kicsit fiatalítottam magam, — mondta vállat vonva Gizi — ezt jó minél előbb elkezdni. Kivált írásban...

Vacsoránál Gizi Wexburgról kezdett beszélni. A művésztől három lap érkezett eddig, Zürichből, Lyonból és Milánóból, Irén is írt válaszkép egy lapot zürichi lakására; innen küldik utána a postáját azokba a városokba, ahol éppen hangverseit tartja. Gizit váratlanul nagyon kezdte érdekelni, hol tartja, hogyan nevei Wexburg a gyerekeit. Amikor megtudta, hogy egyik *leánya*, az anyjával él Luganóban, és egy tízéves

fia és egy tizenkétéves leánya Zürichben, Wexburgnál, a férfi nővérenek a felügyelete alatt, mert a művész az év hét-nyolc hónapja alatt a világot járja, Gizi mélyen elgondolkodott. Persze, megkérdezni tőle, min töri a fejét, merőben hiábavaló lett volna. De tán két hét múlva félrehívta Mariskát.

— Ide figyelj! — mondta. — Írtam Wexburgnak.

— Mit beszélsz? — kiáltotta megrökönyödve Mariska.

— Pszt! Ne zavarj! Megírtam neki, hogy nem maradok itt egy percig sem. Mi keresnivalóm van irt, ahol a személyi adataim döntik el, tudok-e hegedülni? Megkérdeztem tőle, nem venne-e oda a két gyerekéhez? Már felelt is. Minden rendben, menjek, gondoskodik rólam. Remek figura! Megírtam neki, hogy egy szót se anyusnak. Azt felelte, hogy ez természetes, mióta kérdik meg a gyerekek a szüleiktől, szabad-e faképnél hagyni őket?

Mariska nem tudott szóhoz jutni.

— Gizi! — suttogta végre, tenyerébe fektetve arcát. — Hogy jutott eszedbe ez a nyakatekert gondolat!

— Más is az eszembe jutott, fiam. Mondd, ez a Wexburg szerelmes anyusba? El akarja venni?

— I. . . igen . . . Azt hiszem, igen . . .

— Helyes. Akkor valószínűleg nem szívj óságból költi rám a pénzt, hanem számításból, hogy közelebb kerüljön anyushoz. És ez nagy baj. Mert rajtam keresztül anyusból is ki fog ábrándulni. Holott én azt akarom, vegye el feleségül. Engem ugyanis Wexburg nem fog szeretni.

Mariska alig tudta követni hűgát. Megdöbbenve bámult rá.

— Mért nem fog szeretni téged Wexburg?

Istenem! — mondta Gizi és türelmetlenül csapott a leve-

gőbe. — Minek ezt magyarázni? Engem nem szeret senki. Te se szeretsz, anyus se, még Misi se akarta, hogy hegedülni tanítsam. Ne pocskoljuk ezzel az időt. Én se szeretek senkit és ezt mindenki megérzi. Nem is kívánhatom, hogy szeressenek.

Mariska kábultan nézett húga áthatolhatatlan, hideg arcába. Ha legalább panaszosan vagy szomorúan beszélt volna. Nem. Gizi megállapított egy tényt és ezt kertelés nélkül kimondta. De vájjon igazat mondott-e a lány? Lehetetlen, hogy ne szenvedjen a magányától. Mariskán villanásnyi öröm futott át: a sok megalázásért, amiben húga részesítette, íme némi elégtételt kapott. De egyben, mintha egy függöny lebbent volna meg előtte, amin keresztül belé látott egy megtépzott lélek vívódásaiba. Gyötrelmes kín lehet az az érzéketlenség is, ha valaki meg tudja állapítani magáról, hogy senkit se tud szeretni! És nem is lehet igaz! Nagyon jól emlékezett, hogy Gizi le-sütött szemmel, de kipirultan, elfojtott ujjongással adta át anyjuknak a kétezer koronát; bizonyosan boldog volt, hogy örömet szerzett neki. Önkénytelen mozdulattal átölelte hűgát és igyekezett annak szájaért szerint beszélni:

— Jaj, de marha vagy! Mi igenis szeretünk téged és fütyülünk a hóbortjaidra.

— Helyes — mondta Gizi és ingerülten lefejtette magáról nővére karját. — Akkor mi mindnyájan nagyon szeretjük egymást. Úgy látszik, ma a kölcsönös szerelmi vallomások napja vagyon. De mérget vehetsz rá, hogy Wexburg igyekezni fog sürgősen megszabadulni tőlem és rajtam keresztül a mi díszes családunktól. Értsd meg, hogy én egy undok gyerek vagyok. De mit tegyek? Nekem rettenetes sok dolgom van — és két öklével a homlokát ütögette —, rettenetes sok dolgom és amíg

ezt el nem végzem, addig nem törődhetek senki mással. És nem is érdekel senki.

— Te egészen tévesen ítéled meg magad, fiacskám. A te vadságodban sok báj van és éppen ezért szeretnek az emberek. (Bár így lenne, gondolta.) De tegyük fel, igaz a rögeszméd. Wexburg alig tartózkodik otthon. Nincs is alkalma, hogy megismerjen.

Gizi a mutatóujját rászorította orrcimpájára. Arca felderült.

— Igaz! Erre nem gondoltam. Utazom.

— De Gizi! — kiáltotta Mariska. — Hogy képzeled ezt? Anyus sohse fog téged elengedni. És mindezt ezért a Deschán-féle levélért? Mit számít ez?

Gizi füttyörészve rákönyökölt az asztalra, tekintete elrévedezett. Mivel az a kérdés, amely fejtörést okozott neki, megoldódott, a beszélgetés már nemigen érdekelte.

— Nagyon sokat számít — mondta félvállról, szórakozottan. — Én nem bírom ezt a levegőt. Kérlek, ez a Misi-féle ítélet! És rengeteget törtem a fejemet Imre esetén. Nem gondoltál arra, mit érezhetett itt egy ember, aki azért jött haza Amerikából, hogy kimenjen a harctérre? ÉS te nem érzel semmit az iskolában? Célzások, elzárkózások, gúnyos megjegyzések, kivételezések, satöbbi?— Törődöm is vele — felelte vállat vonva Mariska. — Szégyeljük magukat azok.

Gizi felvillanyozódott. Hátrahúzódott, a körmét kimeresztette, mintha rögtön rávetné magát nényjére. Arca eltorzult, a szája megvonaglott.

— Hát én igenis törődöm vele. Mintha szíjjal hasogatnák a hátamat, ha ezeket a lapokat olvasom, ha hallom, ezzel ez történt, azzal az. Én igenis büszke vagyok arra, hogy egy. szen-

védésre kiválasztott néphez tartozom. Ide figyelj! — És egy pillanatig vizsgálódva nézett nénje szeme közé, érdemes-e beszélnie, számíthat-e arra, hogy megértik? — Mondd, te egy pillanatig se gondoltál arra, hogy ez nem mehet így a végtelenségig?

— Micsoda? — kérdezte Mariska. Ellágyulásának vége volt. Ismét a kiismerhetetlen Gizivel állt szemben, akinek hőbortjai egyre újabb meglepetéseket tartogatnak számára. A legújabb csoda, hogy Gizi zsidó. Mennyivel nyugodtabb életük lesz, ha elmegy hazulról. És hátha csakugyan szorosabb kapcsolat jön létre Gizi révén Wexburg és édesanyja között? A régi érzések kerekedtek felül benne, irigység, bosszankodás és ámulat, hogy ez a pocok milyen erővel tud intézkedni, ha a maga dolgáról van szó.

— Ha nem tudod, hogy micsoda, akkor hiába magyarázok — mondta Gizi, megvetéssel lebiggyesztve ajkát. — Két év múlva befejeztem mindazt, amit még meg kell tanulnom. Kapkodni fognak utánam a hangversenyvállalatok, rengeteget fogok keresni. Ha benneteket segítenem kell, az se baj. A többi pénzt Palesztinára fordítom. Nekem nem kell semmi, mert a férjem eltart. Két gyerekem lesz, kezdődik a nyugodt életem. Ha addig elhiszik, hogy magyar vagyok, itthon telepszem le. Ha nem, Palesztinában. És ebből a programból egy hajszálnyit nem engedek! Kész! Kérlek, mondd el mindezt anyusnak, nem akarom élőíról kezdeni.

És mintha elszégyelte volna, hogy ennyire felfedte magát, be akart sietni a hálószobába, de Mariska a karjánál fogva visszatartotta.

— Gizi, az Isten szerelmére! — kiáltotta, szédülten a hal-

lottaktól. — Mi az, hogy ez nem mehet így a végtelenségig?

A leány ingerülten félrehúzta a száját és méltatlankodva, tehetetlenül egy pillantást vetett a mennyezetre, mintha valahonnét felülről segítséget várna, hogy ily önként értetődő dolgot megmagyarázhasson egy elmaradt, érzéketlen fajkónak. Eszébe se jutott, hogy Rónai Sanyi bizony türelmesebb volt, amikor őt látni tanította.

— Tiszaeszlár! Dreyfus! — kiáltotta, ujjain sorolva a pontokat. — A cári Oroszország mészárlásai! A román ügyek! Hírig Simon! És mintha velem történe mindez! Kell egy hely, egy ország, amelyre mindig számíthatunk. Bámulatos, Hogy ezt még magyarázni kell valakinek. És ha milliók ölhetett kézzel nézik mindezt, én megteszem a magamét. Az én lelkiismeretem nyugodt lesz. Ezt akarom!

Gyűlölködő pillantással végigmérte Mariskát, bement a hálószobába és ledobta magát az ágyak előtt elhúzódó díványra. Mariska kimeredt szemmel kísérte végig. Bármily sületlenséget is fecsegett össze Gizi, elszántsága, keménysége, messzi jövőbe nyúló célkitűzése akarva-akaratlanul is tiszteletet ébresztett benne. Irén keserű megrendüléssel hallgatta végig beszámolóját, de Gizit ő sem tudta visszatartani.

— Legalább várj másfél évig, amíg leteszed az érettségit — könyörgött a lányának.

— Ugyan, anyus! Minek nekem bizonyítvány? Tanulni Zürichben is lehet.

Majd arra hivatkozott Irén, hogy nem lehet elfogadni egy idegen ember támogatását. De Gizi fölényesen legyintett.

— Wexburgnak néhány év múlva busásan visszafizetem, amit rám költött. ...

Hogy Gizit nem lehet szeretni? Most, hogy meg kellett válnia tőle, mintha tüzes fogó szorítaná össze a szívét és külön gyötirelem, hogy a gyereke könnyűszerrel meg tud válni tőle. Hol történt hiba, hogy nem tudja magához láncolni Gizit? Ki tehet róla, hogy ez a kótyagos „életprogram“ erősebb a szülői ház vonzásánál? Nem járt-e mindig kedvében a leánynak, már csak azért is, mert különöségei eszében tartották muzsikusnak induló, öngyilkos nagybátyját és Imre halála még megerősítette félelmét... Tán éppen túlzott engedékenységekben kell keresni az okot? Vagy az apa hiányában? Vagy hogy kenyeret keresni és három gyereket nevelni, — azaz kettőt, mert Mariskát igazán nem kellett nevelni — meghaladja egy asszony erejét? Kérdések, melyek gyökerei jöváthehetetlenül visszanyúlnak a múltba. Nem lehet rájuk felelni.

Néhány nappal mégis eltolódott Gizi utazása, mert a művésztől sürgöny érkezett, hogy eljön a lányért. Egy délután csakugyan telefonált Irénnek a bankba és az egyik dunapárti szállodába hívta vacsorára. Irén szabadkozott. Jöjjön inkább a férfi hozzájuk. Lehetetlen, felelte Wexburg, holnap délelőtt utaznia kell és ügyei a szállodához kötik. Hét órára várja. Irén éppen csak hazasiethetett átöltözni. A két lány izgatottan sürgött-forgott körülötte, mint két szülő, akik tudják, hogy lányuknak most kéri meg a kezét.

— Engedd, hogy megcsókoljon ... — súgta fülébe Mariska a búcsúzásnál és Irén nem tudta, mit feleljen: haragudjék-e, vagy nevéssen? Jó alaposan kicsúsztak a gyerekei a kezéből, való igaz, de Mariska gondoskodása jólesett neki. Meglegyintette a leány arcát válasz helyett.

A szállodában újabb meglepetés érte. A férfi nem az ét-

terembe vezette, hanem a szobájába. Itt térítettett kettejüknek.

Wexburg nagyon komolyan akart foglalkozni ezzel az asszonnyal. Egy ötvenen felüli férfinak nincs sok elvesztegetni való ideje. Azonfelül ujjai kezdik elveszíteni rugékonyságukat, ami már a jobbfejta kritikusok és közönség előtt se titok. Nem mindenki Sauer, hogy nyolcvanéves korában is marokkal szedje a babérokat. Wexburg okos ember és elég pénze van, hogy a kudarc bekövetkezése előtt vonuljon vissza, nem úgy mint Kubelik, aki hosszú időn át köznevetség és szánalom tárgya volt. Valahová az Alpok környékére szeretne költözni, kirándulásokat tenni, horgászni és legfeljebb házi hangversenyeken muzsikálni.

Mindehhez azonban asszony kell.

Éppen olyan, mint Irén.

10.

Félegyre ért haza. A két leány felöltözve bóbiskolt az asztal mellett. Jöttére felpattantak.

— Meséj anyus, mi történt?

Mariska csalódottan látja, hogy az az üde öröm, amely az első találkozás után úgy ontotta fényét anyjáról, mint szikráit egy csillagszóró, most teljességgel hiányzik róla. Fáradt és kedvetlen az édesanyja, az arca megviselt.

— Miért nem feküdtetek le, haszontalanok?! Gyorsan be az ágyba! Gizi, te holnap tizenegykor utazol. . .

Gizi felsóhajt és kéjesen elnyújtózkodik. Attól tartott, hogy az utolsó pillanatban anyja keresztülhúzza a számításait. Tehát

minden akadály elhárult. Egy-két év, Rónai Sanyi befejezi a művészképzőt és utána jön. Fúvósok mindenütt könnyen el tudnak helyeződni. . .

Irén nem boldogul a gyerekekkel. El kell mondania, hogy Wexburgban nem családott, igen rokonszenves továbbra is, sok mindenről jól elbeszélgettek, finom volt a vacsora, egy üveg pezsgőt is megittak és hallgatták a cigányzenét.

— De oly fáradtnak látszol, anyus... — mondta Mariska.

Nos, hogy miért, azt Irén nem mondhatta meg.

— Rém sok dolgom volt ma a bankban... Most mindent tudtok.. . Feküdjetek le . . .

— Elvesz, vagy nem vesz el? — kérdezte Gizi.

— Ez nem tőle függ, fiam ... — mondta Irén, fáradtan végighúzva kezét a homlokán és bement a hálószobába.

A két leány összenézett.

— Megkérte a kezét... — súgta Gizi.

— És apus miatt nem akar hozzámenni.

— Beszélj rá! Rád nagyon hallgat.

— Majd én kiveszem belőle, mi történt... — És Mariska bement anyja után. De faggatásaira nem kapott választ.

— Főképp Giziről beszélgettünk — mondta Irén vetkőzés közben. — Hü képet adtam róla. Elmondtam, hogy Gizi attól fél, hogy szerencsétlen természete vagy modora miatt Wexburg nem fogja szeretni. Ez úgy meghatotta, hogy azt mondta: máris a szívébe zárta Gizit. Bízom rá, majd ő tud bánni vele és a hűga főként, aki okleveles gyerek-pedagógus. . .

— És egyéb semmi? Házasságról nem beszélt? — kérdezte Mariska és át akart bújni hozzá az ágyba.

— Ne gyere ide! — mondta nyersen Irén. — Értsd meg,

szörnyű fáradt vagyok... — Eloltotta a villanyt és Mariska egyedül maradt égető kíváncsiságával. Rég elaludt volt, amikor Irénben még mindig ide-oda cikáztak az est képei. Nyugtalanul, felzaklatva forgolódott, agyában a táncoló zűrzavar nem akart lecsillapulni. Soha ily bizonytalanság nem kínozza. Mintha karjánál fogva két ellenállhatatlan, rejtelmes erő húzná kétfelé. Hoffer esetében sokkal magabiztosabb volt. Most leküzdhetetlen vonzás hajtja a férfi felé. Első találkozásuk benyomásai még jobban elmélyültek benne. Fenyőerdő, amely egy napperzselte, köves pusztaság után várja a tikkadtan érkezőt. A színes vonalkák fékevesztett ugránozással surrannak szeme elé. Egy művész a javából, aki előtt meghajol a világ és mégis mily egyszerű, természetes, mint egy egészséges állat; vagy amilyen csak egy igazi nagy ember, vagy egy nagy igazság lehet. Kékszakáll-voltának a nyitja is mily egyszerű. Ezt az okos embert azért vezették orránál fogva a nők, mert nem tud bánni velük. Nyilván az előző ötnek is ily nyíltan megmutatkozott az első kellemes benyomás hatására és azok rögtön az ujjuk köré csavarhatták. Talán először választott helyesen, először nem csalják meg érzései, hogy ez a nő nem fog visszaélni kamaszos fellobbanásaival. Irén nemcsak azért akar a felesége lenni, mert szereti. De szívből kívánja, hogy végleg kiszabaduljon magános asszonyéletének útvesztőjéből, megtalálja nyugalmát és megpihenjen végre egy hozzáillő férfi mellett. Oly ujjongó felszabadulás lüktetett benne a férfi mellett, hogy nem is vonakodott tovább, mint azt egy szertartásos, begyökeredett illemszabály előírja; tán zokon is venné minden férfi, ha e ceremóniák elmaradnának. De a nagy élmény, amiben oly rég nem volt része Irénnek, nem érte el. És ennek

önmaga volt az oka. Nem, nem is önmaga, hanem Géza. Mert mint egy fájdalmas bolyongásra ítélt, elátkozott szellemárny suhant melléje Géza és suttogta fülébe messzi évek távolából azokat a szavakat, melyeknek szépségével és forróságával a jelen nem tudott megbirkózni. A régi, nagy élményekre figyelt Irén és gyötrődve, kínos viszolygással riadt fel arra a képtelen szentségtörésre, hogy egy idősebb, idegen ember bitorolja ama egyetlennek a jogait, aki előbb minden földi lénynél. A teste elhidegült. Mit keres itt ez az ember? Mily nevetséges ennek a buzgó lángolása, töredezett szavai mily ostobák, mit igyekszik mindenáron, hogy magával vigye őt abba a meseországba, amelyben nyilván oly jól érzi magát? Szárnyaszegetten bujt meg Irén egy hideg vasfal mögött, amelyen Gézán kívül senki nem tudott áthatolni. Helyzetének fonákságát még növelte, hogy szerepét tovább kellett játszania, hisz odaadása beleegyezést jelentett a házasságba, amit nem vonhatott vissza. Hogy hogyan végződik mindez, mi következik még ebből az ígéretes és ily torz kudarcral lezárult találkozásból, azt nem tudta Irén. De azzal tisztában volt, hogy lehetetlen Wexburggal házassáletet folytatnia. Amikor a felesége lett, végleg elpihenve túláradó, új boldogságában, melyet csak régi, nehéz emlékei rontottak meg, beszámolt a férfinak e lidérces nászéjszakáról.

Wexburg tréfás kétségbeeséssel megvakarta a fejbúbját.

— Mindebből nem vettem észre semmit. . . Hiába, a végzetem, hogy a nők egyre kifognak rajtam.. .

Mariska később se tudott meg többet anyjától.

— Igen — mondta vonakodva a kérdéseire —, szóba hozta a házasságot. De ez nem komoly dolog... Én nem tudom, ne kínozz! Egyelőre nem határoztam.

— Apus miatt?

— Apus miatt! . . . Fiam! Nem veszed észre, hogy nem akarok beszélni? Vannak dolgok, melyekről nem beszélhetek . . . Majd megtudsz idejében mindent.

— És mért mondtad, hogy nem tőle függ, létrejön-e a házasság?

Anyja szemellátható ingerlékenységgel elfordult tőle. Mily különös a viselkedése.

— Ugyanis... — mondta Mariska hirtelen elhatározással és izgalomban mintha torkában lüktetne a szívverése —, ha csak apus miatt.. . akkor, azt hiszem, nyugodtan . . .

Elhallgatott, mert anyja jéghideg pillantással rátekintett, ismét megjelent rajta az a szigorúan sértődött, rendreutasító arc-kifejezés, ami kiül a vonásain, ha lánya nem beszél feltétlen tisztelettel és imádattal az apjáról. Mi lehet, amiről anyus nem beszélhet velem? tépelődött Mariska. Tökéletes homály borítja, hogy milyen a viszony anyja és Wexburg között, ami annál furcsább, mert a pályaudvaron, amikor kikísérték Gizit, tökéletes jóbarátság volt köztük. Mit jelent az, hogy „nem komoly dolog“? Hátha Verőn levelei rávannék anyját, hogy fogadja el Wexburg kezét? De ha valami elháríthatatlan akadály merült fel, vagy a házasság „nem tőle függ“ (vájjon ez mit jelenthet? Talán utolsó feleségétől nem tud elválni?), akkor a levelek tönkretennék anyja életét, megfosztanák egy gyönyörű múlttól, anélkül, hogy bármi kárpótlást nyújtanának. Nem lehet mást tenni, mint várni és figyelni az eseményeket. Hátha Gizinek sikerül elintézni valamit?

Egy délután Mariska egyedül volt otthon, tanult. Kívülről halkan szűrődött be Mari egetverő danolászája és zakatolása, mert nagytakarítást végzett a konyhában.

Ekkor megnyikordult a külső zár: Naszvetter hazajött. Ebben nem volt semmi különös, mert háromkor jön ki a hivatalából és igen rendszertelenül jár haza. De az már meglepte Mariskát, hogy nem a szobájába ment, hanem bekopogtatott az ebédlőbe. Mi a baja? Öh, semmi különös, hajlongott Naszvetter, az íróasztalt szeretné az ablak mellé állítani, a szekrény helyébe. Nem lenne szíves a kisasszony megnézni, hogyan képzei? Minek ezt megnézni, gondolta Mariska, hivasd be a Marit és intéztesd el vele. De bement a szobájába és végighallgatta az albérlő magyarázatát.

— Nem is hiszi — mondta a férfi —, mennyire örülök, hogy vendégül láthatom ...

Mariskának gyerekjáték zavarba hozni ezt az embert.

— Hátha még tudná, mennyire örülök én, hogy láthatom magát. . .

Naszvetter meghökkenve kapja fel a fejét, majd hirtelen a fiókba nyúl, mintha előre elhatározott terv szerint járna el.

— Parancsoljon — mondja —, véletlenül van itthon egy kis Gerbeaud-cukrom . . .

— Köszönöm ... — mosolyog Mariska. Ez valóban rendkívüli nap: Naszvetter kínálgatja a javait! Csodálatos! Zsebre-tett egy darab cukrot, hogy odaadja Misinek; szereti ugyan ő is az édességet, de Misi él-hal érte.

Ekkor történt a legmeglepőbb esemény.

Naszvetter ugyanis végére ért türelmének és önlegyőzésének. Hogy elvesztette eszét és józanságát, azzal tisztában volt. A legnagyobb aggodalommal töltötték el tettének beláthatatlan és kiszámíthatatlan következményei. Minden Önmaga ellen szóló érvét alaposan és kristálytisza világossággal átgondolta. Cáfolatot, ellenérvet nem is talált. Csak éppen az történt, hogy nem tudott többé ellenállni annak a minden meggondolást vakon elsőprő, irtózatos erejű, állatias szenvedélynek, amelyet ez a leány felébresztett benne. Naszvetter elvégezte a munkáját, kitűnően és a berlini központ legnagyobb meglepedésére vezette a gyár itteni lerakatát, de mindez szánalmas, üres látszat, mert tudja magáról, hogy ahhoz a példás viseletű, csendes, ártalmatlan örülthöz hasonlít, aki szerényen zsebrevágja orvosi dícséretét, de közben egy hajszálpontosra tökéletesedő tervet melenget ápolója megölésére. Beleszorítva abba az abroncsba, amit az asszony kifogástalan udvariassága, a lányok igazi vagy gúnyos tisztelete feszített köréje, elhatározta, hogy egyetlen erőszakos rántással letépi magáról ezt az abroncsot. Az a gondolat is megfordult benne, hogy visszavonja a becsületsszavát és zsarolással tör utat a leányhoz: mindent elmondok az anyjának a fiókról és a levelekről, ha.. . De a hideg rázta, ha e beszélgetésre gondolt. Ez a leány egyetlen szavával meg tudja őt semmisíteni; ha szavakra kerül sor, akkor eleve hajótörést szenved minden kísérlete. Tudta, mikor jön haza az asszony a bankból. Tudta Gizi délutáni órarendjét az akadémián; a leány elutazásában külön ajándékot kapott a sorstól. Misi kicsapatása Összeomlással fenyegette a tervét. De a fiú zenedébe is jár és olykor pajtásaival tölti a délutánjait. Mari néha túlgyorsan elkészül a konyhával és bejön kilincset tisztí-

tani. (Tegnapelőtt volt kilincstisztítás.) Viszont Mariska néha váratlanul elmegy hazulról. Az előszoba fogasán lógó ruhákról sok mindent meg lehet állapítani és egy pillantás a ház folyosójáról a konyhába megmutatja, hol tart Mari a munkájával. Voltaképp addig érzi magát biztonságban, amíg egyre akadályok merülnek fel és nagyon is ínyére van, hogy meghúzódhat az akadályok védőszárnyai alatt. De rögeszméjétől is szabadulni szeretne, mert az túrhetetlen erővel fojtja el minden egyéb gondolatát, hisz már egy könyvet, az újságot se tudja elolvasni itthon, egy fedél alatt a leánnyal. .. Temérdek kiszámíthatatlan tényezőnek az összejátszása szükséges tehát ahhoz, hogy tervét megvalósíthassa. Sok délutánt elpocsékolta már, számtalanszor jött haza hiába, míg végre ma megünnepelhette a sikert, a helyzet legszerencsésebb alakulását. De kicsit furcsa ünnep ez. Didereg félelmében, de eszelős, diadalmas ujjongással ragadja karjába a leányt, szorítja széles testéhez és tapasztja ajkát az övére.

Mariska majd eszméletét veszti meglepetésében és rémületében. A villámgyorsan ráfonódó vaskapcsoknak megpróbál ellenszegülni, de vékony csontjai tehetetlenek e vad erővel szemben. Nem is érti még, mi történt. Fojtogató, vastag homály mögött kapálódzik elveszetten, de ugyanekkor egy zavaros ernyedés árad el benne a test és az ajkak érintkezése nyomán, melyek nem a Révész-fiú ajkai, de előidézett hatásuk döbbenetesen azonos. Átkozott fajta a férfi, e sátánfog-vetemény, de a természet mennyei jóérzés forrásainak alkotta meg őket és gonoszságuk és erejük összetöri az ellenszegülőt. Ebben az emberben is két lény lakozik, mint Verón szeretőjében? A farkar, hülye Naszvetter szenvedélyes vadállat? Hisz ha ellenáll,

ez a részeg szörnyeteg bosszúvágyában még elmondja anyjának a leveleket. Egy szemrebbenésig tart, amíg az öngazolás e pokoli futamai keresztülszáguldanak rajta, mialatt gyengeségének tudata és rémülete elkeveredik az ismerős, lenyűgöző kábulattal. Nem! szeretne felordítani dermedt félelmében és ugyanakkor egy kaján hang gúnyos röhögéssel süvíti a fülébe: ostoba! Nem látod, hogy az egész világ két arcot visel? Ez a szabály, mért lennél kivétel? Nem te vagy a felelős, hanem apád, aki megmutatta ezt az utat, állj bosszút rajta! E hang egyre erősbödik, harsog, mint a trombitászó és elborítja agyát vörös hullámaival.

12.

Margit hazaérkezett. Kopottan, szegényen, betegen. Virágzó export-importüzlete volt Adolfnak Konstantinápolyban, ebből azonban nem lehetett gyorsan meggazdagodni. A párisi tőzsdén játszik az egész város, de ez irtó nehézkesen megy, mert a sürgönyök elkésve érkeznek és a telefonálás is körülményes. Adolf ugyanis nem tud franciául és egyik alkalmazottja, aki a telefonálásokat intézte, gyalázatosai! visszaélt a helyzettel, hatalmas összegekkel megkárosította főnökét. Hiába, a végzet összefogott ellenük. No persze, Adolfot nem kell félteni, tán egyedül jobban is boldogul. Neki pedig haza kellett jönnie, valami furcsa epe- vagy gyomorbetegség kínozza, a török orvosok nem tudták megállapítani, mi baja. És ideges, rettentő ideges, egy hétig csak pihenni szeretne, csendre és nyugalomra vágyik, őszintén szólva, nagyon félt Gizi hegedülésétől, nagyszerű,

hogy egy mecénásra akadtatok, képzelem, rengeteget megtakarítottok most, hogy a lány nincs itthon. Rémes, hogy te Irén megint állásban vagy! Bank? Ez még szerencse, biztos kenyér. Mondd, hogy voltál képes kiadni albérletbe egy szobát, együtt élni egy idegennel. . . Jaj, most egy kicsit ne szóljatok hozzám, mingyárt elmúlik... Ez a görcs, ha néha rámjön, azt hiszem, végem van. . . Már el is múlt. .. Szóval, szegény Imre ügyében nem derült ki semmi. . . Napokig megmérgezte az életem ... Az is jó Gizinál, hogy Svájcban megtanul franciául, nem is hiszitek, milyen fontos külföldön, hogy az ember tudjon franciául. . . Kérlek, miattam ne inkommodálja magát senki, vessetek ágyat ide az ebédlődíványra és ne törődjete velem... De egy kis zsebpénzt adhatsz, Irénkém. . . Vagy inkább apától kérjek? Eleget adtunk az öregeknek, legalább egy picit letörlesztenek belőle... Persze, amit adtunk, azt nem tekintem a tartozásuknak, de ha az üzlet jól megy, mért nem adnának? . . . Hogy bírjátok ezt ki, hogy itt ezekben, meg tízezrekben számolnak, ki tudja ezeket a nagy számokat fejben tartani?...

Megjött Adolf levele is. A bankba címezte. Margitnak rákja van, menthetetlen. „Bocsáss meg, kedves Irén, amiért a nyakadra küldtem Margitot. Mi mást tehettünk volna? Szegény azt hitte, az itteni orvosok fabatkát se érnek. Balszerencse üldöz engem, azt is tudom miért. Egy olyan asszonyhoz kötöttem az életemet, aki sohasem vitt a helyes útra. De ő, szegény, megbűnhődik érte. Kedves Irén! Én mindig Rád gondolok. Vájjon meg-e változtak érzéseid irányomban? Két év múlva hazamehettek, új életet kezdeni. Számíthatok-e Rád? Mert csak ez tartja bennem a lelket.“ Mit lehet erre a levélre felelni? *Meg-e vál-*

toztak! Egy férfi, aki folyton bűnbakot keres hibái vagy bűnei igazolásául. Erre a levélre nem lehet válaszolni.

. . . Irén elszédül egy pillanatra, amikor szombat délben a sötét bankhelyiségből, amelyben naphosszat villany mellett kell dolgoznia, kilép az utcára. Az áprilisi nap oly buzgalommal szórja forró sugarait, mintha a téli hónapok alatt felgyülemlett erején sürgősen túl akarna adni. Az Andrásy-úti fák zsenge, halványzöld lombjai megborzonganak az örömtől, amikor beléjük kap a budai hegyek felől érkező szagos szél, amely játékosan futkároz szertesét, felkap egy villamosjegyet, ide-oda forgatja vizsgálódva, majd nevetve elhullatja, fürkészve szimatolgat a házfalak tövében meghúzódó porrétegek között és szét-szórja őket néhány házzal arrébb, meglebbenti a szoknyákat és ha sikerül kicsipptenie egy kalapot a járókelők közül, egy darabig vidáman eljátszogat vele, majd ingerkedő mozdulattal elejti, mint aki sohse gondolta komolyan, hogy hóna alá csapja és elszaladjon vele. Egy hatalmas lélekzet a város, előkészület és nekigyürkőzés egy féktelen, kicsapongó, pogány ünnepségre. Tán ezért oly rosszkedvű Irén? Mi várja otthon? Egy nyűgös beteg, akinek állapota egy hónap alatt, amióta itthon van, folytonosan rosszabbodik; Margit szidja az orvosokat, egyre újabb szerekben bizakodik, melyekről kiderül, hogy épp úgy ideig-óráig tart csupán a hatásuk, mint a régiéké. Elégedetlen, igényes és alig leplezett gyűlölettel viseltetik mindenki iránt, aki egészséges. Lehetetlen forró részvét nélkül nézni, amint feltartóztathatatlanul halad a pusztulás felé. Szerencse, hogy a bank távoltartja Irént hazulról, mert egyre nehezebb, hogy százalma legyőzze ingerültségét, amit a beteg követelődzései kiváltanak belőle. De az is baj, hogy nem lehet otthon. Mert

egy kicsapott diák a fia, aki néhány napi magábaszállás után fékezhetlenebb, mint valaha, tanulás helyett leszökök az utcagyerekekkel hancúrozni és vérig kínozza Mariskát, ha az délután leül tanulni vele. Ez a lány se tetszik Irénnek. Sok a tanulnivalója érettségire, igaz, de oly komor, zárkózott, sápadt; lehetetlen, hogy még mindig Imre után búslakodjék. De faggatásaira csak a vállát vonja a lány. Á, semmi bajom, tavasszal mindig fáj a fejem... Másik lánya pedig faképnél hagyta. Tán ez a seb a legfájdalmasabb valamennyi között. Gizi elragadtatva számol be új környezetéről, remekül halad tanulásban, zenében egyaránt. Tante Hilde és a két gyerek angyalok. Soha egyetlen szó arról, hogy „vagyódom utánatok“. Közben érkeznek a levelek Wexburgtól, legutóbb Glasgowból írt. Elképesztően sivár hely, szerencsére hozott magával egy magyar német szótárt és magyar nyelvtant, unalmában magyarul tanul. Hogy állnak az ügyek?

Az ügyek: Géza halottá nyilvánítása és a házasság előkészületei. Azok az erők, melyek változatlanul fogva tartják és kétfelé vonják Irént, nem csökkentek hevességükben. Mintha Isten keze lenne a dologban. Igen, Isten keze, aki tiltja a házasságtörést, mert nem volt-e a dunaparti szállóban még mindig Géza felesége? Bár ne engedett volna hajlandóságának és a házasság után következett volna be a kudarc, hisz gyermekeinek, a két törődött öregnek is tartozik azzal, hogy megkösse ezt a házasságot, melynél előnyösebbet gondolni se lehet. De elfogadni Wexburg kezét és pénzét, avval a tudattal, hogy ekkora terhet vállal magára! Hátha csalóka érzés, hogy szereti ezt a férfit? hátha ösztöneinek legrajtettebb rétegeiből jött a figyelmeztetés, hogy egy mély rokonszenvet ne tévesszen össze avval az

érezssel, amelyet Géza örökre lefoglalt magának? Farkasverembe került és ide-oda vergődik benne, a szabadulás reménye nélkül. Keserű, torz mosoly fut át rajta. Vájjon tud-e Isten az ő nyomorúságos helyzetéről? Tud-e róla és mit szól hozzá?

Kifáradva, kimelegedve ért a ház elé- és kezdte meg a három emeletnyi lépcső végigtaposását. Sok ez a három emelet. Lift pedig nincs. Budai kertes lakásba kéne költözni. Vagy liftes házba. Öregszünk, barátocskám. És ez az ő külön, keserves sorsa, hogy negyvenhárom éves korában, amikor más nyugodtan halad a végső megbékélés felé, ilyen bonyodalmakba keveredett.

Valamikor régen előnyét is látta, hogy a lakásába csak gyalogszerrel lehet feljutni. Mérhetetlen ostobaságtól óvta meg ez a három emelet. Vagy ki tudja? Talán megbánja valaha, amikor már nem lehet helyrehozni semmit, hogy ezt a szürke utat járta, melynek követésére Mariskát is ránevelte! És mikor derül ki, mi volt ostobaság és mi nem?

Otthon avval fogadják, hogy Naszvetter megszökött.

Megszökött?

Igen, hajnalban két utazótáskával kiment a kapun, a ház előtt söpörgető vici még köszönt is neki. De hagyott egy > levelet a szobájában, „Nagyságos Szántó Gézáné úrhölgynek“. Tehát nem szökött meg, hanem nyilván üzletileg sürgősen el i kellett utaznia.

— Jaj, anyus, — kiáltja Mariska — olvasd már a levelet.. . Add ide, én felolvasom... — kikapja a kezéből, felszakítja a borítékot, melyből néhány bankjegy is kihull, és mohón olvassa a rövid levélkét. Mindössze annyi áll benne,

sürgősen elutazott és mivel nem tudja, mikor foglalhatja el újra a szobát, azt ezennel felmondja, mellékelve a hátralévő időre szóló bért.

Mariska, háttal az ablaknak támaszkodva, olvasta a levelet. Ujjai között tartva, lelógatja két karját, senki se veszi észre, hogy falfehérre sápadt.

— Szép kis alak, mondhatom, — kiált fel a díványra vetett ágyában Margit. — Jó vicc! Tegnap este még nem tudta, hogy ma elutazik. Hajnalban jött rá az isteni sugallat. Biztos, hogy ellopott innen valamit.

— Ugyan mit lophatott el? — feleli bosszúsan Irén, mert egyáltalán nem érti a dolgot.

Mari, aki közben behozta a levest, szintén hozzászól az eseményhez.

— A kisasszony tegnap este bent volt nála és neki se szólt.

— Miért voltál bent nála? — kérdezi Irén, mialatt elfoglalja helyét az asztalfőn. — Gyere, ülj asztalhoz. . . Misi, megmostad a kezéd?

— Megmostam.

— Mutasd! Ezt nem mostad meg. Tessék a fürdőszobába menni és tiszta kézzel visszajönni... Nos, mit akartál Naszvettertől?

— Semmi. . . Misi panaszkodott, hogy elvesztette azt az óriás ceruzát. . .

— Szépen vesztette el, — vágott közbe Margit. — Fogadok, hogy elseftelte a barátaival. Az utcakölykökkel.

— És megkérdeztem Naszvettertől, nincs-e még egy ilyen ceruzája.

— És egy szót se szólt arról, hogy elutazik?

Mariska megrázza a fejét. Fulladozik a torka, a melle elszorul, alig tudja lenyelni az ételt. Nem tud beszélni, úgy érzi, menten üvöltő zokogásra fakad kétségbeesésében. Még sokáig folyik a szó Naszvetter érthetetlen viselkedéséről, amely annyira elüt idáig tanúsított alázatos udvariasságától. Így van ez, ha idegent vesz a házába az ember, mondja Margit, most legalább nem zavarlak benneteket tovább, hanem bevonulok a szobájába. Úgy látszik, jegyzi meg rosszkedvűen Irén, túl rövid ideje ismerjük ezt a Naszvettert.

De Mariskát majd tizenhét éve ismeri.

13.

Szagató fájdalom, szenny és egy olyan megismerés, amely örökre bevésődött a leikébe, — hogy óriási csalás az, ami körül állítólag a világ forog: — ime, Mariska emlékei. Betekintést nyert tehát a kétlaki lények világába, és immár önmagát is hozzájuk számíthatja. De ez a pillantás elég arra, hogy ne kívánja a folytatást. Tapasztalata voltaképp oly lenyűgözően érdekes volt, hogy sem szégyen, sem megbánás nem kínozza, inkább hideg utálkozás fogja el, ha a történetekre visszagondol. Legszívesebben kitörölné emlékezetéből.

Naszvetter rajongva várta Mariska jelentkezését. Néhány nap múlva észre kellett vennie, hogy a leány kerüli. Mintha a fogason lógó felöltőjéből venne ki valamit, percekig állt az előszobában, felöltője zsebében tartva a kezét, ha Mariskának

arra kellett haladnia. Ilyenkor a leány gyorsan elsurrant mellette, hogy megszólalni sem maradt ideje, vagy más alkalmal kidugta fejét valamelyik ajtón, visszahúzódott, ha őt meglátta és addig nem mozdult, amíg ő tovább nem vitte az irháját. Egy kis levelet mindenképpen a kezébe lehetett volna csúsztatni. Ohó, levelet! bizonyítékot, azt nem, háritotta el magától Naszvetter ezt a könnyelmű ötletet. Végül szolt Irénnek.

— Azelőtt oly kedves volt nagyságos asszony, — mondta — hogy hébe-hóba meghívott teára. . . Esedezem újabb meghívásáért . . .

— Sajnos, nem lehet. Betegünk van az ebédlőben, a nővérem, aki most jött külföldről és nincs lakása.

— Óh, bocsánat, akkor nem szoltam semmit . . . Remélhetőleg nem súlyos az eset. . . Jobbulást kívánok. . .

Mariska tehát nem akar gondolni tapasztalataira. Az alvilági kirándulás megtörtént, változtatni nem lehet rajta, el kell felejteni. Csak éppen olyasfajta érzés gyötri, mint a gyilkost, aki kertjében elásta áldozatát, jó mélyre, hogy teljes biztonságban érzi magát, mert nem is sejtí teremtett lélek, mit rejteget a talaj. Mariska megölte magában üde tudatlanságát. Az iskola, Misi, majd később Margit eléggé lefoglalta és a napok és hetek simán tovább hömpölyögtek volna, tömeükkel egyre jobban befedve élményét, ha a gyilkolás egyben nem csiráztat ki benne egy új életet.

Előbb nem akarta elhinni.

Várt.

De az igazság oly megcáfolhatatlan volt, hogy el kellett hinnie. Az átmenet lassan ment végbe, fokozatosan megőrölve

és megsemmisítve kételyeit, de ez a lassúság még fokozta a kínjait. Mert azt, ami következik, azt nem lehet túlélni. Arra gondolni se lehet. Az, ami következik, az a halál.

Vége elszánta magát és benyitott Naszvetterhez.

Jöttére a férfi felpattant asztala mellől, mosolyogva és széttárt karral sietett elébe.

— Végre . . .

Mariska az ajtóban megállt és mutatóját a szája elé tette. Fejével az ajtó felé intett, amely a szobát összekötötte az ebédlővel.

— Gyerekem lesz, — suttozta.

Naszvetter kitátja a száját, széttárt karja élettelenül lehull, a szeme kidülled.

— Mi... mit mond . . .? — hápogja.

— Segítsen rajtam, — súgja parancsolóan, fenyegetően Mariska. — Mit fog tenni? Magának nyilván van gyakorlata!

Nem, Naszvetter nem úgy fest, mint akinek gyakorlata van. Kerek holdvilágképén a rémület gyűrűzik, mint egy tó, amelybe kavicsot hajtottak. Ajka reszket, keze a mellén kapirgál, görnyedten áll, rogyant térddel, mintha menten összeroskadna a rázúdult teher alatt.

— I . . igen ... ho . . . holnap ... okvetlenül, . .

Mariska kiszalad, az előszobában találkozik Marival, a lány az éjszakai pohár vizeket viszi be az ágyak mellé. Másnap Naszvetter megszökik.

Felkeresse az irodájában? E szégyenletes futás után mit várhat ettől a hitvány csirkefogótól? Kerek fejét, elhült, ostoba arckifejezését, mint egy lidércalom ide-oda cikázó alakzatát még felelés közben is maga előtt látja. Az erdélyi

fejedelemség szerepe a harmincéves háborúban, ebből felel Mariska, mert a kétlaki lények élete fölöttébb változatos. Soha nem került olyan helyzetbe, hogy szüksége lett volna Gizi tanácsára. Most, ha Gizi itt lenne, gondolkodás nélkül tudná, mit kell tenni. Délután Mariska kiír az újságból néhány hirdetést. „Szülönőket fogad . . .“ Elmegy a címekre, az utcán, anélkül, hogy megállna, elolvassa a táblákat, aztán folytatja útját a legközelebbi címig. Képtelenség, hogy ő bemenjen egy ilyen helyre és tárgyalásokat folytasson. Agyonfáradva, ziláltan, könnyes szemmel ér Iláékhoz. A lépcsőházban kissé rendbeszedi magát.

Tán egy esztendeje nem látták egymást. Mariska valamikor rajongott Iláért, majd észrevétlenül eltávolodtak egymástól. A jómódú, gyerekes, férjes asszony merőben különbözik a régi Ilától, mégis az egyetlen, akinek segítségére számítani lehet. Bóbitás, kötényes szobalány nyit ajtót. Ila kabátban, kalapban éppen telefonál. Telefonjuk is van. Perzsa szőnyegek. Gazdag, puha otthon. Ila felvillanó örömmel int a másik kezével.

— Szóval, mához egy hétre, — csicsereg a telefonba. — Köszönjük a meghívást, igazán örülök, oly rég nem láttunk benneteket. . . Kilenc óra után, rendben van... Az uram talán későbben jön. .. (előbb a Veronjához megy, gondolja Mariska) rém sok dolga van. . . Igen, még szombat este is . . . Szervusz, angyalok, viszlát. . .

Oly távoli, idegen ez a nő és oly szívfacsaróan irigyléseméltó, amint itt vendégeskedésről tud beszélni, hogy Mariska máris megbánta látogatását. Legszívesebben dolgavégezetlen kereket oldana. Ettől az asszonytól hiába vár segítséget.

Magárahagyottsága élesen hasít most a tudatába, kitör belőle a zokogás és sírva veti magát Ila karjába.

— Segíts rajtam, Ila . . .

— Mariskám! Drágám! Mi lelt? — sikoltja Ila. És a szavaiból sugárzó együttérzés azonnal reményt önt a leányba. Hisz ez a régi, kedves Ha. Ez segíteni fog rajta. Anya nem fog megtudni semmit. Minden jóra fordul. Fő, hogy anyus ne tudjon meg semmit. Ila libabőrző hűledezéssel hallgatja végig szagगतott beszámolóját. Telefonál, lemond egy látogatást, felhív egy orvost, majd egy pasztillát dob egy félpohár vízbe. A pasztilla pezsegeve oldódik.

— Ezt idd meg, fiacskám, bróm. .. Aztán feküdj le a pamlagra. Aludj egy kicsit, mert ilyen állapotban nem megyünk veled semmire. . . Egy óra múlva hazajövök érted . . . Mindent rendbe hozunk, ne félj . . .

Taxiba ül és néhány perc múlva Irénnél kopogtat. A gyermek Isten legszebb ajándéka, amit nőnek adhat, fejeveszett kapkodással nem szabad azt visszautasítani. Meg kell alaposan fontolni a dolgot. Mariska előadása teljességgel valószínűtlen. Irén tán homlokegyenest más színben látja ezt a Naszvettert. A leány zavarában, vagy hogy mentegessen valamit, amit kívülálló nem láthat, nem beszélhetett őszintén. Talán elvenné az az ember és meg lehetne menteni azt a születendő kis életet. Mindenképpen, nem vehet ekkora felelősséget magára, hogy teljhatalommal intézkedjék Mariska sorsáról, amikor annak édesanyja van. Hátha az másként határoz! Ha Irén is úgy akarja, Mariskának nem kell megtudnia, hogy anyja előtt nem maradt titokban a dolog. Szegény, boldogtalan Irén... Ezen is túl kell esnie. Sok csapás éri, de ezt valahogy

ha természetesnek találja. Aki nem bízik Istenben, annak élete Örök keserűség.

Irén egyedül volt otthon a családból. Misi gyerekdelutánon, Mariska egyik barátnőjénél, Margit az orvosnál. Másodnaponként ugyanis injekciókat kap és az orvos főként lélektani okokból ragaszkodott ahhoz, hogy az asszony járjon el hozzá. Mozogjon az utcán, forduljon meg emberek között, amíg lehet és járjon-keljen a lakásban is, mert az ágy igen legyön-gíti. — De mi célja mindennek? — kérdezte leverten Irén. — És ha holnap felfedezik a rák gyógy módját? — felelte az orvos.

Irén élvezte a nyugalmat, a „szombat délutáni varázst“, amint elnevezte. Oly meleg volt, hogy naphosszat nyitva lehetett tartani az ablakot, de ilyentájt, félőtkor már hűvösödött, a zaj pedig estig egyre fokozódik a Szondy-utcában, most kezdik meg a teherkocsik útjukat a kültelkek felé. Becsukta tehát az ablakot, a láрма elmosódottan szűrődött be a lakásba, zsongása még jól is esett Irénnek, hiszen a tökéletes csendet igazán csak hírből ismerte. Kicsit aludt ebéd után, maga mellé készítve egy új regényt, amit tegnapelőtt vásárolt, hogy ébredés után rögtön érte nyúlhasson. Kítűnő kritikát olvasott a regényről és alig várta, hogy belekezdhesen. Valahogy annyira szívéhez nőtt az esténkénti Biblia-olvasás az ágyban, hogy két este még az új könyv kedvéért sem tudott letenni erről a szokásáról. Nem mintha „lelkileg megtisztította“ volna; Irén önhietség nélkül is bevallhatta magának, hogy erre nincs szüksége. Nem is tudta volna szavakba foglalni, mily természetű az a megnyugvás, ami nélkül talán már el se tudna aludni. Mintha ilyenkor úrrá lenne rajta a zsidó-

sággal való összeforrás érzése, hisz erről az együvé tartozásról a mindennapi életben legfeljebb a zsidófaló újságokból lehet értesülni. Az embert nyilván úgy alkották meg, hogy csak akkor érzi jól magát, ha személyes kapcsolatokon kívül beletartozik valamely nagy közösségbe is és tizenkilenc óta egyebet se hall Irén, mint hogy nem tartozik többé ahhoz a néphez, amelyet annyira a magáénak vallott idáig, mint tulajdon bőrét. A másik nagy közösséget pedig, a zsidóságot sehogyan se tudja megtalálni. Ha választania kell egy jó érzésű, finom szellemű keresztény társasága és egy közönséges, pallérozatlan zsidó között, a választás nem lehet kétséges. A bibliai zsidóság élő, harcos nép, jól esik erényeiről értesülni és fájdalmas keserőséggel olvassa a bűneit, melyeket a próféták, akik a bátor, rettenthetetlen szellemű újságírók szerepét töltötték be akkor, könyörtelenül igyekeztek irtani megrázó szövegeikkel. Vájjon miért nem sikerült a munkájuk? Kinek sikerült valaha is a bűnt végkép kiküszöbölni az emberi természetből? A bibliai zsidóság tehát csakugyan nép, Irénnek jólesik hozzátartozni évezredek távolából is. De micsoda a mai zsidó? Zsidó nyilván mindenki, akit annak neveznek.

Alig kezdett bele az új regénybe, betoppant Ha. Irén boldogan ugrott fel a diványról.

— Édes vagy, hogy eljöttél... — ölelte át barátnőjét. — Azt hiszed, haszontalan, csak akkor kell jönnöd, ha baj van a házuk táján?

Ha csendesen két tenyerébe fogja Irén arcát, régi szokása ez és Irén mosolyogva néz szelíd, értelmes szemébe.

— Ezért jöttem... — feleli szomorúan Ha — Mariska nálam van... És meg kell mondanom . . .

Négy-öt perc, ami időben lepereg, és mint egy éles szablya osztja szét hátborzongató suhogással az időt, azt, ami eddig letelt és azt, ami ezentúl következik. Ila szinte emberfölötti tapintattal beszél, fátylakat aggat az igazság köré, de az szemet vakító, kegyetlen sugárral tűz elő a fátylak mögül.

— És Isten, hidd el Irénkém, aki mindnyájunk fölött.. .

— Nincs Isten! — sikítja Irén, felugrik és hajába markolva fut fel és alá a szobában. — Nincs Isten! ne beszélj róla! takarodj innen a te ördögi Isteneddel. . .

— Irén kérlek...

— Hallgass, fogd be a szád! — rikoltozik Irén kidülledt szemmel, eltorzult arccal, zokogva és átkozódva, hogy Ila bénultan áll és szívét megmarkolja a fájdalom. — Nincs! nem akarok tudni róla... Mit követtem el, hogy éppen engem választ bűnbakul?

— Kérlek, Irén, otthon vár Mariska és...

— Róla se akarok tudni, — sivítja Irén — se róla, se a te Istenedről... — Kirántja az éjjeliszekrény fiókját, hogy annak egész tartalma szétloccsan a padlón, üvegcsék, kenőcsök, egy fésű, egy dobozka gyufa és e holmik között a Biblia. Irén megragadja a könyvet, szaggatja, tépi a lapokat, egyetlen rántással leszakítja a fedelét és rátapos a széttépett oldalakra. — Itt a te Istened, legyen átkozott a neve, hozzák le az égből és tépjék darabokra, mint én ezt a könyvet. . .

Majd lihegve megáll, szuszogó lélekzete fáradtan sípol és mint aki álmából riadt fel, lassan körülnéz és végigtapogatja az arcát. Aztán ledobja magát a pamlagra és karjába temeti fejét.

Vendége megkövültén áll az ablak mellett. Most meg-

nyugszik végre... — gondolja és kisvártatva csakugyan feláll Irén. A szekrényhez lép, hogy felvegye utcai ruháját.

— Ki az orvosod? — kérdi halkán, mialatt az akasztókra gondosan felaggatott ruhák közül kiemel egyet. — Én Misi óta nem jártam nőgyógyásznál.. . Ne haragudj rám, hogy így háláltam meg a segítséged . . . Siessünk, rám van most szüksége annak a gyerekeknek . . .

Gyorsan öltözködik, ezalatt Ha visszahelyezi a fiókot, felszededegeti és rendben beleteszi a kiszórt tárgyakat. A szerteszt heverő lapokat is berakja a leszakított fedélbe.

14.

Mariskát nem lehet hazahozni. A Szondy-utcában nem marad titokban semmi és Margit hóboros, rossz szájának kiváltkép nem szabad tárgyalnivaló anyagot adni. A gyerek Iláék-nál fog feküdni két napig. Jó, hogy közben vasárnap van és így csak egy napot mulaszt az iskolából. Ila férjének és itthon mindenkinek azt kell mondani, hogy egy gépkocsi elütötte Mariskát, szerencsére éppen Iláék háza előtt, amikor hozzájuk ment látogatóba. Jelentéktelen horzsolás esett a lábán, de egy kis idegrázkódtatás érte és az orvos szerint a lakásba való szállítás is ártalmára válnék. Mindez igen hihetően hangzott.

— Te milyen túlzott anya vagy, — mondta Margit, amikor húga késő este hazajött és elmondta a történeteket. — Szerencsére nem történt semmi baj, nem értem, mért lógatod úgy az orrod, és ha a lábát, vagy a karját törte volna? Csak ne legyen a kétnapi fekvésből két hét, vagy két hónap. Mert susz-

terek az orvosok, mondd, hogy én mondtam. A sebészet még ér valamit, toldozni-foldozni, azt tudnak. De a belgyógyászat Aki erről közelebbit akar tudni, az hozzám jöjjön iskolába.

Nem lehet ezt idegekkel győzni. Irén alig tudja megállni, hogy fel ne pattanjon és be ne zárkózzék a hálószobába. Margit félnapját ágyon kívül tölti és ilyenkor még szembetűnőbb ijesztő sorvadása. Lötyög rajta a ruha és egyre korlátozódik az ételek száma, melyeket meg tud emészteni. Nemsokára a *tej lesz* egyetlen tápláléka és a görcsök közötti szünetek tartama egyre csökken. És ápolni kell, biztatni, türelemre inteni. Tagadhatatlan, Irénnek jócskán kijutott utóbbi időben ...

— Bár én járhatnék helyetted a bankba... — sóhajt Margit. — Ezek az injekciók használnak valamit. Ha meggyógyulok, okvetlenül keresek én is elfoglaltságot. Például szívesen lennék egy vezérigazgató titkárnője . . .

.. . Egész vasárnapját Iláéknál töltötte Irén, Mariska ágya mellett. Hogy mi történt voltakép, avval nincs tisztában Irén. Majd ha elsimult a szerencsétlenség, akkor kerülhet sor a nagy beszélgetésre. Mariska viaszsápadtan, behunyt szemmel fekszik, anyja kezét fogva. Amikor Irént néhány pillanatra elhívták, a leány magához vonta anyját és a fülébe súgta:

— Gyere vissza gyorsan... Úgy félek, ha nem érzem a kezed ...

A kívülállóok számára rejtély maradt mindvégig, miért nem ment férjhez soha ez a gyönyörű teremtés, mi az oka izzó férfiyűlöletének? Anyja házassága után Tante Hilde pártfogásával bejutott egy interlakeni leány-internátusba, itt lett tanítónő Mariska, majd tíz év múlva az intézet szigorúságáról híres igazgatónője, aki az eretnek-égetők vakbuzgóságával üldözte

a növendékek még oly jelentéktelen flörtjeit is. Persze ekkor már volt elég tudása, hogy megfejtesse, miért nem zárta be ama nevezetes szombat délután a fiókját. Mert felületes magyarázat, hogy elfelejtette bezárni rettenetes ziláltságában és megrendültségében, amikor pénz nélkül, tapasztalatlanul, elindult hazulról, hogy elmenjen az újságból kiírt címekre. De mért felejtette el? Hogy elősegítse anyja férjhezmenetelét, amit oly mohón kívánt régóta. Az Iláéknál töltött két nap alatt se jutott eszébe a nyitva felejtett fiók. De amint a lakásba belépett, valósággal a fülébe süvített egy hang: a fiók! Nyomban odasietett: a levelek hült helyét találta. Anyja sohasem tett rólok említést, de négy-öt nap múlva mosolyogva jelentette be, hogy férjhez megy Wexburghoz és az új házassággal kezdődött e sokat próbált, drága teremtés igazi boldogsága. Csak *Misi súgta oda vigyorogva.*: Megtaláltam a szerelmes leveleidet ... és egyszer Margit is elejtett egy megjegyzést: Az a finom apád... de Mariska úgy tett, mintha nem hallotta volna.

Vasárnap este Misi felfedezte, hogy Mariska nem zárta be a fiókját. Régi vadász-szenvedélye feléledt, rávetette magát a rég nem látott kincsesbányára. Margit vacsora előtt néhány-szor végigsétálta a lakást és észrevette, hogy egy levélköteget piszgálgat a fiú. Mariska szerelmeslevelei, remek! — gondolta Margit. A sok buta regény után, amikre ráfanyalodott a betegségben, e levelek szívderítő változatosságot ígértek.

— Nem illik más leveleit olvasni! — kiáltott rá Misire és kikapta a csomót a kezéből.

Misit nem érdekelte különösképen ez az igazi, nőkhöz illő ostobaság, talált egy *tokban lévő* radír gumit, melynek egyik fele

rendes, a másik fele tintaradír és rögtön zsebrevágta ezt a példátlan kincset. Minek egy lánynak egyáltalán radír, kivált ha az nemsokára amúgy is faképnél hagyja az iskolát? Amikor érettségi után Mariska kiment Gizi után Svájcba és Margit is megszabadult végkép a kínjaitól, Irén ámulva és boldogan vette észre, hogy fia, ez a kicsapott, semmirekelő világszégylene, tökéletesen megváltozott. Egyedül maradván anyjával, valami csókolnivalóan mulatságos nagyképűséget öltött magára, délben és este értement anyjáért a bankba, „mert nem tudtok vigyázni magatokra, látod Mariskát is elgázolta az autó“, „vigyázz, nem hideg az a víz?“ mondta és „anyus végy fel melegebb ruhát, hűvösre fordult az idő“ és nem is titkolta, hogy férjnek érzi magát, öröm volt a leckéit kihallgatni és amikor rövidesen Irén kilépett a bankból, valósággal lelket kellett önteni a fiúba, mert nem mehetett érte és nem vigyázhatott rá. Most kezdett derengeni Irén előtt, milyen megpróbáltatásokon ment keresztül a fia, melyek bár a képzeletében éltek csupán, nem kevésbé lehetek fájdalmasak, ha csak féktelen csínyjeiben talált értük kárpótlást és vigaszt. Hogyan fogja megállni a gyerek az ő újabb házasságát? Nos, Misi hamar megbarátkozott új apjával. Az ostoba lányok után végre olyasvalaki vette gondjaiba az édesanyját, aki férfi volt a javából, akire nyugodtan rábízhatott egy nőt. . .

Margit mohó élvezettel olvasta a leveleket. El nem tudta képzelni, mi módon kerülhettek azok Mariska fiókjába, de nyilvánvalónak látszott, hogy a leány volt az, aki megtalálta apja bűnjelét és azokat elrejtette anyja elől. Kéjes, megdicsőült ki-elégülés járta át Margitot, látva, hogy a híres, okos, bölcs Irén, a nővére útjait és életmódját lenéző, a maga lábán járó, könyv-

olvasó, szocialista, dicső Irén, aki megveti a vezérigazgatók feleségét és nem is akarja, hogy azok rokonszenvezzenek vele: micsoda hetedhét országra szóló ostobaságot követett el, amikor egen, földön, siron túl is szerelmes volt a férjébe. Lehet okos egy asszony, ha azt ily könnyűszerrel tudja orránál fogva vezetni egy férfit? Megállj! — gondolta felvillanó szemmel, megfizetek érte, hogy kidobtál a lakásodból! Csak ne jöjjön rá újabb roham, ha Irén hazaérkezik! ÉS mindenesetre bevett egy port, hogy megelőzze az esetleges fájdalmakat. Már kétszer-háromszor átolvasta a levelek nagy részét és féltizenegy felé járt, amikor meghallotta végre Irén kulcsának csikordulását. Gyorsan széjjelszórta a leveleket a paplanon, hogy azok nyomban szemet szúrjanak Irénnek, majd két kezét összefonta a feje alatt és így várta, diadalmasan, áldozatát.

— Hogy van Mariska? — kérdezte, amikor húga belépett.

— Köszönöm, minden rendben. Holnap hazajön? És te? Fájdalmak? Miféle levelek ezek?

— Köszönöm, elég jól éreztem magam, — felelte furcsa nyomatékkai Margit, hogy Irén csodálkozva felfigyelt.

— És ezek a levelek?

— Ezek. .? — felelte vontatottan, feltekintve a mennyezetre Margit. — Ezek igen érdekesek... — és lassan kezdte összeszedni a szanaszét heverő papírlapokat. — Mariska fiókjában találta őket Misi. Persze, rögtön elvettem tőle, érzem, hogy ezek nem gyerek kezébe valók.. . Igazam is volt. . Aztán most itt olvastam őket.

— Elovastad Mariska leveleit? Szégyeld magad! — mondta bosszúsán Irén. — És mit érdekelnek téged Mariska barátnőinek a levelei?

— Ülj csak le ide az ágyam mellé, a székre, Irén. . . Szeretnék mondani neked valamit... — szólt fensőbbeséges nyugalommal Margit. — Úgy-e én sohse titkoltam előtted, hogy nem vagyok elragadtatva a te híres Gézádtól?

— Kérlek, — csattant fel Irén és felállt. — Nem akarok veled Gézáról beszélni. Mariska levelei pedig. . .

— No no, fiam ... — emelte fel kezét Margit. — Ne kiabálj! Akár akarsz, akár nem, mi most Gézáról fogunk beszélgetni. Ezek a levelek szoros kapcsolatban vannak Gézával.

— Mit beszélsz?

— Ott hagytam el — folytatta rendületlen nyugalommal Margit —, hogy sohse rajongtam a te Gézáért. Meg is mondtam neked, hogy mit ugrált folytonosan más állásba. Ha megmaradt volna az első helyén, akkor most élveznéd a nyugdíját, a háborús évek, mint tudod, duplán számítanak és neked nem kéne bankba járnod . . .

— Margit! — sóhajtott kimerültén Irén. — Fáradt vagyok. A lányomat elütötte az autó. Pihenni szeretnék. Mit akarsz tőlem? Mit akarsz Gézától? Látom, hogy valamit mondani akarsz. Mondd ki végre, mert alig állok a lábamon. Szeretnék lefeküdni.

— Jól van. Megmondom. Hogy nyugodtan lefekhess. Tesék! — és átnyújtotta Irénnek a levélcsomót. — A férjed szeretőjének a levelei. Jóéjszakát. Szép álmokat.

Irén, kezében a levélcsomóval csendesen nyitja az ajtót, mert most, Misi leírhatatlan öröme, az ebédlőben alszik a fiú.

Halkan bemegy a hálószobába. Egy pillanatig se kételkedik benne, hogy igazi Margit-féle együgyűségről van szó és tüstént kiderül, hogy nővére, szokásos gonoszkodásával félremagyará-

zott valamit. Igen, rögtön újabb adalékot kap, milyen finom gondolkodású lélek ez a boldogtalan.

Lássuk csak. Ismeretlen kézírás! Furcsa! Mariska mindig megmutatja neki a barátnői leveleit, de ezt az írást most látja először. És nyolc, kilenc, tíz év előtti keltezesek. Drága szívem.. . és aláírás: Verőn. Egyetlen Gézám... és aláírás: Verőn. Géza, édes gyeregem . és aláírás: Verőn. No csak lassan! Nyugalom! Mingyárt kiderül, hol a félreértés. . .

A pamlagon ül Irén, úgy olvassa a leveleket, egyiket a másik után. A levelek összefüggése, tartalma nem is fontos. Kicsit össze is folyik a szöveg Irén agyában, de élesen kiviláglik irtott néhány szó. Az a szerencsétlen feleséged . . . Minden feleség ilyen jóhiszemű?... Ha most itt lenne mellettem, úgy érzem, meg tudnám ölni... Ha te nem mersz beszélni velem, majd beszélek én . . . A Trefort-utcai lakás... A szád forrósága .. . Meddig tart még ez a bujkálás, mert én nem erre születtem. . .

Irén arra eszmélt, hogy szúr a háta, a karja elzsibbadt. Megnézte karkötőóráját: negyedtizenkettő. Több, mint félórája görnyed itt, nem csoda, ha belefáradt.

Hanyatfekszik, nincs ereje, hogy levetközzék és bebújjon az ágyba.

Tegnap Mariska. Ma Verőn.

A bolond nő, aki meg akarta venni az íróasztalt! Az lett volna Verőn? Bárhogy erőlködik, nem tudja maga elé idézni az arcvonásait... Kár! Jó lenne tudni, milyen is volt az a nő, akit Géza szeretett... ÉS Naszvetter, amint felfeszíti a fiókot, Mariska ott áll mellette. . . Egyszeriben értelmet nyernek Mariska kegyeletien megjegyzései apjáról... Nincs-e össze-

függés e levelek és az „autóbaleset“ között? Önkénytelen párhuzamként eszébe jut Ila. Ila másként intézte el, amikor az apját megcsalták . . .

Nem, nem lehet tovább bírni. A múlt összeomlott, mint egy hibás alapzatú palota és a rázúdult, mocskos porfelhőben, a mázsányi kövek, a száját, orrát, fülét belepő törmelék alatt küszködik, fulladozik léleketért. Tegnap történt, hogy vijjogva, sikoltozva akarta szétszaggatni Istent? Tegnap, vagy régebben, iszonyú messziségben? Elhihető, hogy egy ember kibírja mindent? Nincs valakinek valami célja, hogy éppen őt választotta bűnbakul, rázúdítva egyik csapást a másik után, miképpen Jóbót megpróbálta az Úr? Hogy az így panaszkodott, olyan szavakkal, hogy senki el nem felejtheti, aki egyszer is olvasta: Csendességben valék, de szétszaggata engem; nyakszirten ragadt és szétzúzott engem, céltáblává tűzött ki magának. . . A sír már az én házam, leszáll a reménységem a sír üregébe, velem együtt nyugszik a porban. . .

Irében végigdidereg az iszonyat. Nem lehet, hogy a sírba szálljon az ő reménysége.

Egy vad erő lebeg fölötte, kérlelhetetlen és mindentudó; idejéből bőven futja, hogy türelmesen bevárja, amíg az ellenszegülők alázattal megtérnek hozzá. Szépszerével, dörgedelmekkel, fenyegetéssel, tettel kényszeríti az embert, hogy higgyen benne. Holott mi szüksége az emberre? Mi szüksége a hitére? Éppen annyi, mint az embernek arra a porszemre, amely ráhullott a ruhájára. Ez az erő tudja, hogy az embernek van rá szüksége. Tulajdon érdekemben, te együgyű, mert az én jószágom akkora, mint a világ, ha engem elfogadtál. És bennem nem csalódhatsz soha.

És az alázat, egy megrettent, de egyben reménykedő alázat mint egy forró hullám ömlik végig Irénen. A szíve, amely az imént mint egy keserű, szikkadt lávadarab feküdt meg a mellét, megtelik lelkendező bizalommal. Egyetlen villanással áttekinti Irén azt az utat, amelyet megtett idáig és értelmet nyerne mindazok a csapások, melyeket kimért rá az Atya.

Ujjongó vágy fogja el, hogy szavakba öntse mindazt, ami betölti a lényét; hogy mint a bibliai zsidók, áldozatot mutasson be, melynek füstje felszáll az égbe. Ha Margit szenvedései véget érnek, levelet fog írni Adolfnak, hogy kész melléje állni, számíthat rá, ha letelt a két esztendő. Ennél nagyobb áldozatot még nem mutatott be senki az Úrnak.

De a helyes út más volt és Irén sohse írta meg ezt a levelet.

Hirtelen elhatározással felugrott, magára kapta kabátját és leszaladt a második emeletre. Becsöngetett Rosenzweigékhez.

A ház feketén pihent, csak az egyik konyhaajtó világított a sötétben és edénycsörömpölés hallatszott ki rajta. Nyilván vendéglátás volt a lakásban.

Még egyszer csöngetett, hosszan, erőszakosan. Végül harmadszor is. Nagysokára világosság gyűlt a lakásban. Rosenzweigéknek nem telik cselédlányra, csak bejáró takarítónőt tartanak. És mily megható: együtt jött ki a két öreg! Ha baj történik, együtt érje őket!

A két, álomtól bedagadt szemű öregember megrettent arcával nyitotta ki az ajtó rácsos ablakrészét.

— Ki az?

— Csak én, Szántóné . . . Nincs semmi baj!

— Szántóné? Mi történt?

És már nyitották is az ajtót.

Irén átölelte a kis gömböc asszonyt.

— Ne vegye zokon, hogy felzörgettem magukat... Kedves jó néni, milyen imát kell elmondani... — Megakadt, nem tudta folytatni.

Az öregasszony értetlenül, gyanakodva fejtette le magáról Irén karját. A férfi hosszú hálókabátjában, zsebretett kézzel állt és előrehajolva, összehúzott szemöldökkel, mereven figyelte az éji látogatót.

— Imát? — kérdezte álmélkodva az asszony. — Milyen alkalomra? ÉS miért éppen ilyenkor?

Irén érezte, hogy bolondnak tartják. Ugyanilyen szemmel, ugyanilyen előszobában méregette ő is egykor azt a titokzatos nőt, akiről most derült ki, hogy nagyon is tudta, mit akar. Mert a dolgok összefüggéseit nem mindig látja át földi ember.

— Milyen alkalomra? — mondta elgondolkodva, majd gyorsan felkiáltott: — Ha valaki megszületik!

— Kinek született gyereke a maguk családjában?

A két öreg összenézett, de Irén magával vonta őket, be a lakásba. Tudta, nem fognak haragudni rá, amiért megzavarta álmukat, ellenkezőleg, szívből örülnek majd, hogy látogatójukat megtaníthatják arra, amit az tudni szeretett volna.